

S. Ruken Öztürk

Editörden

Atilla Barutçu

Savaş Kahramanı Bir Vicdani Retçi:
Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge) Filminde
Çatışan Erkeklikler

Eren Yüksel

Daha ve *Misafir* Filmlerinde Mültecilere Yönelik
Dışlama Pratikleri ve Yok-Yerler

Selver Dikkol
Hakan Erkılıç

Communicative Memory in Online Communities:
Mediated and Collaborative Knowledge

Alim Alper Cesur

Dijital Karnavalın Aktörleri Olan
Trolleri İncelemenin "Asıl Amacı"

Ferda İdil Lostar

Muhafazakâr Basının Modernizm, Bilim ve Teknolojiye
Yaklaşımı: *Büyük Doğu* Örneği (1949-1959)

Veli Boztepe

Türkiye'de Yoksulluğun ve Yoksulların
Televizyon Haberlerinde Temsili

2019.6.2

sonbahar/autumn

© 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn

<http://ilefdergisi.org>

© 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn

ISSN: 2148-7219

Ankara Üniversitesi İLEF Dergisi hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, bahar (Mayıs) ve güz (Kasım) döneminde yayımlanan derginin dili Türkçe ve İngilizce'dir. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarına aittir. Yazılardan kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

ILEF Journal is a refereed print journal published in Turkish and English twice a year by the Faculty of Communication of Ankara University. All views expressed in this journal are those of authors and do not necessarily represent the views of, and should not be attributed to the Faculty of Communication of Ankara University.

Editör/Editor

S. Ruken Öztürk

Editör Yardımcıları/Assistants Editor

**Mehmet Pelivan
Arzu Bayar**

Yayın Kurulu/Editorial Board

**Cenk Saraçoğlu
Çağla Kubilay
Gökhan Atılğan
Gül Karagöz Kızılca
Jale Özata Dirlikyapan
Özgür Yaren**

Danışma Kurulu/Advisory Board

Aykut Çelebi (Ankara Üniversitesi)
Ayla Okay (Acıbadem Üniversitesi)
Çiler Dursun (Ankara Üniversitesi)
Hasan Akbulut (İstanbul Üniversitesi)
Martin W. Bauer (London School of Economics and Political Science)
Metin Kazancı (Ankara Üniversitesi)
Müjde Ker Dinçer (Ege Üniversitesi)
Nezih Orhon (Anadolu Üniversitesi)
Nikica Gilic (University of Zagreb)
Nilay Başok Yurdakul (Ege Üniversitesi)
Nilgün Tatal Cheviron (Galatasaray Üniversitesi)
Sanna Inthorn (University of East Anglia)
Scott Schaffer (University of Western Ontario)
Sema Becerikli (Ankara Üniversitesi)
Özden Cankaya (İstanbul Aydın Üniversitesi)
Yıldız Dilek Ertürk (İstanbul Üniversitesi)

İngilizce Dil Editörü/English Language Editor

Sylvia Renfro

Tasarım/Design

m. Sobacı

Sahibi-Sorumlu YİM/Owner and Executive Editor

Abdülrezak Altun

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi adına, Dekan
On behalf of the Faculty of Communication of Ankara University, Dean

Adres/Address

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, Cebeci 06590 Ankara
editor@ilefdergisi.org
http://ilefdergisi.org

Taranan İndeksler/Indexed by

ULAKBİM TR Dizin, ESCI (Emerging Sources Citation Index)

Baskı/Printing

Pozitif Matbaa
Çamlıca Mah. Anadolu Bulvarı 145. Sokak 10/19 Yenimahalle ■ Ankara
Tel: (0312) 397 00 31

Baskı Tarihi/Publication Date

5 Aralık 2019

İçindekiler / Contents

S. Ruken Öztürk 197
Editörden / *From the Editor...*

Makaleler / Articles

Atilla Barutçu 199
Savaş Kahramanı Bir Vicdani Retçi:
Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge) Filminde Çatışan Erkeklikler
*A Conscientious Objector War Hero:
Contending Masculinities in the Hacksaw Ridge*

Eren Yüksel 227
Daha ve Misafir Filmlerinde Mültecilere Yönelik
Dışlama Pratikleri ve Yok-Yerler
*Discriminatory Practices for Refugees and
Non-Places in Daha and Misafir*

**Selver Dikkol
Hakan Erkılıç** 251
*Communicative Memory in Online Communities:
Mediated and Collaborative Knowledge*
Online Gruplarda İletişimsel Bellek:
Araçlı ve Müşterek Bilgi

Alim Alper Cesur 275
Dijital Karnavalın Aktörleri Olan
Trolleri İncelemenin "Asıl Amacı"
*"Actual Purpose" of Examination of the Trolls
as Actors of Digital Carnival*

Ferda İdil Lostar 307
Muhafazakâr Basının Modernizm, Bilim ve Teknolojiye
Yaklaşımı: *Büyük Doğu* Örneği (1949-1959)
*Conservative Press' Approach on Modernism, Science and
Technology: The Case of Büyük Doğu (1949-1959)*

Veli Boztepe

329

Türkiye'de Yoksulluğun ve Yoksulların Televizyon
Haberlerinde Temsili
*Representations of The Poor and Poverty
on Television News in Turkey*

359

Bu Sayıdaki Yazarlar

363

Yazı Teslim Kuralları ve Yayın Süreci

369

Paper Submission Rules and Publication Process

Editörden...

S. Ruken Öztürk

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

İLEF Dergisi'nin Güz sayısından tüm okurlarımıza merhaba. Yayın Kurulu ve editör yardımcıları adına Kasım sayısında emeği geçmiş tüm yazarlara, hakemlere ve danıştığımız öğretim elemanlarına teşekkür ederim.

Mayıs sayısından bu yana hatta öncesinde Yayın Kurulu'nda aldığımız ve uyguladığımız birkaç kararı bu sayı aracılığıyla da vurgulamak isterim. Kaliteyi yükseltmek için dergide yer alacak yazı sayısı sınırlandırılmıştır (her sayıda en fazla beş-yedi yazı). Gelen çok sayıda yazı arasında hakem süreçlerinden geçmiş altı yazı yayımlamayı tercih ediyor, başka kabul alan yazılar olursa bir sonraki sayı için bekletiyoruz. Fakülte dergisi olmamız nedeniyle yazıların çoğunluğunun "içerden" olmaması için de çaba harcıyoruz. Bu nedenle fakülte'deki öğretim elemanlarından ya da öğrencilerden ne kadar çok yazı gelirse gelsin kabul almış yazılar arasında her sayıda en çok iki yazı yayımlama kararımız var. Bunun da toplam yazı sayısı ile orantılı olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca yine dergiye danışmanıyla birlikte tezden üretilmiş iki yazarlı makaleler geliyor; bunları da kabul etmediğimizi yazmak zorundayım; bu kararımızın arkasında da tezlerin yazarına ait olduğu, danışmanın yazara

<http://ilefdergisi.org>

bu süreçte yol gösterdiği ve görevi gereği katkı sunduğu anlayışı bulunmaktadır. Tüm bu kararlar *İLEF Dergisi*'nin daha kaliteli olması için alınmıştır.

Bu sayıda da altı değerli yazıyla karşınızdayız. “Savaş Kahramanı Bir Vicdani Retçi: *Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge)* Filminde Çatışan Erkeklikler” başlıklı ilk yazımızda Atilla Barutçu, Amerika Birleşik Devletleri’nde onur madalyası sahibi ilk vicdani retçi olan Desmond Doss’un hikayesini anlatan *Savaş Vadisi* (Mel Gibson, 2016) filmini tersten okuyarak egemen erkeklik değerlerine karşıt bir kişiliğin nasıl bu değerleri beslediğini ve yeniden ürettiğini incelemektedir. İkinci olarak Eren Yüksel, “*Daha ve Misafir* Filmlerinde Mültecilere Yönelik Dışlama Pratikleri ve Yok-Yerler” adlı makalesinde, 2017’de yapılan *Daha* (Onur Saylak) ve *Misafir* (Andaç Haznedaroğlu) filmlerinde mültecilerin temsilini ve mekânsal deneyimlerini irdelemektedir. Derginin bu sayısındaki tek İngilizce yazı olan “Communicative Memory in Online Communities: Mediated and Collaborative Knowledge” başlıklı üçüncü yazıda Selver Dikkol ve Hakan Erkılıç, Facebook üzerinden iletişimsel belleğin, online gruplardaki işlevini tartışmıştır. “Dijital Karnavalın Aktörleri Olan Trolleri İncelemenin ‘Asıl Amacı’” adlı yazısında Alim Alper Cesur, sosyal medyada trol ve trollüğü, Bakhtin’in karnaval yaklaşımı bağlamında incelemiştir. “Muhafazakâr Basının Modernizm, Bilim ve Teknolojiye Yaklaşımı: Büyük Doğu Örneği (1949-1959)” başlıklı sonraki yazımızda muhafazakarlığın dönemsel bir okumasını yapan Ferda İdil Lostar, Necip Fazıl Kısakürek’in Demokrat Parti döneminde *Büyük Doğu* dergisinde yazmış olduğu modernizme ve bilim-tekniğe dair yazılarını söylem analizi yöntemiyle ele almıştır. Son yazımızda Veli Boztepe “Türkiye’de Yoksulluğun ve Yoksulların Televizyon Haberlerinde Temsili” başlığıyla üç televizyon kanalının (*TRT 1, Kanal D, Hayat TV*) haber bültenlerinde yoksulları ve yoksulluğu eleştirel bakış açısıyla tartışmıştır.

Kasım sayısının hazırlanması sırasında yardımcılarıım Mehmet Pelivan ve Arzu Bayar olmasa ne yapardım bilmiyorum, ikisine de çok ama çok teşekkür ederim. Son okumaları yapan Ezgi Kaya Hayatsever’e, tasarım sürecindeki emeği için Mehmet Sobacı’ya ve bu sayıda da İngilizce Dil Editörümüz olan Sylvia Renfro’ya çok teşekkürler.

2020’de yenilenmiş bir Yayın Kurulu ile karşınızda olacağız. Görüşmek üzere...

Savaş Kahramanı Bir Vicdani Retçi:

Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge) Filminde Çatışan Erkeklikler

Atilla Barutçu

Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-5966-6438>

atikbarut@hotmail.com

Öz

Amerika'nın onur madalyası alan ilk vicdani retçisi olarak kabul edilen Desmond Doss'un hayatından sinemaya uyarlanan *Savaş Vadisi (Hacksaw Ridge)*, Mel Gibson, 2016) filmi, dini inancı sebebiyle silah tutmaya, insan öldürmeye ve şiddete karşı olan bir erkeğin gönüllü olarak savaşa katılma hikâyesini anlatır. Film her ne kadar odağına vicdani retçi bir figürü alsada farklı erkeklik temsilleri üzerinden erkeklikler arasındaki güç ilişkilerinin nasıl egemen erkeklik değerlerinin çıkarına işleyebildiğinin bir örneğini sunar. Film kışlada, ailede ve savaşta olmak üzere üç farklı erkeklik karşılaşması üzerinden inceleyen bu makale, egemen erkeklik değerlerine karşı bir figür olarak temsil edilen erkeğin nasıl bu değerleri beslediğini ve yeniden ürettiğini incelemeyi, bu sayede iktidar bloğunun çeşitlilik barındıran yapısını vurgulamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Hegemonik erkeklik, vicdani ret, militarizm, *Savaş Vadisi*, Desmond Doss.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 28.3.2019 ■ Makale kabul tarihi: 9.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 199-226

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.653954

A Conscientious Objector War Hero: Contending Masculinities in the Hacksaw Ridge

Atilla Barutçu

Zonguldak Bülent Ecevit University Faculty of Arts and Sciences

<https://orcid.org/0000-0001-5966-6438>

atikbarut@hotmail.com

Abstract

The movie *Hacksaw Ridge* (Mel Gibson, 2016) is adapted from the life of Desmond Doss, known as America's first conscientious objector who received the Congressional Medal of Honor, and tells the story of joining the army in the Second World War while refusing to carry a gun, kill the people and engage in violence because of religious belief. Although the focus is on this conscientious objector, the movie gives an example of how the values of hegemonic masculinity benefit from the power relations between different forms of masculinities. This article analyses the movie through contending masculinities in barracks, family and war, and aims to examine how a form of masculinity represented as an opposing figure to the values of hegemonic masculinity supports and reproduces these values. Thus, it aims to emphasize the diversity of the power domain.

Keywords: Hegemonic masculinity, conscientious objection, militarism, *Hacksaw Ridge*, Desmond Doss.

■ ■ ■ ■ ■

Received: 28.3.2019 ■ Accepted: 9.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 199–226

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.653954

Yönetmenliğini Mel Gibson'ın yaptığı 2016 yapımı *Savaş Vadisi* (*Hacksaw Ridge*) filmi, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) onur madalyası alan ilk vicdani retçisi olarak kabul edilen Desmond Doss'un gerçek hayat hikâyesini temel alır. Her ne kadar odağına vicdani retçi bir figürü almış olsa da ve savaşın vahşetini açık bir şekilde gözler önüne serse de filmin ne derece savaş karşıtlığı ile ilişkilendirilerek okunabileceği bir soru işareti olarak kalır. Film dine, vatanseverliğe, milliyetçiliğe ve militarizme dayanan ideolojilerin temsilleri ve bu ideolojilerin önemli kurucu unsurlar olduğu erkekliklerin çatışmaları üzerinden ilerler. Öldürmeye karşı olan bir erkeklik temsili üzerinden kahraman erkeklik mitini yeniden üretir ve farklı erkeklikler arasındaki güç ilişkilerinin nasıl egemen erkeklik değerlerinin çıkarına işleyebildiğinin bir örneğini sunar.

Filme konu olan Desmond (Andrew Garfield), Yedinci Gün Adventistleri'nden¹ dindar bir ailenin oğludur. Dini inançlarının temelinde Tevrat'ta yazan ve İsa tarafından da onaylanıp korunduğuna inanılan On Emir yatar. Özellikle öldürmemeyi emreden altıncı emir ve haftanın altı günü çalışıp kutsal olan cumartesi günü çalışmamayı emreden dördüncü emir,

•••

1 İsa'nın yeniden dünyaya geleceğine inanan Hristiyan cemaati.

Desmond'ın hem hayatını hem de *Savaş Vadisi* filmindeki hikâyesini şekillendiren etmenler olur. Desmond, insan öldürmeye karşı olması sebebiyle İkinci Dünya Savaşı döneminde vicdani retçi statüsünü alan erkeklerden biridir. Shaun Randol'ın belirttiğine göre o dönemki vicdani retçilerin savaşa gitmeme nedenleri büyük ölçüde dini inançları olmuştur. Bu yüzden Randol, ABD'de Desmond Doss'u da dâhil ettiği İkinci Dünya Savaşı vicdani retçilerinin “politik retçi” olmadıklarını çünkü savaşı haklı gördüklerini yazar (2009, 54). Desmond'ın savaşı haklı görmesi, insan öldürmeye karşı olmasına rağmen savaşa gitmek istemesine neden olur ve Amerikan tarihine adını yazdırması bu tutumuyla gerçekleşir. Dini inancını savaşa gitmeye engel olarak görmez ve orduya katılıp sıhhiye olarak savaşmak ister. Orduda silah tutmayı reddederek pek çok sorunla karşı karşıya kalır ama pes etmeyerek bir süre sonra kendini kabul ettirmeyi başarır. Dahası savaşta silahsız bir şekilde pek çok kişinin hayatını kurtararak ABD'de İkinci Dünya Savaşı boyunca üniforma giyen on altı milyon erkek arasında onur madalyasına layık görülen dört yüz otuz bir kişiden biri olur (Desmond Doss, t.y.).

Desmond'ın hikâyesini anlatan *Savaş Vadisi* filmi üzerine yaptığı analizde Joshua Matthews (2017), filmin ne savaş karşıtı ne de savaş destekçisi olduğunu savunur ve filmi “istisnai” diye tanımlayarak diğer savaş filmlerinden ayrı bir yere koyar. Gerçekten de filmi tek bir noktada konumlandırmak oldukça güçtür. Film, hem hikâyesini temel aldığı Desmond'ın silah tutmaya ve adam öldürmeye karşı olmasına rağmen savaşa gönüllü katılmasıyla bir ikilem yaratır hem de içerdiği temsillerin çatışmaları üzerinden barışı savunmakla militarizm güzellemesi yapmak arasında salınır durur. Net olan bir şey vardır ki o da filmdeki bu ikilemin ve salınımın farklı erkeklik karşılaşmaları üzerinden temsil edildiğidir.

Filmdeki farklı erkeklik performansları savaşın atmosferine uygun bir şekilde çatışmalar üzerinden ilerler. Bu çatışmaları üç farklı erkeklik karşılaşması üzerinden okumak mümkündür. Birincisi, homososyal ilişkilerle şekillenen orduda askerler arası karşılaşmalar; ikincisi, filmin kırılma noktalarının en büyük nedeni olarak vurgulanan baba ile başroldeki oğlu arasındaki karşılaşmalar; üçüncüsü ise milli değerlerin ağır bastığı savaşta Amerikan askerleri ile Japon askerleri arasındaki karşılaşmalardır. Bu çalışmada, bu karşılaşmalar ve çatışmalar üzerinden filmde egemen erkeklik değerlerine karşıt bir figür olarak sunulan erkekliğin nasıl bu değerleri beslediği ve yeniden ürettiği incelenmiştir. Bunun için öncelikle çalışmanın kavramsal çerçevesi, eleştirel erkeklik karşılaşmaları alanının sağladığı tartışmalar üzerinden farklı erkeklikler ve

vicdani ret odaklı verilmiştir. Daha sonra bu kavramsal çerçeveye dayanarak Desmond'a atfedilen "vicdani retçi" statüsü tartışmaya açılmış ve Desmond'ın adım adım kahramanlığa yükselme süreci üç farklı erkeklik karşılaşması üzerinden tartışılmıştır.² Çalışmada son olarak bu karşılaşmaların hem Desmond'ı hem de içine dâhil ettiği bütün erkeklikleri "kahraman" kılan yapısı ele alınmış, böylece egemen erkeklik formunun da tekil değil çeşitlilik barındıran bir iktidar alanını temsil ettiği argümanının filmdeki izleri takip edilmiştir.

Bir İktidar Bloku Olarak Hegemonik Erkeklik ve Vicdani Ret

İlk olarak 1980'lerin başında öne sürülen ve ilerleyen yıllarda Raewyn Connell tarafından geliştirilen hegemonik erkeklik³ kavramı (1987; 1995), feminizmin desteğiyle kendine ayrı bir alan açarak analizlerini derinleştiren eleştirel erkeklik çalışmalarının en önemli ve tartışmalı kavramlarından biridir. Connell, hegemonik erkekliği eşitsizliğe dayalı ve meşrulaştırılmış toplumsal cinsiyet ilişkilerindeki iktidar konumunu vurgulamak için kullanır ve literatürde toplumsal cinsiyet tartışmaları için önemli bir kapı açar (1987; 1995).

Connell'ın bu kavramsallaştırması, egemen erkekliğin iktidar konumunun, kadınların yanı sıra farklı erkeklik formlarıyla da ilişki olarak inşa edildiğine dikkat çeker. Bu ilişkiselliği vurgulamak adına heteroseksüel erkeklerin tahakkümü altındaki eşcinsel erkekler için "madun erkeklikler", beyaz üstünlükçü cinsiyet rejiminde baskı altındaki siyahi erkekler için "marginalleştirilmiş erkeklikler" ve hegemonik erkekliğin normatif değerlerini karşılayamadığı halde hegemonyadan çıkar sağlayıp ataerkil düzeni besleyen erkekler için "suç ortağı erkeklikler" kavramlarını kullanır (1995). Connell'a göre hegemonik erkeklik, kendini hem kadınlıklara hem de farklı erkekliklere karşı konumlandırarak inşa eder, meşrulaştırır ve yeniden üretir (1987; 1995).

Hegemonik erkeklik kavramı kendine geniş bir kullanım alanı bulsa da pek çok eleştiriye maruz kalır. Connell, 2005 yılında James W. Messerschmidt

•••

2. Bunu yaparken Desmond Doss'un hayatını anlatan *The Conscientious Objector* (Vicdani Retçi, Terry Benedict, 2004) ve *Miracle on Hacksaw Ridge* (*Hacksaw Tepesi'ndeki Mucize*, Gerhard Weiner, 2016) adlı belgesellerden ve Desmond Doss'un düşüncelerini ve hatıralarını canlı tutmak için kurulmuş olan Desmond Doss Konseyi'nin internet sitesinden de yararlanılmıştır.
3. Kavram ilk olarak aralarında Connell'in de olduğu bir grup araştırmacı tarafından Avustralya liselerindeki eşitsizliğe dair yürütülen saha çalışmasından elde edilen raporlarda öne sürülür. Aynı yıllarda Connell'in başka iki yazısında, erkek bedenlerinin deneyimleri ve erkeklerin Avustralya işgücü siyasetindeki rolü üzerine yapılan tartışmalarda kullanılır. Kavrama yönelik bu arka plan için bkz. Connell ve Messerschmidt 2005.

ile birlikte yazdığı makalesinde o zamana değin süren tartışmalarda kavrama getirilen eleştirileri beş başlık altında sınıflandırır. Bu eleştiriler kavramın (1) indirgemeci olduğu ve teklik dayattığı, (2) belirsiz olduğu ve başka erkekliklerle örtüştüğü, (3) somut bir iktidara veya toksikliğe işaret ettiği, (4) tatmin edici olmayan bir özne teorisine dayandığı ve (5) toplumsal cinsiyet ilişkilerini kendi kendini yeniden üreten bir işlevsellığe indirgediği argümanlarına dayanır (2005, 836-45). Bu eleştirilerin en güçlülerinden biri, “iç hegemonya” (*internal hegemony*) kavramını literatüre kazandıran Demetrakis Z. Demetriou’dan gelir. Connell’in madun ve marjinalleştirilmiş erkekliklerin hegemonik erkeklik inşasına hiç katkısı yokmuş gibi bir yaklaşımda bulunduğunu savunan Demetriou, Connell’in bu yüzden hegemonik erkeklik ve hegemonik olmayan erkeklikler ikiliğine düştüğünü ima eder. Demetriou, bir grup erkeğin diğer erkekler üzerindeki toplumsal üstünlüğünü ve tahakkümünü vurgulamak için öne sürdüğü “iç hegemonya” (2001, 341) kavramı üzerinden, hegemonik eril yapının da sabit değerlere işaret etmediği çıkarımını yapar. Çünkü patriyarkayı yeniden üretme gücüne sahip erkeklik formu sürekli bir müzakere, dönüşüm, melezlenme ve yeniden yapılandırılma sürecindedir. Bu da hegemonik erkekliğin yeni tarihsel konjonktürlere uyum sağlamak için kendisini dönüştürebildiğini gösterir (Demetriou 2001, 355). Bu dönüşümde hegemonik olmayan erkekliklerin de etkisi mevcuttur. Demetriou, bu etkiler olmaksızın hegemonik erkekliği, farklılık ve çelişki içermeyen, kapalı, tutarlı ve birleşik bir bütün olarak görmenin aldatıcı olduğunu söyler (2001, 355). Demetriou’nun bu analizleri, kavramı yeniden formüle etme girişiminde bulunan Connell ve Messerschmidt için etkili olmuş hem ortak makalelerinde (2005, 845) hem de Messerschmidt’in yakın tarihli kitabında (2018, 44-5) iç hegemonya kavramının yararlılığı vurgulanmıştır.

Demetriou’nun hegemonik erkekliği sabit ve tekil bir form olarak görmemesi, iktidar alanını, farklı hegemonik erkeklikler içeren tarihsel bir blok olarak almayı önerir. Benzer bir yaklaşımı eleştirel erkeklik çalışmaları alanının bir diğer önemli ismi Jeff Hearn, “hegemonik erkeklik” yerine “erkeklerin hegemonyası” kavramını kullanma önerisinde bulunarak sergiler (2004). Her iki yaklaşım da farklı erkekliklerin kurucu unsurlarının iktidarla sürekli ilişkiselliğini akılda tutmayı sağlaması açısından önemlidir. Çünkü erkeklikler, bitmeyen bir inşa süreci içerisinde bu ilişkiselliğin belirleyici olduğu farklı performanslara işaret eder. Yani, Judith Butler’ın toplumsal cinsiyet anlayışına atıfla erkeklikler bedeninin tekrar tekrar stilize edildiği bir dizi performanstan ibarettir (2010, 89). Hem eleştirel erkeklik çalışmaları alanı hem de Butler’ın yaklaşımı, “erkeklik nosyonunu verili kabul etme alışkanlığını askıya alma-

ya çalışan türde bir eleştirel düşünce” (Günay-Erkol 2018, 8) temelinde ortaklaşarak erkeklik performanslarını farklı tartışmalar üzerinden çözümleme olanağı sunar.

Erkeklik performansının yoğun bir şekilde sergilendiği kritik duraklardan biri şüphesiz askerliktir. Ordu, savaş, militarizm, milliyetçilik gibi konuları feminist bakış açısıyla odağına alan çalışmalar, bu paradigmaları hem geleneksel hem de modern erkeklikle ilişkişel okur.⁴ Dolayısıyla askeri değerlerin reddine dayalı bir tutum, normatif kodların dışında bir erkeklik performansına işaret eder. Bu yüzden vicdani retçi erkekler hem erkekliğe hem de erkekliğin düzenleyici güç konumunda olduğu toplumsal yapıya bir tehdit olarak algılanır.

Marie-France Major’ın belirttiği gibi vicdani ret, basitçe kişinin savaş zamanı silah tutmayı reddetmesi şeklinde anlaşılmalıdır. Bireyin, toplumun kolektif çıkarları yerine kendi vicdanının prensiplerine uyduğu durumların hepsi vicdani ret tanımına girer (1992, 350). Nilgün Toker vicdan kelimesinin “esas itibariyle bireyin öznel tanımına dayalı değer ifadesi” olduğundan yola çıkarak vicdani reddin de öznel, bireysel bir tavır alışı ifadesi olduğuna dikkat çeker (2014, 80). Ona göre vicdani retçi, “kendisi dışındaki bir yasa ya da kurala itiraz ederek onun değişmesi yönünde bir ‘eylem’ ortaya koyan değil, yasa karşısında kendi ahlaksal bütünlüğünü korumayı hedefleyen bir ‘uymama’ edimi ortaya koyan kişidir” (2014, 81). Serpil Sancar ise vicdani ret için “ağırlıklı olarak erkeklerden beklenen toplumsal sorumlulukların icrasında erkeklerin şiddet kullanmaya zorlanması ile ilgilidir” der (2014, 135). Yani vicdani ret askere gitmeme, savaşa karşı olma, silah tutmayı reddetme gibi tavırların yanı sıra erkeklik inşası dâhilinde erkekleri eril şiddeti kullanmaya zorlayan bütün bir sürece yönelik dikkati içermelidir. Tüm bu yaklaşımlar, askeri değerleri reddetmenin aslında erkeklik inşasının tek bir aşamasında değil tüm sürecinde etkili olduğunu ve erkeklik performansını şekillendirdiğini vurgulaması açısından kritiktir.

Vicdani reddin altında tek bir neden yatmaz. Tarihsel olarak bakıldığında vicdani retçilerin başta dini muhalifler olduğu ve dini isteğe dayalı vicdani ret vakalarının Roma Antik Dönemi’ne dek belgelendiği görülür (Bröckling 2014, 70). Askerlik hizmetine yönelik kolektif retlerin ise ilk olarak 18. yüzyılda bir Hristiyan mezhebi olan Quaker’lar arasında başladığı, grubun dini inançla-

4 Ayrıntılı okuma için bkz. Enloe 1987; Jeffords 1989; Cooke ve Woollacott 1993; Yuval-Davis 1993; Horne 2004; Nagel 2011; Sjoberg ve Via 2010; Cockburn ve Enloe 2012.

rına ve ahlak kurallarına uymadığı için askerlik hizmetine karşı çıktıkları bilinir (Sayılan 2013, 27). Vicdana atıf ancak 19. yüzyılın sonlarından itibaren çok sesli bir hal almış, genç erkekler dini gerekçelerden başka nedenler de öne sürmüş, bireyselleşme ve sekülerleşme süreciyle birlikte vicdani ret siyasetleştirilmiştir (Bröckling 2014, 70-1). Bu süreç içerisinde hem vicdani reddin tanımı genişlemiş hem de vicdani retçilerin ideolojik karşı çıkışlarındaki argümanlar çeşitlenmiştir.

Hangi tanımla ele alındığı ve neye dayandırıldığı fark etmeksizin, her vicdani retçi erkeğin, vicdanını ön plana koyup egemen erkeklik formuna karşıt bir ses yükselttiği için diğer erkeklerin göz ve bakışları altında sürdürülen erkeklik inşasında, farklı/muhalif/alternatif/öteki gibi konumlar üzerinden tanımlandığı söylenebilir. Ancak bu konumlar, yukarıda ele alındığı gibi hegemonik erkeklığe etki etmeyen veya ondan etkilenmeyen, tamamen bağımsız erkeklere işaret etmez. *Savaş Vadisi* filminde anlatılan Desmond'ın hikâyesi bu argümana iyi bir örnek sunar. Egemen normlara karşıt bir erkeklik performansı sergileyen Desmond'ın kendini kabul ettirme mücadelesi, bu normları farklı yollarla besleyen ve yeniden üreten bir süreçte ilerler, en sonunda da Desmond'ı kahramanlık konumuna yükseltir. Dine, militarizme ve kahraman erkeklik mitine yapılan referanslarla Desmond, çeşitlilik barındıran iktidar blokunun bir örneğini temsil eder.

Desmond Doss: Vicdani Retçi mi Vicdani Katılımcı mı?

Vicdani ret çoğu zaman askerliğin zorunlu olduğu durumlarda ortaya çıkan bir tutum olarak düşünülür. Çünkü “asker olmak *istemeyenler*, asker olmak *zorunda olmadığı* sürece, görevi reddetmeleri de gerekmez ve bu nedenden ötürü devlet makamlarıyla çatışkı da yaşamazlar” (Bröckling 2014, 70). Ancak Desmond'ın itirazı sadece insan öldürmeye yöneliktir ve bu itirazını dini temellere dayandırır. Desmond, askere gitmekten veya savaşa katılmaktan sakınmaz ancak bu tercihiyle aslında daha büyük bir tehdit olarak algılanır. Çünkü silah tutmayı reddettiği ve şiddete karşı olduğu halde ordu dışında kalmayı kabul etmez, ordunun içinde “aykırı” bir figür olarak görünür olmaya çalışır.

Desmond'ın tutumu, eril şiddeti kullanmaya yönelik bir ret gibidir aslında. Filmde Desmond'ın çocukken şiddete meyilli olduğu ancak erkek kardeşiyle kavgalarında onu ağır yaraladıktan sonra bir daha şiddete başvurmayan, şiddete şiddetle karşılık vermeyen biri haline geldiği görülür. Şiddete yönelik reddini kışlada/savaşta dahi sürdürür. Koğuştaki kendine sataşan as-

kere karşılık vermez, gece kendisini öldüresiye dövenlere boyun eğer, çatışma esnasında üzerine çullanan düşmana karşı bile tepkisiz kalır. Desmond, eril şiddetin erkekliğinin kurucu bir unsuru olmasını dini referanslarla reddeder.

Desmond'ın bu bireysel tutumunun vicdani ret kapsamında düşünülüp düşünülemediği sorusu, onun şiddeti ve insan öldürmeyi meşrulaştıran bir kuruma gönüllü katılması sebebiyle havada kalır. Kaldı ki Desmond da kendisini vicdani retçi olarak tanımlamaz. Filmde eğitim esnasında silaha dokunmayı reddedince yüzbaşının karşısına çıkarılan Desmond, kayıt belgesini inceleyen ve vicdani retçi statüsüyle orduya yollanmasına şaşırarak komutanına "vicdani katılımcı⁵ sayılıyım ben" diye cevap verir. Yani üniforma giyip, bayrağı selamlayıp, vazifesini yapmakla bir sorunu olmadığını, tek sorunun silah taşıyıp bir insanın canını almak olduğunu belirtir. Aynı açıklama *The Conscientious Objector* belgeselinde Desmond'ın kendisiyle yapılan röportajda da geçer. Kışlada kendini kabul ettirmekte zorlandığını belirten Desmond, kendisini vicdani retçi olarak değil vicdani katılımcı olarak açıklamaya çalıştığını ama üstlerini ikna edemediğini belirtir.

Vicdana yer olmayan bir kurumda vicdani katılımcılık da kabul görmez. Filmin bir sahnesinde komutan, diğer askerlere Desmond'ın silah tutmaya tenezzül etmediğini söylerken savaş alanında Desmond tarafından kurtarılmayı beklememelerini tembihler. Çünkü o esnada Desmond'ın yardım etmek yerine vicdanıyla muhasebe ediyor olacağını alaycı bir dille söyler. Desmond, filmde uzun bir süre vicdanını kabul ettirme mücadelesi verir. Bu mücadele kolay ilerlemez. Çünkü askerlik hizmeti, bireyi kendi inançlarına uygun davranmamaya zorladığı gibi bu inançlara ters düşen durumları olumsuzlayacak bir eylemde bulunmaya da mecbur bırakır (Major 1992, 351). Desmond, bu zorlamaları çok sık yaşar. Diğer askerlerin onu şiddet uygulamaya kışkırtmaları gibi komutanlar da her fırsatta onu silah tutmaya zorlar ve Desmond, kabul etmediğinde belli yaptırımlara maruz kalır.

Peki, Desmond silah tutmayı reddettiği halde neden ısrarla askere gitmeyi ve savaşa katılmayı istemektedir? Matthew Gutmann, ABD'de askerlik hizmetinin toplumun genel yararına katkıda bulunma imkânıymış gibi sunulduğunu belirtir (2014, 166). Bu tarz sunumun dünya savaşları dönemin-

•••

5 Türkçede kullanımı yaygınlaşmamış olan *conscientious cooperator* kavramı, öldürmeye karşı olan ama savaş zamanı katılımcı olmayan bir duruş benimsemek yerine vatana hizmet etmek için sıhhiye gibi geri hizmetlerde görev yapmaya yönelik bir tutuma işaret eder (Randol 2009, 54).

de daha yoğun ve sistematik bir şekilde işlediğini düşünmek yanlış olmaz.⁶ Desmond, vatansever bir figürdür. Savaşa vatani ve Tanrısı için katılmak ister. Vatanseverlik, erkeklerin savaşa gönüllü katılmalarını sağlayacak “güçlü bir kurucu söylem ve çağrı aracı” (Akgül 2011, 44) olarak işler. Öyle ki o dönemde “askeri hizmete verilen halk desteği yüzünden ABD’de bazıları hâlâ İkinci Dünya Savaşı’ndan ‘iyi savaş’ diye bahseder” (Gutmann 2014, 167). Desmond örneğinde toplum yararına katkıda bulunma motivasyonu vatanseverliğin yanı sıra dini argümanlarla da desteklenir. Her ne kadar İkinci Dünya Savaşı esnasında ABD’de “Sivil Kamu Hizmeti” adı verilen bir devlet uygulaması bulunsa ve on iki bin erkek bu uygulama sayesinde askeri hizmet içermeyen görevler yapmış olsa da (Gutmann 2014, 176), öyle görünüyor ki bu tarz görevler Desmond’ın toplum yararına katkıda bulunma isteği için yetersiz kalmıştır.

Desmond’a askerlik hizmeti süresince sıkıntı çıkaracak tek şey silah tutmak istememesi değildir. Desmond bir sahnede komutanına cumartesi günleri sebt günü olduğu için çalışmasına izin olmadığını söyler. Bunun üzerine komutan, “düşmandan sebt günü saldırmamasını isteyelim” diyerek alaycı bir tavır takınır ve Desmond’ı çürük raporu almaya yönlendireceğini belirtir. Komutanın bu yaklaşımı, silah tutmayı reddetmeyi ve ordunun kurallarına uymamayı, psikolojik sorunlar temelinde bir “çürüklük” olarak işaretler. Çünkü Joane Nagel’in belirttiği gibi erkek bir kurum olan ulus-devletin milliyetçilikle şekillenen kültürü, kültürel erkek temalarını vurgulamak ve bunlarla uyum sağlamak üzere yapılanmıştır (2011, 79) ve Desmond’ın bunlara uymama yönündeki edimi onu bu kültürden dışlamayı gerektirir. Üstelik savaşmanın toplum yararına katkı sağlamak için bir imkân olarak sunulduğu dönemde, çürüklük büyük bir toplumsal baskı getirecektir. Çünkü vatana hizmet adı altında dayatılan görevleri yerine getirmemek, erkekleri savaşa katılmaya yönelten “korkaklıkla suçlanma endişesi” ile “erkeksi macera düşkünlüğüne” ters düşer ve erkeklerin çevreleri tarafından hor görülmelerine sebep olur (Nagel 2011, 80). Filmin ilerleyen sahnelerinde emre itaatsizlikten mahkemeye çıkarılan Desmond, askere yazılma nedenini başkaları savaşırken evde güvenli bir şekilde oturmayı doğru bulmadığı üzerinden açıklarken

•••

6 *The Conscientious Objector* belgeselinde Savaş Gazileri İşleri eski müdürünün sözleri de bu durumu destekler niteliktedir. Herkesin hizmet etmek ve sorumluluğunu yerine getirmek için İkinci Dünya Savaşı’na gönüllü katıldığını belirten eski müdür, savaşın Amerikalılarda sınırsız teslim olma durumu yarattığından bahseder. Askerliğe elverişli olmayan erkeklerin savaşa katılmadığı için intihar ettiği bir dönemde, Desmond’ın tutumunun aykırılığına dikkat çeker.

iki kişinin “çürük” olup savaşa katılmadığı için intihar ettiği örneğini verir ve herkes savaşa katılmak isterken kendisinin de vatanına hizmet etmesi gerektiğine inandığını belirtir.

Desmond’a meşru olarak vicdani retçi görüldüğü için çürük raporu verilemez. Film boyunca Desmond’ın orduyu bırakması veya ordudan atılması için pek çok girişimde bulunulur ve hepsi başarısızlıkla sonuçlanır. Desmond, istediği gibi silah eğitimi almadan sıhhiye olarak savaşa katılır. Silah taşımaz ama sürekli üzerinde bulundurduğu Kutsal Kitap’ın sembolik olarak bu işlevi gördüğü sık sık vurgulanır.⁷ Pek çok sahnede Kutsal Kitap’ı okuduğu, onu çatışmalarda dahi yanından ayırmadığı görülür. Öyle ki savaş alanında üzerinden düşürdüğünü fark ettiğinde arkadaşlarından biri ölüm pahasına da olsa onun tek silahını bulup getirmek için çatışma alanına geri dönecektir.

Filmin bir sahnesinde komutanın silahları kadınlarla özdeşleştiren yaklaşımı, Desmond’ın silah yerine koyduğu Kutsal Kitap için de geçerlidir. Komutan, silahlar için askerlere şöyle der: “Sizin sevgiliniz ve kadınız olacaklar. Veya eşiniz. Hatta ömrünüzde gerçekten seveceğiniz tek şey.” Desmond’ın sembolik silah vazifesi gören Kutsal Kitap’ının sevgilisi Dorothy tarafından hediye edilmiş olması ve içinde fotoğrafının bulunması bu bakımdan anlamlıdır. Film boyunca Kutsal Kitap bir silah olarak işlev görürken Desmond da gitgide kahraman bir savaşçı konumuna yükselir. Böylece vicdani retçi ya da vicdani katılımcı fark etmez, öldürmeyi reddeden şiddet karşıtı bir tutumun dahi nasıl militarist değerlerle iç içe geçebildiği ve iktidarla nasıl karşılıklı alışveriş içinde olabildiği farklı erkeklik performansları üzerinden sergilenir.

Orduda Erkeklik Halleri

Çağdaş Amerikan sineması üzerine yaptığı kapsamlı çalışmasında Donna Peberdy erkekliği, icra edilen veya canlandırılan bir performans olarak ele alır. Farklı filmler üzerinden bu tür performansların söylemsel olarak ve temsillerle görünür olduğu örnekleri keşfetmeye çalışır (Peberdy 2011). Bunu yaparken aynı zamanda erkek kimliğinin nasıl birbirinden farklı yollarla tanımlandığını ve sergilendiğini de göstermiş olur. Farklı erkeklik gösterileri, *Savaş Vadisi* filminde de kışla ve savaş sahneleri üzerinden açık bir şekilde sunulur.

● ● ●

7 *Miracle on Hacksaw Ridge* belgeselinin Youtube’daki tanıtım yazısında da şu ifade yer alır: “Savaş boyunca onun tek silahı Kutsal Kitap’ı ve Tanrı’ya olan inancıydı”.

Askeri eğitimin tasvir edildiği Amerikan savaş filmleri, oğlan çocuklarının kadın dünyasındaki çocukluklarını geride bırakıp erkek ortamlara giriş süreçlerinin bir yansımasını içerir (Donald ve MacDonald 2011, 1-14). Çünkü askerlik hizmetinde “güvenlik görevinin askerlik adı altında bir tür ‘erkeklik ispatı’ haline dönüşmesi” (Sancar 2011, 154) söz konusudur. Filmde Desmond, askeriyeye katılıp koğuşa girdiği an bu ispata yönelik erkeklik performansları sahnelenmeye başlar. Kaslı bir erkek çıplak halde barfiks çeker, bir başkası erotik dergilere bakar, diğeri kovboy ipi çevirir, başka biri arkadaşının ayaklarının arasını hedef alarak bıçakla atış yapar (ve birkaç başarılı atıştan sonra bıçağı arkadaşının ayağına saplar), öte tarafta iki erkek kâğıt oynar... Homososyal bir mekân olarak koğuş, erkeklerin yatay güç ilişkileri ağında birbirlerine karşı gerçekleştirdikleri erkeklik gösterilerine sahne olur. Bir “hegemonik erkeklik öğrenme okulu” (Sancar 2011, 155) yatakhane olarak koğuş, derse yapılan hazırlıkların ve derste öğrenilen bilgilerin pratik edildiği, kanıtlandığı ve sürekli yeniden üretildiği kurucu bir mekâna işaret eder.

Kışladaki homososyal ilişkiler, egemen erkeklik değerlerine uymayan erkeklikleri dışlar. Jean Lipman-Blumen homososyalliği, kişinin kendi cinsiyetinden oluşan topluluğu tercih etmesi ve/veya bu topluluktan haz alması olarak tanımlayıp homososyalliğin kadınlar ve erkekler arasındaki ayrımı pekiştirdiğini vurgularken (1976, 16) Sharon R. Bird, bu kavrama hegemonik erkekliklerle hegemonik olmayan erkeklikler arasındaki ayrımın pekiştirildiği vurgusunu da ekler (1996, 121). Koğuş içindeki farklı erkeklik gösterileri, hegemonik erkekliğin farklı temsilleri üzerinden ilerlediği müddetçe kabul edilebilir olur. Desmond’ın hegemonik erkekliğe uymuyor gözükken özellikler sergilemesi bu yüzden bir kriz yaratır.

Koğuşa bir komutanın girmesi homososyal düzeni bozmasa da bütün güç dengelerini değiştirir. Filmde böyle bir sahneyle erkeklerin “iktidar sahibi olmanın ötesinde, iktidar mekanizması tarafından üretilen özneler” (Yarar 2015, 16) olmalarının mikro örneği sergilenir. Komutan, koğuştaki hizaya dizdiği askerlere bir bir sataşır ve bir iktidar gösterisiyle onları kimliklendirir. Tipini garip bulduğu askere Hortlak, ayağına bıçak saplanana Er Geri Zekâlî, diğesine Kızılderili, ötekine Dombili, bir başkasına Sivri Zekâ lakaplarını tatar. Komutan, Desmond’ın zayıf bedenini de alay konusu yapar. “Seni elime alıp kulağımı karıştırırsam geliyor asker” diyerek dalga geçer ve yanındaki onbaşıya Desmond’ı sert rüzgârlardan korumasını tembihler. Komutanın ani gelişle giyinme fırsatı bulamayan çıplak asker Hollywood ise askeri düzenin bir başka temsilini gözler önüne serer. Aslında homososyal ilişkilerin hâkim

olduğu, yatakhane/koşuş gibi çıplaklığa kısmen izin veren kapalı bir alanda, çıplak gezmenin bir sakıncası yok gibidir. Ama Hollywood'un çıplaklığı ordunun kurallarına ve özellikle tektipleştirme politikasına karşı bir başkaldırı içerir. Hollywood'un kaslı vücuduyla sergilediği aykırılık, iktidar sahibi komutanlar karşısında henüz tam olarak erkekleşmemiş ve kadınsılık vurgusu üzerinden aşağılanarak eğitilecek olan asker modeline ters düşer. Bu yüzden eğitime üniformasını giymeden çıkmaya zorlanır. Sergilediği güç ve gövde gösterisi utanca dönüştürülür.

Hollywood'un çıplak kaslı vücudu dahi iktidar karşısında gücü temsil ettiği için rahatsız edici bir aykırılık olarak görülürken Desmond'ın silah tutmayı ve şiddet uygulamayı reddetmesi hem askeri düzeni bozduğu için iktidar tarafından hem de normatif erkeklik inşasına itirazda bulunduğu için diğer erkekler tarafından bir tehdit olarak algılanır. İktidarın derdi Desmond'ı savaşta illa ki adam öldürmeye zorlamak değildir. Desmond'ın savaşa sıhhiye olarak katılmasının ordu için de bir sakıncası yoktur. Ancak sıhhiye dahi olsa askeri eğitimini tamamlaması şarttır ve bu eğitime silah eğitimi de dâhildir. Desmond'ın silaha dokunmayı reddetmesi, disiplini bozduğu ve iktidarın gücünü sarstığı için kabul edilemez olur.

Vicdani retçileri birer sıkıntı haline getiren şey, kendi mantıklarını devlet mantığının üzerinde görmeleridir (Bröckling 2014, 77). Desmond'ı iktidar nezdinde rahatsız edici kılan şey budur. "Kesin hiyerarşik kademelere bölünmüş bir organizasyon olan askerlik kurumu, sosyal disiplini kurmanın laboratuvarıdır" ve burada pekiştirilen politikalar topluma yayılır (Selek 2014, 19). "Tektip giyinip, tektip hareket eden erkekler topluluğu olarak ordu, aslında yaratılmak istenilen toplumun prototipidir" (Çoban 2013, 189). Dolayısıyla Desmond'ın reddi sadece kışla içerisinde değil, sivil hayatta da hem düzene yönelik bir tehdit barındırır hem iktidara yönelik bir başkaldırı. Bu yüzden yüzbaşı, "böyle bir adam varken bölüğümde disiplini nasıl sağlayacağım?" cümlesini sarf ederek kaygısını açık açık dile getirir. Sonrasında da düzeni sağlamayı, Desmond üzerinde daha fazla güç uygulamayı seçerek dener. Çavuşa, "o Tanrı'yı öne sürüyorsa sen de ona cehennemi göster" der ve Desmond'ın pes etmesini sağlamak için fiziksel/psikolojik şiddet araç olarak kullanılır.

Desmond'ın silah tutmayı reddetmesi, bölümündeki askerler için erkeklige bir tehdit olarak algılandığından dolayı rahatsız edici olur. Bu yüzden Desmond, arkadaşları tarafından uygulanan bir tür "iktidarsız kahramanlık" gösterilerine maruz kalır. Pınar Selek'in öne sürdüğü bu kavram, erkeklerin

askeri kurum içinde itaati öğrenerek iktidarsızlaştığını, toplumsal erkekliğin bu iktidarsızlıktan kendi iktidarını üreterek farklı olanlara (kadınlara, çocuklara, eşcinsellere, sakatlara, vicdani retçilere) kahramanlık tasladığını vurgular (2014, 22). Yani bu süreçle birlikte erkeklik “hem yaralanır hem de güçlendirilir” (Çoban 2013, 200). Askeri kurum içinde erkekler, emir altında itaat ederek aldıkları erkeklik eğitimini daha sivil hayata geçmeden diğer erkeklere karşı uygulamaya başlar. İlk günler Desmond’a en çok sataşan askerlerden biri olan Smitty, Desmond’ın insan öldürmeyi reddetmesini kendi erkekliğine bir tehdit olarak algılar ve Desmond’a “bizden iyi olduğunu mu düşünüyorsun” diye sorarak savunmaya geçer. Fiziksel müdahalelerde bulunur, karşılık alamayınca daha çok sataşır. Desmond’ın dini inancından dolayı değil, korkaklığından dolayı silaha dokunmadığını iddia eder. Kutsal Kitap’ını ele geçirerek içinde bulduğu Dorothy’nin fotoğrafı üzerinden onu kışkırtmayı dener ve “böyle bir karı gerçek bir erkeği hak ediyor” diyerek Desmond’ı erkek olmamakla suçlar. Tıpkı yüzbaşının iktidarını korumak ve düzeni sağlamak için şiddetin dozunu arttırması gibi Smitty de erkekliğini korumak için Desmond’ı yalvarır ve fotoğrafı ancak kendine zorla “lütfen” dedirttikten sonra bırakır. Diğer askerlerin seyirciliği önünde oynanan bu erkeklik oyununda Smitty gücünü kanıtlamış/korumuş olur.

Desmond, daha ağır bir şiddet gösterisine gece uyurken maruz kalır ve ordunun yıldırma politikaları dâhilinde üstleri tarafından kışkırtılan askerlerin saldırısına uğrar. Desmond’ın kan revan içindeki halini gören komutan, bu yaşananların kimseye bir yararı olmadığını belirtir ve ona bir kez daha ordudan ayrılmasını önerir. Desmond yine kabul etmez. Bunun üzerine komutan onu dövenlerin kim olduğunu sorar ancak Desmond’dan bir yanıt alamaz. Bu sahneyle birlikte Desmond, onu dövenlerin kim olduğunu bütün askerlerin önünde açık etmeyip “erkekçe” davrandığı için kendini yavaş yavaş kabul ettirmeye başlar.

Desmond sadece silah tutmaması ve şiddet uygulamaması üzerinden değil, et yemeye karşı olması üzerinden de normatif erkeklik kodlarına uymayan bir duruş sergiler.⁸ Etin kültürel olarak iktidar, güç, dayanıklılık, kas, yiğitlik, bedenen sağlıklı olma, cinsel aktiflik gibi etiketlerle kodlanmış olması, et yeme ile erkeklik arasında güçlü bir ilişki kurar.⁹ Bu yüzden et yememeyi seçen erkekler, erkeklik rolünün önemli bir kısmına meydan okumuş olur ve

•••

8 Yedinci Gün Adventistleri sade ve sağlıklı bir yaşamı tercih ederler ve alkol, sigara, uyuşturucu gibi alışkanlıklardan uzak durarak vejetaryen ağırlıklı beslenirler (Hristiyan Forum, t.y.).

9 Ayrıntı için bkz. Armstrong ve Potts 2004; Adams 2013; Potts ve Parry 2010.

bu da onlara kadınsı konumlar atfeder (Adams 2013, 96). Bedenen zayıf olması nedeniyle sıksalık ve silah tutmaması sebebiyle korkaklık atfedilen Desmond, ilerleyen sahnelerde et yemediğini belirtmesiyle bu farklı konumunu bir kez daha gözler önüne serer.

Desmond, koğuştta başlayan kendini kabul ettirme sürecini ilerleyen sahnelerde izne çıkamama, kendi nikâhını kaçırma ve dahası hapse girme pahasına da olsa duruşunu asla bozmamasıyla destekler. Bu süreç, Desmond'ın savaş sahnelerindeki performansıyla kahramanlık düzeyine ulaşır. Farklı bir erkeklik temsili sunan Desmond'ın kabul edilebilirliğinin, filmde dini referansların yanı sıra egemen erkeklığe atfedilmiş değerler, hareketler ve dahası kahramanlıklar neticesinde mümkün olabileceği gösterilir.

İki Nesil-İki Savaş: "Ölü" Babanın Savaşçı Oğlu

Çağdaş sinemada erkeklığın keşfi çoğu zaman babalıkla da ilişkilendirilir (Franco 2008, 29). *Savaş Vadisi* filminde, kışla ve savaş sahnelerindeki farklı erkeklik performanslarının yanı sıra baba-oğul karşılaşması üzerinden iki nesil arasındaki erkeklik çatışmaları da gösterilir. Desmond'ın babası ile olan ilişkisine dair sunulan temsiller, onun kendini nasıl konumlandığına ve erkeklğini nasıl inşa ettiğine yönelik önemli ipuçları sağlar.

Desmond'ın babası Birinci Dünya Savaşı'nda ülkesi için savaşmış ve pek çok arkadaşını kaybetmiş eski bir askerdir. Film boyunca sık sık asker arkadaşlarının mezarı başında görülür. Onların yanında içer, onlarla sohbet eder, içkisinden onların mezarlarına döker. Ayrıca oğullarına ve karısına şiddet uygulamaktan kaçınmaz. Filmdeki bu baba figürü, hegemonik erkeklik inşası dâhilinde erkeklere dayatılan askere gitme, savaşa katılma gibi görevlerin erkekler üzerinde ne gibi sonuçlar doğurabileceğine yönelik bir örnektir aslında. Oğulları tarafından pek dikkate alınmayan ve çok uç gibi görünen bu örnek ancak filmin ikinci yarısındaki çatışma sahnelerinde açık gösterilen vahşetle yüzleşince sıradanlaşır.

Desmond'ın "farklı" bir erkeklik temsili sunması gibi babası da "farklı" bir babalık temsili sunar. Erkeklik gibi babalık da kültürel bir inşaya işaret eder ve bu inşa sabit ilerlemez, tarihsel olarak değişkenlik gösterir (Lupton ve Barclay 1997). Tingting Tan, babalık üzerine yaptığı literatür taramasında geleneksel Amerikan babalığını üç dönem ile özetler. İlk dönem 18. yüzyılı ve 19. yüzyılın başını kapsayan "ahlak müfettişi" (*moral overseer*) modelidir. Bu model, çocuklarını dini talimatlarla eğiten, cezalandıran, onlara ahlaki bir

model sunan babalığı temsil eder. 19. yüzyılın başından 20. yüzyılın ortalarına değin süregelen ikinci dönemde ise babalığın “mesafeli-ev geçindiren rolü” (*distant breadwinner role*) öne çıkar. Ailesi için ekonomik destekten sorumlu, çocuk bakımına ve ev işlerine çok az vakit ayıran bir babalık modelidir bu. Geleneksel Amerikan babalığının üçüncü dönemi ise 1940’tan 1965’e kadar hâkim olan “cinsiyet rol modeli” (*sex role model*) üzerinden açıklanır. Cinsiyet rol modeli, kızlarından çok oğullarına güçlü erkeksi rol model olan babalığı vurgular (Tan 2016, 111). Filmdeki baba figürü Tan’ın sınıflandırdığı üç modelden izler barındırır da asıl vurgu savaş deneyiminin krize sokup dönüştürdüğü bir erkek kimliğidir. Desmond’ın annesi de kocasının savaştan sonra bu hale geldiğini vurgular ve çocuklarının onu kendisi gibi savaştan önce tanımış olmalarını dilediğini belirtir.

Desmond’ın babası, sembolik olarak ölü bir babayı imler. Bu ölüm ilk olarak savaşta gerçekleşmiştir. Kendisi de arkadaşlarının mezarı başında içerken “ben de sizinle beraber ölmüşüm sanki” der ve babalık konumunu da içeren bir sosyal ölümü ima eder. İkinci ölüm ise Desmond tarafından gerçekleştirilen ve doğrudan babalık konumunu hedef alan bir ölümdür. Desmond, babasının annesine şiddet uyguladığı ve silah çektiği esnada araya girerek silahı ele geçirir ve babasına yönelir. Tetiği çekmez ama babanın sembolik ölümü orada gerçekleşir. Desmond’ın nöbette Smitty’ye anlattığı geçmişe ait bu olay, onun bir daha eline silah almamaya yemin ettiği andır aynı zamanda.

Aslında “babaların sahip olduğu erkeklik değerlerinin ‘rol modeli’ olarak çocuklarına da büyük ölçüde geçtiği genel kabul gören bir görüştür” (Sancar 2011, 125). Filmde de ilk sahnelerde Desmond’ın ve kardeşi Hal’in “babaları gibi çatlak” davranışları¹⁰ ve şiddet içeren oyunları görülür. Ancak bu baba, alkole düşkünlüğü ve şiddete meyilli olmasıyla kötü bir rol model olarak dursa da savaşın yıkıcı etkisini bizzat deneyimlediği ve savaş nedeniyle bu hale geldiğini bildiği için oğullarının aynı hataya düşmesini istemez. Ne var ki bunda başarısız olur. “Babanın kendi değerlerini oğulun yaşamına geçirmeye çalışması ve oğulun da kendi yolunu keşfetmeye çalışması arasındaki gerilim” (Sancar 2011, 127) filme yansır. Önce Hal, sonra Desmond savaşa katılmak için askere gönüllü yazıldıklarını babalarına açıklarlar.

Hal, savaşa kiliselerindeki yığınla çocuğu ölümden korumak için gitmek

•••

10 Film Desmond ve Hal’in çocukluk görüntüleriyle başlar. Yüksek bir tepeye çıkarak tehlikeli hareketler sergiledikleri görülür. O esnada oradan geçen çiftten biri şöyle der: “Doss’un çocukları bunlar. Babaları gibi çatlaklar”.

istediğini söyler. Elbette ki o da Yedinci Gün Adventistleri'ndendir ve Desmond kadar inançlıdır ama silah tutmakla ve öldürmekle herhangi bir sorunu yoktur. Altıncı emirdeki yasağın öldürmeye değil cinayet işlemeye yönelik olduğuna ve savaşta öldürmenin cinayet sayılmadığına inandığını belirtir. Henüz askere yazılıp yazılmadığı bilinmeyen Desmond'ın bu sahnelerde kardeşinin kararı hakkında ne düşündüğü açık değildir. Desmond, kardeşi yemek masasından kalkarken ona göz kırpmakla yetinir.

Desmond'ın savaşa gitme motivasyonu biraz daha farklıdır. Hem vatani hem Tanrısı için adam öldürerek değil, hayat kurtararak savaşmak niyetindedir. Milli değerlerini dini değerlerle harmanlayan, böylece devletin ve milletin korunması için "duygusal yatırımı ikiye katlanan" (Saigol 2011, 239) bir figürü temsil eder. Desmond'ın bu kararını babasına açıkladığı sahne, babasının arkadaşlarının mezarı başında geçer. Babası kendini ve etrafındaki ölüleri kastederek "herkes bizim yaptığımız gibi aptallık edip düşünmeden harekete geçiyor" der ve savaşın anlamsızlığına ve görünür sonuçlarına dikkat çeker. Desmond, babasının "şansın olur da hayatta kalırsan Tanrı'ya şükretmeyeceksin" lafına aldırmadan Tanrı'ya ve vatanına hizmet için savaşa gider.

Hem Hal hem de Desmond, savaşın babalarında yarattığı etkiyi bireysel görüyor gibidir ve bu tekil örneğin vatanseverliklerinin ve milliyetçi duygularının önüne geçmesine izin vermezler. Bu askeri görevi, cinayet işlemeyi/öldürmeyi reddeden emirden öte Tanrı'ya ve insanlığa hizmet etme yükümlülüğü gibi başka dini referanslarla destekleyerek yerine getirirler. Oysa görünür olduğu bütün sahnelerde babanın şiddet eğilimi, alkol düşkünlüğü ve "çatlak" olması, hep zamanında yaşadığı savaş deneyimine bağlanır. Savaş deneyiminin travmatik etkilerinin tek vücutta somutlaşmış hâli, filmde aynı zamanda kahramanlık mitinin göz boyayan ihtişamını silen ve yapaylığını vurgulayan bir temsil sunar. Örneğin oğlunun mahkemede ceza almaması için eski üniformasını giyip harp hizmetleri komutanından aldığı yazıyı mahkemeye yetiştiren babanın müdahalesi, "artık bu ordunun üyesi değilsiniz" denerek engellenir. Bu duruma çok içerleyen baba, zamanında savaştığından ve pek çok arkadaşını kaybettiğinden ama sonra üniformasının unutulduğundan, söz hakkı kalmadığından ve "iş bitmiş" görüldüğünden bahseder. Filmdeki baba figürü, korkusuzca savaşmasının sonucunda elde ettiği kahramanlık konumunun geçiciliğini açık bir şekilde göstermiş olur ve bu konunun iktidarın bir aracı olarak işleyen sahte bir söylemsel inşaya işaret ettiğini görme fırsatı sunar.

Baba figürü, filmde savaş karşıtlığına yönelik ses çıkaran tek figürdür.

Ancak ne var ki o da oğlunun emre itaat etmemekle yargılandığı davada olaya müdahale ederek tavrından taviz vermiş olur. Katıldığı savaştan kalan bağlantılarını kullanarak oğlunun ceza almadan orduya geri dönmesini sağlar. Oysa oğlunun suçlamaları kabul etse orduya tekrar gönderilmeyeceğini, kısa bir cezadan sonra sivil hayatına geri döneceğini biliyordur. Yine de babalık konumunun şahsi değerlerinin önüne geçmesine izin verir, büyük bir çabayla üst mercilere ulaşır ve girmeyi hiç istemediği askeri ortamlara girmek zorunda kalarak oğlunun inancına olan saygısını ilk kez gösterir. Ölü bir babanın, filmdeki tek canlanma belirtisidir bu.

Sonuç olarak Desmond'ın babası, diğer anlatıların gölgesinde kalan ama aslında filmin temelini oluşturan bir temsil üzerinden üç kritik meseleyi gözler önüne sermiş olur: Bir kimlik olarak babalığın ölümlülüğü, bir olgu olarak savaşın anlamsızlığı ve bir statü olarak kahramanlığın geçiciliği. Babasının sembolik ölümünden sorumlu olan Desmond, onun ilk ölümüne sebep olan nedenleri yok sayar ve haklı bulunduğu savaşa katılarak kahramanlık mücadelesi sergiler.

Düşmanın (Canavarca) Temsili

Filmde görülen bir diğer erkeklik karşılaşması, savaşan iki karşıt tarafın milli duyguları üzerinden ilerler. Savaş, erkeklikle doğrudan ilişkilidir çünkü bir kavram olarak erkeklik, savaşı toplumsal bir pratik ve kurum olarak daha anlaşılır ve kabul edilebilir kılan bir çerçeve sağlar (Hutchings 2008, 389). Savaşçı ruhlara sahip olması beklenen erkeklikler, büyük oranda milliyetçi ideolojiden beslenirler. Milliyetçilik, “yerel olan her şeye çok büyük bir değer atfeder” (Enloe 2003, 97) ve böylece yerel olmayan ve yerel olana tehdit oluşturan her şey kolayca ötekileştirilir. “Ötekileştirilen her toplumsal grup düşmandır, varoluşun önündeki engeldir, tehdittir ve yok edilmesi gerekir” (Çoban 2013, 193). Bu yüzden “devletin idame ettirilmesi ve devlet iktidarının kullanılması, çoğu kez, diğer ulus-devletlerle savaşılmasını gerektirir” (Nagel 2011, 74). Dolayısıyla savaş filmlerinde milliyetçi söylem ve temsillerin ön plana çıkarılması sürpriz olmaz. Bu durumun *Savaş Vadisi* filminde de farklı işlemediği görülür. Pek çok sahnede milli değerler ve yabancı düşmanlığı farklı erkekliklerle iç içe geçmiş şekilde kurgulanır.

Nagel, ordu gibi çoğu devlet kurumuna erkeklerin hâkim olmasından ve milliyetçiliğin de tanımı gereği devletle ve onun kurumlarıyla yakından bağlantılı olmasından dolayı, hegemonik erkeklik kültürü ve ideolojisi ile hegemonik milliyetçilik kültürü ve ideolojisinin el ele ilerlemesinin şaşırtıcı olmadığını söyler (2011, 75). Şeref, vatanseverlik, korkaklık, cesaret ve görev

gibi terimler hem ulusla hem erkeklikle doğrudan ilişkilidir, dolayısıyla sadece milliyetçilik ya da erkeklikçilik gibi tek bir ideolojiye indirgenemez (Nagel 2011, 79). Filmdeki erkeklerin savaşçı kimliklerini erkeklik, milliyetçilik ve militarizm sarmalında kazandıkları ve filmde de bu üç olgunun birbirine bağımlı şekilde işlediği söylenebilir.

Filmde Amerikan askerlerine atfedilen kahramanlık konumunu inşa etmede ve savaşın haklı gösterilmesinde düşmanın nasıl temsil edildiği önemli bir yer tutar. “‘Biz’ ve ‘onlar’ arasındaki mesafeleri keskinleştiren bir fikirler kümesi” olan milliyetçilik (Enloe 2003, 99), filmde Amerikan askerleri ile Japon askerleri arasındaki karşıtlığı besleyen ve Japon askerlerini düşmanlaştıran pek çok söylem ve performans üretir. Daha çatışma sahneleri başlamadan komutanın bir sahnede Desmond’a, “prensiplerin umurunda değil çünkü Japonların da değil” demesiyle düşmanın Japon olduğu (ya da Japonların düşman olduğu) vurgusu başlar. Bir başka sahnede Desmond’a silah tutmadığı halde orduya katılma isteğindeki ısrarının sebebi sorulur ve Desmond, “Japonlar Pearl Harbor’a saldırdığında bunu kişisel algıladım” diyerek Japonları hedef gösterir. Bu sahnelerle başlayan “Japon düşman” a yönelik odak, seyirciyi savaş sahnelerindeki “Japon vahşeti” ne hazırlar.

Amerikan askerlerinin savaş alanına ulaştığında gördükleri ilk şey, önlerinden geçen kamyonlara yüklenmiş ölü bedenler olur. Bu sarsıcı sahneler, düşmanın vahşiliğini daha çatışma görüntüleri başlamadan imler. Yeni gelen askerlere bu öldürülen askerlerin yerine savaşacakları bildirilerek bir korku ve intikam duygusu yaratılır. Öteki olana dair yaratılan korku, onu sürekli potansiyel bir tehlike olarak tanımlar ve ona yönelik her türlü şiddeti meşrulaştırma işlevi görür (Akgül 2011, 84). Biriken intikam duygusu ise çatışmaya girme motivasyonlarından biri olarak işlerken (Collier 1999, 11) her intikam, karşı intikam için yoğun bir arzuyu da beraberinde getirir (Utley 1949, 303). Bu durum savaşların sürekliliğine sebep olduğu gibi düşmana yönelik nefreti de sürekli olarak besler. Filmde askerler çatışmanın sürdüğü Hacksaw Tepesi’ne çıktıklarında düşmanlarına yönelik nefret artar çünkü ölü beden görüntüleri çok daha vahşi bir hâl alır. Uzuvarları kopmuş, parçalanmış, yanmış, kurtlanmış bedenler ve ortalığa saçılmış iç organlar gösterilir. Hemen arkasından da bu görüntülerin faili olarak temsil edilen Japonlar ağır bir saldırıya geçer.

Uzun bir süre aralıksız devam eden çatışma sahnelerinde düşman, seyirciyi rahatsız eder derecede vahşi bir canavar gibi sunulur. Kimi sahnelerde Japonların saldırısı, bilgisayar oyunlarında bağırarak kameraya doğru koşan

yaratıklar gibi yakın çekimde bir korku unsuru olarak verilir. Desmond'ın rüya gördüğü sahnede ise bir Japon askerin yüzü hiç beklenmedik bir anda kameranın önünde belirir ve bu asker diğer Japonlarla birlikte hem Desmond'ı hem de Smitty'yi vahşice katleder. Amerikalıların geri çekildiği ve Desmond'ın Hacksaw Tepesi'nde tek başına kaldığı sahnelerde ise Japonların etrafta dolaşarak buldukları yaralı Amerikan askerlerinin boğazlarını acımasızca kestikleri veya onları süngüyle öldürdükleri gösterilir.

Filmde düşmanın canavarca temsili, Amerikan askerlerinin onlara karşı sürdürdüğü savaşı meşru bir zemine oturtma işlevi görür. Çünkü savaşlarda düşmanı, yani "öteki"yi kendinden aşağı ve değersiz kılmak "onlara" yönelik şiddeti haklı gösterir (Peterson 2010, 21). Filmde düşmanın ötekiliği ve canavarlığı vurgusu, çatışma sahnelerindeki temsillerin yanı sıra pek çok sahne- de söylemsel olarak da inşa edilir. Örneğin komutan, askerlerini "İngilizce konuşmayan herkesi vurun" diye uyararak Japonların "yabancılığını" vurgular. Savaşa önceden dâhil olan bir asker, yeni gelen bölüğe altı kere geri püskürtüldüklerini açıklarken Japonlar için "kokuşmuş hayvanlar" yakıştırması yapar. Desmond gibi sıhhiye olarak görev yapan (ama silah da taşıyan) bir asker ise Japonların özellikle yaralılara saldırdığını ve sıhhiyeleri vurmaya çalıştıklarını vurgulayarak vahşiliklerine dikkat çeker. Bir başka sahnede Smitty ise Desmond ile sohbet ederken "bu Japonlar çok sinsidir" diyerek Desmond'a dikkat etmesini söyler.

Filmin sonlarında Smitty'nin Japonlara sinsilik atfetmesini haklı çıkaran bir düşman temsili gerçekleşir. Çatışmada ağır hasar alan Japonların üniformalarını çıkarmış bir şekilde beyaz bayrak sallayarak teslim oldukları görülür. Bu bir aldatmacadır ve Amerikan askerleri ateşi kestikleri an Japonlar tarafından bomba yağmuruna tutulurlar. Filmin sosyal medyada en tartışmalı bulunan sahneleri de budur. Desmond, üzerlerine doğru gelen bombalardan birini eliyle diğerini ayağıyla uzaklaştırır. Savaşta tek yarasını bu beklenmedik çatışma esnasında alır. Aradan çok vakit geçmeden de Japonlar'ın yenilgiyi gerçekten kabullendiği görülür.

Kahraman Erkekler!

Film, Desmond'ın "farklı" bir erkeklik performansını şekillendiren dinamiklerle başlar, bu performansın dışlanma ve kendini kabul ettirme süreciyle devam eder ve en sonunda bu performansı zirveye çıkararak kahramanlık konumuna ulaştırır. Desmond filmin sonunda babasına, diğer askerlere, ko-

mutanlarına ve düşmana, kısacası bütün diğer erkeklerle rağmen kahraman erkeklik mitinin bir taşıyıcısı haline gelir.

Melek Göregenli, “meşrulaştırıcı mitler” kavramını açıklarken “mit” kelimesinin kullanılmasını, “inançların epistemolojik olarak doğru ya da yanlış olmaları değil, daha ziyade doğru gibi görünmeleri, pek çok insanın bunlar doğruymuş gibi davranmaları” nedenine bağlar (2014, 52). Kahraman erkeklikten bahsederken bunu da bir mit olarak ele almak, bu konumun diğer insanların (özellikle erkeklerin) konumları, bakışları ve onayları üzerinden inşa edildiğini vurgulaması açısından önemlidir. Desmond, savaş sahneleri boyunca diğer askerlerin ve en sonunda da iktidarın gözündeki kahramanlığını inşa eder. Örneğin çatışma devam ederken herkes geri çekilmeye karar verir ancak Desmond bekleyen yaralılar olduğunu söyleyerek savaş alanına geri döner. Çatışmalar boyunca diğer sihhiyelerin aksine kurtarılamayacağı düşünülen yaralıların dahi yardımına koşar.¹¹ O da yetmez, yaralı Japon askerlerini de kurtarmaya çalışır. Japonların yaralı Amerikan askerlerini öldürdüğü gösterilirken Desmond’ın yaralı Japon askerlere yardım etmesi, onun “gerçek” bir kahraman olarak sunulmasında önemli yer tutar. Savaşın sonunda silahlı sihhiyenin öldüğünün belirtilmesi de Desmond’ın silahsız hayatta kalma başarısına işaret ederek kahramanlığını vurgular.

Desmond’ın Smitty ile olan sahneleri, onun orduda reddedilişinden kahraman kabul edilmesine uzanan mücadelesini resmeden önemli anlara işaret eder. Kışlada Desmond’a ilk sataşan Smitty’dir ve bu süreçte diğer askerlerin Desmond’a yönelik genel tutumunu temsil eder. Desmond’ın kabul görmeye başladığı anlar da yine Smitty ile savaş sahnelerindeki dayanışmaları ve nöbetteki samimi sohbetleri aracılığıyla temsil edilir. Smitty’nin çatışmada vurulması, güvenli bölgeye taşınırken Desmond’a korktuğunu itiraf etmesi ve kurtarılamayıp ölmesi ise Desmond’ın onur madalyası almasını sağlayacak kahramanlık gösterisinin başlaması için kritik bir andır. Böylece ikisi arasındaki ilk karşılaşma koşu Da Desmond’ın korkaklığı üzerinden Smitty’nin sergilediği erkeklik gösterisine sahne olmuşken son karşılaşma Smitty’nin korkusuna ve Desmond’ın onu kurtaramaması sonucunda bilerek savaş alanında tek başına mücadele etmesine sahne olur. Herkes Hacksaw Tepesi’nden aşağı inerken Desmond orada kalır ve gece boyunca yaralı bulduğu askerleri halatla aşağıya indirerek on iki saatte yetmiş beş kişiyi kurtarır.

•••

11 *The Conscientious Objector* belgeselinde de “ölmesi muhtemel bir yaralıya yardım için kalmak mı, yoksa kurtarılabilecek bir yaralıya yardım için devam etmek mi” durumunda her zaman ikincinin seçildiği ama Desmond’ın aksini yaparak ağır yaralı bir askeri kurtardığı ve bu askerin yetmiş iki yaşına kadar yaşadığı anlatılır.

Desmond, vatani ve milleti için en büyük değerlerinden ödün vererek de kahramanlığını besler. Kışlada silah tutmayı ısrarla reddetmesine ve cumartesi günleri çalışamayacağını belirtmesine rağmen çatışmalar esnasında ikisini de yaptığı görülür. Desmond, babasını “öldürdükten” sonra silaha ilk kez komutanını kurtarmak için dokunur. Çatışma esnasında yaralı komutanını güvenli bölgeye taşımak için bulduğu bir silahı hiç düşünmeden eline alır ve bir battaniyenin ucuna sarar. Bu esnada komutanı, “nişan alıştırması için biraz geç olmadı mı” diyerek şaşkınlığını belirtir. Desmond, komutanını battaniyenin üzerine oturarak silah yardımıyla çeker ve onu güvenli bölgeye ulaştırır. Cumartesi günleri çalışmama inancı ise yetmiş beş askeri kurtardığı günün ertesinde bozular. Komutanı Desmond’a gelip o günün kendisi için kutsal olduğunu bildiğini ama diğer askerlerin onsuz çatışmaya girmek istemeyeceklerini bildirir ve bölüğü yalnız bırakmamasını ister. Desmond, bu isteği reddetmez. Ertesi gün bütün askerlerin saldırıya geçmek için Desmond’ın Kutsal Kitap’ını okumasını beklediği görülür ve saldırı sırf Desmond için on dakika gecikmeli başlar.

Desmond’ın inancı ve Kutsal Kitap’ın silah işlevi, onun kahramanlığına mucizevi bir özellik katar. Desmond’ın savaş alanında tek başına ve silahsız bir şekilde onlarca kişiyi kurtarması, filmde yüzbaşı tarafından bir mucize olarak adlandırılır. Ayrıca hem *The Conscientious Objector* hem de *Miracle on Hacksaw Ridge* belgeselinde bahsi geçen bir rapor, bu mucizeyi ilahi bir güce atfeder. Desmond’ın tek başına askerleri aşağı taşıırken Japon bir asker tarafından fark edildiğinden ama askerin her tetiği çekişinde silahın tutukluk yaptığından bahsedilir. Sonuçta Japon askerin bütün çabalarına rağmen Desmond vurulmaz ve on iki saatlik kaotik süreçte yetmiş beş yaralı askerin aşağı inmesine yardım ederek bu mucizeyi gerçekleştirir. Desmond’ın kahramanlığı böylece ona atfedilen insanüstü bir güçle beslenmiş olur. Dindar bir figür olarak Desmond’ın gerçekleştirdiği mucize, Tanrı’nın hikmeti aracılığıyla meşrulaştırılır.

Desmond’ın oturtulduğu kahramanlık konumu, iktidar tarafından da kabul görür. Desmond’ın çatışmadaki performansından sonra yüzbaşı yanına gelir ve adeta günah çıkarır. Onda gördüğü tek şeyin sıksa bir çocuk olduğunu ama sonra ülkesine hizmet eden bir askerin yapabileceğinden çok daha fazlasını yaptığını söyler. Yanıldığını itiraf edip af diler. Böylece güç dengeleri değişir ve Desmond “kahraman” olmadan önce kurulması imkânsız bir yüzbaşı-er ilişkisi kurulur. Yanıldığını itiraf eden bir diğer kişi de Smitty olur. Yetimhanede büyüdüğünü, insanları yargılamayı çabuk öğrendiğini ama

Desmond'da yanıldığını belirtir. Desmond orduya katıldığında kendisine en fazla tahakküm uygulayan kişiler olan yüzbaşı ve Smitty'nin bu itirafları, Desmond'ın kahramanlığını garanti altına alır. Bu kahramanlık, savaş sonrasında devlet tarafından da kabul görecektir ve Desmond'a onur madalyası getirecektir.

Öte yandan Desmond'ın yaşadığı bu ağır savaş deneyiminden hiç etkilenmediğini söylemek doğru olmaz. Tek başına savaşın onlarca insanı kurtardıktan sonra Desmond'ın kısa bir süreliğine de olsa ortama yabancılaştığı görülür. Etrafında toplanan askerlere garip garip bakar, sırtına dokunanlardan ürker, titrer, ayakta zor durur. Bu kısa şok etkisi, temizlenmesi için başından aşağı dökülen bir kova suyla sembolik bir şekilde son bulur. Büyük bir mücadeleyle kurtardığı/kurtaramadığı bütün askerlerin kanları üzerinden akarken sadece vücudunu arındırmaz, yaşadığı anlık yabancılaşmadan da kurtulur.

Filmin bitiminde çıkan yazıda Desmond'ın "asıl kahramanlar orada gömülü olanlardır" dediği belirtilir. Kendisine atfedilen kahramanlık gibi o da vatani için savaşın canından olan Amerikan askerlerine kahramanlık atfeder. Filmin sonunda kahramanlık atfedilen bir diğer grup da Japonlar olur. Filmin savaş sahnelerini gösteren ikinci yarısı boyunca vahşice savaşmakta ısrarcı olarak temsil edilen Japonlar, filmin sonunda gururlu bir şekilde yenilgiyi kabul eden taraf olarak gösterilir. Japon askerler bir bir öldürülürken, yakalanırken ya da teslim olurken Japon ordusunun komutanı olduğu düşünülen bir kişinin tünelde harakiri yaptığı görülür. Kılıcı kendine saplar, ardından yanındaki asker tarafından başı kesilir. Kopup yere düşen baş, yenilginin de simgesidir. Vahşice savaşan Japonlar, yenilgiyi bir gurur tablosuyla kabullenmiş olur. Japonların da kendi ülkeleri için kahramanca savaşmışları, yenilgilerinden sonra ima edilir.

Sonuç

Film, savaşa katılan bütün erkeklerin kahraman gösterildiği bir temsille son bulur. Vatani için savaşan silahlı Amerikan askerleri, Tanrısı için hayat kırtaran silahsız Desmond ve yenilgiyi kabullenen Japonlar bir kahramanlık konumu altında birleşmiş gibidir. Hacksaw Tepesi'nde kazanan Amerikalılar, kaybeden Japonlar, kahraman ise tüm erkeklerdir! Kahramanlar arasındaki en büyük kahraman ise elbette ki diğer erkeklerin yaptığını silah değil Kutsal Kitap tutarak yapan ve onur madalyasına değer görülen Desmond olur.

Desmond'ın dini değerlerin militarist değerlerle iç içe geçip karmaşıklaşmasına ve bu karmaşıklığın vicdani retçi sıfatıyla birlikte bir erkeklik performansında nasıl vuku bulduğuna örnek olduğu söylenebilir. Desmond vicdani retçi olarak kabul edilsin ya da edilmesin, filmde din, vatanseverlik, milliyetçi değerler, kahramanlık ve bunlarla ilişkilenen erkeklik performansları çok fazla göze çarpar ve Desmond'ın konumuna etki ederek film için savaş karşıtlığı üzerinden yapılabilecek bir vicdani ret/katılım okumasını imkânsız kılar. Erkekliğe ayrıcalık tanıyan ve toplumun patriyarkal düzenini normal ve doğruymuş gibi gösteren militarizm (Enloe 2014, 111), filmde öne çıkan erkeklik performansları üzerinden pek çok sahnede desteklenmiş olur. Desmond'ın farklı görülen erkeklik performansı da dini değerlere, militarizme ve kahraman erkeklik mitine yapılan referanslarla idealize edilir. Bu performansın diğer erkekler için kabul edilebilirliği, farklılıkların güç ilişkileri bakımından yatay bir zeminde ilişkilenebileceği ihtimali üzerinden değil, farklı olanın normatif olana suç ortaklığı¹² yapıp kahramanlık mücadelesi sergilemesi üzerinden mümkün hale gelir. Desmond'ın erkeklik performansı, melez iktidar bloğunun bir parçasını temsil eder.

Cynthia Enloe retçi statüsüne başvurma riskini göze alan erkeklerin, kadınların da içinde bulunduğu vicdani ret hareketinin kahramanları olarak görülme olasılığından bahseder ve böylece askerliğin "erkek" yapısının vicdani ret üzerinden dahi patriyarkayı besleyebildiğine dikkat çeker (2014). Desmond, bu durumun daha da zararlı bir örneği olarak okunabilir belki de. Savaş zamanı vicdani retçi statüsü almaktan sakınmaz, hayat kurtarmak için savaşa gider, değerlerinden olabildiğince vazgeçmez ve belki vicdani ret hareketi içerisinde değil ama retçi olmayan daha büyük bir kesimin gözünde kahramanlık konumuna erişir. Böylece militarizmi ve patriyarkayı besleyip yeniden üretir. Kabul edilebilirliği de ancak bu yeniden üretimle sağlanmış olur.

•••

12 Connell'in öne sürdüğü "suç ortağı erkeklikler" kavramını hatırlayalım.

Kaynakça

- Adams, Carol J. 2013. *Etin Cinsel Politikası: Feminist Vejetaryen Eleştirel Kuram*. Çevirenler Güray Tezcan ve Mehmet Emin Boyacıoğlu. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Akgül, Çiğdem. 2011. *Militarizmin Cinsiyetçi Suretleri: Devlet, Ordu ve Toplumsal Cinsiyet*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Armstrong, Philip ve Annie Potts. 2004. "Serving the Wild." *On Display: New Essays in Cultural Studies* içinde, editörler Anna Smith ve Lydin Wevers, 15-40. Wellington: Victoria University Press.
- Bird, Sharon R. 1996. "Welcome to the Men's Club: Homosociality and the Maintenance of Hegemonic Masculinity." *Gender and Society* 10 (2): 120-32.
- Bröckling, Ulrich. 2014. "Çarklardaki Kum? 21. Yüzyılın Başında Vicdani Red." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 69-78. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Butler, Judith. 2010. *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi*. Çeviren Başak Ertür. İstanbul: Metis Yayınları.
- Cockburn, Cynthia ve Cynthia Enloe. 2012. "Militarism, Patriarchy and Peace Movements: Cynthia Cockburn and Cynthia Enloe in Conversation." *International Feminist Journal of Politics* 14 (4): 550-57.
- Collier, Paul. 1999. "Doing Well Out of War." *Conference on Economic Agendas in Civil Wars*, London. Vol. 26.
- Connell, Raewyn. 1987. *Gender and Power: Society, the Person, and Sexual Politics*. Stanford, Calif.: Stanford University Press.
- Connell, Raewyn. 1995. *Masculinities*. Berkeley and Los Angeles, Calif.: University of California Press.
- Connell, Raewyn ve James W. Messerschmidt. 2005. "Hegemonic Masculinity: Rethinking the Concept." *Gender and Society* 19 (6): 829-59.
- Cooke, Miriam ve Angela Woollacott, ed. 1993. *Gendering War Talk*. New Jersey: Princeton University Press.
- Çoban, Barış. 2013. "Gösteri İktidarı ve Militarist Erkeklik." *Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler* içinde, editör Nurseli Yeşim Sünbuloğlu, 187-204. İstanbul : İletişim Yayınları.
- Demetriou, Demetris Z. 2001. "Connell's Concept of Hegemonic Masculinity: A Critique." *Theory and Society* 30 (3): 337-61.
- Desmond Doss. t.y. "Desmond Doss: The Real Story." Erişim tarihi 12 Mart 2019. <https://desmondoss.com/bio/bio-real.php>
- Donald, Ralph ve Karen MacDonald. 2011. *Reel Men at War: Masculinity and the American War Film*. UK: Scarecrow Press.

- Enloe, Cynthia. 1987. "Feminists Thinking About War, Militarism, and Peace." *Analyzing Gender: A Handbook of Social Science Research* içinde, editörler Beth B. Hess ve Myra M. Ferree, 526-47. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Enloe, Cynthia. 2003. *Muzlar, Plajlar ve Askeri Üsler: Feminist Bakış Açısından Uluslararası Siyaset*. Çevirenler Berna Kurt ve Ece Aydın. İstanbul: Çitlembik Yayınları.
- Enloe, Cynthia. 2014. "Kadınlar Askeri Vicdani Reddin Neresinde? Bazı Feminist İpuçları." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 103-12. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Franco, Judith. 2008. "'The More You Look, the Less You Really Know': The Redemption of White Masculinity in Contemporary American and French Cinema." *Cinema Journal* 47 (3): 29-47.
- Göregenli, Melek. 2014. "Militarizmin İnşasının Aracı Olarak Eşitsizliğin Meşrulaştırılması ve Vatansaverlik." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 49-58. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Gutmann, Matthew. 2014. "Kast Orduları: Kuzey ve Güney Amerika'da Zorunlu Askerlik, Vicdani Red ve Demokratik Yurttaşlık." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 165-84. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Günay-Erkol, Çimen. 2018. "İlet, Zillet, Erkeklik: Eleştirel Erkeklik Çalışmaları ve Türkiye'deki Seyri." *Toplum ve Bilim* 145: 6-31.
- Hearn, Jeff. 2004. "From Hegemonic Masculinity to the Hegemony of Men." *Feminist Theory* 5 (1): 49-72.
- Horne, John. 2004. "Masculinity in Politics and War in the Age of Nation-States and World Wars, 1850-1950." *Masculinities in Politics and War: Gendering Modern History* içinde, editörler S. Dudink, K. Hagemann ve J. Tosh, 22-40. Manchester; New York: Manchester University Press.
- Hristiyan Forum. t.y. "7. Gün Adventistleri Röportajı." Erişim tarihi 12 Mart 2019. <http://www.hristiyanforum.com/forum/showthread.php?t=328841>
- Hutchings, Kimberly. 2008. "Making Sense of Masculinity and War." *Men and Masculinities* 10 (4): 389-404.
- Jeffords, Susan. 1989. *The Remasculinization of America: Gender and the Vietnam War*. Vol. 10. Bloomington: Indiana University Press.
- Lipman-Blumen, Jean. 1976. "Toward a Homosocial Theory of Sex Roles: An Explanation of the Sex Segregation of Social Institutions." *Signs* 1 (3): 15-31.
- Lupton, Deborah ve Lesley Barclay, ed. 1997. *Constructing Fatherhood: Discourses and Experiences*. CA: Sage Publications.
- Major, Marie-France. 1992. "Conscientious Objection and International Law: A Human Right." *Case W. Res. J. Int'l L.* 24: 349-78.

- Matthews, Joshua. 2017. "Hacksaw Ridge: A Movie Review." *Faculty Work: Comprehensive List*. 655.
- Messerschmidt, James W. 2018. *Hegemonic Masculinity: Formulation, Reformulation, and Amplification*. Maryland: Rowman & Littlefield.
- Nagel, Joane. 2011. "Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik." *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, editör Ayşe Gül Altınay, 65-101. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Peberdy, Donna. 2011. *Masculinity and Film Performance: Male Angst in Contemporary American Cinema*. Londra & New York: Palgrave Macmillan.
- Peterson, V. Spike. 2010. "Gendered Identities, Ideologies, and Practices in the Context of War and Militarism." *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives* içinde, editörler Laura Sjoberg ve Sandra Via, 17-29. CA: Praeger.
- Potts, Annie ve Jovian Parry. 2010. "Vegan Sexuality: Challenging Heteronormative Masculinity through Meat-free Sex." *Feminism & Psychology* 20 (1): 53-72.
- Randol, Shaun. 2009. "The Conscientious Objectors in Iraq: Placing them in an Historical Context." *Nebula* 6 (1): 51-66.
- Saigol, Rubina. 2011. "Militarizasyon, Ulus ve Toplumsal Cinsiyet: Şiddetli Çatışma Alanları Olarak Kadın Bedenleri." *Vatan, Millet, Kadınlar* içinde, editör Ayşe Gül Altınay, 227-59. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sancar, Serpil. 2011. *Erkeklik: İmkânsız İktidar. Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sancar, Serpil. 2014. "Vicdani Red ve Eril Şiddet." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 135-42. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sayılan, Gülden. 2013. "Conscientious Objection in Turkey: A Study of Social Representations." Yüksek lisans tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi.
- Selek, Pınar. 2014. "Ahtapota Karşı Kesişen Mücadeleler: Türkiye'de Feminist ve Anti-Militarist Hareketler." *Şiddet, Siyaset ve Medenilik: Karabasanlar İçinde Türkiye* içinde, editör Marie-Claire Caloz-Tschopp, 15-29. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Sjoberg, Laura ve Sandra Via, ed. 2010. *Gender, War, and Militarism: Feminist Perspectives*. CA: Praeger.
- Tan, Tingting. 2016. "Literature Review on Shifting Fatherhood." *Masculinities: A Journal of Identity and Culture* 6: 102-28.
- Toker, Nilgün. 2014. "Vicdani Red, Sivil İtaatsızlık ve Antimilitarizm: İtaat Etmeme ve Direnme." *Çarklardaki Kum: Vicdani Red, Düşünsel Kaynaklar ve Deneyimler* içinde, editörler Özgür Heval Çınar ve Coşkun Üsterci, 79-93. İstanbul: İletişim Yayınları.

Uitley, Freda. 1949. *The High Cost of Vengeance*. Chicago: Henry Regnery Company.

Yarar, Betül. 2015. "Yakın İlişki İçinde Şiddet'i Feminist Bakışla Yeniden Düşünmek." *Şiddetin Cinsiyetli Yüzleri* içinde, editör Betül Yarar, 13-51. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Yuval-Davis, Nira. 1993. "Gender and Nation." *Ethnic and Racial Studies* 16 (4): 621-32.

Daha ve *Misafir* Filmlerinde Mültecilere Yönelik Dışlama Pratikleri ve Yok-Yerler

Eren Yüksel

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi

<http://orcid.org/0000-0003-1299-7517>

erennyuksel@gmail.com

Öz

Bu çalışmada *Daha* (Onur Saylak, 2017) ve *Misafir* (Andaç Haznedaroğlu, 2017) filmlerindeki mültecilerin temsili ve mekânsal deneyimleri, Marc Augé'nin yok-yer ve Giorgio Agamben'in çıplak yaşam ve kamp kavramları arasında bağlantı kuran bir kavramsal çerçevede, inşacı temsil kuramından yararlanılarak değerlendirilmiştir. Türkiye'de çekilen ve mültecileri konu alan her iki film de göç meselesini, ötekileştirilen kimlikler üzerinden ele almaktadır. Mültecilerin mekânsal deneyimleri akışkanlık yerine hareketsizlik ve geçicilik üzerinden belirlenmekte ve yeraltındaki bir depoda ya da kentin gettoları olarak ifade edilebilecek yok-yerlerde yaşayan mülteciler, Agamben'in tabiriyle "çıplak yaşam"a indirgenmektedir. Genel olarak mültecilerin temsil edilmesinde karşımıza çıkan "masum çocuk" ve "savunmasız kadın" figürlerinin seçimi ise mültecilerin yardıma muhtaç, kurban statüsünde sabitlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Bu bağlamda mültecilere yönelik dışlayıcı bakışı göstermesi ve mültecileri etkin failer olarak sunmaması bakımından ortaklaşan iki film, farklı ideolojik yönelimlere sahip olmalarıyla ayrılmaktadır. *Misafir*, mültecileri ulus devlet vatandaşları tarafından kabul edilmesi gereken misafirler olarak değerlendiren empatik bir anlatı inşa ederken *Daha* misafir söylemini eleştirmekte ve mültecileri sömürüye açık hale getiren ve insan kaçakçıları var eden iktidar ilişkilerini mikro yapılar üzerinden sorunsallaştırmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mülteci, yok-yer, kamp, çıplak yaşam, *Daha*, *Misafir*.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 2.5.2019 ■ Makale kabul tarihi: 2.7.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 227-250

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.653996

Discriminatory Practices for Refugees and Non-Places in Daha and Misafir

Eren Yüksel

Ankara University Faculty of Communication

<http://orcid.org/0000-0003-1299-7517>

erennyuksel@gmail.com

Abstract

In this study, representation and the spatial experiences of refugees in *Daha (More)* (Onur Saylak, 2017) and *Misafir (The Guest)* (Andaç Haznedaroğlu, 2017) are evaluated on the basis of Marc Augé's concept of non-place and Giorgio Agamben's concepts of bare life and camp, using constructionist representation theory. Shot in Turkey, both films are about refugees and handle the immigration issue through othered identities. The spatial experiences of refugees are determined by immobility and temporariness rather than by fluidity and the refugees, who live in an underground warehouse or non-places called ghettos of the city, are reduced to "bare life", in the words of Agamben. In general, the selection of "innocent children" and "vulnerable woman" figures in the representation of refugees results in the settlement of refugees in helpless or victim status. In this context, the two films, which are common in terms of showing an exclusionary view towards refugees and not presenting refugees as effective subjects are distinguished by their different ideological orientations. While *Misafir (The Guest)* constructs an emphatic narrative that treats refugees as guest that must be accepted by nation state citizens, *Daha (More)* criticizes the discourse of the guest, and problematizes the power relations that make refugees exploitable and promote human trafficking within the framework of micro-power relations.

Keywords: Refugee, non-place, camp, bare life, *More*, *The Guest*.

• • • • •

Received: 2.5.2019 ■ Accepted: 2.7.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 227-250

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.653996

Suriye’de 2011 yılında başlayan ve giderek şiddetlenen iç savaşın en önemli sonuçlarından biri milyonlarca Suriyelinin ülkesinden ayrılması ve başka ülkelere göç etmek zorunda kalmasıdır. Avrupa’da pek çok ülke terör eylemlerini ve güvenlik meselesini gerekçe göstererek sınırlarını mültecilere¹

•••

1 Türkiye’de “geçici koruma altında olan” ve “şartlı mülteci” olarak görülen Suriyeliler, Ayhan Kaya’nın da belirttiği gibi uluslararası göç hukukunda ifade edilen “mülteci” tanımına uygun düşmelerinden dolayı bu çalışmada “mülteci” olarak nitelendirilmiştir (2017, 42). Pek çok çalışmada da vurgulandığı üzere (Erdoğan 2018; Şimşek 2017; Kaya 2017; Doğanay ve Çoban Keneş 2016), uluslararası göç hukukundaki mülteci adlandırması ve Türkiye’nin yasal düzenlemelerindeki mülteci tanımı arasında bir farklılaşma olduğu görülmektedir. Bu kavram kargaşasının kimi zaman Suriyeliler için dile getirilen sığınmacı, misafir, mülteci ve şartlı mülteci gibi farklı adlandırmaların kullanılmasıyla da ortaya çıktığı söylenebilir. Uluslararası göç hukuku bağlamında, mülteci “ırkı, dini, tabiiyeti, belirli bir sosyal gruba mensubiyeti ve siyasi görüşleri yüzünden haklı bir zulüm korkusu nedeniyle vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve, söz konusu korku yüzünden, ilgili ülkenin korumasından yararlanmak istemeyen kişi” (IOM Uluslararası Göç Örgütü 2009, 43) olarak tanımlanmasına karşın; Türkiye’nin, taraf olduğu “1951 Cenevre Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşmesi”ne koyduğu coğrafi çekinceyi sürdürdüğü ve 2013 yılında kabul ettiği YUKK Kanunu’nda da (Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu), mültecilik statüsünü sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişilere attettiği görülmüştür. Avrupa dışındaki ülkelerden gelenler ise şartlı mülteci olarak değerlendirilmekte ve şartlı mültecilerin “üçüncü ülkeye yerleştirilinceye kadar” Türkiye’de kalmalarına izin verileceği belirtilmektedir (Erdoğan 2018, 52-53).

kapatırken ya da sınırlı sayıda göçmene sığınma hakkı tanırken Türkiye’de açık kapı politikası uygulanmış ve Türkiye mültecilerin sığındıkları ya da Avrupa’ya gitmek isterken geçici olarak ikamet ettikleri önemli bir geçiş noktası oluşturmuştur. 1980’lerden itibaren, gerek küreselleşme sürecinin gerekse İran, Irak, Afganistan gibi ülkelerdeki rejim değişikliklerinin etkili olduğu düzensiz göç hareketlerine ev sahipliği yapan Türkiye, Batı dışı ülkelere gelen göçmenlere karşı ileri sürdüğü bölgesel çekince nedeniyle başlangıçta “misafir” olarak tanımladığı Suriyeli sığınmacılara sonradan mülteci yerine 22 Ekim 2014 tarihli ve 29153 sayılı *Resmî Gazete’de* yayımlanarak yürürlüğe giren Geçici Koruma Yönetmeliği ile “geçici koruma” statüsü vermiştir. Bu yönetmelik çerçevesinde geçici koruma, “ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen ve uluslararası korunma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma” (Erdoğan 2018, 55) olarak tanımlanmıştır. Yabancıların üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye’de kalmasını mümkün kılan ve geçici koruma kimlik belgesi almalarını öngören bu düzenlemeyle birlikte, kimlik belgesi olanların sağlık, eğitim, sosyal yardım gibi hizmetlerden yararlanabilmesine imkân sağlanmıştır (İçduygu’dan aktaran Şimşek 2017, 19). 2016 yılı Ocak ayında ise göçmenlerin çalışma hayatına katılmasına ilişkin “Geçici Korunma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik” kabul edilmiştir (İçduygu 2017, 29). Ancak uygulamada oldukça az sayıda kişi çalışma izni alabilmiş ve Suriyeliler daha çok kayıt dışı istihdam edilmiştir. Ayrıca Suriyelilerin Türkiye’de mülteci olarak tanınmamları nedeniyle yaşadıkları hak kayıpları, Suriyeliler için mültecilik statüsüne sahip olabilecekleri AB ülkelerine gitmeyi daha iyi bir alternatifine dönüştürmüştür (Şimşek 2017, 22). Zamanla kaçak yollarla Avrupa’ya yönelen mülteci sayısındaki artış Avrupalı devletlerin mülteci krizinden² bahsetmelerine yol açmış ve bu krizin çözümüne yönelik 18 Mart 2016 tarihinde Türkiye ile AB arasında AB Türkiye Antlaşması (*EU-Turkey Statement*) yapılması gündeme getirilmiştir. Ancak insani güvenlikten çok

•••

2 Avrupa ülkelerinin mülteci krizi kavrayışının, mültecilerin sorunlarından ziyade Avrupa modernliğiyle ilişkili bir kesintiye başlatma potansiyeline dair bir endişeden kaynaklandığını ileri süren Gönül Eda Özgül, mülteci krizini ifade eden sınır kapıları, dikenli teller, yollar ve çadırlar, botlar, can yelekleri, kamplar ve çocuklar gibi belli başlı imgelerin kullanımının modernliği sorgulamak bir yana bu krizin bir istisna olarak inşa edilmesi aracılığıyla sömürgeci söylemi yeniden devreye soktuğunu ileri sürmektedir (2016, 1-4).

devlet merkezli güvenlik algısını temel alan³ (Şimşek 2017, 23) ve mültecilerin Avrupa'ya geçişini engelleme amacına hizmet eden bu antlaşmayla birlikte, yasal konumları daha da belirsizleşmiş ve kırılğanlaşmıştır. 18 Mart 2016 tarihli AB Türkiye Antlaşması'na göre mültecilerin Türkiye'de kalması karşılığında, AB Türkiye'ye yönelik vize muafiyetini ve Türkiye-AB müzakerelerinde yeni başlıkların açılmasını gündeme almış ve mülteciler için para yardımı yapılacağına dair bir taahhütte bulunmuştur. 2016 sonrasında ise Türkiye'de fiili olarak açık kapı politikasına son verilmiş, *de-facto* bölgeler oluşturularak ve Suriye sınırına duvar inşa edilerek mültecileri Suriye'de tutma politikası izlenmiştir (Erdoğan 2018, 230-231). Bugün Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmı şehirlerde yaşayıp kayıt dışı olarak geçici işlerde çalışırken daha az sayıda Suriyeli mülteci kamplarda kalmaktadır. Doğu Şimşek'in de belirttiği gibi kampların kalabalık olması, hareket kısıtlılığının olması ve Türkiye'de kalış süresinin uzaması, mültecilerin kamp yerine kendi imkânlarıyla bulabildikleri, yüksek kira bedeli ödedikleri, yetersiz koşullara sahip konutları tercih etmesiyle sonuçlanmaktadır (2017, 20). Ekonomik açıdan dezavantajlı olan, herhangi bir işte çalışmayan Suriyeli mültecilerin büyük bir kısmıysa sokaklarda, metruk binalarda ya da parklarda yaşamaktadır. Ayrıca çeşitli araştırmalarda vurgulandığı üzere, Türkiye toplumunda Suriyelilere yönelik açık ya da örtük olarak devreye sokulan dışlayıcı bakış, kentte yaşayan Suriyeli mültecilerin kendi içine kapanmasına ve ev sahibi ülke vatandaşları ve Suriyeliler arasındaki etkileşimin sınırlanmasına neden olmaktadır. Meral Gezici Yalçın'ın da ifade ettiği gibi Suriyeliler sıklıkla devlete yük oldukları,

•••

- 3 Türkiye'nin Cumhuriyet döneminden itibaren göçle ilgili yaptığı yasal düzenlemelerde ulus devleti inşa etme ve koruma refleksi belirginlik kazanmıştır (İçduygu 2010). "Türkiye'de mülteci ve sığınmacılarla ilgili ilk genel düzenleyici belge" olan (Şimşek 2017, 17) 1934 tarihli İskân Kanunu'nda sadece Türk soyundan ya da kültüründen gelen kişilerin mülteci olmalarına izin verilmiştir (İçduygu 2010, 26). Türkiye 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne de coğrafi çekince koymuş ve Avrupa dışındaki ülkelerden gelen kişilere mülteci statüsü vermeyeceğini vurgulamıştır (Atasü-Topçuoğlu 2018, 513). 1980 sonrasında ise küreselleşme sürecinin, yakın coğrafyadaki siyasi istikrarsızlığın ve sosyo-ekonomik dönüşümlerin etkisiyle Türkiye'nin yoğun bir göçmen kitlesiyle karşı karşıya kalması göçmenlerle ilgili yeni bir yasal düzenleme yapma ihtiyacını beraberinde getirmiştir. Bu doğrultuda 1994 yılında İltica Yönetmeliği'ni yayımlayan Türkiye, coğrafi çekinceyi kaldırmaksızın Türkiye'ye gelen kişilere "geçici sığınma hakkı" tanımıştır (İçduygu 2010, 29- 33). 2000'li yıllardan itibaren ise Türkiye'nin AB'ye adaylığı ve üyelik müzakereleri, mülteci ve sığınmacılarla ilgili yasa ve yönetmeliklerini kısmen uluslararası standartlarla uyumlu hale getirmeye yönelik bir politika geliştirmesine neden olmuştur (İçduygu ve Aksel 2012, 12).

kira artışına sebep oldukları, hastalık yadıkları, sokaklarda dilendikleri ve Türklerin işlerini ellerinden aldıkları biçimindeki önyargularla damgalanmakta, hatta çeşitli linç girişimleriyle karşılaşmaktadır (2017, 137). İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün 16 Mayıs 2019 tarihinde açıkladığı son verilere göre Türkiye'de geçici olarak koruma altında bulunan göçmen sayısı yaklaşık 3 milyon 606 bin 737 kişidir. Bunların 125 bin 936'sı kamplarda, 3 milyon 480 bin 801'i şehirlerde yaşamaktadır. Suriyeli nüfus ağırlıklı olarak İstanbul, Şanlıurfa, Gaziantep, Hatay, Adana ve Mersin gibi şehirlerde toplanırken yalnızca 32 bin 199 kişi çalışma izni alabilmiştir⁴ (<https://multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/>).

Avrupa'da ise "mülteciler", hükümetlerin güvenlikçi yaklaşımları doğrultusunda ülke ekonomisi ya da güvenliği açısından yarattığı tehditle ya da kriz diliyle tanımlanmakta; birçok medya organı da bu yaklaşıma paralel olarak mültecileri terörist/suçlu ya da masum/kurban gibi ikili karşıtlıklar⁵ çerçevesinde konumlandırmaktadır. Ayrıca kriz dönemlerinde mültecilerin ve sığınmacıların ulusal bütünlüğü tehdit ettiği, ülke vatandaşlarının işlerini elinden aldığı, devletler arasında sorun yaratma potansiyeli taşıdığı ve düzensiz göçmenlerin yasa dışı yollarla sınırları geçen terörist oldukları gibi olumsuz söylemler popüler medyada daha fazla dolaşıma girmekte (Köşer Akçapar 2018, 565-566); bu olumsuz söylemlere paralel olarak mültecilerin maruz kaldığı ayrımcı uygulamalar ise çoğu zaman dikkate alınmamaktadır. Bauman'ın da ifade ettiği gibi "mülteci trajedisinden bıkkınlık noktasına" yaklaşan Avrupa'da "boğulmuş çocuklar, aceleyle dikilen duvarlar, dikenli teller, aşırı kalabalık toplama kampları ve göçmenlere başbelası muamelesi etme konusunda yarışan hükümetler..." giderek daha az haberleştirilmekte-

•••

- 4 Bu konuyla ilgili en son açıklama 15 Kasım 2018 tarihinde Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılmıştır.
- 5 Sara Ahmed'in belirttiği üzere bu karşıtlıklar kolaylıkla iç içe geçebilir. Örneğin Britanya'nın "Anti Terörizm, Suç ve Güvenlik Yasası"nda uluslararası terörist figürü ile iltica talep eden mülteci arasındaki geçişlilik belirgindir. İltica başvurusunda bulunan mülteciler arasında terörist olduğundan şüphe edilenler koruma altına alınmazlar. Yazarın da vurguladığı gibi bu yasa "ulustaki bütün bedenler içinde (tebaa, vatandaşlar, göçmenler hatta teröristler) uluslararası terörist olma ihtimali en yüksek olanların iltica talep edenler olduğu" çıkarımına zemin hazırlar (Ahmed 2015, 104).

dir (2018, 10).⁶ Sinemada ise daha çok mültecileri kurbanlaştıran hümanist bir söylemin öne çıktığı anlatıların ağırlık kazandığı görülmektedir. Mülteciler ve beyaz Batılı özne arasında bir hiyerarşi oluşturulurken her tür tehlikeyi göze alarak mültecilere yardım eden beyaz Batılı özne ahlaki bir otorite elde etmekte, mülteciler ise genellikle korunmaya muhtaç, güçsüz, acı çeken kurbanlar olarak sabitlenmektedir (Çelik-Rappas 2017). Melezliği, akışkanlığı ve göçmen topluluklarının uyum ve müzakere süreçlerini öne çıkaran 1990'ların ve 2000'li yılların Avrupa filmlerinden farklı biçimde bu filmlerin, mültecileri ya da sığınmacıları yok-yerlerde ikamet eden, hareketsiz ve edilgen kişiler olarak temsil ettiğini ve topluluk oluşturmalarına ilişkin anlamları bertaraf ettiğini belirten Özgür Yaren de bu filmlerle erken dönem göçmenleri kurbanlaştıran "görev filmleri" arasında bir paralellik kurulabileceğini ifade etmektedir (2015, 214, 219-220). Türkiye Sineması'nda ise Suriye'den ve diğer Ortadoğu ülkelerinden Türkiye'ye gelen ve çoğunlukla Türkiye'yi Avrupa'ya gitmek için bir geçiş noktası olarak kullanan mültecileri ve sığınmacıları konu alan çok fazla filmin çekilmediği görülmektedir. Çalışmanın odaklandığı 2010 sonrası Türkiye Sineması'nda gösterime giren, ana hikâyesinde ya da yan hikâyelerinde mülteci ve sığınmacılara yer veren belli başlı filmler; Melis Önel'in *Kumun Tadı* (2014), Korhan Uğur'un *Terkedilmiş* (2015), Andaç Haznedaroğlu'nun *Misafir* (2017), Onur Saylak'ın *Daha* (2017) ve Ali Vatansever'in *Saf* (2018) adlı filmleridir. Bu filmler Suriye'den ve diğer Ortadoğu ülkelerinden gelen mültecilerin Türkiye'de karşı karşıya kaldığı ayrımcılık biçimlerini ele alırken; Türkiye'nin, çoğunlukla kaçak yollarla Avrupa ülkelerine geçmek isteyen mültecilerin geçici olarak ikamet ettikleri bir transit nokta ve dışlama mekânı olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda Türkiye sinemasında Suriye'den ve diğer Ortadoğu ülkelerinden gelen mültecilerin temsilini değerlendirmeyi amaçlayan bu çalışmada, ana hikâyesinde mülte-

•••

6 Türkiye'de ise medya tarafından uzun süre görmezden gelinen mültecilerin haberleştirmesinde hükümetle ilişkiler etkili olmuştur (Erdoğan 2018, 253). Bu doğrultuda Ülkü Doğanay ve Hatice Çoban Keneş'e göre yazılı basında mültecilerin temsil edilmesinde üç farklı söylem dikkati çekmektedir. Bunlardan birincisi Türkiye'nin mültecilere yönelik olarak uyguladığı açık kapı politikasını açık ya da örtük biçimde onaylamakta ancak meselenin insan haklarıyla ilgili boyutunu göz ardı ederek mültecilere yapılan yardımlara dikkat çekmekte ve mültecileri sayısal verilere indirgemektedir. Bir diğeri hükümetin dış politikasına yönelik eleştirel bir tutum sergilemekte ve mültecileri ağırlıklı olarak güvenlik sorunu ve ekonomik yükü ilişkilendirmektedir. Son olarak ise mülteciler hakkında toplumda oluşan tepkileri engellemeyi amaçlayan duygusal bir söylem devreye sokulmaktadır (Doğanay ve Çoban Keneş 2016, 143, 177-178.)

cilere yer verdiği ve daha derinlemesine çözümleme yapma imkânı sağladığı için yukarıda söz edilen filmler arasından *Misafir* ve *Daha* filmleri ele alınmakta⁷ ve mültecilerin ne tür bir faillik ortaya koydukları açığa çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bu doğrultuda çalışmada öncelikle mültecilerin mekânsal deneyimlerini anlamayı mümkün kılan Marc Augé'nin yok-yer, Agamben'in çıplak yaşam ve kamp kavramları çerçevesindeki tartışmaları ile mültecilerin sinemada temsil edilme biçimlerinden bahsedilmiş; daha sonra ise bu kuramsal arka plandan yola çıkılarak ilgili filmler, anlamın dil aracılığıyla inşa edildiğini vurgulayan ve eleştirel paradigma içinde yer alan inşacı temsil yaklaşımından (Hall 2017, 40) hareketle çözümlenmiştir.

Film, roman, televizyon programları gibi kültürel metinleri nitel olarak analiz etme olanağı sağlayan inşacı temsil yaklaşımı, kültürel temsiller üzerindeki iktidar mücadelesini sorunsallaştırmakta ve bunların egemen ideolojilerin yeniden inşası ya da yıkımı bakımından anlamını araştırmaktadır. Bu kapsamda, çalışmada özellikle filmlerle gerçek yaşam arasında bir tür şifreleme ilişkisi olduğunu belirten ve filmleri kültürel temsiller sisteminin bir alt kümesi olarak değerlendiren Ryan ve Kellner'ın temsil analizine başvurulmaktadır. Ryan ve Kellner'ın da ifade ettiği üzere, filmlerde yer alan kültürel temsiller, tarihsel bir bağlamda toplumsal, ekonomik ve siyasi olayları ele alma biçimleriyle toplumsal gerçekliğin nasıl anlamlandırılabilceğine ilişkin kanının oluşum sürecinde aktif bir rol oynamaktadır (2010, 35-38). Örneğin "kapitalizmin, güçlünün güçsüzü yuttuğu bir cangıl gibi mi, yoksa özgürlükçü bir ütopya olarak mı kavranacağını (hissedilip yaşanacağını) bu temsiller belirle(mektedir)" (Ryan ve Kellner 2010, 37). Bu doğrultuda "filmlerin eleştirel analizi, bir dönemin sosyo-politik fantazileri ile kişisel hayat ve kâbuslarını ortaya sermenin yanı sıra hâkim ideolojileri teşrih edip yapı sökümüne uğratmaya, belli bir toplumun belli bir ânındaki kilit ideolojik direncinin ve bu ideoloji mücadelesinin anlaşılmasına yardımcı ol(maktadır)" (Kellner 2013, 68). Dolayısıyla kültürel temsiller üzerine yürütülen mücadele politik bir mücadeledir ve özellikle ekonomik ve politik kriz dönemleri toplumun egemen, hâkim ideolojilerini meşrulaştıran ve eski normları yeniden üreten temsil kodlarının yeniden dolaşıma sokulmasının yanı sıra toplumsal değişimi ifade eden yeni temsil formlarının da hayata geçirilebilmesi açısından önem kazanmaktadır (Ryan ve Kellner 2010). Bu çalışmada da Türkiye sinemasında mültecilerin mevcudiyetinin ve mekânsal deneyimlerinin bir kriz anlatısı etrafında ele alındığı savunulmakta ve mültecilere ilişkin temsil pra-

•••

7 Araştırmanın yapıldığı dönemde henüz gösterime girmediği için erişim olanağı bulunamayan *Saf* (Ali Vatanserver, 2018) filmi, bu nedenle araştırmanın örneklemeine dâhil edilememiştir.

tiklerinin egemen anlamların yeniden üretilmesi ya da dönüştürülmesi bakımından ne tür bir potansiyel sunduğu sorgulanmaktadır.

Mültecilerin Mekânsal Deneyimleri ve Sinemada Temsili

Göçmenlerin, mültecilerin ve sığınmacıların mekânsal deneyimleri göç çalışmalarıyla ya da postkolonyal çalışmalarla bağlantılı uluslararası yazında ele alınan önemli bir konudur. Bu kapsamda Homi Bhabha (1994) gibi göçmenlerin mekânsal hareketliliğinin ulusal kimliği sorgulayan ve dönüştüren bir yapıbozum barındırdığını ileri süren ve “üçüncü mekândan” hareketle bu yer değişimini olumlayan ya da Derrida gibi herhangi bir ayrım gözetmeksizin bütün yabancılara “mutlak misafirperverlik” gösterilmesi gerektiğini ifade eden kuramcılardan (aktaran Kearney 2012, 92) yola çıkan araştırmacılar kadar, göçmenlerin mekânsal deneyimlerine olumlu bir işlev atfetmeyen ve bunları daha ikircikli bir çerçevede değerlendiren Agamben, Augé gibi kuramcılar da bulunmaktadır. Örneğin Foucault’nun biyopolitika nosyonunu modern toplumun özündeki egemenlik ilkesi olarak tanımladığı kamp üzerinden yeniden ele alan Agamben, kamplara yerleştirilen nüfusların mekânsal pratiklerini sorunsallaştırmakta ve istenmeyen göçmenleri de bu mekânlarda yaşayan kişilere örnek göstermektedir. Agamben’e göre “kamptaki insanlar her türlü siyasal statülerinden sıyrıl(makta) ve tamamen çıplak hayata indirgen(mektedir); burada iktidarın karşısında saf hayat vardı(r) ve bu ikisinin arasında hiçbir aracı yoktu(r). Bundan dolayı kamp, siyasetin biyosiyaset olduğu ve *homo sacer*’in de vatandaş rolünü oynadığı siyaset sahnesinin eşsiz paradigmasıdır” (2001, 222). Dolayısıyla yazara göre istisna durumunun somutlaştırıldığı ve çıplak hayatla hukuk kuralının belirsizlik eşliğine girdiği her yerde, içinde işlenen suçlar ne olursa olsun, bir kamp mantığı hayata geçirilmektedir (2001). Agamben’in deyişiyle;

Günümüz siyasetinin karşı karşıya kaldığı yeni gerçek, doğum (çıplak hayat) ile ulus-devletin giderek birbirinden ayrılmasıdır ve işte bizim *kamp* dediğimiz şey bu ayrışmadır. Artık yerleştirmenin olmadığı bir düzenin (yani hukukun askıya alındığı istisnai durumun) karşısında buna tekabül eden düzensiz bir yerleştirme (yani daimi bir istisna mekânı olarak kamp) vardır. Siyasal sistem artık hayat tarzları ve hukuk kuralları vazetmiyor; bunun yerine, bunu aşan ve bütün hayat tarzlarını ve bütün kuralları içine alabilen *yersizleştiren bir yerleştirme* (*dislocating localization*) dayanıyor. Yersizleştiren bir yerleştirme olarak kamp, bugün hâlâ içinde yaşadığımız siyasetin gizli kalıbıdır; ve havalimanlarımızdaki *zones d’attentes* ve şehirlerimizdeki varoşlar olarak karşımıza çıkan metamorfozlarını tanıyabilmek için kampın bu yapısını bilmemiz gerekiyor (2001, 228).

Bu bağlamda kamp mantığı içerisinde mülteciler de bedenleri üzerinde her türlü tasarrufun mümkün kılındığı, yasal koruma kalkanı dışında kalan, kurbanlaştırılmadan yok edilebilen kutsal bedenlere (*homo sacer*) dönüştürülmektedir. Sibel Yardımcı'nın da belirttiği üzere, biyolojik işlevlerine indirgenen kutsal beden herhangi bir hukuki hakka sahip olmaksızın egemenin hükümüne terk edilmektedir (2012).

Agamben'in kamp kavramının yanı sıra mültecilerin ya da göçmenlerin mekânsal deneyimlerinin değerlendirilmesinde sıklıkla başvurulan bir diğer kavram Marc Augé tarafından geliştirilen yok-yerdir. Augé'nin *Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş* (1997) adlı kitabında ele aldığı kavram, üst modernliğin bir sonucu olarak değerlendirilmekte; antropolojik mekânla ve Baudelaire'in modernitesiyle karşılıklı ilişkisi içerisinde "eski yerlerle bütünleşmeyen" olarak tanımlanmaktadır. Yok-yerler klinikte doğulan ve hastanede ölünen, geçiş noktalarının (otel zincirleri, tatil köyleri, mülteci kampları, gecekondular mahalleleri gibi) ve geçici uğraşların çoğaldığı, aynı zamanda içinde yaşanan, ulaşım araçlarının bir şebekeye dönüştüğü, bireyselliğe, anlık olana, geçişe ve geçiciliğe ait olan bir dünyayla ilişkilendirilmektedir (Augé 1997, 85-86). Yerin ilişkisel, tarihsel ve kimlikle bağlantılı olarak değerlendirildiği noktada; bu şekilde tanımlanmayan yerler "yok-yer" olarak nitelendirilmektedir (Augé 1997, 85). İnsanların müşteri ya da yolcu olarak dâhil olduğu, organik bir toplumun gelişmediği yok-yerler, alışveriş merkezlerinden havalimanlarına, tren istasyonlarından otel zincirleri ve otoyollara dek uzanırken (Augé'den aktaran Ponzanesi 2012, 677); göçmenlerin ve mültecilerin misafirperverlik ve dışlanma kuralları ile topluma tam erişime başlamadan ya da reddedilmeden önce tutuldukları mekânlar da yok yerlere dâhil edilmektedir (Ponzanesi 2012, 677). Ancak daha önce de belirtildiği gibi postkolonyal göçmenin Avrupa'daki geçici istilasına üretken bir rol atfeden Bhabha'dan farklı olarak Augé göçmenin deneyimini dönüştürücü etkiye sahip olmayan bir kesinti biçiminde tarif etmektedir (Graham 2011, 125). Bu çerçevede Agamben'in kamp kavramıyla Marc Augé'nin yok-yer kavramını birleştiren Claudio Minca, Richard Ek ve Bülent Diken gibi kuramcılar kampı yok-yer olarak yeniden değerlendirmekte (aktaran Sharma 2009, 136) ve yok-yerlerde kampa ilişkin biyopolitik faaliyetlerin (özel giriş ve çıkışlar aracılığıyla) bölgeselleştirmesine dikkat çekmektedir (Diken'den aktaran Sharma 2009, 136). Buna göre bu tarz yerlerde kişi yasağa gönüllü katılabileceği gibi zorla da maruz bırakılabilmekte ya da yok-yerlere sürgün edilebilmektedir. Buradaki mantık "kampın gönüllü olup olmamasına bakılmaksızın, alanın risk yönetimi, sınırlandırma ve dışlama yoluyla" düzenlenebilmesidir (Sharma 2009, 136). Ayrıca yazarlar panoptikon ve Bigo'nun banoptikon olarak adlan-

dırdığı iktidar teknikleri arasında da bir ayırım yaparak yok-yerlerde disiplin, gözetim ve normalleştirici iktidar tekniklerinin (panoptikon) yanı sıra risk yönetimi ve yasak aracılığıyla kontrolün (banoptikon) işlerlik kazandığını savunmaktadır (Sharma 2009, 137).

Marc Augé'nin yok-yer kavramı mülteciler ve göçmenlerle ilgili filmlerin analiz edilmesinde de sıklıkla kullanılmaktadır. Ancak bu çalışmalara değinmeden önce, bu filmlerin göçmen sinema, postkolonyal sinema ya da aksanlı sinema gibi farklı kavramsallaştırmalar çerçevesinde ele alındığı belirtilmelidir. Göçmenleri ya da mültecileri konu alan bu filmlerde göç ve kimlik meseleleriyle bağlantılı tropeler, temalar ve karakterler dikkati çekerken ortak üretim biçimleri ve alternatif dağıtım kanallarından yararlanılmakta, dijitalleşme ve uluslararası festivallerin de katkısıyla izlenirlik elde edilmektedir. Filmler, kolonyal bir geçmişi tarihselleştirmenin yanı sıra günümüzün sosyo-politik meselelerine ve Latin Amerika, Asya ve Ortadoğu'dan Avrupa Birliği ülkelerine yönelen göçmenlerle karşılaşma politikalarına odaklanmaktadır (Ponzanesi ve Berger 2016, 111). Ayrıca mültecilerin, göçmenlerin ve sığınmacıların temel deneyiminin köken ülkeden ayrılma, hedeflenen ülkeye varış ve yer değiştirme olması, ilgili meseleleri, uluslararası göçmen sinemanın merkezi konularından biri haline getirmektedir. Sömürge sonrası Avrupa sinemasında göç meselesini irdeleyen Sandra Ponzanesi ve Verena Berger'in ifade ettiği gibi mekânsallık, hareketi ve yer değişimini, sınırları ve geçişleri, mekânları ve yok-yerleri, zihinsel yolculukları, fantezileri ve farklı heterotopya⁸ türlerini içinde barındırmaktadır (2016, 113). Bu bağlamda mültecilerin, sığınmacıların ya da göçmenlerin mekânsal deneyimleri akışkanlık, hareketlilik ve geçicilik kadar hareketsizlik, askıda kalma ve durağanlık tarafından da belirlenmektedir. Özellikle günümüz göçmen sinemasında, Avrupa yok-yerlerin görselleştirilmesi suretiyle bir varış ya da kalkış noktasından çok bir geçiş ya da hareket noktası olarak karşımıza çıkarken; göçmenler sıklıkla vatandaşlık rejiminin ve insanlığın dışında askıya alınmış olarak temsil edilmekte ve Avrupa kapısında konumlandırılmaktadır (Ponzanesi ve Berger 2016, 113-114).⁹

•••

- 8 Foucault'nun, mekânla doğrudan ya da tersine dönmüş bir analogi kuran, gerçekte var olmayan ütopya mekânıyla karşıtlık ilişkisi çerçevesinde tanımladığı heterotopya, gerçekte var olan ancak mevcut mekânları aynı anda hem temsil eden hem de tartışan ve altüst eden karşıt mezziler olarak değerlendirilmektedir (2005, 295).
- 9 Örneğin Alman sinemasındaki göçmenlerin ve mültecilerin temsilinin tarihsel bir süreçte nasıl bir dönüşüm geçirdiğini inceleyen Malte Hagener'e göre geçmişte çekilen Alman filmleri entegrasyonu ve hedef ülkeye varışı konu alırken, günümüzde çekilen filmler askıda kalma, gecikme ve erteleme durumlarına odaklanmaktadır (2018, 119).

Örneğin yok-yeri sömürge sonrası Avrupa sinemasını araştırmak için kullanan Sandra Ponzanesi, uluslararası göçmen sinemadan örnekler vererek göçmenlerin yerleştirildiği dışlanma ve marjinalleştirilmenin hâkim olduğu yok-yerlerin nasıl göçmenler tarafından kullanılan “yarı-aidiyet” ve “dönüşüm mekânları” haline geldiğini belirtmektedir (Ponzanesi 2012, 678). Augé'nin yok-yer kavramından hareketle göçmen sinemanın önemli örneklerinden biri olan *Kirli Tatlı Şeyler* filmini (*Dirty Pretty Things*, Stephen Frears, 2002) çözümlleyen James Graham ise yok-yerlerin hem umut mekânı hem de “dünyadaki cehennem” olarak karşımıza çıkabileceğini belirtmekte ve göçmenlerin yok-yerleri kullanım pratiklerine dikkat çekmektedir. *Kirli Tatlı Şeyler* filminin küresel bir coğrafyada göçmen mekânlarına ilişkin özgürlükçü olasılıkları kutlamak yerine “ev sahibi” ülkede kalmaya, çalışmaya ve ülkeden ayrılmaya ilişkin ironik bir tutum geliştirdiğini belirten yazar, bazı göçmenler için eve dönüşen Londra'nın diğerleri için kapana kısıldıkları bir yer haline geldiğini ifade etmektedir. Dolayısıyla sömürgecilik sonrası arafta kalan göçmenler kalıcı olarak yerleşmek yerine kaçmayı tercih etmektedir (Graham 2011, 112, 127-128).

Bu çalışmada da *Misafir* ve *Daha* filmlerinde mültecilerin mekânsal deneyimleri değerlendirilirken yukarıda değinilen Agamben'in kamp ve Augé'nin yok-yer kavramı arasında bağlantı kuran bir kuramsal çerçeveden yararlanılmaktadır. Bu bağlamda mültecilerin mekânla ilişkili nasıl bir faillik üstlendikleri ele alınmakta ve mültecilerin “ulus mekânı” ya da yok-yerlerle bağlantılı olarak herhangi bir dönüştürücü gücü olup olmadığı sorgulanmaktadır.

***Daha* Filminde Mülteciler ve Mekânsal Şiddet**

Onur Saylak'ın yönetmenliğini üstlendiği *Daha*, Hakan Günday'ın 2013 yılında yayınlanan aynı adlı romanından uyarlanmıştır. Film, Kandallı olarak ifade edilen hayali bir yerde, mültecileri yasa dışı yollarla Türkiye'den Avrupa'ya taşıyan insan kaçakçılarını konu almaktadır. Bir suç şebekesinin mensubu olan Azad oğlu Gaza'yla birlikte mültecileri Yunanistan'a geçene kadar bir süre ikamet edecekleri, evinin bahçesindeki gizli bir depoya yerleştirmekte ve zamanı geldiğinde yöredeki tekne sahiplerinin yardımıyla Yunanistan'a geçişlerini sağlamaktadır. Ancak mülteciler üzerinde her türlü tasarruf hakkına sahip olan, kadınlardan birine tecavüz ederken diğerini fuhuş amaçlı kullanan ve oğlunu da kendi suçlarına ortak etmeye çalışan Azad'ın iktidarı, Gaza'nın babaya başkaldırısıyla sarsıntıya uğrar. Babasının her türlü eziyetine katlanan ve sabırla Kandallı'dan gideceği günün hayalini kuran Gaza'nın, âşık olduğu Suriyeli Ahra'nın fuhuş amaçlı kullanıldığını öğrenmesinin ardından

kaçması ancak babası tarafından geri getirilmesi baba-oğul arasındaki tahakküm ilişkilerinin değişmesiyle sonuçlanacaktır. Bir yandan babasının yaptığı kötülükleri onunla başa çıkabilecek güçteki tekne sahiplerine anlatarak onun öldürülmesine neden olan Gaza, diğer yandan gitmekten vazgeçecek ve mültecilerin saklandığı depoyu acımasız kurallarla yönetmeye başlayacaktır.

Mültecilerin sınırlı temsiliyet alanı bulduğu ve insan kaçakçılarının bakış açısının hâkim kılındığı filmde, ulusal kimlik, yabancı düşmanlığı, ötekilik meselesi ve hâkimiyet pratikleri mekân üzerinden açıklanmaktadır. Mültecilerin deniz yoluyla Yunanistan'a geçmeden önce depolarda tutulmaları ve bekletilmeleri aracılığıyla bedenlerinin her türlü tehdiye açık olması, onların, Agamben'in yasanın korumasından yoksun olma, kurbanlaştırılmadan öldürülebilme olarak ifade ettiği çıplak yaşama indirgenmeleriyle sonuçlanmaktadır. Filmde mültecilerin ötekileştirilmesi ve ulusun homojen hale getirilmesinin koşulunun yabancıyı bertaraf edilmesine ve dışlanmasına bağlanması, ulusal kimliklerin kendilerini ait kıldığı aile, ev, kasaba, ulus gibi hayali bütünlüklerin sorgulanmasını mümkün hale getirmekte; deniz kenarındaki kasabanın görünüşte ifade ettiği huzur ve özgürlük imgesini bozguna uğratan kapitalist sömürü ilişkilerinin hâkimiyetindeki suç şebekelerinden oluşan yeraltı evreni görünür kılınmaktadır. Kamp mantığının geçerli olduğu ve insanların gönüllü olarak kapatıldığı bu yerler kolluk güçleriyle işbirliği yapan kaçakçılar, özellikle de filmin temel karakterleri için hiçbir şeyin suç sayılmadığı, yasanın ve kuralların devreden çıkarıldığı bir tür sınırsızlık mekânıdır ve bu haliyle mültecilerin hem saklandığı hem de egemene tabi olduğu, dış dünyayla bağlantı kurulamayan, herhangi bir aidiyet geliştirilemeyen, geçici ilişkilerin egemenliğindeki bir yok-yer olarak konumlandırılmaktadır. Mülteciler ulusal sınırları kaçak yollardan geçse bile bir sonraki hareket tarihine kadar depoda bekletilmekte ve her türlü ayrımcı muameleye maruz kalmaktadır.

Filmde mültecilerden çok insan kaçakçılarının bakış açısı, özellikle geçmişe yönelik hatıralarını anlatan Gaza'nın anlatıcı üst sesi aracılığıyla belirginlik kazanan vicdan-vicdansızlık eksenindeki ikilemleri ve pişmanlıkları hâkim kılınmıştır. Sesleri duyulmayan ya da Türkçe konuşmadıkları için anlaşılmayan mülteciler ise eylem içindeki etkin özneler değildir. Mülteciler hem dil sorunu yüzünden hem de hapsedildikleri için taleplerini ifade edemeyen, Homi Bhabha gibi kuramcıların belirttiği gibi sınırlar arasındaki geçişlilik nedeniyle ulusal sınırları bozguna uğratma potansiyeli taşıyan failler olmak yerine, keyfi bir otoriteye tabi, özne konumuna sahip olamayan nesnelere sunulmaktadır.

Mülteciler önce Azad daha sonra ise Gaza tarafından kötü muameleyi hak eden, ulusun vatandaşlarının sahip olduğu hak ve özgürlüklerin, yasaların koruma kalkanının dışında kalan *abjectler* (iğrenç) olarak konumlandırılmaktadır. Kristeva'nın belirttiği üzere iğrenç, özne-benin karşısında yer alan ve varlığını tehdit eden bir sınır olarak ifade edilmektedir (2004, 23-14). Kristeva'nın bu kavramsallaştırmasını yorumlayan Ahmed'e göre ise bir şeyin özneyi dışarıdan tehdit etmesi için hali hazırda içerde olması gerekmektedir (2015, 112). Bu bağlamda yabancı düşmanlığı da insanın kendine yabancı olduğu gerçeğini inkâr etmesiyle ilgilidir. Bu şekilde içerideki yabancı yadsınmakta ve dışarıdaki yabancıya dönüştürülmektedir (Kristeva'dan aktaran Kearney 2012, 96). Filmde de mülteciler ve ulusal kimlikler arasında akışkanlığın engellenmesi, evlerinden ayrılan mültecilerin başlarına gelenleri hak ettiklerine dair imalar yapılması, mültecilerin "iğrence dönüştürülmesi" yoluyla bütünlüğün kurulmaya çalışılması üzerinden ulusal kimliğin kendini homojenleştirmeye yönelik dışlayıcı yapısı sergilenmektedir. Örneğin Azad, mültecilerin kaçışını ve ölümle burun buruna gelmesini zorunlu göçe ve savaşa bağlamak yerine, onların kendi kusurlarınıymış gibi yorumlamaktadır. Mültecilerin sırtından para kazanan Azad'ın "...evini barkını terk edip kaçan adamın halini görüyorsun de mi? Görüyorsun. Boş hayal. Hep boş hayal. Boş hayallerle oluyor bunlar. Boş hayal adama napar biliyor musun Gaza? ...Böceğe çevirir böceğe. Girersin bir deliğe ordaysa birbirini yersin" şeklindeki sözleri, bütün aidiyetleri kesintiye uğratan evsizliğin ve vatansızlığın ulus devletin mensupları için bir tehdit ve endişe kaynağı olarak inşa edilmesini açığa çıkarmaktadır. Bu bağlamda mültecilerin geçici de olsa Türkiye'de yaşayıp hiç Türkçe konuşmamaları da karakterler için bu ayrımcı muamelenin doğallaştırılmasını/meşrulaştırılmasını mümkün kılmaktadır. İşaretlerle ne yapmaları gerektiği söylenen mültecilerin talepleri dikkate alınmamakta, mültecilerle ulusal kimlikler arasında biz-siz karşıtlığı kurulmakta ve Gaza'nın aşık olduğu Ahra'yla konuşma girişiminde bulunması ve onu kısa süreliğine de olsa depodan çıkarması haricinde aradaki geçişlilik yadsınmaktadır. Bu durum Bauman'ın Claude Levi Strauss'dan hareketle ifade ettiği, "başa çıkılmaz denli yabancı ve dışarıklı görülen ötekileri tükürüp atma" eylemine karşılık gelmektedir (2017, 155).

Filmde doğrudan şiddete uğrayan mültecilerin "masum" kadınlardan, hastalanan bir erkek ve çocuktan oluşması ise mültecilerin, Avrupa sinemasının hâkim bir eğilime dönüşen, acı çeken, yardıma muhtaç kurbanlar olarak sabitlenmesine neden olmakta ve mülteciler için duygudaşlık elde edilmesini sağlamaktadır. Filmde yer alan mülteci kadınlardan biri tecavüze uğrarken

diğeri göç edebilmek için fuhuşa zorlanır. Hastalanan erkek mültecilerden biri arkadaşının bütün çabasına karşın özellikle tedavi edilmez. Yine filmdeki çocuk karakter ise annesine tecavüz edilirken kilitlendiği kamyon kasasında havasızlıktan ölür ve cesedi boş bir araziye gömülür. Mülteciler öldürülebilir, ölümleri rahatlıkla örtbas edilen, devlet içindeki güçlerin desteğiyle ölümleri sorgulanmayacak olan çıplak bedenler olarak konumlandırılmaktadır. Ayrıca filmde Gaza'yla arkadaş olmaya çalışan çocuğun öldürülmesi çocuk figürü aracılığıyla merhametin işlerlik kazanmasını mümkün kılmaktadır. Çünkü Ticktin'in de ileri sürdüğü gibi mülteci masumiyetini simgelemesi, çocuğu korunmayı hak eden "mükemmel bir kurban" dönüştürmektedir (Ticktin'den aktaran Çelik-Rappas 2017, 84).

Ancak *Daha*'da mülteciler yardıma muhtaç olarak sunulmaları aracılığıyla kurbanlaştırılrsa da izleyicilerin tamamen duygusal bir pozisyona savrulmasını da engelleyen temsiller dolaşıma sokulmaktadır. Filmde oldukça acımasız ve otoriter olarak konumlandırılan ve iktidarını şiddet aracılığıyla işlevselleştiren baba figürünün, babalar ve oğullar arasındaki iktidar pratiklerinin, sömürü ilişkilerinin ve televizyonda göçmenlerin misafir olarak konuk edileceğini söyleyen hükümet söyleminin eleştirilmesi aracılığıyla aile, erkeklik ve ulus etrafında inşa edilen bütünlükler sorgulanmaktadır. Kaçak yollardan Avrupa'ya gitmek için Türkiye'ye gelen mültecilerin yerel güç sahiplerinin yardımı aracılığıyla kaçakçılarının insafına terk edildiği ve insanlık onurunun hiçe sayıldığı depolarda bekletildiği gösterilmektedir. Azad'ın tekne sahiplerinin isteğinin aksine teknede taşınacak mülteci sayısını artırması, kötü hava koşullarına aldırmaksızın yola çıkılmasını istemesi ya da kadın mültecilere tecavüz etmesi, onları fuhuş amaçlı kullanması, depoda havasızlıktan ölen bir çocuğu gömmesi ve karşılığında ailesine kan parası ödemesi gibi eylemleri cinsiyetçilikle eklenilen ekonomik açgözlülüğe ve güç zehirlenmesine işaret etmektedir. Filmde, başlangıçta babasının eylemleri nedeniyle vicdan azabı duyan, kaçmak için fırsat kollayan ve babasının evinde, "hapishanesinde" bir anlamda mülteci olan Gaza'nın, babasının ölümünün ardından suç şebekesinin acımasız liderine dönüşmesi de vahşiliğin/kötülüğün/canavarlığın nesilden nesile devam edeceğini göstermek için kullanılmaktadır. Gaza babası ölünce o mekândan kaçmak yerine babasının görevini devralır ve mültecilerin aralarında oluşan dayanışma bağlarını zayıflatmaya yönelik çatışmalar kurgular. Depoyu bölerek onları sınırlandırılmış alanlara yerleştirmesinin (adeta küçük bir kamp oluşturmaktadır) yanı sıra mültecileri 7/24 kameralarla gözetim altında tutabileceği bir tür panoptikon sistemini de hayata geçirir. Jeremy Bentham'ın 18. yüzyılda bir hapishane sistemi olarak

geliştirdiği ve Foucault'nun toplumu disipline eden "bir çeşit iktidar laboratuvarı" olarak tanımladığı panoptikonda, yönetici görülmeden görme olanağına sahiptir (1992, 257-253). Yine burada da sürekli gözetim altında tutmayı ve itaatkâr özneler yaratılmasını sağlayan panoptikonun yanı sıra yasaklar aracılığıyla risk yönetimi yani banoptikon da eş zamanlı olarak devreye sokulmaktadır. Hasta olan mültecilerin dışarı çıkmasına izin verilmemekte, mülteciler tedavi edilmemekte ya da sınırlı sayıda can yeleği verilerek onları bölme ve topluluk bağlarını zayıflatma gibi stratejiler izlenmektedir. Ayrıca Gaza'nın bir yandan leblebi yerken diğer yandan küçük bir ekrandan depodaki mültecileri izlemesi evlerinde mültecilerin acılarını izleyen ve bu acıya duyarsızlaşan pek çok kişinin, Gaza'yla suç ortağı olduğuna işaret etmektedir. Filmin yönetmeni Onur Saylak'ın "hepimizin yaptığı gibi, Gaza televizyon izler gibi izliyor olan biteni" şeklindeki ifadesi Gaza'nın eylemlerinin bireysel bir kötülükle açıklanamayacağını ve ulusun mensuplarının bu kötülükte payı olduğunu vurgulamaktadır (Göl 2018, 23).

Ancak her ne kadar bir hapishaneye dönüşse de mültecilerin deponun duvarlarına güneş, ev, kuş gibi geleceğe dair hayallerini, umutlarını, özlemlerini ve arzularını ifade eden resimler çizmeleri depo gibi yok-yerlerin bile bellek mekânı olarak konumlandırılabilceğini ve kısmen aidiyet alanı haline gelebileceğini göstermektedir. Depo bir yok-yer olsa da bir mülteci grubunun çizimleriyle mekâna izlerini bırakması diğerlerinin de bunları görmesini sağlamakta ve böylelikle mültecilerin birbiriyle temas etmesi mümkün kılınmaktadır. Yine dış dünyadan yalıtılmalarına ve depodaki insanlık dışı koşullara karşın mültecilerin zaman zaman eğlenmek için şarkılar söylemesi, alkışlarla ritm tutması, dans etmesi ve Gaza'nın onları ayırmak için kullandığı perdeleri çocuklar için bir gölge oyunu platformuna dönüştürmesi mülteciler arasındaki dayanışma ilişkilerine ve kısmen de olsa topluluk oluşturma yönündeki bir çabaya işaret etmektedir.

***Misafir*'de Empatik Söylem ve Kurbanlaştırılan Mülteci İmgeleri**

Misafir, Suriye'deki savaşta ailelerini kaybeden ve ülkesinden kaçmak zorunda kalan 9-10 yaşlarındaki Lena, kızkardeşi Zehra ve komşularının kızı Meryem'in sınırdan geçiş deneyimini, İstanbul'da zorluklarla dolu yaşam mücadelesini ve Batı'ya gitmek için göze aldıkları bedelleri konu almaktadır. Meryem ve beraberindeki çocuklar filmin ilk sahnelerinde dayanışma ilişkilerinin yardımıyla diğer Suriyeli sığınmacıların yanına yerleşse de sonradan ev

sahibinin bütün mültecileri sokağa atmasıyla birlikte şehirde yersiz-yurtsuz kalır ve park gibi geçici, yok-yerlerde yaşamaya başlarlar. Ancak Meryem'in kayıt dışı çalıştığı konfeksiyon atölyesine gittiği bir gün Lena'nın hastalanan kardeşi için yardım aramak üzere parktan ayrılması karakterlerin birbirini kaybetmeleriyle sonuçlanır. Filmin anlatısı karakterlerin birbirine kavuşması ancak iki kardeşi Almanya'daki amcalarının yanına göndermek isteyen Meryem'in, ellerindeki paranın üçü için yeterli olmaması üzerine Lena ve kardeşini Yunanistan'a giden bir tekneye bindirmesiyle sonlanmaktadır.

Filmde bir yandan yabancı bir ülkede tek başına kalan mültecilerin birbirlerine duydukları ihtiyacı fark etmeleri ve bir tür ikame aile oluşturmaları anlatılırken diğer yandan mültecilerin sınırdan geçiş deneyimleri, Batı'ya gitmek için göze aldıkları bedeller ve Türkiye'deki ötekileştirilme biçimleri değerlendirilmektedir. Bu bağlamda mülteciler için İstanbul'da var olmak kentnin kıyısında depodan bozma evlerde, sokak, park, terk edilmiş bina gibi yok-yerlerde yaşamak, kayıt dışı bir ekonomi tarafından istihdam edilmek, dolayısıyla *Daha*'da olduğu gibi yasaların korumasından uzakta "çıplak hayata" indirgenmek anlamına gelir. Filmde Lena'nın eve geri dönme arzusu, yaşlı bir kadının "bombaların altında kalsam daha iyi" ifadesi aracılığıyla mültecilerin yakınlarının ölümü, evsiz ve vatansız kalma gibi kayıplarla başa çıkma durumu ve Türkiye'ye uyum sağlama gücüğü üzerinden geliştirdikleri sıla hasreti sergilenmekte; mülteciler için evin, zorla ayrılmak zorunda kaldıkları, "doğdukları ve içinde yetiştikleri toplum" (Buz 2009, 317) olarak konumlandığı vurgulanmaktadır. Sema Buz'un da başka bir bağlamda ifade ettiği gibi başka bir ülkeye gitmeyi bekleme ve Türkiye'de kalmanın son seçenek olması arasındaki ikilem, mültecilerin yersizlik ve mekânsızlık olarak ifade edilebileceğimiz bir gerilimle karşı karşıya kalmasına neden olmaktadır (Buz 2009, 303-304). Dolayısıyla filmde de geri dönüş mümkün olmadığından, savaşın travmasını atlatamadan göçün travmasıyla yüz yüze gelen ve İstanbul'da sömürü ilişkilerinin bir parçası olan mülteciler için bu gerilimden kurtuluşun İstanbul'dan ayrılmak olarak sunulduğu görülmektedir. İstanbul, mültecilerin AB'ye gitmek için zorunlu olarak ikamet ettikleri, geçici ilişkilerin hâkimiyetinde kaotik bir bekleme alanı olarak temsil edilirken Avrupa, Türkiye ve AB arasındaki geri gönderim antlaşması ya da tekneye yolculuk eden mültecilerin karşılaşılabileceği riskler dikkate alınmaksızın, mültecilerin kurtulabilecekleri bir umut mekânı olarak ele alınmaktadır.

Misafir, filmin isminden de anlaşıldığı üzere mültecilerin Türkiye'deki varlığını hükümetin bakış açısıyla uyumlu bir çerçevede, "misafir" söylemi¹⁰ üzerinden değerlendirmektedir. Türkiye'de misafir oldukları ima edilen mültecilere yönelik ayrımcı pratikler eleştirilse de buna zemin hazırlayan politikalar göz önünde bulundurulmamakta ve duygusal bir söylem çerçevesinde, mültecilerin varlığını kabullenme ve merhamet etme¹¹ düşüncesi desteklenmektedir. Örneğin mültecilere dilenci muamelesi yapan (Türkiye'yi turist olarak ziyaret ettikleri anlaşılan ve Arapça konuşan turistlerin bile sadece para vererek Lena'yı başlarından savdıkları görülür) pek çok kişinin aksine orta sınıfa mensup, iki çocuğu ve kocasıyla konforlu bir hayat sürdürdüğü görülen bir kadının trafikte yardım isteyen Lena ve kardeşine merhamet etmesi olumlanmaktadır. Devletlerin sığınmacılarla ilgili sorumluluklarını ve uygulaması gereken sosyal politikaları bireylere devreden bu anlayış gelecekte Türkiye'de de benzer bir şekilde savaş çıkabileceği ve Türklerin de Suriyeliler gibi evsiz kalabileceği düşüncesi üzerinden geliştirilmektedir. Bu bağlamda filmde orta sınıfa mensup bir kadının yardım ettiği mültecilerin çocuk ya da hasta bir bebek olması da merhamet söylemine katkı sağlamaktadır. Çünkü Sara Ahmed'in de belirttiği gibi mülteciler arasında masum olduğundan şüphelenmeyen çocukların acısı, o çocuğun bizim olabileceği düşüncesiyle ulusun harekete geçmesini sağlamaktadır. "Çocuk vasıtasıyla farklılık tehdidi bir benzerlik vaadi ya da umuduna dönüş(mektedir)" (Ahmed 2015, 241). Ancak burada tehlikeli olan, aynı zamanda kime merhamet edilebileceği ve merhamet edilemeyeceğiyle ilgili bir sınıflandırmanın ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Çünkü Ahmed'in merhametin muhafazakârlığın yeni yüzü olduğunu

•••

10 Türkiye'nin uluslararası hukuk çerçevesinde daha fazla yükümlülük içine girmesini gerektiren mülteci kavramı yerine misafir kavramını kullanmasının yaratabileceği sorunları değerlendiren Erdoğan'ın da belirttiği üzere, kavram mültecilerin haklarını ev sahibinin iyi niyetine ve vicdanına bırakmayı çağırabileceği için kolaylıkla bir dışlama ve sınır çizme mekanizmasına dönüşebilmektedir. Erdoğan'ın deyişiyle;

[...] kalış süresi olağan misafirlik sınırlarını aşan bir noktaya gelindiğinde 'misafirlik' adeta 'sınır belirleme', 'haddini bilme' olarak algılanmaktadır. Keza misafirlik, içinde barındırdığı bütün olumluluğa ve sempatiye rağmen bir hak sahipliğini içermez. 'Misafirlik' kendisine verilen ile yetinmeyi gerektirir. 'Misafirlik' kavramının yerel halk tarafından da son dönemlerde özellikle bu 'sınırlılık' vurgusu ile kullanıldığı gözlenmektedir (2018, 62).

11 Ayrıntılı bilgi için merhameti minnettarlık ve borçluluk pozisyonları üzerinden ele alan ve duygusal hislerin neden bir adalet mekanizması olarak çalışamayacağını açığa çıkaran Sara Ahmed'in *Duyguların Kültürel Politikası* (2015) adlı kitabına bakılabilir.

ileri süren Lauren Berlant’ dan hareketle ifade ettiği üzere “bazı ötekilerin acılarından etkilenmek (‘hakkını alamayan fakirler’, masum çocuk, yaralı kahraman) diğer ötekilerden etkilenmeyecek bir yere yükselmektir (acıları benim sempatiye ya da saygıma layık olmayan ötekiler)” (2015, 241). İpek A. Çelik - Rappas da Avrupa filmlerinde mültecilerin iltica için uygunluğunun bir krizden geçmeleri ve şiddete uğramaları aracılığıyla tespit edildiğini belirtirken acılarının gösterilmesi aracılığıyla “masum” olarak sunulan, kurbanlaştırılan çocukların ya da çocuksulaştırılan mültecilerin, liberal izleyicilerin merhamet duygusuna hitap ettiğini ileri sürmektedir (2017).

Bu bağlamda *Misafir*’ de de misafirlik kavramının kullanımı, konukseverlik gösteren ulus devletin ve ulus devlete mensup vatandaşların ahlaki bir otorite kazanmasını sağlayan, mülteciler ile ulus devletin vatandaşları arasında yardım eden ve yardım edilen üzerinden bir değer hiyerarşisi oluşturan bir anlam çerçevesi yaratmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere filmde mültecilerin haklarını temel alan politik bir söylem geliştirmek yerine daha çok mültecilerin Türkiye’deki varlığının kabullenilmesine yönelik empatik bir anlatı ortaya konulduğu görülmektedir. Ancak Nermin Saybaşılı’nın da altını çizdiği üzere, popüler anlatıların “sömürü”, “mağduriyet” ve “yabancılaşma” biçiminde ifade ettiği göç alma durumunun ahlaki bir talep içeren empatik tepkileri harekete geçirmesi, sorunun politik boyutunun daha fazla gözlerden uzaklaştırılmasına hizmet etmektedir. Çünkü bu temsil politikası, “göçmeni, mülteciyi ya da sığınmacıyı eylemsizlik ve pasiflik durumuna indirge(mekte), onları salt yardıma ve korunmaya muhtaç kişiler olarak inşa” etmektedir (Saybaşılı 2011, 48). Bu bağlamda *Misafir* filminin de kadın, küçük çocuk ve hastalanan bir bebekten oluşan mülteci grubuna odaklanması mültecilerin kaçmak, beklemek ya da saklanmak dışında herhangi bir faillik üstlenmeyen, yardıma muhtaç, savunmasız ve edilgen nesnelere olarak sabitlenmesiyle sonuçlanmaktadır. Filmde özellikle kadınların ve çocukların göç sürecinin kurbanları olduğu vurgulanmaktadır. Kadınlar, çocuk ya da yetişkin fark etmeksizin kayıt dışı ekonomide istihdam edilirken küçük yaşta kız çocukları başlık parası karşılığında Türklerle evlendirilmektedir. Ayrıca göç sürecinde mülteci kadınlar istismara uğrama riskiyle karşı karşıya kalırlar. Örneğin Suriye’den ayrılırken kimliği belirsiz olan savaşçı bir grup tarafından alıkonan ve savaşçılardan birinin tecavüz girişiminden sonra kurtulan Meryem, İstanbul’da da bir parkta uyurken saldırıya uğrama tehlikesi yaşar. Bu bağlamda, mülteciler açısından şehirde korkunun işlerlik kazandığı ve mekânsal sınırlılıkların ortaya çıktığı görülmektedir. Mültecilerin şehrin gettolarındaki evlerinden atılmasına paralel olarak park, sokak,

inşaat alanı gibi yok-yerlerde hem doğa koşullarının zorlaması hem de “ev sahibi” ülke vatandaşlarıyla karşılaşmalarının yol açtığı sorunlar nedeniyle endişe içinde yaşadığı gösterilmektedir. Ahmed’in korkunun kamusal alanda rahatça hareket eden ve edemeyen bedenler arasında ayırım yarattığı ve bazı bedenlerin kamusal alanı mesken edinmesine neden olduğu düşüncesine paralel biçimde (2015, 93), filmde hiyerarşik olarak ikincil kılınan mültecilerin kamusal alanda herhangi bir faillik üstlenemediği ve ekonomik açıdan oldukça düşük statüde bulunan evsiz mültecilerin park, alışveriş merkezi, kafe gibi yok-yerlerdeki varlığının geçicilik, hareketsizlik, kimliksizlik ve ilişkisizlik tarafından belirlendiği vurgulanmaktadır.

Filmde mülteciler ve “ev sahibi” ülke vatandaşları arasında ise küçük kız çocuklarının başlık parası karşılığında zorla evlendirilmesinin neden olduğu akrabalık bağının dışında bir akışkanlık olmadığı; iki farklı kültür arasındaki sınırların biz-siz karşıtlığıyla homojen kılındığı açığa çıkarılmaktadır. Bauman’a göre ahlaki sorumluluktan muaf tutulan kişilere münferit özellikler yüklemek hem ayrımcılığın hem de onlara yönelik kayıtsızlığın meşrulaştırılması için kullanılan yaygın bir pratiktir (2018, 69). Filmde de birkaç sahnede bu durum işlerlik kazanmakta; “ev sahibi” ülke vatandaşlarının mültecileri “Türkçe bilmeme”, “nankörlük”, “hırsızlık”, “yaşadığı evi ahıra çevirme” ve “erkek peşinde koşma” gibi suçlamalarla ötekileştirmesine yönelik eleştirel bir bakış açısı devreye sokulmaktadır. Örneğin mülteciler depodan bozma bir evde toplu olarak yaşarken, birkaç aydır kira ödememeleri gerekçe gösterilerek, “hırsız oldukları” ve “evi ahıra çevirdikleri” suçlamasıyla yağmurda sokağa atılır. Mültecilere kıyafet götüren mahalledeki kadınlar, mültecilerin yeterince müteşekkir olmamasını onların nankör olmalarına bağlar. Burada Ahmed’in belirttiği, ev sahibi ülkenin ya da vatandaşlarının minnettarlık beklemesinin aslında narsistik bir öz doyuma hizmet ettiği ve farklılığı kendisine dâhil ederek ulusal kimliği yücelttiği düşüncesi (2015, 174) geçerlilik kazanmaktadır. Çünkü yardım eden kişi, diğerlerinden üstün bir pozisyona terfi etmekte; Ahmed’in Hochschild’den hareketle ileri sürdüğü gibi minnettarlıkla ötekinin bir borçluluk pozisyonuna girmesi mümkün kılınmaktadır (2015, 172). Mahalledeki gençlerin Suriyeli kız çocuklarını “erkek peşinde olmak” gibi alaycı kelimelerle damgalaması ise milliyetçi söylemlerde yabancı kadınlara atfedilen namusla ilişkili cinsiyetçi kodlamalara işaret etmektedir. Ayrıca Meryem, Lena ve kardeşini ararken parktaki iki kadın tarafından hırsızlıkla suçlanır. Suriye’deyken daha iyi bir yaşam standardına sahip olan Meryem’in kullandığı cep telefonu, onun hırsız olmasının kanıtı olarak değerlendirilir. Meryem, Suriyeli olduğu için polis karakoluna götürülür, dil bil-

mediği halde polisler tarafından Türkçe sorgulanır ve geceyi nezarethanede geçirir. Hapishanede ise Meryem'in sadece orta sınıf Türkler tarafından değil aynı zamanda toplumda dışlanan, alt sınıfa mensup kadınlar tarafından da ötekileştirildiği görülmektedir. Hapishanedeki kadınların Meryem'e yönelik, "...sınırdaki kampa gönderirler seni", "kampa gönderseler nolucak, bunlar her yerde yaşar, savaş görmüş savaş" ve "kamp güzel güzel, kız yemek var yersin" şeklindeki alaycı ifadeleri Bauman'ın sadece ulus devlet vatandaşlığı aracılığıyla kimlik sahibi olan Fransız alt sınıfına ilişkin görüşlerini hatırlatmaktadır. Bauman'ın deyişiyle;

Fransız olmak onları tepedeki iyi, asil ve gururlu insanlarla, Fransız benzerleriyle birlikte aynı kategoriye yerleştirirken, benzer şekilde sefil yabancı, devletsiz yeni gelenlerin de üstünde konumlandırılan tek özellik (belki de mümkün olan yegâne özellik?). Göçmenler daha da aşağıda, yerli *sefiller*in sevk edildiği ve görevlendirildiği dibin daha da altında konumlanan, aranan o dibi temsil eder; kişinin yazgısını bir parça daha az alçaltan, dolayısıyla biraz daha az şiddetli, dayanılabilir ve hoş görülebilir bir dibin daha da altını (2018, 18-19).

Burada da benzer bir bakış devreye sokulmakta; ulus devlete mensubiyet üzerinden toplumda kendilerini dışlayan öteki sınıflarla ortaklaşan alt sınıfa mensup kadınlar kendilerine uygulanan dışlayıcı bakışı kendilerinden daha aşağı bir konumda yer alan, evsiz mültecilere yöneltmektedir.

Sonuç

Sonuç olarak *Daha* ve *Misafir* filmlerinin mültecilere ve sığınmacılara yer veren uluslararası göçmen sinemada kullanılan temalar, karakterler ve olay örgüsü biçimleriyle bazı ortaklıklara sahip olduğu görülmektedir. Uluslararası göçmen sinemada olduğu gibi, bu filmlerde de mülteciler ve sığınmacılar kamp mantığının hâkim kılındığı, mekânsal aidiyetin sınırlandırıldığı depo ya da park gibi yok-yerlerde saklanan, kaçış için fırsat arayan, sömürü ilişkilerine tabi olan kurbanlar olarak sunulmaktadır. Türkiye'nin geçici ilişkilerin hâkimiyetindeki bir bekleme alanı ve dışlama mekânı olduğunun vurgulandığı bu filmler (neredeyse bütün Türkiye mülteciler açısından bir yok-yere dönüşmektedir) hem mültecilerin "ev sahibi" ülke vatandaşlarıyla yaşadığı gerilimleri hem de insan kaçakçıları tarafından sömürülmesini sorsunlaştırmaktadır. Ancak her iki film de mültecilerin dışlayıcı bir bakışa tabi olmasını eleştirmekle birlikte bu durumun neden ve sonuçlarına ilişkin farklı yorumlarda bulunmaktadır. *Daha* mültecileri kurbanlaştıran ve failliği insan kaçakçılarına devreden bir anlatı ortaya koymasına karşın, ulus, aile ve

erkeklik etrafında yaratılan bütünlüklerin sorgulanmasını sağlamakta, mülteciler ile baba tahakkümü altında tabileştirilen Gaza arasındaki geçişkenliği açığa çıkarmakta ve mültecileri “misafir” olarak değerlendiren resmi söylemle ilgili eleştirel bir bakış devreye sokmaktadır. *Misafir* ise ulusal bütünlükleri sorgulamak yerine mültecilerin ulus devlet vatandaşları tarafından kabul edilmesine dair duygusal bir söylem ortaya koymakta, ulus devlet mensupları ve mülteciler arasında yardım eden-yardım edilen karşılığında hareketle bir hiyerarşi oluşturmakta ve iyilik yapma vurgusuyla devlet politikalarını bireylere devretmektedir.

Kaynakça

- Agamben, Giorgio. 2001. *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. Çeviren İsmail Türkmen. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ahmed, Sara. 2015. *Duyguların Kültürel Politikası*. Çeviren Sultan Komut. İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Atasü-Topçuoğlu, Reyhan. 2018. "Düzensiz Göç: Küreselleşmede Kısıtlanan İnsan Hareketliliği." *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde, editörler S. Gülfer İhlamur Ömer ve N. Aslı Şirin Öner, 501-18. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Augé, Marc. 1997. *Yer-olmayanlar: Üstmodernliğin Antropolojisine Giriş*. Çeviren Turhan Ilgaz. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 2017. *Akışkan Modernite*. Çeviren Sinan Okan Çavuş. İstanbul: Can Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 2018. *Kapımızdaki Yabancılar*. Çeviren Emre Barca. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bhabha, Homi K. 1994. *The Location of Culture*. Londra ve New York: Routledge.
- Buz, Sema. 2009. "Köken Ülke-Sığınulan Ülke Hattında Kadın Sığınmacılar ve Geçicilik." *Cins Cins Mekân* içinde, editör Ayten Alkan, 303-27. İstanbul: Varlık Yayınları.
- Çelik-Rappas, İpek A. 2017. "Refugees as Innocent Bodies, Directors as Political Activists: Humanitarianism and Compassion in European Cinema." *Revista Latinoamericana de Estudios sobre Cuerpos Emociones y Sociedad* 23 (9): 81-89.
- Doğanay, Ülkü ve Hatice Çoban Keneş. 2016. "Yazılı Basında Suriyeli 'Mülteciler': Ayrımcı Söylemlerin Rasyonel ve Duygusal Gerekçelerinin İnşası." *Mülkiye Dergisi* 40 (1): 143-84.
- Erdoğan, M. Murat. 2018. *Türkiye'deki Suriyeliler, Toplumsal Kabul ve Uyum*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Foucault, Michel. 1992. *Hapishanenin Doğuşu*. Çeviren Mehmet Ali Kılıçbay. Ankara: İmge Kitabevi.
- Foucault, Michel. 2005. "Başka Mekanlara Dair." *Özne ve İktidar, Seçme Yazılar 2* içinde, yayına hazırlayan Ferda Keskin, 291-302. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Gezici Yalçın, Meral. 2017. *Göç Psikolojisi*. Ankara: Pharmakon Yayınları.
- Göl, Berke. 2018. "Cennetin İçindeki Cehennem." Onur Saylak'la Söyleşi. *Altıyazı* 179: 20-24.
- Graham, James. 2011. "Postcolonial Purgatory, The Space of Migrancy in Dirty Pretty Things." *Postcolonial Spaces, The Politics of Place in Contemporary Culture* içinde, editörler Andrew Teverson ve Sara Upstone, 112-28. Londra: Palgrave Macmillan.
- Hagener, Malte. 2018. "Migration and Refugees in German Cinema: Transnational Entanglements." *Studies in European Cinema* 15 (2-3): 110-24.
- Hall, Stuart. 2017. "Temsil İşi." Çeviren İdil Dündar. *Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları* içinde, editör Stuart Hall, 21-98. İstanbul: Pinhan Yayınları.
- IOM Uluslararası Göç Örgütü. 2009. *Göç Terimleri Sözlüğü*. Cenevre.

- İçduygu, Ahmet. 2010. "Türkiye'de Uluslararası Göçün Siyasal Arkapları: Küreselleşen Dünyada Ulus-Devleti İnşa Etmek ve Korumak." *Türkiye'ye Uluslararası Göç: Toplumsal Koşullar, Bireysel Yaşamlar* içinde, editörler Barbara Pusch ve Tomas Wilkoszewski, 17-40. İstanbul: Kitap Yayınevi.
- İçduygu, Ahmet ve Damla B. Aksel. 2012. *Türkiye'de Düzensiz Göç*. Ankara: Uluslararası Göç Örgütü Türkiye.
- İçduygu, Ahmet. 2017. "Suriyeli Sığınmacılar: 'Siyasallaşan' Bir Sürecin Analizi." *Toplum ve Bilim* 140: 27-41.
- Kaya, Ayhan. 2017. "İstanbul Mülteciler için Cennet mi Cehennem mi? Suriyeli Mültecilerin Kentsel Alandaki Halleri." *Toplum ve Bilim* 140: 42-68.
- Kearney, Richard. 2012. *Yabancılar Tanrılar ve Canavarlar: Ötekiliği Yorumlanmak*. Çeviren Barış Özkul. İstanbul: Metis Yayınları.
- Kellner, Douglas. 2013. *Sinema Savaşları: Bush-Cheney Döneminde Hollywood Sineması ve Siyaset*. Çeviren Gürol Koca. İstanbul: Metis Yayınları.
- Köşer Akçapar, Şebnem. 2018. "Uluslararası Göç Alanında Güvenlik Algılamaları ve Göçün İnsani Boyutu." *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar* içinde, editörler S. Gülfer İhlamur-Öner ve N. Aslı Şirin Öner, 563-75. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kristeva, Julia. 2004. *Korkunun Güçleri, İğrençlik Üzerine Deneme*. Çeviren Nilgün Tural. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özgül, Gönül Eda. 2016. "Sınır Kapıları, Dikenli Teller, Yollar, Kamplar ve Çocuklar: Kurban ve İstisna Olarak Mülteci." *Marmara İletişim Dergisi* 25: 1-16.
- Ponzanesi, Sandra. 2012. "The Non-Places of Migrant Cinema in Europe." *Third Text* 26 (6): 675-90.
- Ponzanesi, Sandra ve Verena Berger. 2016. "Introduction: Genres and Tropes in Postcolonial Cinema(s) in Europe." *Transnational Cinemas* 7 (2): 111-17.
- Ryan, Michael ve Douglas Kellner. 2010. *Politik Kamera: Çağdaş Hollywood Sinemasının İdeolojisi ve Politikası*. Çeviren Elif Özsayar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Saybaşı, Nermin. 2011. *Sınırlar ve Hayaletler: Görsel Kültürde Göç Hareketleri*. Çeviren Bülent Doğan. İstanbul: Metis Yayınları.
- Sharma, Sarah. 2009. "Baring Life and Lifestyle in The Non-Place." *Cultural Studies* 23 (1): 129-48.
- Şimşek, Doğuş. 2017. "Göç ve İnsan Güvenliği: Türkiye'deki Suriyeliler Örneği." *Toplum ve Bilim* 140: 11-26.
- Yardımcı, Sibel. 2012. "Kent'in Sınırında Toplumsallaşmanın Yeni Metaforu Olarak Kamp." Erişim tarihi: 12.12.2018. <http://www.e-skop.com/skopbulten/kentin-sinirinda-toplumsallasmanin-yeni-metaforu-olarak-kamp/470>.
- Yaren, Özgür. 2015. "Göçmen Sinemasını Yeniden Düşünmek." *Moment Dergi: Hacettepe Üniversitesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 2 (1): 207-23.

Communicative Memory in Online Communities: Mediated and Collaborative Knowledge

Selver Dikkol

Mersin University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0002-1918-6795>

selverdikkol@mersin.edu.tr

Hakan Erkiş

Mersin University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0002-0828-3848>

ehakan@mersin.edu.tr

Abstract

Online social networks enable the creation of groups within a wide variety of topics. Social network sites, like Facebook, offer options for users to create groups or to join existing groups for any topic they are interested in. The aim of this study is to investigate the function of the communicative memory, accepted in the literature as a notion providing continuity of communication, in online groups. In-depth interviews are conducted with seven participants who are members of the same Facebook group in the study in order to investigate and discuss the parameters of communicative memory, its role in-group communication and its effect on group solidarity in the online groups. The data obtained from the interviews are analyzed in the context of communicative memory. In the light of data and evaluations, it is concluded that each of the posts shared in Facebook groups is cumulatively generating their own collective knowledge; it can be said that communicative memory supports this commonness and provides the transmission of fragmented information.

Keywords: Online community, Facebook, communicative memory, social memory, collaborative knowledge.

• • • • •

Received: 10.12.2018 ■ Accepted: 14.6.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 251-274

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.654015

Online Gruplarda İletişimsel Bellek: Aracılı ve Müşterek Bilgi

Selver Dikkol

Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-1918-6795>

selverdikkol@mersin.edu.tr

Hakan Erkılıç

Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0002-0828-3848>

ehakan@mersin.edu.tr

Öz

Çevrimiçi sosyal ağlar, çok çeşitli konular çerçevesinde gruplar kurmaya olanak sağlamaktadır. Özellikle Facebook gibi sosyal ağ siteleri, ilgilendikleri herhangi bir konu ile ilgili kullanıcılarına grup kurma veya var olan gruplara katılma seçeneklerini sunar. Bu çalışmanın amacı, literatürde iletişimin sürekliliğini sağlayan bir nosyon olarak kabul edilen iletişimsel belleğin, online gruplardaki işlevinin araştırılmasıdır. İletişimsel belleği tanımlayan parametrelerin online grup içerisindeki varlığını, grup içi iletişimdeki rolünü ve grubun birliği üzerindeki etkisini araştırmaya ve tartışmaya yönelik olan bu çalışmada, aynı Facebook grubuna üye olan yedi katılımcıyla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Görüşmelerden elde edilen veriler iletişimsel bellek ekseninde analiz edilerek tartışılmıştır. Veriler ve değerlendirmeler ışığında sonuç olarak, Facebook gruplarında paylaşılan her bir gönderinin kendi müşterek bilgisini birikimli olarak ürettiği; iletişimsel belleğin bu müşterekliği desteklediği ve parçalı olan bilgilerin aktarılmasını sağladığı söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Online gruplar, Facebook, iletişimsel bellek, toplumsal bellek, müşterek bilgi.

• • • • •

Makale geliş tarihi: 10.12.2018 • Makale kabul tarihi: 14.6.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi • © 2019 • 6(2) • sonbahar/autumn: 251-274

Research Article • DOI: 10.24955/ilef.654015

Memory studies on computer-mediated communication are generally focused on common interests. These broad interests find their reflection in online communities, especially around the concept of sociability (Matzat 2010, Preece 2000, Gowricharn 2015); supporting health, grief, trauma, and education (Gibbs Kim and Ki 2016, Hartig and Viola 2015, Shrivastava 1999, Arthur 2009). However, there have been few studies investigating how these communities come and stay together from the very beginning. In addition to studying the results of online groups, it is also necessary to get to the root of the issue. Within this purpose, the trilogy of concepts of communication, connectivity and memory are employed leading to the following questions: Which parameters of communicative memory could be employed for an online community? How do the members of an online community stay in touch with the help of communicative memory? What is the effect of communicative memory on the unity of an online community?

In light of all these questions, we examine the changes occurring in memory in an age of computer-mediated communication. Individuals living in their cultural environments turn into users in online community groups experiencing a different kind of communication. Together with their life experiences and memory accumulation, users take part in these communities which

are founded for many different purposes by one or more than one administrator and have a large and inconstant user scale. Therefore, the main purpose of the study is to understand how members of an online community keep up with their communication and whether this communication creates a memory that belongs only to the community or not. The study focuses on the dynamics of comprising a connective memory in online communities.*

Literature

Online communication has emerged and developed with computer technology. Communication via a technological tool (telephone, fax, telegraph, and suchlike) is not new for humans. What is new is a multi-dimensional interaction with many people at the same time. One of the pioneers of computer-mediated communication, the ARPA (Advanced Research Projects Agency), was introduced in 1969 by computer programmers and electronic engineers. "They called their crusade interactive computing. They discovered that they also wanted to use their computers as communication devices" (Rheingold 1993, 67). This new way of communication spread and one of the first computer-mediated communities, the WELL (Whole Earth 'Lectronic Link') was introduced by Stewart Brand and Larry Brilliant in 1985. WELL was based on a computer conferencing system and its members had participated in conversations that were of interest to them. Howard Rheingold, one of the early members of the WELL, has defined the virtual community as "A group of people who may or may not meet one another face to face, and who exchange words and ideas through the mediation of computer bulletin boards and networks" (Rheingold 1998). Similar to Rheingold, early studies have mostly approached computer-mediated communities in the context of real community. The features of a real community have been reconstructed in computer-mediated communication studies (Rheingold 1993, Wellman and Gulia 1999, Anita and Horan 1998). This may be because the notion of community is a difficult focus for study and, in the case of Internet-mediated communication, it becomes more complex (Wilson and Peterson 2002, 455-456). However, in recent years, as online communication practice has created its own concepts and research approaches independent of the notion of a real community with the emergence of social network sites, the terms digital and online have also been employed in studies of computer-mediated communication.

•••

* We would like to thank Prof. Senem Duruel Erkiş for her constructive and precious comments.

Beginning with the text-based displays of 1970s, user-driven communities have been built by online communication over the years (Downey 2014, 57) and today, online communities are at the core of everyday life with motives such as support, commerce, charity, knowledge or entertainment. It seems that within only a short period of time, users of the net needed to collectivize the online environment and wanted to feel like a community. When we extend McMillan & Chavis' four criteria of sense of community (membership, influence, integration and fulfilment of needs and shared emotional connection), there seems to be a similarity between a sense of community and online community (1986, 9). Individuals in computer-mediated communication are volunteer members of an interest group. They could find any group while surfing on the web and participate with the group as a member. By posting or commenting, they can interact with other members. As newcomers, they can even browse earlier conversations which were saved online. Influence is followed by interaction and members can interact with other members. As a result of this bi-directional attraction, common values are constructed in harmony with the interests of the group. The online survey of Blight, Ruppel and Schoenbauer on Twitter and Instagram adopting this approach with a virtual community shows that interaction and information sharing motives are positively associated with a sense of community for users of both sites (2017, 317-318).

An online community is "any virtual social space where people come together to get and give information or support, learn, or to find company. The community can be local, national, international, small or large" (Preece 2001, 347). Virtuality is an affordance of the online sphere since computer and network technologies have organically produced an environment of mediated communication. Social network sites, for instance, are one of the organic results of this affordance: "Social network sites are public both because of the ways in which they connect people en masse and because of the space they provide for interactions and information. They are networked public because of the ways in which networked technologies shape and configure them" (boyd 2011, 45). Social network sites providing the most suitable communication environment for computer-mediated communication are also the most frequently-used public in new media studies. The social network sites carry expectations of sociability, meaningful connection to others, conviviality, empathy and support (Parks 2011, 116). This moves us closer to identifying social network sites as online communities which have common interests and social practices. So many different people come together online around a common

interest, such as health, sport, music, human beings, animal rights, games, and so on. Therefore, as van Dijk observes, “members of a virtual community usually have only one thing in common; the interest that brought them together. They are heterogeneous in everything else” (van Dijk 2006, 167). Members of online communities are involved in collective and interactive practices around this interest.

Because of the heterogenic members, there is constant discussion, commentary and sharing about the common issues. This kind of collective practice brings members closer to each other and forms a powerful sense of community. Wellman and Gulia argue that even an online group is not built to be supportive; they gain this feature over time. As social beings, we use the Internet to look, not only for information, but also for companionship, social support and a sense of belonging (Wellman and Gulia 1999, 172). This supportive information is accumulated around the common interest and in this process, collective practices occur. Through communication, the members of an online community simultaneously construct their own communal history. The knowledge has been accumulated and the history of the community has been archived by a computer and the community memory preserves key moments in the community (Rheingold 1993, 42). Therefore, computer-based memory allows online groups to have a history as a community, and it strengthens community ties. Since online groups can also be approached as a social group, the memory discussed here will be collective memory. A social framework is essential for the formation and protection of collective memory.

For Halbwachs, memory is bound to social conditions. Apart from social frameworks, there is no other memory that can be recalled. Memory occurs in the process of human socialization. It always belongs to the individual, but is determined socially (Assmann 2001, 39-40). As individual memories are framed by society, the memory notion is characterized by Halbwachs as collective. He states that memory always belongs to the individual, but is socially determined. Even the most personal memories are based solely on the communication and interaction of social groups. The subject of memory and recollection is always individual, but they are dependent on the frame that fills the memories (Halbwachs 2016, 17). When it is considered along with the individual patterns, collective memory “is actually a fabricated version of that same personal memory adjusted to what the individual mind considers as suitable in a social environment” (Gedi and Elam 1996, 47). Because social conditions are embedded in individually constructed memory, it is possible

to trace footprints of social affairs even in the most individualistic memory practices. Nora defines individual memory as a true one which has taken refuge in gestures and habits, in skills passed down by unspoken traditions, in the body's inherent self-knowledge, in unstudied reflexes and ingrained memories. He also draws attention to the notion of history being accepted as almost opposite to the true memory (Nora 1989, 13). The blurring concept of collective memory is employed in the context of history by Nora. Moreover, Assmann also reconceptualises the term collective memory in the context of group culture and communication.

Critically evaluating Halbwachs' framing of collective memory, Assmann discusses that, although memory is constructed collectively, even a small group of people could build a memory of their own independent from society. Referring to the bond between culture and collective, Assmann redefines collective memory as cultural memory. Furthermore, he introduces the term communicative memory in order to delineate the difference between Halbwachs' concept of collective memory and his own understanding of cultural memory (2011, 110). Communicative memory does not contain any institutive learning, transfer, or interpretation. There are no specialists who manage perception. It does not have special ceremonies or celebrations. It also does not have official symbols. On the contrary, it occurs through "everyday communication and interaction" (Assmann 2011, 111). Jones summarizes that "in the Assmanian model, communicative memory is based on oral communication between individuals or within intimate remembering groups" (Jones 2013, 392). Olick, in his work on collective memory, mentions group membership and memory practices: "Group memberships provide the materials for memory and prod the individual into recalling particular events and into forgetting others. Groups can even produce memories in individuals of events that they never experienced in any direct sense" (Olick 1999, 335).

Assmann defines communicative memory in five categories; content, forms, media, time structure, and participation structure. The content of communicative memory is a history in the frame of autobiographical memory and this history belongs to the recent past. Informal traditions and genres of everyday communication form communicative memory. The embodied memory, communication in vernacular language, is the medium of communicative memory. Since memory is based on communication, Assmann structures the time of communicative memory as three generations. It lives in everyday interaction and communication and, for this reason, has only a limited

time depth. Therefore, participation in communicative memory is diffuse and changeable (Assmann 2011, 117). It is clear that communication and interaction are the most important factors in this theory. As long as communication continues, relationships among participants continue. It can be said that there is a common memory for everyone involved in communication. Assmann determines three levels for communicative memory. They are the parameters of communicative memory. Communicative memory occurs in a social level; it has a social time, and the identity in it involves aspects of social self as a carrier of social roles (Assmann 2011, 109).

Heinrich and Weyland inspirationally interpret Assmann's notion of communicative memory as "the collective product of communication and negotiation of historical interpretations. It should be understood as a dialogue during which the participating parties try to evaluate the truth of an argument and the legitimacy of social norms" (Heinrich and Weyland 2016, 13). When combined with van Dijk's culture of connectivity, it is possible to see communicative memory more clearly. Certain social needs, such as connection and communication, can be considered together with the formation of communicative memory. Even in a small group, such as family, basketball team or a class, participants want to establish a mutual relationship. Communicative memory can also be employed as a result of such desires and practices. Assmann states that communicative memory involves recent memories, which are shared by one's contemporaries, and this memory occurs and disappears over time (2001, 54).

One of the strongest ties between the online community and communicative memory can be seen in Jose van Dijck's study. She contributes to discussions on computer-mediated communication and community with the notion of mediated memory. Since connectivity is our cultural habit, memory, even in digital, "is always entirely mediated, whether by writing or any other tool" (van Dijck 2004, 271). We can only discuss the form and context of memory in online communities. The new element may be the development of new media technology and the changing memory storage formation from photography, film, television, camera to new electronic media.

Communication, interaction, identity and time can be regarded as the main characteristics of communicative memory. As a result, one of the most important questions is how communicative memory has changed in the face of developments in communication technologies or how it operates in the age of the Internet in which the definition of being a group is changing rapidly.

While initial technological systems, such as telephones and the telegraph were thought to have revolutionized communication practices, the computer and Internet technologies have created a specific communication environment in which no contact is lost. These technological collections are employed as acts of memories by van Dijk, and they define personal remembrance in the face of cultural frameworks (2006, 275). However, in computer-based communication, as we have discussed earlier, it is possible to create groups or communities of interest. By referring again to van Dijk, we could discuss that creating an online community can be related with our culture of connectivity which is “a post-broadcast, networked culture where social interactions and culture products are inseparably enmeshed in technological systems” (2006, 404).

Such a cultural approach to connectivity opens to us a way of reconceptualising the notion of memory in an online environment, which is not an unusual concept in studies of online communities: Online archives; encyclopaedias on disasters (Recuber 2012, Gustafsson 2017); online mourning as a collective practice (Bhattacharya 2010, McEwen and Scheaffer 2013, Wagner 2018); and online reflections of migration, ethnicity, and identity (Davis 2010, Di Renzo 2017, Marino 2015). This reconceptualisation is already accepted as a presupposition for online communities. WELL, mentioned above, is a computer/communication-based community and, as Rheingold suggests, it has a community memory formed by communication and affordances of technology. Following WELL, numerous computer-mediated communication has emerged after social media sites, such as Facebook, Twitter, Flickr, Youtube, LinkedIn, Myspace and suchlike. Since these communities are based on constant communication, they form collective memory. To enter an online debate, all participants in a discussion must agree and implement a common interpretation scheme and a formation of common values. The sharing of individual memories in the Social Web provides access to forums where individuals exchange ideas and, in this forum, the individual shares memories of others with his/her own historical interpretation. Here, each individual does not reproduce his or her own notion, but the members construct a group opinion within the exchange process (Heinrich and Weyland 2016, 17-18).

Among social media sites, Facebook is a widely-used social network site in which members easily enter into a group discussion. According to Donnelly, Facebook enjoys 2.01 billion monthly active users (2018). The popularity of Facebook has played an important role in choosing it as a field of study for this paper. On Facebook, users can create personal profile pages

after an obligatory registration. After the registration, users search for their friends; old and new. Users ultimately reach the first necessities of communication; profile page and audience. After completing this task, users start using the platform with activities, such as posting, sharing, liking others' activities, commenting, and tagging. Although Facebook is an application that allows an open profile, it is mostly-based on conditional friendship. This means that adding or accepting someone as a friend on Facebook depends on the condition of acceptance.

The platform also allows users to create interest groups for free. The opportunity to create or join a group is one of the most important driving forces of the platform. Learning, sharing, supporting or belonging may be considered as driving forces. For these reasons, "more than 100 million Facebook users belong to meaningful communities" (Donnelly 2018), and Zuckerberg reveals the social network's new mission: "Bringing the world closer together" (Cohen 2017). What is the function of creating a post on Facebook in this context? Creating a post is merely one way to of expressing ourselves. We create a post and begin to wait for reactions such as liked, commented or shared by others. We review our content production according to the reactions. We evaluate why our post is ignored or noticed, and then try to produce affirmative content. The imagined audience is our online friends to whom we unconsciously choose to speak. It is not surprising that notions like *bias* or *confirmation bias* and *echo-chambers* (Colleoni, Rozza, and Arvidsson 2014, Karlsen et al. 2017) are used in studies on computer-based communication.

Data Collection and Methodology

Data was collected from a closed Facebook group. The group is based on child and mother care. The group has been a part of the platform for three years. Although its members are mostly women, there are also male members in the group. Administers of the group are highly educated (mostly doctors) women and they emphasize that all information shared in the group should be scientific and any advice for childcare should be scientifically approved. In addition, certain other issues, such as women's health, marriage or political economy are also discussed in the group, in addition to child and baby care. The group accommodated four thousand members during the survey period. Most of the members are educated and having professional occupations. In-depth interviews were conducted with seven members of the group. The members had been in the group at different time periods. The participants

were informed about the study. As a result, informed consent which is the most important feature of in-depth interviews was practiced. Moreover, the privacy of the participants was carefully considered and the data collected was interpreted by omitting personal data. By this method, paraphrasing was also used to protect the privacy of the participants. Since the group was a closed one, its name was not mentioned throughout the analysis process. The content of the in-depth interview involved questions concerning the demographic features of the participants, duration of membership in the group, the reason for being a member of the group, events in the group, posting in the group, following the posts of others, saving posts, storage of information via screenshot or copy, and using information learned within the group.

Since ethical issues are extremely important in social media-based studies, the data collection process of this study used two methods. First, one of the researchers reflexively joins the closed group and participant observation was conducted. Therefore, content, forms, media, time and the participation structure of the groups' page are observed through a qualitative lens. Moreover, interaction among the members could be obtained through observation. This interaction is shown by the figures below. Second, an in-depth interview method was employed with volunteer members of the same group. This small field research allows us to discover participation structures with greater insight in observing communication and interaction practices. Following the view of Burles & Bally, we also consider that ethical guidelines for online researches "are sometimes irrelevant, overly rigid, or lack recognition of the contingent nature of ethical decision-making in qualitative research" (2018, 1). Consent and confidentiality issues are not clearly defined. "The question of whether informed consent is necessary for public forums is inconsistently answered and, as yet, there is no clear advice on how to approach participants" (Sugiura, Wiles, and Pope 2017, 191). Therefore, ethical issues in online research are left to the responsibility of the researchers themselves. Researchers should provide anonymity in online unobtrusive qualitative research by deciding whether the data they collect is public or private. Burles & Bally suggest that researchers may find a creative way in the presentation of data by minimizing the level of personal details. As the data is easily traced on the Internet, the researchers may capture commonalities and produce composite cases from thematic categories. Instead of using quotes directly, paraphrasing of the posts or comments is one way to make data untraceable (Burles and Bally 2017, 6-7).

Findings and Discussion

From the data obtained by in-depth interviews and participant observation, it can be seen that the four principles of the communicative memory are operationalized: these are diffusive and changeable participation and interaction; content-based knowledge in online communities; online written language as a memory tool; and informal traditions and genres of everyday life. Each of these categories is discussed below related to the participants' own words.

Participation and interaction are diffuse and changeable. Online interaction is a part of everyday life, but it also generates knowledge of the interaction. As a result, everyday communication and interaction, which are necessary for the formation of communicative memory, are also established online. Each post on the group page creates its own community. This is a kind of fragmented process. In online groups especially, which have thousands of members, it is not possible for all members participate in the conversation. Since online groups are based on interest, members can be selective about whether they join in the communication under a post. Such fragmented participation shows us that communicative memory is established among ever-changing participants. Moreover, like a family album, each post of an online group could hold a memory of itself. When members want to access the content, they can easily find all the communication related to the post. In this case, it is not wrong to state that an online group is faced with a challenge to create its own memory with the help of technological affordance of social network sites. This is a fragmented communicative memory shared by interchangeable members. Walther claims that in previous theories fixed relational qualities were imputed to computer-mediated communication. However, in recent years, communication models have predicted normal, but temporally retarded, interpersonal development (Walther 1996, 10). The fragmented communication is predicted as contextual. In her study on friending online, boyd states that since the context is egocentric and networked in social network sites, the speaker always sets the relevant context (2006, 9).

Interaction among the members of the relevant Facebook group is shown by the four figures below. A Social Network Analysis programme named Cytoscape is used to obtain the relationality among the owner of the post and the reaction of other members to the post. The node of the social network is the owner and the edges are other members. The owner of the post is symbolized with the node -1- located in the center of the network. Other members, symbolized with numbers on edges, react to the post. Each member participating

in the discussion is shown by a number. Samples are chosen according to the number of comments that each post has received and they are intentionally chosen from the post which has gradually increased from a minimum to a maximum interaction. The issues discussed in these four postings are as follows: a car seat for children; infant sleep safety; openly gay marriage; and family reaction in the case of a child being gay.

In Figure 1, ten members participate in the discussion. Since the post is related to a subjective matter (a car seat for children), it can be seen that there is a direct interaction between the post owner and other members experiencing the matter. The post owner is also at the center of the discussion and forms a single cluster.

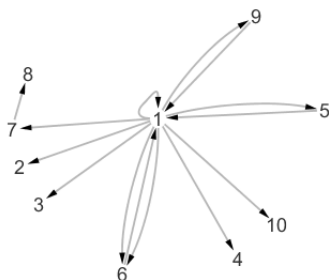

Figure 1: Direct interaction

However, in Figure 2, two clusters are observed. The first belongs to the post owner and the second belongs to Member 2. The comment of Member 2 creates another small discussion group. Unlike the owner of the post, who opened the discussion on infant sleep safety, Member 2 may be said to open another discussion and attract the attention of a number of members. Since the members interacting with Member 2 do not interact with the post owner, two clusters occur.

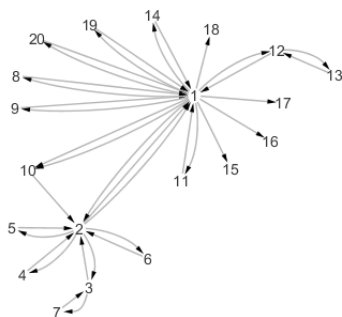

Figure 2: Clusters

There is more reciprocal interaction in Figure 3. Members have mostly commented on the post and rarely discussed it with each other. This indicates that discussion here is moderated by the post owner who has responded instantly to the comments.

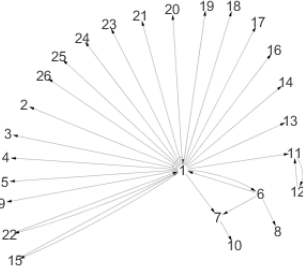

Figure 3: Reciprocal interaction

Unlike the previous three, in Figure 4 the members have intensely argued on the subject, especially independent of the post owner. More than three small discussion groups are observed. The post owner may not have responded instantly to the comments, since the flow is too rapid. Those members who could catch the instant comment, and who have time for discussion, seem to respond to the post instead of the post owner.

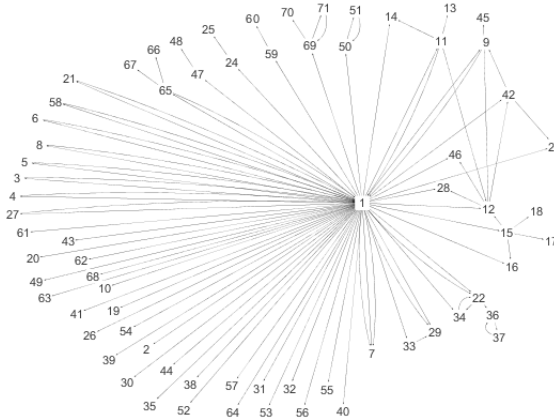

Figure 4: Small discussion groups

In all four figures, participation to a post is quite different and also different members gather around each post. Such a separated discussion may prove the existence of fragmented communication. Since it is fragmented, communicative memory can only be examined in this fragmentation. In other words, each post creates its own memory and, with the collection of these memories,

a group memory is formed. This collectivity is made possible by the fact that all members could reach any discussion by searching for it in-group. Knowledge created through discussion is stored in the group affordance and it is discussed below in detail.

Knowledge operates as content in online communities. Participants spend different periods of time in the group, but they have been group members for an average of four years. The way members enter the group is also quite different, but it seems that the reasons for staying in the group are the same; getting information and learning. Achieving scientific knowledge regarding infant and child care is the only reason for participants staying within the group. Nevertheless, participants who criticize the operation of the group may ignore it for the sake of information.

The information arising from interactions, such as post-opening, commenting, and responding to posts has filled the content capacity of the communicative memory. Participants who were occasionally active and sometimes passive appear as agents who could access information in all cases. In this sense, the content that each one has was unique to itself. Following Assmann's history notion, within the framework of autobiographical memory, communicative memory in an online group may also be regarded as unique to the group members' autobiographical memory. Members create their own memories by choosing certain information among the intense flow and they hide the most valuable information for themselves. This practice of knowing, which supports the hypothesis of fragment above, is possible with information stored by the participants and accessed when it is desired, just as with a family album, shoebox memories or a diary. This instant accessibility prevents participants from generating alternatives to the loss of content. The feature of searching for posts in Facebook groups is also another reason for this lack of productivity. For instance, one of the participants states that since the information is stored there digitally, it could be accessed at any time with a simple search. The knowledge was embodied on a social network platform and it was accessible any time. It shows the nonreciprocal relationship between the members and the tool in the context of time. Access to the knowledge does not depend on a certain time, since it is shared in everyday communication, consumed in a day, and then put aside. Therefore, its lifetime is limited to the members who reproduce and reuse it.

Only one participant states that she had her own archive against the possibility of not accessing the knowledge. Another participant states that she

trusts the members whom she met in a group event to obtain knowledge. Therefore, the question of the value of the information emerges. If the main purpose of being a member of a Facebook group is to obtain information, then why do members do nothing in order not to lose the information? This question is answered by the members' practical knowledge gained in the group. The information, which is easily possessed and easily lost, can be transformed into practical knowledge of the participants. In other words, certain information that has become a behaviour may not be stored by the participants. During the interviews, all participants stated that they used the information they had in the group in their daily lives and even suggested it to their friends. This means that knowledge is transferred to everyday life and recommended to others as a reference. Trusting the information gained in the group and taking responsibility for sharing the information in different environments are both related to the collective ability of the group. For a member not excluding herself from the group, this information is a product of a group in which she is actively involved and is therefore trustworthy.

As the sources of information, group administrators who are child care specialists and a number of educated members seem to provide a safe environment for the content of information. Administrators and members do not recommend medication, but instead offer natural treatment methods and support their ideas with scientific articles. All the participants who did not know each other showed similar negative reactions to medical care and they gave similar examples of natural methods they had learned in the group. Therefore, it would not be wrong to say that the group has a collective memory based on communication. In the group which was based on written communication, each of the posts, especially those written by the administrators for the purpose of giving information, was noticed by the members each time. The answers to the question whether there was somebody followed shows distinctly the special interest towards the administrators' posts. Most of the participants expressed that they read administrators' posts and followed new ones.

After the members make comment, question, discuss, and exchange ideas for any length of time, the administrators' posts fade away and become knowledge. This knowledge is stored in the memory of the group and the members. As long as communication with the group continues, it is possible to access updates of the knowledge. Since there is a constant flow of comments in the group, the reanimation of a faded post is possible with new comments. A faded post can be reactivated with a new question, comment or an update.

Online written language as a memory tool is a medium for communication. Jones states that the relationship between communicative memory and communication is based on in-group or interpersonal verbal communication; he therefore puts vernacular language in the ascent (2013, 392). On social network sites, such as Facebook, this communication takes place with a small difference, not in vernacular language, but in written language. However, this written language is as common and daily as the vernacular. Features that Facebook provides affordably, such as posting, commenting or liking, are practices that members can engage in besides the vernacular language. In addition, the smileys used on the platform are reminiscent of vernacular language and this helps to establish daily communication. Since the groups established on Facebook are based on constant communication, the ground for communicative memory also occurs. This ground is again fragment-based as outlined above because there is slight variation within the group. Each of these groups discusses a subject in its entirety and each stores information that they can remember later. Besides the communicative memory of the group, such as a list of rules, there are also collected memories formed by the constantly changing minor communities. The members of these minor communities discuss a post and, in the end, they make a decision.

These posts often ask questions about a particular subject, but there are also members who share an experience, a movie, a book, or a recipe that can be useful for everyone. The subjects in the post are also very broad. Participants have also stated that they mostly posted to ask questions or to comment on a post that they thought offered knowledge. Moreover, all of the participants declared that they waited for other members to respond, comment, or like their posts, and that they constantly followed posts they were there faded. This strong desire to achieve a response shows that in-group communication is considered important. It may also indicate that getting access to information is more important than storing it. Most participants are aware that everything written is stored by the application and they could access it whenever they want, using the in-group search feature for immediate needs. They also use the save feature to look back over saved posts in their free time. Two of the participants stated that they did not know about the save feature, but most of them expressed that they kept the information on the screen or used copy-paste. This information, which is saved online or stored digitally with copy-paste, arises in a communication environment and turns into a group memory. Any discussion in the online group becomes a tool for memory and each user creates his/her own archive. As a result, hypotheses based on the

notions of fragmented and collected memory become more visible and this also shows the existence of individually generated, but collective memories, based on communication.

Forms of communication involve informal traditions and genres of everyday life. The administrators of the observed Facebook group have set a number of rules for members. Members who did not obey these rules were either warned or dismissed. When asked about the participants' ideas regarding the rules, many of them stated that these rules were necessary for providing organization within the group. The reason for this necessity is due to the high rate of group membership and the need for order. The participants stated that there were a number of rules that they could not follow blindly, but that they had tried to obey each of them. Furthermore, without exception, all of the participants require that newcomers obey these rules. There were also participants who warned members to obey the rules, as well as those who left it to the administration or other members. One of the participants expressed a distinctive opinion concerning the rules. She considered that the rules had hegemonic effects and that if members wanted to stay in the group, they had no choice other than to obey them. When asked about the rules they remembered, the participants stated around three rules on average. The rules remembered were all quite different from each other, proving that each participant formed his/her own group memory individually. Moreover, since all the participants were still members of the group, it was considered that they knew more rules than they assumed. This supports the practical learning process discussed above. Since there were a considerable number of reminders about the rules in the group, the participants may have unconsciously learned the rules while communicating. Therefore, during the interviews, the participants remembered certain rules contextually. For example, a participant noted that deleting a shared post is forbidden after being asked, "Have you ever deleted a post you shared?"

While defining communicative memory, Assmann mentions the category of the form containing informal traditions and genres of everyday life. Based on the interviews, the group rules seem to be accepted as informal traditions and as verbal agreement providing mutual peace and security. The participants seemed to obey all the rules, although they did not remember all of them. These written rules, constantly reminded and regularly read, have become established behaviour within the group. Moreover, it can be seen that there is group affiliation and a desire to maintain group traditions when it is

taken into consideration that, not only the administration, but also the members, warn those who do not obey the rules. Administrators (first generation) who desire to form in-group traditions are followed by other members (second generation) warning members about the rules. Therefore, the continuity of group tradition is provided collectively.

Conclusion

Olick refers to the collected memory approach, notions of collective memory, as objective symbols or deep structures that transcend the individual risk-slipping into a metaphysics of group mind. Social frameworks shape what individuals remember, but ultimately, it is only individuals who do the remembering. In addition, shared symbols and deep structures are only real insofar as individuals treat them as such or instantiate them in practice. It does not make sense from an individualist's point of view to treat commemorative objects, symbols, or structures as having lives of their own; only people have lives (Olick, Vinitzky-Seroussi, and Levy 2011, 226).

Through interaction among online members of a community, collected memories are saved under each post. Members who have come together around a post begin to shape their social frame about it. They affect each other. They ask, answer, read, comment, like or ignore. However, each of these reactions opens a path towards deeper meanings of the post's topic. The more members join the conversation, the greater the depth of the subject will be. As a result, member's memories are collected around a post of interest.

The knowledge accumulates over time, with different participants, and is then turned into a group memory. Since the participants are changing, it is difficult to identify the source of the knowledge and it is also difficult to follow its context. Communication in an online group is extremely intense and too fluid to catch. A two-year-old post could be easily reanimated by a new comment and knowledge embedded in the post is therefore renewed. Therefore, group memory is constantly refreshed by new comments.

In the context of communicative memory, the Facebook group analysed above offers the dynamics of communicative memory and can enlighten intense communication in the online community. Knowledge is produced through the intense communication of group members and it is performed in their daily lives. The members learn how to act in a group with the guidance of the rules introduced by the administrators. Within the framework of these

rules, members discuss any topic they may need help with and each discussion creates its own community and sub-communities, as shown in Figures 1-4. The knowledge connected to these communities or sub-communities is fragmented. The more sub-communities occur the more knowledge becomes fragmented. Moreover, this knowledge is also mediated. Facebook as an application mediates knowledge and it connects members to the knowledge as a medium.

Mediated knowledge is formed by the members' discussions. The intense interaction among them produces information based on subject matter and this information occurs through a collaboration of the members. Each member has a contribution to knowledge production. By commenting, liking, editing or sharing, each of them affects the knowledge in different ways. Such a collectiveness is special to the online group, since the members do not act intentionally in this way. Knowledge accumulates and presents itself to the usage of online group members. The mediated and collaborated knowledge occurs in communication and is turned into a group memory stored digitally. This memory is communicated and reflects the dynamics of communicative memory.

The results of this paper, which tries to reveal the relationship between online group and communicative memory, may be summarized as follows:

- Participation and interaction are diffuse and changeable.
- Knowledge operates as content in online communities.
- Online written language as a memory tool is a medium for communication.
- Forms of communication involve informal traditions and genres of everyday life.

Since this study is limited to only one Facebook group, a more comprehensive study could be conducted by extending the data set. In addition, in future studies, it is possible to employ communicative memory in different social media platforms, not just Facebook. As a result, with a more comprehensive analysis, it will be possible to reach a number of general conclusions.

References

- Arthur, Paul. 2009. "Trauma Online: Public Exposure of Personal Grief and Suffering." *Traumatology* 15 (4): 65–75. doi: 10.1177/1534765609350781
- Assmann, Jann. 2001. *Kültürel Bellek*. Translated by Ayşe Tekin. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Assmann, Jann. 2011. "Communicative and Cultural Memory." In *Cultural Memories: The Geographical Point of View*. Edited by Peter Meusburger, Michael Heffernan, and Edgar Wunder Dordrecht, 15–27. Netherlands: Springer.
- Bhattacharya, Saradindu. 2010. "Mourning Becomes Electronic(A): 9/11 Online." *Journal of Creative Communications* 5 (1): 63–74. doi:10.1177/097325861100500104
- Blanchard, Anita and Tom Horan. 1998. "Virtual Communities and Social Capital." *Social Science Computer Review* 16 (3): 293–307. <https://doi.org/10.1177/089443939801600306>
- Blight, Michael G., Erin K. Ruppel, and Kelsea V. Schoenbauer. 2017. "Sense of Community on Twitter and Instagram: Exploring the Roles of Motives and Parasocial Relationships." *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking* 20 (5): 314–19.
- boyd, danah. 2006. "Friends, Friendsters, and Top 8: Writing Community into Being on Social Network Sites." *First Monday* 11 (12).
- boyd, danah. 2011. "Social Network Sites as Networked Publics." In *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*, edited by Zizi Papacharissi. New York: Routledge.
- Burles, Meridith C, and Jill M. G. Bally. 2018. "Ethical, Practical, and Methodological Considerations for Unobtrusive Qualitative Research about Personal Narratives Shared on the Internet." *International Journal of Qualitative Methods* 17 (1): 1–9. doi:10.1177/1609406918788203
- Cohen, David. 2017. "Mark Zuckerberg Wants Facebook to 'Bring the World Closer Together'." <https://www.adweek.com/digital/mark-zuckerberg-wants-facebook-to-bring-the-world-closer-together/>
- Colleoni, Elanor, Alessandro Rozza, and Adam Arvidsson. 2014. "Echo Chamber or Public Sphere? Predicting Political Orientation and Measuring Political Homophily in Twitter Using Big Data: Political Homophily on Twitter." *Journal of Communication* 64 (2): 317–32. doi:10.1111/jcom.12084
- Davis, Teresa. 2010. "Third Spaces or Heterotopias? Recreating and Negotiating Migrant Identity Using Online Spaces." *Sociology* 44 (4): 661–77. doi:10.1177/0038038510369356
- Di Renzo, Francesca. 2017. "Exploring Online News: What Elpais.Com's and Eldiario.Es's Narratives Tell about the Migrant Crossings of Morocco–Spain Border." *Journalism*. Advance online publication. doi:10.1177/1464884917708866
- Donnelly, Gordon. 2018. "75 Super-Useful Facebook Statistics for 2018." <https://www.wordstream.com/blog/ws/2017/11/07/facebook-statistics>
- Downey, Steve. 2014. "History of the (Virtual) Worlds." *The Journal of Technology Studies* 40 (1/2): 54–66.

- Gedi, Noa and Yigal Elam. 1996. "Collective Memory-What is it?" *History and Memory* 8 (1): 30-50.
- Gibbs, Jennifer L., Heewon Kim, and Seol Ki. 2016. "Investigating the Role of Control and Support Mechanisms in Members' Sense of Virtual Community." *Communication Research*. Advance online publication. doi:10.1177/0093650216644023
- Gowricharn, Ruben. 2015. "Sociability Networks of Migrant Youngsters: The Case of Dutch Hindustanis." *Current Sociology* 65 (5): 777-94. doi:10.1177/0011392115605628
- Gustafsson, Karl. 2017. "Chinese Collective Memory on the Internet: Remembering the Great Famine in Online Encyclopaedias." *Memory Studies*. Advance online publication. doi:10.1177/1750698017714836
- Halbwachs, Maurice. 2016. *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. Translated by Büşra Uçar. Ankara: Heretik Yayıncılık.
- Hartig, Jeanne, and Judah Viola. 2015. "Online Grief Support Communities: Therapeutic Benefits of Membership." *Journal of Death and Dying* 73 (1): 29-41. doi:10.1177/0030222815575698
- Heinrich, Horst-Alfred, and Verena Weyland. 2016. "Communicative and Cultural Memory as a Micro-Meso-Macro Relation." *International Journal of Media & Cultural Politics* 12 (1): 27-41.
- Houston, J. Brian, Glenn J. Hansen, and Gwendolyn S. Nisbett. 2011. "Influence of User Comments on Perceptions of Media Bias and Third-Person Effect in Online News." *Electronic News* 5 (2): 79-92. doi:10.1177/1931243111407618
- Jones, Sara. 2013. "Catching Fleeting Memories: Victim Forums as Mediated Remembering Communities." *Memory Studies* 6 (4): 390-403.
- Karlsen, Rune, Kari Steen-Johnsen, Dag Wollebæk, and Bernard Enjolras. 2017. "Echo Chamber and Trench Warfare Dynamics in Online Debates." *European Journal of Communication* 32 (3): 257-273. doi:10.1177/0267323117695734
- Marino, Sara. 2015. "Making Space, Making Place: Digital Togetherness and the Redefinition of Migrant Identities Online." *Social Media + Society*. Advance online publication. doi:10.1177/2056305115622479
- Matzat, Uwe. 2010. "Reducing Problems of Sociability in Online Communities: Integrating Online Communication with Offline Interaction." *American Behavioral Scientist* 53 (8): 1170-93. doi:10.1177/0002764209356249
- McEwen, Rhonda N., and Kathleen Scheaffer. 2013. "Virtual Mourning and Memory Construction on Facebook: Here Are the Terms of Use." *Bulletin of Science, Technology & Society* 33 (3-4): 64-75. doi:10.1177/0270467613516753
- McMillan, David W., and David M. Chavis. 1986. "Sense of Community: A Definition and Theory." *Journal of Community Psychology* 14 (1): 6-23.

- Miliani, Maria Rinaldi and Giuseppe Quintaliani. 2017. "Echo Chambers, Confirmation Bias and Polarization of Ideas: How Scientific and Non-Scientific Knowledge Spreads Around the Web 2.0." *Giornale Di Tecniche Nefrologiche e Dialitiche* 29 (4): 274-77. doi:10.5301/gtnd.2017.17774
- Nora, Pierre. 1989. "Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire." *Representations*. 7-24.
- Olick, Jeffrey K. 1999. "Collective Memory: The Two Cultures." *Sociological Theory* 17 (3): 333-48.
- Olick, Jeffrey K., Vered Vinitzky-Seroussi, and Daniel Levy. 2011. *The Collective Memory Reader*. New York: Oxford University Press.
- Parks, Malcom R. 2011. "Social Network Sites as Virtual Communities." In *A Networked Self: Identity, Community, and Culture on Social Network Sites*, edited by Zizi Papacharissi, 113-31. New York: Routledge.
- Preece, Jenny. 2000. *Online Communities: Designing Usability and Supporting Sociability*. West Sussex: Wiley Publication.
- Preece, Jenny. 2001. "Sociability and Usability in Online Communities: Determining and Measuring Success." *Behaviour & Information Technology* 20, no. 5 (January): 347-56.
- Recuber, Timothy. 2012. "The Presumption of Commemoration: Disasters, Digital Memory Banks, and Online Collective Memory." *American Behavioral Scientist* 56 (4): 531-49. doi:10.1177/0002764211429364
- Rheingold, Howard. 1993. *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Rheingold, Howard. 1998. "Virtual Communities." In *The Community of the Future*, edited by Frances Hesselbein, Marshall Goldsmith, Richard Beckhard and Richard F. Schubert, 115-24. San Francisco: Jossey-Bass.
- Shrivastava, Paul. 1999. "Management Classes as Online Learning Communities." *Journal of Management Education* 23 (6): 691-702. doi:10.1177/105256299902300607
- Sugiura, Lisa, Rosemary Wiles, and Catherine Pope. 2017. "Ethical Challenges in Online Research: Public/Private Perceptions." *Research Ethics* 13 (3-4), (2017): 184-99. doi:10.1177/1747016116650720
- van Dijck, Jose. 2004. "Mediated Memories: Personal Cultural Memory as Object of Cultural Analysis." *Continuum* 18 (2): 261-77.
- van Dijk, Teun A. 2006. *The Network Society: Social Aspects of New Media*. London-Thousand Oaks-New Delhi: SAGE Publications.
- Wagner, Anna J. M. 2018. "Do Not Click "Like" When Somebody Has Died: The Role of Norms for Mourning Practices in Social Media." *Social Media + Society* 4 (1) Advance online publication doi:10.1177/2056305117744392

Walther, Joseph B. 1996. "Computer-Mediated Communication: Impersonal, Interpersonal, and Hyperpersonal Interaction." *Communication Research* 23 (1): 3-43.
doi:10.1177/009365096023001001

Wellman, Barry and Milena Gulia. 1999. "Virtual Communities as Communities: Net Surfers Don't Ride Alone." In *Communities in Cyberspace*, edited by Marc A. Smith and Peter Kollock, 167-94. New York: Routledge.

Westerwick, Axel, Benjamin. K. Johnson and Silvia Knobloch-Westerwick. 2017. "Confirmation Biases in Selective Exposure to Political Online Information: Source Bias vs. Content Bias." *Communication Monographs* 84 (3): 343-64. doi:10.1080/03637751.2016.1272761

Wilson, Samuel M., and Leighton C. Peterson. 2002. "The Anthropology of Online Communities." *Annual Review of Anthropology* 31 (1): 449-67.

Dijital Karnavalın Aktörleri Olan Trolleri İncelemenin "Asıl Amacı"

Alim Alper Cesur

Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1816>

a.alpercesur@gmail.com

Öz

Sosyal medyanın düzen bozucu aktörleri olan troller, kimi zaman güldürerek kimi zamansa kızdırarak dijital platformlarda adlarından sıkça söz ettirmektedir. Sosyal medyanın yaşamımızın bir parçası olmasıyla birlikte "trol" ve "trollük" gibi kavramlar da gündelik konuşma dilinde kendine yer bulmuştur. Söz konusu duruma bağlı olarak yakın bir zamanda akademik çalışmalara da konu olmaya başlayan "trol" kavramına odaklanan bu çalışmada temel amaç, trol iletilerinin incelenmesi aracılığıyla trol mizahının mahiyetinin anlaşılmasıdır. Bu çerçevede kavrama yönelik daha derinlikli bir bakış açısı geliştirebilmek üzere trol kavramı, trol yazarlara imkân tanıyan sosyal medya ortamlarının karnavalesk atmosferi ile ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. Araştırma yöntemi olarak içerik analizinin kullanıldığı çalışmada, Ekşi Sözlük ağındaki yüz ellinin üzerinde ileti girilmiş olan ve başlığı açan trolün entrysini silerek kaçmadığı "...asıl amacı" başlıkları incelenerek trollerin sözlük içindeki edimleri ve yazarların trol iletilere karşı takındığı tavırlar değerlendirilmiştir. Araştırmanın sonucunda, karnavalesk ortamın esnek yapısı trollere özgür hareket alanı tanınmasına rağmen toplumun sinir uçlarına dokunan belli birtakım konuların, özellikle de kadına karşı kullanılan eril dilin, olumsuz karşılanarak bu söylemler doğrultusunda yazarların karnavala katılmayı reddettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Trol, Ekşi Sözlük, gülme, karnaval, karnavalesk.

•••••

Makale geliş tarihi: 15.5.2019 ■ Makale kabul tarihi: 15.10.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 275-306

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.654018

“Actual Purpose” of Examination of the Trolls as Actors of Digital Carnival

Alim Alper Cesur

Yeni Yüzyıl University Faculty of Communication

<https://orcid.org/0000-0001-7772-1816>

a.alpercesur@gmail.com

Abstract

Trolls, as the disruptive actors of social media, are mentioned most often by making others laugh or angry. In parallel with social media being a part of our life, the concepts such as “troll” and “trolling” gain places in colloquial language. Therefore, the concept of troll has recently become a subject of academic studies. The main purpose of this study, which focuses on the concept of troll, is to understand the nature of trolls’ humor by analyzing the trolls’ entries. In this context, the concept of troll is analyzed in relation to the social media platforms’ carnivalesque atmosphere for an in-depth inquiry. This study is based on Ekşi Sözlük which is an online interactive dictionary. In the study, the titles including “actual purpose” which have over 150 entries and whose trolls haven’t escaped by deleting the entries, are examined by content analysis. Therefore, the aim is to understand these trolls’ performances and the responses of other writers to these entries. As a result of this study, through the flexible carnivalesque atmosphere of this platform, which enables trolls a free movement area, it is seen that a set of issues which stimulate the nerve endings of society, especially the masculine discourses against women, were regarded negatively by other writers, so they generally declined to participate in the carnival.

Keywords: Troll, Ekşi Sözlük, laugh, carnival, carnivalesque.

• • • • •

Received: 15.5.2019 ■ Accepted: 15.10.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 275-306

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.654018

Yeni medyanın hayatımıza girdiği günden beri, sıradan insanlar bile magazin dünyasına ait kimlikler kazanarak bu ortamda var olmaktadır. Öyle ki eskiden ünlülere nasip olan takip edilme ve merak edilme unsurunun artık sıradan insanlara da atfedilmiş olduğu görülmektedir. Sıradan insanların takip edilmesi bir yana bu takip de kendi ünlülerini yaratan bir süreç halini almıştır. Dolayısıyla sosyal medya ünlüleri gerek gerçek gerek sahte kimliklerle bugün hayatımızda bir şekilde var olmaktadır. Böylelikle sahte kimlikleri tercih eden kullanıcılar arasında dikkat çeken "troller" de bu sürece bağlı olarak çevrimiçi yaşantımıza girmiş bulunmaktadır.

Troller, yeni medyanın düzene aykırı, komik ve hatta sinir bozucu karakterleri olarak ön plana çıkmaktadır. Troller tam anlamıyla girdikleri yerdeki sıradan akışı kıran ve ona yeni bir yön veren kullanıcılarıdır. Bu haliyle troller, neredeyse yeni medyada gündemi yaratan ünlüler, gazeteciler, siyasiler ve benzeri aktörler kadar bilgi akışı üzerinde rol oynamaktadır. Öyle ki bu süreçte trol, potansiyel kurbanlarına öncelikle ufak bir yem atmakta ve ardından kurbanın yemi yutmasıyla trolleme eylemini gerçekleştirmektedir. Bu çalışmada ise söz konusu yemlerin izleri Ekşi Sözlük ortamında takip edilmeye çalışılmıştır. Zira yapı itibarıyla karnavalesk bir ortamı işaret ettiği varsayılan Ekşi Sözlük trol davranışlarına da uygun bir zemin sağlamaktadır. Çünkü

Bakhtin orta çağ karnavallarını katılımcı, aşırı, edepsiz, tuhaf, anonim olma gibi özelliklerle nitelendirmektedir (2001, 95). Ekşi Sözlük'ün de Bakhtin'in bahsettiği unsurları içermesiyle karnavalın yeni medyaya uyarlanmış hallerinden biri olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, sözlük yazarlarının ciddiye ve sağduyudan uzaklaşmış karnavala kendilerini kaptırmaları durumunda ortam sıra dışı, neşeli, şiddet ve cinselliğe meyilli bir hale gelebildiği gibi karnavala katılmayı reddeden kullanıcılar içinse sınır bozucu bir hal almaktadır. Böyle bir durumda söz konusu katılımı reddeden kullanıcılar için bir trol probleminde söz edilebilir (Dahlberg, 2001).

Trollerin her şeyden önce trollüğü “gülmek ve eğlenmek” için yaptıkları görülmektedir. Bu sebeple araştırmada olumsuz dönüşlerin yanı sıra trol *entry*leri onları onaylayan diğer yazarların esprili dönüşleri çerçevesinde değerlendirilmiş ve böylece trolleme sürecinin eğlenceli boyutu da ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünü oluşturan kavramsal çerçevesi dahilinde öncelikli olarak trol davranışlarının temel itkisi olan gülmeye eylemi sosyopsikolojik arka planıyla ele alınmış, ardından trollerin hareket alanının anlaşılmasına katkı sağlayacağı düşünülen Bakhtin'in karnavalesk kuramına değinilmiş, bir sonraki bölümde ise trol davranışlarına odaklanılmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise katılımcı çevrimiçi internet sözlüğü olan Ekşi Sözlük'te yer alan “...asıl amacı” başlıklarını açan trol *entry*lerinin mahiyeti ve başlıklar altına *entry* giren diğer yazarların karnavalesk şeklinde tanımlayabileceğimiz ortama nasıl katılım gösterdikleri incelenmiştir.

Gülmenin Sosyopsikolojik Arka Planı

Gülme, Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğünde kahkaha anlamına gelmektedir. Bu sebeple mevcut yapısıyla gülmeye, gündelik hayatta çokça gerçekleştirilen bir edim olmakla beraber en basit haliyle neşelenmek, şaşırma gibi durumlarda ortaya konulan tepki şeklinde tanımlanabilecek bir durumdur. Bir organizmanın değişen koşullar karşısında gösterdiği bu davranışın, hayvanlar bilginin dışında olduğundan, doğrudan insana ait olduğu söylenebilir. Hatta Bergson insan için “gülen hayvandır” demiştir. Fakat bununla yetinmemiş ve “... aynı şekilde insan güldüren hayvandır” diyerek eklemiştir (Bergson 2014, 5). İnsan gülünç durumları yaratır, gösterir ve diğer insanların söz konusu duruma gülmesi ile gülünç olay gerçekleşmiş olur. Gülme olayı insana özgü olduğu kadar, gülünç olan şey de insanla ilintilidir. Yine Bergson'a göre örneğin, doğanın ürünü olan bir manzara insanda gülme istenci yaratmaz. Bir hayvana gülünebilir, fakat hayvana gülünmesinin nedeni de onda insana dair bir davranış görülmesidir. Benzer şekilde cansız bir varlığa, örneğin bir

şapkaya da gülünebilir fakat burada gülünen şapkanın kendisi değil, onu bir insanın gülünç bir şekilde biçimlendirmesidir (Bergson 2014, 5). Dolayısıyla yine Bergson'a göre içinde insani olmayan hiçbir unsur, insanda gülme istenci yaratamaz. Bununla birlikte ayağı takılıp düşen bir insana salt duygularla yaklaşırsa onun için üzüntü duyulabilir. Fakat duygular kapatılırsa gülme eylemi ortaya çıkacaktır. Böyle bir durumda gülünen odak, düşen insandır. Dolayısıyla gülmek için bir odağın gerektiği ve gülme eyleminin kalabalık bir grup içerisinde daha rahat gerçekleştiği söylenebilir. Kısaca, Bergson gülmenin, insan etkinliği olarak odak, duygulardan arınmak ve başkalarının varlığı gibi üç temel unsurun bir araya gelmesi ile mümkün olduğunu savunmaktadır (2014, 6-8).

Benzer şekilde Freud da duygulardan edilen tasarrufun, mizahu yaratan zevkin en çok başvurduğu kaynaklardan biri olduğunu belirtmiştir (1996, 193). Zira verdiği bir örnekte, eğer acıma duygusundan vazgeçilirse acınası bir olayın, komik gelebileceğinden bahsetmiştir. Freud bununla beraber, gülme olayına eşlik eden ve ona katkıda bulunan altı unsur önermiş, böylece mizahın sosyal yapısına tanımlama getirmiştir:

1. Bireyin gülmeye eğilimli olması ve keyifli bir mizaç, gülme olayını kolaylaştıran etmenlerdendir. Gülme olayının meydana gelmesi kişinin ruh hali ve mizacına göre farklılık gösterebilmektedir.
2. Yukarıdakine benzer bir etki de bireyin gülme beklentisiyle ilişkilidir. Eğer kişi komik bir tiyatro oyununa gidiyorsa gündelik hayatında ona sıradan gelen şeyler bile komik gelecektir.
3. Bireyin söz konusu esnada uğraşmakta olduğu başka herhangi bir iş ve o işin ciddiyeti gülme olayına ket vurabilmektedir. Ciddi uğraşlar bireyin deşarj yeteneğini bozarak gülme olayını engellemektedir.
4. Dikkatin bir şeye aşırı derecede yoğunlaştırılması da ondaki gülünç durumun fark edilmesini zorlaştırmaktadır. Sözlüye kaldırdığı başarısız öğrenciyi odaklanmış öğretmen açısından, o öğrenci sınıf arkadaşlarına gülünç gelirken öğretmenin başarısız öğrencisine sinirlenmesi bu çerçevede ele alınabilir.
5. Gülünç olan şey, aynı anda güçlü bir duygunun açığa çıkmasına neden olduğunda büyük ölçüde bozulmaktadır. Gülme durumu duygu ile ilgilerin karışmadığı, az ya da çok kayıtsız durumlarda daha kolay gerçekleşmektedir.

6. Gülmeyle beraber, haz verici diğer koşulların da bulaşıcı etkisi gülme zevkini arttırmaktadır. Gülme olayı, bağımsız bir değişken tarafından teşvik edilebilmektedir (Freud 1998, 248-51).

Freud'un gülme üzerine öne sürdüğü yaklaşımlar, aslında gülmenin ne kadar esnek bir çerçevesi olduğunu göstermektedir. Fakat gerçek olan bir şey var ki o da pek çok düşünürün gülmeyi ciddiye almış olduğudur.

Morreall de gülmeyi ciddiye alan ve gülme durumunun farklı kategorilerde açıklanabileceğini söyleyen araştırmacılarıdır. Morreall'e göre gülme, üç farklı kuramla desteklenmektedir. Bu kuramlar sırasıyla; "üstünlük", "uyumsuzluk" ve "rahatlama" kuramıdır. Üstünlük kuramı, bir kişinin diğer insanlar üzerinde kurduğu üstünlük duygularıyla meydana gelen gülme durumuna işaret etmektedir (Morreall 1997, 8). Bu kuram alayla ilintilidir. Zira bir kişi kendini olduğundan daha varlıklı, daha üstün, daha hoş görürse bu gülünç durumu ortaya çıkarır. Troller de bu tip durumlarda, dijital kimliklerine üstün nitelikler atfederek, aslında olmayan bir durumu varmış gibi göstererek alaycı tepkileri üzerlerine çekerler. Bu durum, aynı şekilde, mesela bir soytarı için, gerçekte olduğundan daha üstün özellikler atfedilerek yapılabilmektedir. Troller gereksiz yüceltmeyi tepki oluşturmak için tercih edebilirler.

Bir diğer gülme kuramı, uyumsuzluktur. Bu kurama göre nesnelere nitelikleri ile olaylar arasında düzenli kalıplar bulunmaktadır. Fakat bu kalıpların herhangi biri beklentimizin dışında kırıldığında, kalıpların uyumlu olmayan bir şey meydana geldiğinde espri barındıran durum ortaya çıkar (Morreall 1997, 24-25). Bireyin elde etmeyi umduğu gerçeklikle karşılaştığı sonuç arasındaki fark, gülünç durumun doğmasına sebep olur. Troller de normal devam eden bir iletiyi beklenmedik sonlara bağlayan veya olağan akışı kıran iletilerle esprili durumu ortaya koyan iletiler yayınlar ve bu yolla dikkat çeker.

Örnekte görüldüğü üzere, sıradan "hayvan sahiplendirme" ilanları gibi başlayan ileti, evcil bir hayvan olmayan "devenin sahiplendirilmesi" olayıyla devam etmektedir. Böyle bir durumdan ortaya çıkan uyumsuzluk ise gülünç durumu yaratmaktadır.

Bahsedilecek son kuram olan rahatlama kuramı ise gülmenin daha çok fizyolojik kısmına değinmekte, gülmenin girdiği fiziksel biçim ve biyolojik işlevi üzerine yoğunlaşmaktadır (Morreall 1997, 32). Genel olarak "baskı altında kalan insanı" konu alan kuram, baskı hissedilen andan kurtulmak için gülme eyleminin meydana geldiğinden bahseder (Morreall 1997, 33). Baskı

SOKAKLARDA YAŞIYAMAZLAR!
MUHDEMELEN BİR HEVESLE PET ŞHOB DAN
ALINIB SOKAĞA BIRAKILMIŞ BU İKİ YAVRUYA
EVİNİZİ AÇARMISINIZ. ÖNDEKİ (BUĞRA)
ÇOK OYUNCU VE TAM BİR KUCAK DELİSİ.
ARKADAKİNİ TAVSİYE EDMİYORUM BİRAZ
ĞERİZEKALİ GİBİ DAVRANIYOR RIZANIN
KAFASINI ISIRDI ACİLDE DİKİŞ ATTIRDIK.

08:29 - 16 Ağu 18 saatinde - [Twitter Web Client](#)

Yanıtını Tweetle

Görsel 1. Uyumsuzluk Kuramına Örnek Gösterilebilecek Bir Trol İletisi

hisseden insan, öykünme, taşlama, soytarılık gibi kaçışlarla onu baskılayan şeyden intikam olarak bu sorunun üstesinden gelmek, aynı zamanda da rahatlamak amacıyla gülme yoluna gitmektedir. "Gülüyoruz ağlanacak halimize" sözünü akıllara getiren kuramın gündelik hayatta sıkça işlediği görülmektedir.

Rahatlama, içinde barındırdığı hicivle biraz daha üzerinde durulması gereken bir kuram olarak dikkat çekmektedir. Zira rahatlama halinin meydana gelmesi için gerekli olan baskı, dolayısıyla "gücü yetememe", sorunlarla farklı bir başa çıkma metodu olarak "hicvi" meydana getirmektedir. Hiciv de trollerin sıkça başvurduğu metotlardan biridir. Trol, doğası gereği takipçilerinden kazandığı medya gücünü elinde bulunduran kişi olsa da gerçek kimlikli bir *celebrity* veya politik aktör değildir; dolayısıyla doğrudan bir yaptırım gücü yoktur ve rahatsız olduğu konuları hicivle gündeme getirebilmektedir. Rahatlama kuramı hicivle iç içe olduğundan trolleri anlamlandırabilmek için ayrı bir önem arz etmektedir. Troller gerek kendilerini gerek takipçilerini teskin etmek için sık sık hiciv yoluna başvurmaktadır.

Gülme hususunda dil unsuru da gülünç olayın yaratılmasında önemli bir pay sahibidir. Örneğin tragedya, Aristoteles'e göre, bir başlangıcı ve bitişi olan, belli bir uzunluktaki eylemlerin taklididir ve daha önemlisi güzel, yani seçkin bir dile sahiptir (1987, 22). Dolayısıyla güzel bir dilin o dönemde komedinin sokak ağzına bulaşmamış hali olduğunu ve soylu insanların ent-

rikalarını taklit ederken onların ağzından çıkan her bir sözcük olarak takdir gördüğünü söylemek yanlış olmaz. Öyleyse esprinin üslubu olan bu sokak dilinin de kötü olduğu çıkarımı yapılabilir. Fakat günümüze geldiğimizde, trol karakterlerin kullandığı, gündelik dilin popüler hali denilebilecek üslubun, günümüzde popüler kişiler, siyasiler tarafından bile taklit edilmekte olduğu görülür. Anlaşılmaktadır ki gülmeye karşı olan yaklaşım zaman içerisinde değişmiş, gülme ve haz arayışı toplumca amaç edinilmiştir ve toplumun gerçeği halini almıştır. Konuya eleştirel açıdan yaklaşan Adorno ve Horkheimer, şifalı su dedikleri gülme eyleminin, korkuları giderdiğini, bu sebeple de bireyin mantığın ellerinden kurtularak, fiziki tehditlere açık hale geldiğinin göstergesi olduğunu söylemektedir (2014, 189). Ancak onlara göre bu şifalı su, eğlence endüstrisinin reçetesine yazılan yegâne ilaçtır. Gülmek, toplumları mutlu olduklarına inandıran bir afyon gibidir. Tüm sinemalar, müzikler, kitle iletişim araçlarındaki her yayın, pahada tüketilebilecek her şey ve her fikir, toplumun yüzüne bir tebessüm oturtmak içindir. Düşüncülere göre bu mutluluk da sahtedir çünkü modern birey tatminsizdir ve bu gülücük bireyin gerçeği görmesini engellemektedir. Bergson'un da bahsettiği vicdan meselesinin üzerinde duran düşünürler, gülme pahasına bu kadar vicdanından ödün veren bir toplumun sürekli içinde yaşadığı çevrenin parodisini yaparak çoğunluk uğruna ötekini harcamakta olduğunu belirtirler (Adorno ve Horkheimer 2014, 189). Bunun yapılmasındaki amaç ise acıdan haz alacak arayışlara girerek arzulanana şeye kavuşulmasa dahi gülerek yoksunlukları görmezden gelmektir (Adorno ve Horkheimer 2014, 189-190).

Troller kimi zaman güldürmekte kimi zaman ise kızdırmaktadır. Fakat görünen odur ki eğer attıkları yem yutulursa kimi zaman gündemi dahi belirleyen kişiler olabilmektedirler. Bununla birlikte birilerinin kızması da başkaları ve troller için gülme sebebi olabilmektedir. Bir diğer husus da trollerin toplumun hemen hemen her kesiminden kişilere seslenmesiyle ve onlara yönelttikleri iletilerle yeni medya ortamında, sınıfsal farklılıkların neredeyse ortadan kalktığı iletişim süreçlerine dâhil olmalarıdır. Bu da akıllara Bakhtin'in karnavalını getirmektedir.

Karnaval ve Karnavalesk Kuram

Bakhtin gülmeye ilintili olarak gülmenin sadece vücudun üst kısmına ait olmayıp, tamamını etkisi altına aldığını söylemektedir. Ona göre gülme birey için bu yolculukta resmi dünyaya karşı kendi dünyasını, resmi kiliseye karşı kendi kilisesini ve resmi devlete karşı kendi devletini kurmaktadır (Bakhtin 2001, 108). Gülme kendine has doğası ile bireyi, toplumsal düzen koyucu ku-

rumların buyruklarından kurtararak, insanın alternatif bir gerçeklik geliştirmesine sebep olmaktadır ve bu gerçeklikte tüm bu kurallar anlamını yitirmektedir. Bakhtin, gülmenin bu evrensel niteliğinin en belirgin ve tutarlı şekilde görüldüğü yerin, karnavallar olduğunu söyler (2001, 108). Karnaval kavramı, Bakhtin'in edebi türleri indirgemeci ve şematik bir yaklaşımla ele aldığı eseri *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*'nda, romansal anlatının üç kök türünden biri olarak epik ve retorik ile beraber yer almaktadır (2004, 168). Yine Bakhtin'in dediğine göre karnaval türünü diğer türlerden farklı bir biçimde yarı ciddi-yarı komik yapılar meydana getirmektedir. Dolayısıyla karnaval kavramı, romana dışarıdan sirayet etmesiyle sosyal bir gerçeklik olduğu kadar, kuramsallaşmış haliyle romanın dışına taşan bir olgu olarak da dikkat çekicidir.

Bakhtin'in, özünü tanımladığı haliyle karnaval, yarı ciddi-yarı komik, kendine özgü dünya anlayışı olan, kudretli bir hayatı yaratan, dönüştürücü güce ve dayanıklı bir canlılığa sahip yapıdadır (2004, 166). Karnavallar, dünyanın tepetaklak edildiği, insanların normal düzeni tersine çevirdiği, oyunlar oynadığı, normalde saygı duyulan şeylerle dalga geçildiği, ayrıca gerek cinsel gerek şiddet içerikli eylemlerde bazı serbestliklerin tanındığı, belli dönemlerde ortaya konulan etkinliktir (Taylor 2014, 56). Siyasi erkin bir süreliğine yok olduğu, dini vecibelerin yerini aşırılıklara bıraktığı karnaval etkinlikleri, sıradan işleyen düzenin, aksi kurallarla değiştiği ve bunların toplumca kabul gördüğü bir periyottur. Karnavallarda güçlü ve hâkim olan bir süreliğine aşağılanmakta ve yerine normalde olmayacak kişiler layık görülmekte, norm dışı davranışlar ve gülme, karnavalın tamamına hâkim olmaktadır. Fakat karnaval tüm bunlarla beraber sadece topyekûn bir aşağılama eylemi değildir. Karnaval, yüksek ve aşağı, eril ve dişil, alaycı ve saldırgan birçok farklı sesin anlatımıdır aynı zamanda (Burke 2008, 77). Bu sebeple karnavallar ciddiyetle okunması gereken etkinliklerdir. Asla sadece başıboşluğun ve salt kahkahanın izahı değildir. Karnavaldaki her kahkahanın altında Bakhtin'in dediği gibi yarı ciddi bir yan yatar.

Karnavalın doğasından bahsedilmişken ne olduğunun da ortaya konulması gerekmektedir. Karnaval TDK sözlüğünde "Hristiyanların belli dönemlerde renkli, komik ve şaşırtıcı kılıklara girerek yaptıkları şenlik ve eğlence dönemi" olarak tanımlansa da aslında karnavallara pek çok toplumda rastlamak mümkündür. Örneğin ülkemizde de hem geçmişte hem de günümüzde karnavalı anımsatan etkinliklerden bahsedilebilir. Bu çerçevede ilgili etkinliklere, seyirlik köy oyunlarını örnek vermek pek de yanlış olmayacaktır. Zira gerçekliğe alternatif bir uzam yaratan seyirlik köy oyunları da tıpkı karnaval-

lar gibi ritüelleştirilmiş olup belli bir zamanda belli bir süreyle gerçekleştirilmektedir. Ritüel halini alan oyunların yanında söz konusu etkinlikler, eğlence amacı doğrultusunda farklı zamanlarda da kurgulanabilir (Artun 1994). Öyle ki insanlar bu tip oyunlara izleyici kalamaz ve hatta izleyicilerin katılımıyla oyun gerçekleşir. Oyunda kostümler giyilir, herkes farklı bir kıyafet ve kimliğe bürünür, izleyicilerin tepkisi oyunu yönlendirir. Ayrıca toplumun eksik yönleri oyunlarda işlenir, problem yarattığı düşünülen kişiler alaya alınır. (Artun t.y.). Bu yönleriyle seyirlik köy oyunlarıyla yarı ciddi-yarı komik olma özelliği gösteren karnavallar arasında birtakım benzerliklerin olduğunu söylemek mümkündür. Benzer şekilde, Türkmen ve Fedakâr tarafından Türk gölge oyunu olarak ifade edilen Karagöz oyunu da karnavalsı özellikler taşımaktadır (2009, 98). Söz konusu karnavalın soytarı olarak ise Karagöz karakteri belirmektedir (Smith 2004, 615).

Karnavalın özellikleri ile ilgili buraya kadar değinilen bileşenler dışında başka unsurlar da söz konusudur. Karnaval her ne kadar içerik olarak esnek bir yapı olsa da belli birtakım şartları taşımak durumundadır. Şimdiye kadar bahsedilenlerin dışında kalan karnavalın diğer özelliklerini, Bakhtin genel olarak şu şekilde belirtmiştir: Karnaval, sahnesi olmayan ve izleyici ile oyuncu arasında hiçbir fark gözetilmeyen bir gösteridir. Topluluk karnavali icra etmez, izlemez, onu yaşar. Bu açıdan karnaval herkesin bir şekilde katıldığı sürece karşılık gelir. Sıradan, yani karnaval dışı hayatın tüm kuralları askıya alınır. Hürmet, dindarlık, adabımuaşeret, diğer bir ifade ile toplumsal eşitsizliğin göstergesi olan şeylerin tümü ortadan kalkar. İnsanlar arası özgür ve samimi temas söz konusudur. Karnaval, karnaval dışı hayatın tüm toplumsal hiyerarşik ilişkilerin karşısına konulduğu, bireylerarası yeni bir karşılıklı iletişim tarzının olduğu yerlerdir. Kişi tüm sosyal konumu ve unvanlarından özgürleşerek karnaval dışında belki tuhaf görünecek edimlerde bulunur. Tuhaflık, insanın gizli saklı yanlarını açığa vurduğu, karnavala özgü bir anlayıştır. Karnavallarda, karnavala özgü uyumsuz birleşmeler yaşanır. Daha önce mesafe konmuş değerlere, düşüncelere, fenomenlere, özgür ve samimi bir tutumla yaklaşılır. Bilge ile aptal, kutsal ile dünyevi, yüce ile aşağı bir araya gelir ve birbirine bağlanır. Dine saygısızlık da karnavalın bileşenlerindedir. Müstehcenlik, kutsal metinlerin parodilere dönüştürülmesi, kutsal olanı küçük düşürme gibi davranışlar karnavalın geneline hâkim olur (Bakhtin 2004, 184-85).

Tüm bu bileşenler çerçevesinde karnaval için eşitlikçi, tuhaf ve sıra dışı demek mümkündür. Karnavalesk (karnavalsı) tür veya davranış da bu tip bileşenlerin sağlandığı bir ortamda sergilenir. Karnavalesk, karnavalın gerektir-

diğidir ve karnaval normallerinde gerçekleşmesi gereken, esnek, bir o kadar da kurallara dayanan ancak kuralsız gibi görünen bir tür ve edimler bütünüdür. Bu kuralsızlık, yani yapının ters dönüşümü, yapıya karşı anti-yapıya duyulan ihtiyaçtan doğmaktadır. Bu, yapı ve anti-yapı çatışmasında, zayıfların gücüne yer açılarak güç yapısının karşılığıyla tamamlanması gerektiğine inanılır (Taylor 2014, 58-59). Sebep olarak ise toplumun siyasi ve dini otoritenin baskısına karşı geliştirdiği direnci kırmak için bu tip organizasyonlarla enerjilerini boşaltmaları gösterilebilir. Karnavallar bu yönüyle egemenler açısından da işlevsel birer olgu gibi görülmektedir. Her ne kadar halk, krala öfkesini kussa da bunu kralın izin verdiği şartlarda yapmaktadır.

Günümüz toplumlarına baktığımızda, modernlik öncesi toplumların karnaval geleneği olan sürekliliğin anlık kopuşu, kuşkunun şenlikli bir şekilde ertelenmesinin adeta bir yaşam tarzına dönüştüğü görülmektedir (Bauman 2011, 286). Özellikle sosyal medya ortamlarının esnek ve anonim yapısı bu duruma izin vermektedir. Günümüzde sosyal medya aracılığıyla da tıpkı karnavallarda olduğu gibi krallar yerilir, soytarılar kral ilan edilir. İşin ilginç yanı ise bu durumun yılın belli bir dönemine değil, her gününe ve hatta her saatine yayılmış olmasıdır.

Trollük Kavramına Genel Bakış

"Trol" olarak adlandırılan kişiler, öncelikle çevrimiçi bireylerden meydana gelmektedir. Yapılan "trolleme" eylemi ise trol bireyin, diğer grup üyelerine yem atma ve kışkırtma yoluyla genellikle onları verimsiz argümanlara çekecek ve belirtilen amaçlardan uzaklaştırıp dikkat dağıtarak gerçekleştirdiği bir edimdir (Bishop 2012, 2). Diğer bir ifade ile troller en basit anlamıyla "düzen bozuculardır". Yalnız mevcut düzene müdahale rastgele değil, belli planlar çerçevesinde gerçekleştirilir. Fakat bunlardan bahsetmeden önce trol teriminin kökenine bakmak yerinde olacaktır.

Trol terimi, geçmişi sosyal ağlar kadar eski olsa da 2011 yılından beri yaygın olarak kullanılmaktadır (Bishop 2012, 2). Trollük görece yeni bir kavram olmasına rağmen dijital platformlarda çok da iyi bir ünü yoktur. Zira trollük iki siber zorbalıktan biri olarak kabul edilmektedir (Virkar 2014, 34). Tüm bunlarla birlikte trollerin olumsuz bir biçimde nitelenmesi 2011 yılından daha eskiye uzanmaktadır. Çünkü gerçek anlamda edebiyat ve mitolojideki troller, günümüz çevrimiçi trollerine esin kaynağı olan yaratıklardır. Günümüz trollerini anlamak için bu yaratıkları da anlamamız gerekmektedir. İskandinav mitolojisinde tanrıların en büyük düşmanı olan "iontunn" denen devler, ka-

dim, korkunç, çirkin ve kötü niyetli yaratıklardır ve bu yaratıklar aynı zamanda trol olarak adlandırılmaktadır (Page 2009, 12). Bu sebeple dijital platformdaki trollere, trol adı boşuna verilmemiştir. Zira troller dijital ortamda da tıpkı mitlerdeki gibi hoş karşılanmayan, kötü olduğuna inanılan kişilerdir. Fakat sadece sevilmeyen olmak trollük için yeterli değildir. Çünkü dijital trollerin genellikle zeki, entelektüel birikime sahip ve sokak jargonuna hâkim kişiler olduğu da ifade edilmektedir (Özsoy 2015: 573). Bunlara ek olarak troller aynı zamanda cümbüşü ve eşek şakalarını seven kaba “yaratıklardır” (Manguel ve Guadalupe 2007, 122). Bu sebeple internette sürekli eğlence ve curcuna arayışında olan bu kullanıcılara, mitlerdeki bahsi geçen varlıklara benzetilerek trol adı verildiği düşünülebilir.

Eğlence ve karmaşa, trolün arayışta olduğu şeylerdir. Fakat trolün temel motivasyonları bu saydıklarımızdan daha kapsamlıdır. Shachaf ve Hara’ya göre bunları şöyle sıralamak mümkündür:

Can sıkıntısı, dikkat çekme ve intikam: Can sıkıntısı trollerin en büyük motivasyon kaynağı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca daha önce haksızlığa uğradığını düşündüğü, engellendiği ortamlarda bozgunculuk yapmak da diğer motivasyonları olarak belirlemektedir.

Eğlence: Troller her şeyden önce trollüğü eğlence için yaparlar. Attığı yemin yutulması ve kullanıcıları istediği yöne çekebilmek, trolü eğlendirmektedir.

Topluluğa ve diğer insanlara zarar verme: Trollerin olumsuz motivasyonlarından bir konuda, insanları kışkırtarak ve sağduyunun aksine hareket ederek topluluğu kızıştırırlar (Shachaf ve Hara 2010, 365-66).

Troller yukarıda değinilen motivasyonlarla “trolleme” eylemini gerçekleştirmektedir. Tüm bu motivasyonlar trollerin özelliklerine göre farklılık gösterse de trollerin temelde dört özelliği paylaştığı ifade edilebilir. Trollerin paylaştığı söz konusu özellikler Hardaker’a göre aşağıdaki gibidir:

Aldatma: Troller, kimliklerini gizleyerek sosyal ağlarda hareket eder.

Saldırganlık: Troller, yönlendirici, kötü niyetli davranışlarla dikkat çekmeyi amaçlamaktadır.

Parçalama: Troller, Gereksiz tekrarlar, anlamsız ve alakasız iletilerle kullanıcıları kışkırtmaya ve bağlamdan uzaklaştırmaya çalışır.

Başarı: Troller, ne kadar geri dönüş alırlarsa o kadar başarılı olduklarını düşünür (Hardaker 2010, 225-236).

Troller söz konusu özellikleri taşıyarak dikkat çekmek, konudan saptırma ve geri dönüş almak gibi amaçlarla hareket ederler. Elbette, troller bunu yaparken yazıyı ve genellikle yazıyla desteklenmiş görselleri kullanmaktadır. Bu sebeple dil, lisan ve retorik olarak trol için önem arz etmektedir. Trol öyle bir dil kullanmalıdır ki tepki görmeli ve o konuyu inceleyen herkesin dikkatini çekmelidir. Bu sebeple Özsoy'a göre troller kışkırtıcı, küfürlü, cinsiyetçi, ırkçı, tahrik edici ve yıkıcı bir dili tercih etmektedirler (2015, 537). Rahatsız edici dil kullanımı, konunun takipçileri tarafından hayret ve öfkeyle karşılandığında trol dikkate alınmış olur ve ardından etkileşim ve takip başlar. Hatta bazı durumlarda troller etkileşimi arttırdığı için yöneticiler tarafından engellenmemektedir (Shachaf ve Hara 2010, 359). Ancak varlıklarıyla da kimi zaman o sosyal ağdaki güveni zedelemektedirler. Zira trol sahte kimliklerle sosyal ağda yer alırken, paylaştığı iletiler ortamda bir trol olduğu şüphesi uyandırırsa kullanıcıların o sosyal ağa olan güvenleri de kırılmış olur (Dahlberg 2001). Bu sebeple sosyal ağ yöneticileri için troller, etkileşimi arttırdığı için faydalı, güveni sarstığı için ise aynı zamanda zararlı kişilerdir. Ancak bazı durumlarda trollerin varlığından rahatsızlık duymak bir yana, trollerin güldüren yanlarıyla onlardan memnun olan kullanıcılar dahi vardır. Dolayısıyla troller ortak bir görünüm sergilememekte olup farklı şekillerde kategorize edilebilmektedir (Binark vd. 2015). Öyle ki Bishop'a göre amaçları doğrultusunda trollük edimini genel olarak eğlence trollüğü ve kışkırtıcı trollük olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bu çerçevede eğlence trollüğündeki amaç "yeni medya ortamında bulunan bireyler arasında bağ kurmak ve bu bağ güçlendirmek" iken *kışkırtıcı* trollükteki temel gaye "yeni medya ortamında bulunan bireylerin arasında var olan bağ *yıkıp tahrip etmek*" olarak belirmektedir (Karataş ve Binark 2016, 434). Bir başka yaklaşıma göre trol iletilerini mizahi ve siyasi olarak ikiye ayırmak mümkündür. İlgili bakış doğrultusunda siyasi trol iletileri mizahi trol iletilerinden siyasi ve ekonomik çıkar amacı gütmeleriyle ayrılmaktadır (Binark vd. 2015:138). Söz konusu kategoriler dışında yine Bishop, trol türlerini karakterlerine göre dört ana başlık ve on iki alt başlık altında incelemektedir. Bunlardan ilki olan "Kinciler" (Haters), kimseye faydası olmayan olayları kışkırtarak troller. Dört kola ayrılan "Kinciler", intikam duygusuyla hareket eden "E-İntikamcılar" (E-Venger), yıkıcı güdülerle hareket eden, insanların "gerçeği" keşfetmelerine yardım etmek amacıyla onları şaşkınlığa sürükleyebilecek olan "İkona Kırıcılar" (Iconoclast) ve kendi hastalıklı eğlencesi için diğer insanlara zarar vererek zevk

alan “Küstahlardan” (Snert) meydana gelmektedir. Bir diğer ana tür olan ve başkalarını kışkırtmak suretiyle dikkat çekmeye çalışan “Maskaralar” (Lolcows) da üç alt gruba ayrılmaktadır: düzen sağlama gayreti üzerinden dünya görüşlerini desteklemek için başkalarının hoşuna gidecek şeyleri paylaşarak trolleyen “Koca Adam” (Big Man), kaynağını ölüm duygusundan alıp kendini değersiz göstererek insanlarda empati duygusu uyandırmak isteyen “Karamsarlar” (Ripper), başkalarında güven duygusu uyandırarak onları kendi çıkarları doğrultusunda kullanan “İstismarcılar” (Chatroom Bob) olarak. Bir diğer ana trol türü ise “Boş Konuşanlardır” (Bzzzters). Bu tür de insanları korkularıyla yüzleştirerek yaşamın güzel yönlerini görmeleri için trolleyen “Duyarlılar” (MHBFY Jenny), faydalı içerikler ürettiği inancını taşıyan “Sihirbazlar” (Wizard), kendileri dışında başkalarının da sosyalleşmesinde rol oynamaya çalışan “Flörtözler” (Flirt) olmak üzere üç alt türe ayrılır. Son ana tür olan ve kışkırtıcı iletilerini paylaşmak için pusuda en uygun zamanı bekleyen “İzleyiciler” (Eyeballs) ise sırf gözetleme güdüsüyle hareket eden “Meraklılar” (Lurker), eğlence uğruna her şeyi yapabilecek “Troller” (Troll) ve uzun zaman geçirdiği platformlarda yeni gelenleri trolleyen “Kıdemliler” (Elder) olmak üzere üç dala ayrılır (Bishop 2014, 3).

Trollerin karakterleriyle beraber nasıl hareket ettiği de bir diğer önemli konudur. Bu sebeple trollerin stratejilerine değinmek gerekmektedir. Troller, trolleme eylemine başlarken nasıl ki belli bir amaçları varsa o amaca ulaşmak için de belli stratejileri takip etmektedir. Trollemenin başarılı olması için eylem her ne kadar alelade bir iş yapılmış gibi görünse de aslında sistemli bir arka plana sahiptir. Bu stratejileri aşağıdaki gibi sıralamak mümkündür;

Konudan sapmak: Trol, katıldığı forum ve konularda, konuşmanın gidişatına dâhil olur, farklı yönlerde çeker, bağlamdan uzaklaştırır.

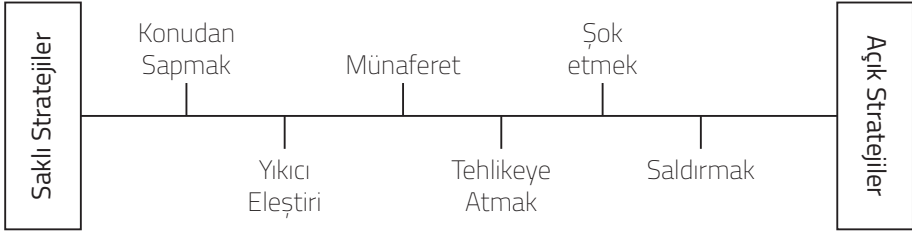
Yıkıcı eleştirir: Trol bu safhada karşı tarafı suçlar ve düşmanca eleştirir.

Münaferet (Birbirinden nefret etmek, karşılıklı huzursuzluk): Trol, grubun hassasiyetlerini gruba karşı kullanır.

Tehlikeye atmak: Trol bu adımda, başkalarının takip etmesi için bile bile yanlış bilgi veya kötü örnek oluşturacak içerikler yayınlamaktadır.

Şok etmek: Trol, dikkat çekmek için din, ölüm, politika, insan hakları, hayvan refahı gibi konularda rahatsızlık verici mesajlar yayınlamaktadır.

Saldırmak: Trol, diğer kullanıcılara açık ve kasıtlı olarak saldırır (Hardaker 2013, 69-78).

Şekil 1. Trollerin izlediği stratejiler

Yukarıdaki şekilde de görüldüğü üzere troller, saldırılarını bariz bir şekilde yönettiklerinde, açık stratejileri tercih etmekte ve bu adımları sondan başa doğru takip etmektedir. Eğer troller, saldırısını daha sessiz ve gizlilik altında gerçekleştirmek isterse de bu adımları baştan sona doğru izlemektedir. Sonuç itibarıyla troller rastgele hareket etmez, belli yollar doğrultusunda trolleme eylemini gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla trol iletiler çoğunlukla ciddiye alınmaya değer olmasa da trolleme ciddi bir iştir.

“Trol” ve “trollük” kavramları henüz yakın bir zamanda araştırmacıların ilgisini çekmiş olmakla birlikte yerli literatürde de konuya yönelik ciddi çalışmaların gerçekleştirilmiş olduğu görülmektedir. Söz konusu çalışmalar incelendiğinde trollerin genellikle mizahi ve siyasi olmak üzere ikiye ayrılarak incelenmekte olduğu fark edilir. Bu çerçevede “Digital Populism: Trolls and Political Polarization of Twitter in Turkey” (Dijital Popülizm: Türkiye’de Twitter Trolleri ve Siyasi Kutuplaşma) (Bulut ve Yörük 2017), “Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri ‘Caps’ler” (Karataş ve Binark 2016), “Siyasi Trollük Örneği Olarak Aktroller” (Saka 2016), “Türkiye’de Twitter’da Trol Kültürü” (Binark vd. 2015), “Dijital Dünyanın Yeni Gerçeği: Troller” (Mercimek vd. 2015), “Tweeting Political Fear: Trolls in Turkey” (Korku Politikası ve Türkiye’de Twitter Trolleri) (Özsoy 2015) gibi çalışmalar dikkat çekmektedir.

Bu çalışmada ise önceki araştırmalardan farklı olarak Bakhtin’in ortaya koyduğu karnavalın temel özelliklerinden hareketle sosyal medya ortamlarından biri olan Ekşi Sözlük ele alınmıştır. Sözlük, yapısı itibarıyla karnavalesk bir alan olma niteliği taşıdığından bu ortamda bulunan mizahi troller ise karnaval aktörleri olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki aşağıda belirtildiği gibi Ekşi Sözlük’ün birtakım özelliklerinin karnavalın özellikleri ile uyuşmakta olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Ekşi Sözlük ortamındaki mizahi troller de Bakhtin’in tanımladığı karnaval aktörleri çerçevesinde ele alındığında, benzer nitelikler ortaya çıkmaktadır.

Troller dinden cinselliğe, siyasetten toplumsal kabullere kadar çok daha geniş bir yelpazede kışkırtıcı ancak mizahi içerikler üreterek ötekileri tahrik etmektedir. Mizahın bir silaha dönüştüğü bu tuhaf, uygunsuz ve hatta kaba saldırılar temelde gülünç bir alaşağı etme ve içi boşaltma girişimi olarak belirlir. Zira Bakhtin'in de belirttiği gibi kaba bir temas mıknaatı olan gülme "kabalık demektir; kabalık da yumruklaşmaya yol açabilir. Temelde bu, alaşağı etmedir; yani bir nesnenin mesafelendirilmiş düzlemde çekip çıkarılması, epik mesafenin yok edilmesi, genelde de mesafelendirilmiş düzleme bir saldırı ve bu düzlemin yıkılması demektir." Diğer bir ifade ile troller gülme ile nesnelere yönelik mesafeyi ortadan kaldırırken gülmenin bizzat kendisi hiyerarşi giysisini de soyup atmaktadır. Öyle ki "gülmenin düzleminde, kişi tüm nesnelere etrafında saygısızca dolanırken (...) komik bir koparıp parçalama operasyonu" da gerçekleşmiş olur (Bakhtin 2001, 189).

Karataş ve Binark (2016, 435) ile Özsoy'un (2015) Twitter trollerine yönelik yapmış oldukları tespitler burası için de geçerlidir. Bu çerçevede Ekşi Sözlük trolleri de mizahın beslediği yaratıcı bir dil kullanmakta, sözcük oyunlarına başvurmakta ve entelektüel birikimlerine rağmen sokak jargonunu tercih etmektedir. Trollerin dil konusunda bu bilinçli tercihi ise oyunların oynandığı ve hiyerarşinin tepetaklak edildiği karnavalları ve Bakhtin'in övgüye, dalkavukluğa, riyakârlığa karşı çıkan, sövgü ve kaba sözcüklerle iktidarı aşağılayan "gülünç hakikat" olarak betimlediği Orta Çağ soytarlarını anımsatmaktadır (2001, 112).

Trollerin kaba, gülünç ve küçük düşüren saldırıları epik mesafeyi yok ederek aynı zamanda özgürleştirici bir mahiyet kazanabilmektedir. Söz konusu özgürlük "kabaca küçük düşürme, dünyanın ve dünya görüşlerinin yüce boyutlarını altüst etme özgürlüğü" olarak belirirken "bu özel ve komik laubaliliğe şiddetli bir sorgulama ruhu" da eşlik eder (Bakhtin 2001, 191). Böylece troller daha önce mesafe konmuş değer, düşünce ve fenomenlerin üzerine tekrar ancak mesafesizce düşünmenin yolunu açabilmektedir.

Bakhtin'in karnaval yaklaşımı doğrultusunda incelenen Ekşi Sözlük ortamı ve Ekşi Sözlük trolleri de karnavallar ile benzer nitelikler taşımaktadır. Karnavaldaki izleyici ve oyuncu ayrımının olmaması, Ekşi Sözlük'ün internetteki her ziyaretçinin izlemesine açık olup bünyesindeki yazarların tümünün içerik üretmesiyle meydana gelen bir ortam olma özelliğiyle benzeşmektedir. Bu özellik bağlamında troller çeşitli konularda tahrik edici içerikler hazırlarken diğer yazarlar da sürece bir şekilde dâhil olmaktadır. Öyle ki bu dâhil olma süreci trolü daha da beslemektedir. Bununla beraber, karnavalın

"kuralların askıya alınması" özelliğiyle benzerlik gösteren Ekşi Sözlük'te tuhaf davranışların garipsenmeyerek kabul edilebilir olması, trollerin Ekşi Sözlük'te toplumsal açıdan tabu olarak görülen pek çok konuda kışkırtıcı, saldırgan ve kural tanımaz bir biçimde iletiler hazırlayabilmelerine olanak sağlamaktadır. Karnavalın bir başka özelliği olan hiyerarşik ilişkilerin ters yüz edilmesi durumu Ekşi Sözlük için de geçerlidir. Toplumsal eşitsizliğin göstergesi olan hiçbir unsura Ekşi Sözlük'te de rastlanılmaz. Herkes sadece rumuzlardan ibaret olup bu ortamda hiyerarşi ve hiyerarşik ilişkiler de saldırılara açıktır. Bu sebeple sözlük ortamında troller, takma isimleriyle /rumuzlarıyla kışkırtıcı ve saldırgan iletilerinde mizahı adeta bir silah gibi kullanarak her türlü hiyerarşiyi ve hiyerarşik ilişkileri kabaca küçük düşürmekte, onların içini boşaltmaktadır. Karnavalın özelliği olan, uyumsuz birleşmeler ve dünyevi ile yücenin bir araya gelmesi durumunda olduğu gibi, Ekşi Sözlük de tabu olarak görülen pek çok konu veya mesafe konulan nesnelere hakkında birçok kuralın askıya alınarak ifade edilebildiği bir ortam sunmaktadır. Böyle bir ortam hem çeşitli biçimlerde gerçekleştirilen saldırılarla mesafenin ortadan kaldırılmasına hem de mesafesizleşen kutsal, nesne, kişi, fenomen vb. unsurların daha samimi ve özgür bir tavırla ele alınıp sorgulanmasına imkân tanır. Ekşi Sözlük'te troller yıkıcı mizahları aracılığıyla nesnelere karşı epik mesafeyi ortadan kaldırmakta, böylece daha önce belli bir mesafe ile yaklaşılabilen nesnelere daha özgür yaklaşabilmenin yolunu açmaktadır. Ayrıca kutsalın alaşağı edildiği karnavallar gibi kutsal ve yüce olan ne varsa doğası gereği Ekşi Sözlük'te yerlebilmektedir. Öyle ki sözlük kendisini dahi "Kutsal Bilgi Kaynağı" olarak tanımlarken "ekşi sözlük" başlığı altında sözlüğün bizzat yazarlar tarafından tiye alındığı iletilere rastlamak mümkündür. Bu çerçevede Ekşi Sözlük trollerin saldırgan ve kimi zaman müstehcen iletileri, ulvi dünya görüşlerini alaşağı etmektedir.

Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları

Bu çalışmada araştırma yöntemi olarak Ekşi Sözlük sosyal ağında troller tarafından açılmış "...asıl amacı" başlıkları çerçevesinde içerik analizine başvurulmuştur. İçerik analizinin tercih edilmesinin sebebi, yöntemin, iletişim metninin içeriğini toplamaya ve analiz etmeye yardımcı bir yapıda oluşudur (Neuman 2017, 466). Bu doğrultuda *entry*lerin ön okuması sonucunda ulaşılan nicel veriler sınıflandırılmıştır. Ardından her bir *entry* için nitel okumaya gidilerek karşılaşılan troller ve aldıkları tepkiler anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Yarı ciddi-yarı komik olan Ekşi Sözlük'ün sunduğu karnavalesk ortam içerisinde trol iletilerin ne gibi mesajlar taşıdığı ve diğer yazarların bunları gülünç

bulup bulmadığı, dolayısıyla karnavala bakış açıları bu veriler doğrultusunda irdelenmiştir.

Literatür incelendiğinde görece yeni bir konu olan trollüğe dair alanda kısıtlı sayıda araştırma bulunduğu görülmüştür. Bu çerçevede internet trolleri ele alan bu araştırmanın temel önemi ise alanda yeni yeni dikkat çekmeye başlayan trol kavramını, içinde yer aldıkları Ekşi Sözlük dijital karnaval ortamında değerlendirerek ele almasıdır.

Çalışmanın araştırma evrenini sosyal medyadaki trol kullanıcıların iletileri oluşturmaktadır. Zaman ve mali kısıtlar sebebiyle çevrimiçi internet sözlüğü olan Ekşi Sözlük'te yüz elli üzeri ileti girilmiş olan ve başlığı açan trolün *entrysini* silerek kaçmadığı "...asıl amacı" başlıkları araştırma örneklemleri olarak belirlenmiştir. Sosyal medya platformları arasında Ekşi Sözlük'ün seçilmiş olması ise Sözlük'ün karnavalesk yapısıyla trollere daha fazla hareket alanı sağladığı varsayımına dayanmaktadır. Her şeyden önce Facebook, Twitter gibi diğer platformlardan farklı olarak söz konusu ortamda her yazarın kendi ismi yerine farklı rumuzlar kullandığı görülmektedir. Her ne kadar Facebook ve Twitter gibi ortamlarda kullanıcıların kendi kimliklerini gizlemeleri mümkün olsa da Ekşi Sözlük'te "her" kullanıcının anonim olması, araştırmanın amacına daha elverişli bir ortam sunmaktadır. Bunun yanı sıra söz konusu platform, Twitter'dan farklı olarak kullanıcıları belirli bir kelime sayısı ile sınırlandırmamakta bu yönüyle incelenecek içerik açısından daha zengin malzemeler sunmaktadır. Ayrıca hem Twitter'da hem de Facebook'ta veya Instagram gibi diğer sosyal platformlarda kullanıcılar hesaplarını diğer kullanıcılara kapatabilirken Ekşi Sözlük'te yazarların iletileri ve profil sayfaları herkese açıktır. Tüm bu nedenlerden dolayı trolleri dijital karnavalların birer aktörü olarak ele alan çalışmada Ekşi Sözlük'e odaklanılmıştır. Bu çerçevede çalışmada trollerin sıklıkla tercih ettiği "...asıl amacı" başlıklarının incelenmesi uygun görülmüştür. Zira "...asıl amacı" başlıkları farklı skalalarda troller için daha açık, anlaşılabilir ve daha çeşitli alanlarda bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra etik kaygılar sebebiyle yazarların kendi rumuzları yerine "yazar" tanımlaması kullanılmıştır.

Mali ve zaman kısıtları nedeniyle çalışmada Ekşi Sözlük çevrimiçi katılımcı sözlüğünde yüz elli üzerinde *entry* girilmiş olan ve trolün başlığı açtıktan sonra kaçmadığı "...asıl amacı" başlıklarına odaklanılmış olması çalışmanın en önemli sınırlılığını oluşturur. Bu çerçevede araştırmanın kendinden sonra gerçekleşecek olan, daha geniş örneklemin dâhil edildiği ve diğer platformları konu alan araştırmalara ışık tutması umulmaktadır.

Eksi Sözlük Trolleri'nin "Asıl Amacı"

Tablo 1'de görülen, Yazar 1 tarafından 28 Mayıs 2015 tarihinde açılmış olan "1+1 evde oturan kızın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 51726091 numarasıyla aynı yazar tarafından "aklıma değişik şeyler getiren amaç. 4+2 ev dururken afedersiniz 1+1 evde oturmak bir bayana yakışmıyor" şeklinde yazılmıştır.¹ Başlığın altında ise 444 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların altı tanesi (yüzde 1,35) olumlu ve 23 tanesi (yüzde 5,19) esprili olumlu olmak üzere toplamda yüzde 6,53'ü olumlu dönüşten oluşmaktadır. 175 tane (yüzde 39,41) *entry*de olumsuz dönüş yapılırken, 33 tanesinde (yüzde 7,43) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, böylece toplamda yüzde 46,85 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 160 adet (yüzde 36,04) *entry* nötr, 47 adet (yüzde 10,58) *entry* esprili nötr olmak üzere toplamda yüzde 46,62 oranında nötr *entry* girilmiştir.

Entry Metni	aklıma değişik şeyler getiren amaç. 4+2 ev dururken afedersiniz 1+1 evde oturmak bir bayana yakışmıyor.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	6	23	175	33	160	47	444
	%1,35	%5,19	%39,41	%7,43	%36,04	%10,58	%100
	%6,53		%46,85		%46,62		%100

Tablo 1. Yazar 1'in 28 Mayıs 2015'te Açtığı "1+1 evde oturan kızın asıl amacı" (No: 51726091) Başlığına Ait Veriler

Trol bu *entry*de, "bayan" diyerek cinselliğinden soyutladığı kadını, "geniş aile evi" olarak nitelendirilebilecek 4+2 evde aile yanında oturmama iması üzerinden 1+1 evde, diğer bir ifade ile tek başına yaşaması çerçevesinde ele almaktadır. Trol "afedersiniz" sözcüğüyle 1+1 evde bir kadının yaşamasını sanki bir utanç meselesiymiş gibi betimlemesinin yanında "aklıma değişik şeyler getiren amaç" söylemiyle de söz konusu kadının cinselliğini yaşama ihtimaline göndermede bulunmaktadır. 1+1 evde yaşayan kadın, sanki içselleştirmiş gibi davrandığı normlara uymadığı gerekçesiyle trol tarafından hakarete uğramaktadır. Trol burada, grubun, kadına karşı duyduğu hassasiyetlerine saldırarak kadının yaşantısına müdahale edici söylemleriyle grubu kışkırtmaya çalışmaktadır. İzlenen geri dönüşlere göre de amacına ulaştığı görülmektedir. "1+1 evde oturmak" ile "kadın olmak" bağımsız unsurları arasında ilişki kurulan trol, mizahını uyumsuzluk kuramı doğrultusunda şekillendirmektedir.

•••

1 Tüm *entry*ler yazım yanlışları korunarak özgün haliyle aktarılmıştır.

Başlıktaki *entry*lerin tamamının okunup içeriğine göre gruplandırılması sonucu, trolün ortaya attığı fikri olumlu bulan diğer yazarların *entry*lerinin yüzde 6,53'e vardığı tespit edilmiştir. Bunlar trolün ilk *entry*sine katkıda bulunan ve tartışmanın ateşi söndüğünde tekrar yakan diğer trol *entry*lerinden meydana gelmektedir. Öyle ki tartışma diğer trollerin de katkılarıyla -incelenen tarih itibariyle- 13 Ağustos 2018 tarihine kadar devam etmiş bulunmaktadır. *Entry*deki yemi yutarak öfkeyle yaklaşan yazarlar *entry*lerinde yüzde 46,85 oranında, bu saldırıya tepki göstermiş ve çoğunlukla eril söylemden ve 1+1 evde tek başına yaşayan kadına karşı yaratılmaya çalışılan imajdan şikâyet etmiştir. Bu *entry*lerden yüzde 7,43'ünde esprili bir dil kullanılırken yüzde 39,41'nde trol saldırıya sert tepki gösterilmiştir. Nötr yaklaşanlar ise çoğunlukla kadının, daha az kira vermek, daha kolay temizlik yapmak gibi nedenlerle 1+1 evde yaşamasına rasyonel açıklamalar getirmeye çalışmışlardır. Bu yazarların *entry*leri ise incelenen *entry*lerin yüzde 46,62'sini oluşturmaktadır. Trol saldırı bu kitleyi rahatsız etmemiş, tam aksine onlara ifade alanı açmıştır. Bu *entry*lerden de yüzde 10,58'inde esprili bir dil kullanılırken yüzde 36,04'ünde sıradan bir anlatım biçimi tercih edilmiş ve soğukkanlı davranılmıştır. Fakat yine de yüzde 6,53'lük bir kısım *entry*nin yazarı, bu duruma aksi yaklaşan yazarları etkileyerek yüzde 46,85 oranında olumsuz geri dönüşte bulunmalarını sağlamıştır. Bu da bir avuç trol karşısında sinirlenen yüzlerce insan anlamına gelmektedir.

Bununla birlikte *entry*lerin yüzde 23,2'ü ortaya atılan fikri cevaplar için esprili yanıt vermeyi tercih etmiştir. Bunlardan yüzde 5,19'unda tamamen sağduyu ve vicdandan bağımsız esprilerle trollemeye katkıda bulunulmuştur. Bunu fazla garip karşılamayan yüzde 46,62'lik nötr *entry*nin yanı sıra konuya esprili yaklaşan yüzde 10,58'lik kullanıcı *entry*si, karnavalesk ortamı bir şekilde beslemiştir. Konuya karşı hassasiyet içeren yüzde 39,41'lik *entry* karnavala katılmayı kesinlikle reddetmiş yazarlara ait olup, yüzde 7,43'lük esprili olumsuz cevap içeren *entry* ise karnaval dilini kullanarak konuya eleştiri getiren yazarlar tarafından oluşturulmuştur. Sonuç itibariyle trolleme, *entry*lerin yüzde 46,85'inde olumsuz karşılanmış, yani katılımcıların hemen hemen yarısını rahatsız ederek başarılı olmuştur.

Yazar 2 tarafından 27 Nisan 2018 tarihinde açılmış olan "çaylaklara mesaj alımını açan yazarın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 76392638 numarasıyla aynı yazar tarafından Tablo 2'de de görüldüğü şekliyle yazılmıştır. Başlığın altında 368 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların 15 tanesi (yüzde 4,08) olumlu, 27 tanesi (yüzde 7,34) esprili olumlu, toplamda yüzde 11,41'ü olumlu dönüş-

ten oluşmaktadır. 136 *entry*de (yüzde 36,95) olumsuz dönüş yapılırken 11 tanesinde (yüzde 2,99) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 39,94 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 136 adet (yüzde 36,95) *entry*de nötr dönüş yapılırken 43 adet (yüzde 11,69) esprili nötr *entry* girilmiş, toplamda ise yüzde 48,65 oranında nötr *entry* girilmiştir.

Entry Metni	kimse kusura bakmasın ben bunda hiç iyi niyet görmüyorum. elit bir yazar, fakir bir çaylakla ne paylaşabilir? neyi konuşup neyi tartışabilir? cidden merak ediyorum, benim bilmediğim bir mevzu mu var, bir film mi dönüyor nedir yani? benim gözümde hepsi eşit derecede değersizdir.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	15	27	136	11	136	43	368
	%4,08	%7,34	%36,95	%2,99	%36,95	%11,69	%100
	%11,41		%39,94		%48,65		%100

Tablo 2. Yazar 2'nin 27 Nisan 2018'de Açtığı "çaylaklara mesaj alımını açan yazarın asıl amacı" (No: 76392638) Başlığına Ait Veriler

Çaylak üyelerin, yazarlara mesaj gönderebilmesi Ekşi Sözlük'ün yeni geliştirilmiş özelliklerinden biridir. Daha önceleri sadece yazarlar kendi arasında mesajlaşabilirken artık çaylak -yani henüz yazar olmamış, yazar olmayı bekleyen- üyeler de yazarlara mesaj gönderip alabilmektedir. Bu duruma da trol yazar, çaylak üyeleri küçümseyerek bir yazarla çaylağın paylaşacak bir şeyi olamayacağı yorumunu getirmiştir. *Entry*de çaylaklarla mesajlaşılmasında "hiç iyi niyet göremiyorum" diyen trol, yazarların, çaylaklardan ancak faydalanabileceği bir şeyi olduğu takdirde mesajlaşabileceğini, dolayısıyla bu durumu gereksiz bulduğunu belirtmektedir. Ayrıca "gözümde hepsi eşit derecede değersizdir" diyerek çaylaklara saldıran trol, mizahını üstünlük kuramı doğrultusunda şekillendirmektedir.

Bu durumun sözlükteki başka birtakım hassasiyetleri harekete geçirdiği görülmektedir. Trole olumlu dönüş yapan *entry*lerin oranı 11,41 iken, olumsuz dönüş yapan *entry*lerin oranı yüzde 39,94'tür. Bu *entry*den rahatsızlık duymayıp cevaplarıyla trolü besleyen yazarların *entry*leri ise yüzde 48,65 oranındadır. Bu yüzde 48,65 oranındaki *entry*ler "çaylak yazarlarla mesajlaşılmasının asıl amacını" kendilerince anlatmaya çalışırken başlığın da yukarı çıkmasına yardımcı olmuştur. Fakat yüzde 39,94 oranında *entry*nin yazarı bu konuda öfkesini kusarak trolün attığı yeme yakalanmıştır. Bu duruma sadece yüzde

2,99 oranındaki *entry*nin sahibi esprili tepki gösterirken yüzde 36,95 oranında *entry* salt öfke içermektedir. Bu başlıkta olumsuz görüş belirten yazarların karnaval diline diğer başlıktakinden daha az katıldığı görülmektedir. “çaylak yazarlara mesaj alımının açılmasına” duyulan hassasiyetin, “1+1 evde oturan kıza” gösterilen hassasiyetten daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi ise her yazarın, platforma ilk üye olduklarında yaşadıkları çaylaklık süreci nedeniyle Freud ve Bergson’dan aktarıldığı gibi özneyle aralarına mesafe koyamamaları ve duygusal düşünceleriyle ilintilidir. Dolayısıyla yazarlar trol iletiyi komik bulmayarak gülünen özneyi duygusal bileşenlerle değerlendirmişlerdir.

Bununla beraber ilgili başlık, “1+1 evde oturan kız” başlığına girilenden daha fazla olumlu görüş barındırmakta ve bu tip fikir beyan edenlerin oranı da diğer başlığa göre oldukça fazlalık göstermektedir. Olumlu tepki gösteren *entry*ler yüzde 4,08 ve esprili olumlu tepki gösteren *entry*ler yüzde 7,34 oranındadır. Tepki gösterenlerin en büyük gerekçesi, yazarların, incelenen *entry*ler doğrultusunda çaylak üyelerden küfürlü mesajlar almalarıdır. Bu da çaylak statüsüyle aralarına mesafe koymalarına ve yüzde 7,34 gibi yüksek bir oranda esprili bir tarzda trol söyleme katılmalarına sebep olmuştur. Konuya esprili olumlu yaklaşan yazarlar tarafından girilmiş olan yüzde 7,34’lük *entry*, nötr katılımcıları da harekete geçirerek karnavalın devamlılığının sağlanmasına yardımcı olmuştur. 21 Şubat 2019 tarihine kadar *entry* girilen başlık, en çok da bu mesajlara gösterilen tepkilerle ayakta kalmıştır.

Tablo 3’te görülen, Yazar 3 tarafından 9 Mart 2015 tarihinde açılmış olan “şort giyen erkeğin asıl amacı” isimli başlığa ilk *entry* 49730885 numarasıyla aynı yazar tarafından “spor yapmak, rahat takılmak falan değildir kendinizi kandırmayın. Altına don giymeden t*şaklarını yayıp, frikikler saçmak karşı cinsi tahrik ve teşrik-i mesaiye girer” şeklinde yazılmıştır. Başlığa 212 adet *entry* girilmiştir. Bunların 25 tanesi (yüzde 11,79) olumlu, beş tanesi (yüzde 2,36) esprili olumlu olmak üzere toplamda yüzde 14,16’sı olumlu dönüşten oluşmaktadır. 46 tane (yüzde 21,69) *entry*de olumsuz dönüş yapılırken, dört tanesinde (yüzde 1,89) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 23,58’lik olumsuz dönüş alınmıştır. 70 *entry*de (yüzde 33,02) nötr dönüş yapılırken, 62 adet (yüzde 29,25) esprili nötr *entry* yazılmış, yazarlar toplamda ise yüzde 62,26 oranında nötr *entry* ile katkı sağlamıştır.

Entry Metni	spor yapmak, rahat takılmak falan değildir kendinizi kandırmayın. altına don giymeden t*şaklarını yayıp, frikikler saçmak karşı cinsi tahrik ve teşrik-i mesaiye girer.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	25	5	46	4	70	62	212
	%11,79	%2,36	21,69	%1,89	%33,02	%29,25	%100
	%14,16		%23,58		%62,26		%100

Tablo 3. Yazar 3'ün 9 Mart 2015'te Açtığı "şort giyen erkeğin asıl amacı" (No: 49730885) Başlığına Ait Veriler

Ekşi Sözlük'te "...asıl amacı" başlıklarını incelediğimizde, yüz elli *entry*nin altında kalmış olan pek çok başlık da dikkat çekmektedir. Bunların çoğu "...kadının asıl amacı" veya "...kızın asıl amacı" şeklinde olduğu için erkeklere ithafen açılmış bir başlığın daha farklı tepkiler aldığı görülmektedir. Bu durum tablodan da izlenebilmektedir. Öncelikle yazarın *entry*sini çözümlemek gerekirse yazar, şort giyen erkeklerin bunu kadınları tahrik etmek için yaptığı kasıtlı bir eylem olarak sunmaktadır. Diğer bir ifade ile yazar erkeğin şort giyme eyleminin temelde cinsel amaçlar taşıdığını, saldırgan bir dille iddia etmektedir. Ayrıca kullandığı "teşrik-i mesai" deyimini, her ne kadar iş birliği yapmak anlamı taşısa da argoda cinsel ilişkiye girmek anlamına gelmektedir (Ekşi Sözlük, 2019). Kullandığı deyimden anlaşıldığı kadarıyla yazar, şort giyen erkeği toplum içinde cinselliğini aleni bir şekilde sergilemekle suçlamaktadır. Dolayısıyla yazar burada mizahını uyumsuzluk kuramı doğrultusunda biçimlendirmiştir.

Trolün burada "attığı yem" aslında eril cinsiyetçi söylemlerin tam tersini yansıtan, ironi mahiyetinde bir tepkidir. Bu da karnavalların ana temalarındandır. Söz konusu *entry*de olumlu ve olumsuz görüş belirten yazar *entry*lerinin oranları arasındaki fark (yüzde 14,16 olumlu ve yüzde 23,58 olumsuz), diğer *entry*lere göre daha azdır. Zira bu başlıkta *entry*yi destekler nitelikteki olumlu *entry*lerin sayısı daha fazladır. Bu *entry*ler incelendiğinde büyük çoğunluğunun, sözlükteki ve hatta gündelik hayattaki hâkim eril söylemlerden rahatsız olan yazarların *entry*leri olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumu karnavalın çok sesliliği ve hâkim olanın yerilmesi gibi özellikleriyle açıklayabiliriz. Fakat bu *entry*de dikkat çeken başka bir şey olumlu ve olumsuz görüşlerdeki esprili *entry*lerin daha az olmasıdır. Zira eril söylemlerden bıkan ve bu söylemlere karşı kendilerini savunmaya çalışanlar bu konuya oldukça

ciddi yaklaşmaktadır. Burada karnavalın asıl katılımcıları, esprileriyle konuyu renklendiren ve başlığı akışta yukarıda tutan yüzde 29,25 oranındaki nötr esprili *entry* olmuştur. Bunlar çoğunlukla yaz aylarının sıcak olmasından dolayı şortun tercih edildiğini esprili bir dille anlatmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla Freud'un dediği gibi sıradan, gündelik hayatta olan şeye bile gülmeye hazır, farklı bir motivasyonla yaklaşırsa o şey komik gelecektir. Yazarlar da günlük hayatın bir parçası olan şortu, sözlük sahnesine taşıyarak onu abartılı yanlarıyla açıklamaya çalışmışlardır.

Tablo 4'te görülen, Yazar 3 tarafından 21 Ekim 2015 tarihinde açılmış olan "sevişirken p*poya şaplak atan erkeğin asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 55682367 numarasıyla aynı yazar tarafından "cesur yeni dünya'ya gönderme yapmaktır, bilmiyoruz sanki" şeklinde yazılmıştır. Başlığa 158 adet *entry* girilmiştir. Bunların sekiz tanesi (yüzde 5,06) olumlu, üçü (yüzde 1,89) esprili olumlu, toplamda yüzde 6,96'u olumlu dönüşten oluşmaktadır. 15 *entry* (yüzde 9,49) olumsuz dönüş yapılırken üç tanesinde (yüzde 1,89) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 11,39 oranında olumsuz dönüş almıştır. 64 *entry* (yüzde 40,50) nötr dönüş yaparken, 65'i (yüzde 41,13) esprili nötr *entry*dir, toplamda ise yüzde 81,64 oranında nötr *entry* bulunmaktadır.

Entry Metni	cesur yeni dünya'ya gönderme yapmaktır, bilmiyoruz sanki.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	8	3	15	3	64	65	158
	%5,06	%1,89	%9,49	%1,89	40,50	%41,13	%100
	%6,96		11,39		81,64		%100

Tablo 4. Yazar 3'ün 21 Ekim 2015'te Açtığı "sevişirken p*poya şaplak atan erkeğin asıl amacı" (No: 55682367) Başlığına Ait Veriler

Yazar 3, araştırmaya konu olan ikinci *entry*sinde, *Cesur Yeni Dünya* (Aldous Huxley, 1931) romanındaki toplumda görülen, rastgele birileriyle salt hazcı cinsel ilişki yaşama olayına atıf yaparak başlıkta bahsi geçen eylemi romandaki cinsellik algısı üzerinden ele almıştır. Elbette bunu yaparken aynı zamanda insanları mahrem yaşantıları üzerinden kışkırtma amacı gütmektedir. "Bilmiyoruz sanki" ifadesiyle bu eyleme bir kabahat statüsü eklemiştir ve hal böyle olunca pek çok yazarın tepkisini çekmiştir. Yazar cinsel ilişki ile *Cesur Yeni Dünya* romanını bir araya getiren iletişimde uyumsuzluk kuramı doğrultusunda mizahını kurgulamıştır.

Mevcut başlığa verilen tepkilerin yüzde 8 olumlu, yüzde 1,89 esprili olumlu olduğu görülmüştür. Aynı söylemi paylaşan yazarlar, bu eylemin kadına yapılan bir ayıp, küçük düşürücü, gereksiz olduğunda birleşmiş, girilen *entry*lerden yüzde 8'i Yazar 3'ü desteklerken yüzde 1,89'u esprileriyle hem Yazar 3'ü desteklemiş hem de diğer destekleyenlerden farklı olarak trollemiştir. Yazarların girdiği *entry*lerden yüzde 9,49'u sert bir dille trole yüklenip yaşanan trol probleminden şikâyet ederken yüzde 1,89'unun esprili söylemleriyle bu görüşe eşlik ettiği görülmüştür. Bu yazarların temel motivasyonlarıysa mahremiyetin korunması gerekliliği olmuştur. Fakat karnavalın nötr katılımcılarının, eylemi veya mahremiyeti trol söylemden bağımsız olarak savunurken ya da eleştirirken toplamda başlık altına girilen *entry*lerin yüzde 81,64'ünü meydana getirdiği tespit edilmiştir.

Bunların yanı sıra ilk kez bu başlıkta, yüzde 41,13 esprili nötr *entry*lerin, nötr *entry* sayısını geçerek bahsi geçen eylemi eleştirmeden ya da desteklemeden veya trol söyleme saldırmadan ilgili konuda espriler ürettikleri görülmüş ve bu oranın bilgilendirici *entry* yazan nötr *entry*lerin sayısından fazla olduğu tespit edilmiştir. Buradan anlaşılmaktadır ki kuramsal kısımda bahsedilen karnavalın özelliklerinde belirtildiği gibi, cinsellik karnavalesk ortamın dikkat çeken ve esprili katılımı arttıran ayrıntılarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yazarların büyük kısmının gündelik hayatta konuşamayacağı veya ciddiyetle yaklaşması beklenen konuları, karnavalesk bir ortamda daha rahat ve karnaval diline uygun şekilde, esprili bir halde, konuşabildiği görülmüştür. Trol, girişimiyle bu başlıkta çok tepki veya destekçi bulamamıştır. Karnavalesk ortam içinde açılan başlığa girilen *entry*ler yüzde 81,64 oranında yadırganmamış tam aksine yazarlara eğlenebilecekleri ve kendilerini gündelik hayatta olduğundan daha özgür bir biçimde ifade edebilecekleri bir hareket alanı açmıştır.

Yazar 2 tarafından 9 Şubat 2017 tarihinde açılmış olan "üniversite okuyan kadının asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 66185300 numarasıyla aynı yazar tarafından Tablo 5'te görüldüğü şekliyle girilmiştir. Başlığın altında 157 adet *entry* bulunmaktadır. Bunların üç tanesi (yüzde 1,92) olumlu, dördü (yüzde 2,55) esprili olumlu, toplamda yüzde 4,45'ü olumlu dönüşten oluşmaktadır. 100 *entry*de (yüzde 63,69) olumsuz dönüş yapılırken, sekiz tanesinde (yüzde 5,09) esprili olumsuz dönüşte bulunulmuş, toplamda yüzde 68,79 oranında olumsuz dönüş alınmıştır. 32 adet (yüzde 20,39) *entry* nötr dönüş yaparken, 10 adet (yüzde 6,36) esprili nötr *entry*, toplamda ise yüzde 26,76 oranında nötr *entry* paylaşmıştır.

Entry Metni	<p>cevabını vermekte güçlük çekeceğinizi biliyorum ama ben yine de hem günlük hayatta mezun olmuş binlerce kadını hem de ekşi sözlükte yazan binlerce kadının onbinlerce entrisini inceleyerek bazı bilimsel gerçeklere ulaştım.</p> <p>öncelikle belirtiyim ekşi sözlük'te yazan kadın yazarın asıl amacı ile benzer özelliklerin ortaya çıkması beni hiç şaşırtmadı.</p> <p>amacım cinsiyet ayrımı falan yapmak değil hemen linç girişimi yapmayın. ben size bilimsel analizlerle açıklama yapıyorum. türkiye şartlarında üniversiteden mezun olan her 7 kişiden 1 inin iş sahibi olduğunu varsayarsak, kadınların heralanda olduğu gibi akademik alanda da başarısızlığını göz önünde bulundurursak ve bu verileri senkronize edersek, kadınların bu hayattaki asıl amacının kısayoldan bir erkeğe kapak atıp hemen bir çocuk yapmak olduğunu da bir kenara yazarsak, 5yıl kpss çalışıp çok azının başarılı olabildiği öğretmenlik mesleği dışında pek bir seçenek kalmıyor.</p> <p>yav he he sen aslında m.i.t de mba yapacaktın da fırsat vermediler.</p> <p>peki tüm bu acı gerçekler ortadayken, bir kadının onca masraf yapıp onca zaman harcaııp üniversite okumasındaki amaç ne olabilirki?</p> <p>herhangi bir plazada vasıfsız bir iş yaparken, "ben şu üniversiteden mezunum" diyebilmek için mi? yahut kadınlar gününde kuru pasta ve böreği gömerken diğer kadınlara üstünlük sağlamak için mi? yada ortamlarda "ekşide yazan üniversite mezunu bir bağıyanım" diyebilmek için mi ben bir türlü çözemedim. hayır bir de hiç çekinmeden sıkılmadan moleküler biyoloji okuyan tipler de var, çocuğu kucağa alıp koca parasıyla face gruplarında aldığı ilginç ev aletleri paylaşmak için mi? gerçi ülkenin eğitim ortalamasını katkıları var onu göz ardı etmiyorum ama bu acı gerçekleri de sorgulamadan edemiyorum.</p> <p>lanet gelsin atom fiziğine de prafasörlüğüne de kuantumuna...</p>						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	3	4	100	8	32	10	157
	%1,92	%2,55	%63,69	%5,09	%20,39	%6,36	%100
	%4,45		%68,79		%26,76		%100

Tablo 5. Yazar 2'nin 9 Şubat 2017'de Açtığı "üniversite okuyan kadının asıl amacı" (No: 66185300) Başlığına Ait Veriler

Ekşi Sözlük'ün trol yazarlarından olduğu anlaşılan Yazar 2'nin ikinci en çok entry girilmiş "...asil amacı" başlığı, doğrudan başka bir hassasiyete dokunan niteliktedir. Yazar "...akademik alanda da başarısızlığını göz önünde bulundurursak" diyerek kadınların eğitim alma haklarını görmezden gelmiş ve kadınların eğitim almak için yeterli olmadığı ithamında bulunup ortamı

kızıştırmıştır. Kadınların en büyük amacının bir erkekle evlenmek olduğunu mesnetsizce iddia eden yazar, kadınların ancak bir erkeğin egemenliğinde yaşantısına devam edebileceği gibi yersiz bir söylemde bulunmaktadır. Bu söyleme "...çocuğu kucağa alıp koca parasıyla face gruplarında aldığı ilginç ev aletleri paylaşmak" sözleriyle dayanak oluşturmaya çalışmıştır. Bununla beraber kadınların yapabileceği yegâne meslek olarak öğretmenliği göstermiş kadının öğretmenlik mesleği dışında herhangi bir mesleği icra edemeyeceğini iddia etmiş ve mesleki alanını daraltmıştır. Yazar iletisini üstünlük kuramı çerçevesinde oluşturmuştur.

Entry verilen tepkilere bakıldığında ise trol söylemi paylaştan ve trol-lüğün devamını sağlayan yüzde 4,45 oranında *entry* olduğu görülmüştür. Bu yazarların girdiği *entry*lerden yüzde 2,55'inde empatiden yoksun, kadına mesafeli eril bakışlarında mizahi üslup kullanılmıştır. Bu durum da yüzde 68,79'luk bir kısım *entry*ye olumsuz dönüş olarak yansımıştır. Olumsuz yorum getirenlere bakıldığında esprili *entry*lerin yüzde 5,09 gibi düşük bir oranda kaldığı görülmektedir. Zira yazarların büyük bir çoğunluğu bu meseleye hassasiyetle yaklaşmışlar ve şaka yapılamayacak bir konu olarak görmüşlerdir. Yüzde 26,76 oranında *entry*de ise mantıklı açıklamalar yapılmaya çalışılmış, trol *entry*ye daha sakin bir üslupla cevap verilmiştir. Esprili nötr yazarlar ise yüzde 6,36 oranındaki *entry*leri ile diğer tablolarla karşılaştırdığımızda düşük bir oranda kalmıştır. Fakat diğer *entry*lere göre bu *entry*de nötr yazar oranı oldukça az, olumsuz görüş belirtenler ise fazladır. Yazarlar, kadının doğal hak ve özgürlüklerinden taviz vermemiş, bu sebeple de karnavala katılmayı reddetmişlerdir. Baskı ve tahakkümden doğan enerjinin atıldığı yer olan karnavala baskıcı, hâkim eril söylemin mesajları taşıdığına karnavalın doğasına zarar verilmiş olur.

Tablo 6'da görülen, Yazar 4 tarafından 6 Temmuz 2017 tarihinde açılmış olan "profil fotoğrafı koyan yazarın asıl amacı" isimli başlığa ilk *entry* 69285724 numarasıyla aynı yazar tarafından "dm'den yürümeyi kolaylaştırmak olabilir" şeklinde yazılmıştır. Başlığa 156 adet *entry* girilmiştir. Bunların 10'u (yüzde 6,41) olumlu, 10'u (yüzde 6,41) esprili olumlu, toplamda yüzde 12,82'si olumlu dönüşten oluşmaktadır. 35 *entry* (yüzde 22,43) olumsuz dönüş yaparken, hiç esprili olumsuz dönüşte bulunulmamıştır. 78 *entry*de (yüzde 50) nötr dönüş yapılırken, 23'ü (yüzde 14,75) esprili nötr *entry*, toplamda ise yüzde 64,75 oranında nötr *entry* tespit edilmiştir.

Entry Metni	dm'den yürümeyi kolaylaştırmak olabilir.						
Tepkiler	Olumlu	Olumlu Esprili	Olumsuz	Olumsuz Esprili	Nötr	Nötr Esprili	Toplam
	10	10	35	-	78	23	156
	%6,41	%6,41	%22,43	-	%50	%14,75	%100
	%12,82		%22,43		%64,75		%100

Tablo 6. Yazar 4'ün 6 Temmuz 2017'de Açtığı "profil fotoğrafı koyan yazarın asıl amacı" (No: 69285724) Başlığına Ait Veriler

Yazarların sözlük profillerine resim/fotoğraf koyabilmesi, Ekşi Sözlük mobil uygulamasına gelmiş görece yeni bir özelliktir. Yazarlar bu özellikle beraber kendilerini ifade eden görselleri profillerinde paylaşmaya başlamışlardır. Yazarlardan bazıları da kendi gerçek fotoğraflarını profillerinde paylaşmayı tercih etmektedir. Yazar 4 de bu durumu eleştirerek, yazarların "dm'den yürümeyi kolaylaştırmak için" bu eylemi yaptıklarını savunmaktadır. "dm" "doğrudan mesaj" anlamına gelen bir kısaltmadır ve Twitter başta olmak üzere sosyal medya ortamlarında herkesin görebileceği alanlar dışında, özel yazışma/mesajlaşma alanıdır. Yazarın bahsettiği "dm'den yürümek" ise sosyal medya jargonunda, hoşlanılan kişiye "dm" aracılığıyla kur yapmak anlamına gelmektedir. Burada trol, yazarları zan altında bırakarak profiline kendi fotoğrafını koyan herkesin karşı cinsle iletişime geçme amacı güttüğünü söylemektedir. Bu da Ekşi Sözlük gibi yazarların kendilerini yazılarıyla ifade ettiği bir ortamda, profil fotoğrafı olarak öz fotoğrafını kullanan yazarları zor durumda bırakmaktadır. Trolün bu durumu, flörtleşme ve cinsel ilişki arayışı çerçevesine indirgeyerek ifade etmesi, bir kesim yazarı hedef göstererek başlık altında birtakım tartışmaların başlamasına neden olmuştur.

Başlığın altındaki *entry*lerden yüzde 12,82'sinde trolü destekler nitelikte, profil fotoğrafı koyan yazarlar hakkında benzer düşünceler taşındığı belirtilmiştir. Fakat trolün kışkırtmasıyla sert bir üslup kullanmış ve kaba bir dili tercih etmişlerdir. Bunların yarısı, cinsel içerikli esprilerle fikrini belirtirken diğer yarısı gayet sınırlı bir şekilde profil fotoğrafı koyanları eleştirmiştir. *Entry*lerin yüzde 22,43'ü, esprili dil kullanmaksızın, başta yazarın kendisini savunması doğrultusunda, bu görüşe karşı çıkmışlardır. *Entry*lerin yüzde 64,75'i konuya açıklama getirmeye çalışırken, yüzde 14,75'i ise konuya esprileriyle yaklaşmıştır.

Espri oranının bu kadar düşük olması göstermektedir ki yazarların doğrudan kendilerinin hedef alındığı başlıklarda tepkileri ağır olmaktadır. Ayrıca karnavalesk ortam trollerin rahat söylem geliştirmesine izin verse de yazarların kendilerine yöneltilen eleştirilere karşı çok da hoşgörülü olmadığı görülmüştür. Bu durum ise karnavala katılım oranını düşürmüştür.

Sonuç ve Tartışma

Gülmek, kendine özgü bir olgu olarak asla sadece bir ifade olmayıp aynı zamanda yıkıcı etkisiyle tüm dayatılmış kuralların yittiği ve bireyin kendine ait dünyasını kurduğu bir alandır. Gülmek bu bağlamda yarı ciddi yarı komik yapısıyla dikkat çeken karnavalların da ana bileşenlerinden olmuştur. Özellikle sosyal medya da karnavalesk yapısıyla bir anlamda dijital karnaval aktörleri olan trollere "gülme" alanı açmıştır. Söz konusu ortamda troller, dinden cinselliğe, siyasetten toplumsal kabullere kadar çok geniş bir çerçevede mizah barındıran ve tahrik edici içerikler oluşturarak gündelik hayatta mesafe konulan nesne, kişi veya fenomenleri mesafesizleştirebilmektedir. İlgili mesafeyi ortadan kaldırma noktasında ise trolün en güçlü silahı olarak gülme belirir. Böylece karnavalı anımsatan bir şekilde, kaba saldırılarla epik mesafe ortadan kaldırılırken hiyerarşinin altı oyulur. Dolayısıyla trollerin daha önce mesafe konmuş değer, düşünce ve fenomenlerin üzerine tekrar ancak mesafesizce düşünmenin yolunu açarak bir anlamda özgürleştirici rol oynadığını söylemek yanlış olmaz.

Ekşi Sözlük'teki trol başlıklarının ele alındığı bu çalışmada ise yazarların trol *entry*lere yaklaşımı, başta gülme olmak üzere farklı duygular üzerinden ele alınarak tüm bu etkileşim karnavalesk kuram bağlamında değerlendirilmiştir. Diğer bir ifade ile trollerin farklı motivasyonlarla gerçekleştirdiği "trolleme" eyleminin gülünç karşılanması durumunda karnavalsı söylem doğrultusunda ortaya çıkan iletiler bütünü ve trollemeye sinirlenerek karnavala katılmayı reddeden yazarların hepsi, Ekşi Sözlük karnaval ortamında ele alınmıştır. Başlıklar genel olarak incelendiğinde, Ekşi Sözlük'te bir trol popülasyonu olduğunu söylemek mümkündür. Çalışmada sadece yüz elli ve üzeri *entry* girilmiş olan ve başlığı açan trolün ilk *entry*i silip kaçmadığı başlıklar içinden "...asıl amacı" başlıkları incelenmiştir.

Çalışma kapsamında ele alınan başlıkların genel çerçevesine bakıldığında, başlıkların konularında özellikle cinsellik ve cinsiyet temelli belli hassasiyetlere yapılan saldırıların ön plana çıktığı görülmektedir. Diğer bir ifade ile cinsellik gibi toplumun en temel tabuları karnavalesk ortamın özgür atmosferin-

den yararlanılarak tartışma konusu yapılmıştır. Böyle bir ortamda trollerin birer karnaval aktörü olarak ele alınmasının nedeni ise onların karnaval ortamından faydalanması ve gündelik hayatta genellikle kimsenin açmaya yanaşmayacağı, toplumun sinir uçlarına dokunan konuları mizah unsuru haline getirip, konuların içini boşaltarak diğer yazarları bilinçli bir şekilde provoke etmeleri ve neticesinde konuyu tartışma gündemi haline getirebilmeleridir.

Bir sosyal ağda trol olduğunda kullanıcıların bu duruma gülüp geçmeleri olasılık dâhilindedir. Esprili dönüşler araştırmada incelenen tüm *entry*lerde belli bir oranın altında kalmıştır. Başlıkların altında çokça “don’t feed the troll” (trolü beslemeyin) bakınızlarına rastlanılmıştır. Yazarların da trolle karşı karşıya kaldıklarının farkında oldukları görülmektedir ancak trol söylem yine de onları rahatsız etmektedir. Bu durum da buldukları platformu korumak adına nefret içerikli tepkiler vermelerine sebep olmuştur. Fakat bununla birlikte, bu nefretin trolü yıldırma yerine daha da güçlendirdiği görülmüştür. Zira çalışmada aynı trol yazarın iki tane başlığının yüz ellinin üzerinde *entry* olarak en çok *entry* bulunan “...asıl amacı” başlıklarından olduğu tespit edilmiştir. Ancak her ne kadar trol iletilerine dönük esprili dönüşler az sayıda olsa da troller, yapmış oldukları ironileri ile dikkat çekmiş, negatif ve nötr dönüşler de dahil olmak üzere iletinin odağındaki mevzunun mesafesizce ele alınmasına da imkân tanımıştır. Bununla birlikte göze çarpan bir diğer nokta ise araştırma kapsamındaki iletilerde erkeklere yapılan saldırılar daha çok esprili dönüş alırken kadınlara karşı yapılan saldırıların genellikle eleştiri ve nefret dolu *entry*lerle protesto edilmesidir. Diğer bir ifade ile baskı ve tahakkümden doğan enerjinin atıldığı yer olan karnavala baskıcı ve hâkim eril söyleme ait mesajların taşınmasının karnavalın doğasına zarar vermekte olduğu söylenebilir. Dolayısıyla Ekşi Sözlük’te özellikle kadın hak ve özgürlüklerine yönelik bir hassasiyetin söz konusu olduğu ifade edilebilir. Ayrıca yine araştırma çerçevesinde, bazı trol *entry*lerinin diğerlerine göre daha az gülünç bulunmasının temel nedenlerinden biri olarak yazarların söz konusu iletilere duygusal anlamda mesafe koyamamaları, diğer bir ifade ile duygularını kapatamamaları olduğu söylenebilir. Bu durum ise duygulardan edilen tasarrufun mizahın beslediği ana damarlardan biri olması ile açıklanabilir. Trolenen konuya duygusal mesafe koyamayan yazar, bir trolle karşı karşıya olduğunu bilse dahi sinirlenmektedir. Dolayısıyla trollerin açtığı başlıkların büyük çoğunluğu ironi içerse de bu durum yazarları teskin etmeye yetmemektedir. Böylelikle Ekşi Sözlük’ün meşhur söylemlerinden olan “ironiden anlamayan nesle aşına değiliz” sözünün bir trol problemiyle karşı karşıya kaldığında, yazarlar için çok da geçerli olmadığı söylenebilir.

Kaynakça

- Adorno, Theodor ve Max Horkheimer. 2014. *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çevirenler N. Ülner ve E. Öztarhan Karadoğan. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Aristoteles. 1987. *Poetika*. Çeviren İ. Tunalı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Artun, Erman. t.y. Adana Köy Seyirlik Oyunlarından Örnekler. Erişim tarihi 24 Temmuz 2019. <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/3.php>
- Artun, Erman. 1994. "Ritüel Kökenli Trakya ve Balkan Köy Seyirlik Oyunlarında Ölme-Dirilme, Kız Kaçırma Motifleri." Erişim tarihi 24 Temmuz 2019. http://turkoloji.cu.edu.tr/ HALKBILIM/57.php#_ftn1
- Bakhtin, Mihail. 2001. *Karnavaldan Romana – Edebiyat Teorisinden Dil Felsefesine Seçme Yazılar*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bakhtin, Mihail. 2004. *Dostoyevski Poetikasının Sorunları*. Çeviren C. Soydemir. İstanbul: Metis Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 2011. *Postmodern Etik*. Çeviren A.Türker. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Bergson, Henry. 2014. *Gülme*. Çeviren D. Çetinkasap. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Binark, Mutlu, Şule Karataş, Tuğrul Çomu ve Eray Koca. 2015. "Türkiye'de Twitter'da Trol Kültürü." *Toplum ve Bilim* 135: 124-58.
- Bishop, Jonathan. 2012. "Scope and Limitations in the Government of Wales Act 2006 for Tackling Internet Abuses in the Form of 'Flame Trolling'." *Statute Law Review* 33 (2): 207–16. <https://doi.org/10.1093/slr/hms016>
- Bishop, Jonathan. 2014. "Dealing with Internet Trolling in Political Online Communications: Towards the This is Why We Can't Have Nice Things Scale." *International Journal of E-Politics* 5 (4): 1-20. <https://doi.org/10.4018/ijep.2014100101>
- Bulut, Ergin ve Erdem Yörük. 2017. "Mediatized Populisms | Digital Populism: Trolls and Political Polarization of Twitter in Turkey." *International Journal of Communication* 11: 4093-117.
- Burke, Peter. 2008. *Kültür Tarihi*. Çeviren M.Tunçay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Dahlberg, Lincoln. 2001. "Computer-Mediated Communication and The Public Sphere: A Critical Analysis." *Journal of Computer-Mediated Communication* 7 (1). <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2001.tb00137.x>
- Ekşi Sözlük. 2002. "Teşrik-i mesai" kelime anlamı. Erişim tarihi 28 Mayıs 2019. <https://eksisozluk.com/entry/1064994>
- Freud, Sigmund. 1996. *Esprî Sanatı*. Çeviren E. Alkan. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Freud, Sigmund. 1998. *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*. Çeviren E. Kapkın. İstanbul: Payel Yayınevi.

- Hardaker, Claire. 2010. "Trolling in Asynchronous Computer-Mediated Communication: From User Discussions to Academic Definitions. *Journal of Politeness Research.*" *Language, Behaviour, Culture* 6 (2): 215-42. <https://doi.org/10.1515/jplr.2010.011>
- Hardaker, Claire. 2013. "'Uh....not to be nitpicky,,,,,but...the past tense of drag is dragged, not drug." An Overview of Trolling Strategies." *Journal of Language Aggression and Conflict* 1: 58-86. <https://doi.org/10.1075/jlac.1.1.04har>
- Karataş, Şule ve Mutlu Binark. 2016. "Yeni Medyada Yaratıcı Kültür: Troller ve Ürünleri 'Caps'ler." *TRT Akademi Dijital Medya Sayısı* 1 (2): 426-48.
- Manguel, Alberto ve Gianni Guadalupi. 2007. *Hayali Yerler Sözlüğü* – 1.Cilt. Çevirenler S. Okyay ve K. Kutlu. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Mercimek, Barış, Nihal Dulkadir Yaman, Aydın Kelek ve Hatice Ferhan Odabaşı. 2016. "Dijital Dünyanın Yeni Gerçeği: Troller." *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 6 (1): 67-77.
- Morreall, John. 1997. *Gülmeyi Ciddiye Almak*. Çevirenler K. Aysevener ve Ş. Soyer. İstanbul: İris Yayıncılık.
- Neuman, W. Lawrence. 2017. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*. 2. Cilt. Çeviren S. Özge. Ankara: Yayınodası.
- Özsoy, Duygu. 2015. "Tweeeting Political Fear: Trolls in Turkey." *Journal of History School (JOHS)* 12: 535-52. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh750>
- Page, Raymond Ian. 2009. *İskandinav Mitleri*. Çeviren İ. Yılmaz. Ankara: Phoenix Yayınevi.
- Saka, Erkan. 2016. "Siyasi Trollük Örneği Olarak Ak Troller." *Birikim* 322: 17-22.
- Shachaf, Pnina ve Noriko Hara. 2010. "Beyond vandalism: Wikipedia trolls." *Journal of Information Science* 36 (3): 357-70. <https://doi.org/10.1177/0165551510365390>
- Smith, James. 2004. "Karagöz and Hacivat: Projections of Subversion and Conformance." *Asian Theatre Journal* 21 (2): 187-93. <https://doi.org/10.1353/atj.2004.0027>
- Taylor, Charles. 2014. *Seküler Çağ*. Çeviren D. Körpe. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. t.y. "Karnaval" kelime anlamı. Erişim tarihi 25 Nisan 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5c8e4ed9b59732.92739822
- Türk Dil Kurumu. t.y. "Gülme" kelime anlamı. Erişim tarihi 20 Nisan 2019. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cc00e2d9b42e6.65050465
- Türkmen, Fikret ve Pınar Fedakâr. 2009. "Türk Halk Tiyatrosunda Hareket Komisine Bağlı Mizahi Unsurlar." *Milli Folklor* 82: 98-109.
- Virkar, Shefali. 2014. "Trolls Just Want to Have Fun: Electronic Aggression within the Context of e-Participation and Other Online Political Behaviour in the United Kingdom." *International Journal of E-Politics* 5 (4): 21-51. <https://doi.org/10.4018/ijep.2014100102>

Muhafazakâr Basının Modernizm, Bilim ve Teknolojiye Yaklaşımı: *Büyük Doğu* Örneği (1949-1959)

Ferda İdil Lostar

<https://orcid.org/0000-0002-2996-9558>

idilstr@gmail.com

Öz

1946 yılında çok partili sisteme geçiş ile birlikte Cumhuriyet Türkiye'si içerisinde kendini gösterme fırsatı bulan muhafazakâr siyaset anlayışı, Demokrat Parti'nin (DP) on yıllık iktidarı süresince çeşitli düşünürlerin katkılarıyla şekillenmiştir. DP'nin iç ve dış politikaları ile uyumlu biçimde gelişen bu yeni muhafazakârlık biçimi, erken Cumhuriyet dönemi muhafazakârlarında görülen uzlaşmacı ve sentezci yaklaşımdan farklı bir biçimde, temel değerlerini bir yaşam ve siyaset tarzı olarak hâkim kılmaya gayesi taşımıştır. Günümüzdeki mevcut sağ-muhafazakâr ideolojinin inşasında önemli rol oynayan isimlerden biri Necip Fazıl Kısakürek olmuştur. Çeşitli sağ siyasi hareketlerin ortak referans noktalarından biri olan Kısakürek'in düşünce sistemini anlamak, günümüz muhafazakâr siyasetini anlamlandırabilmek açısından da önem taşımaktadır. Bu çalışmada, Kısakürek ve kurucusu olduğu hareketin, *Büyük Doğu* dergisinde somutlaşan ve alanyazın içerisinde görece arka planda kaldığı düşünülen modernizm ve bilim-tekniğe dair görüşleri ile dönemin iktidar partisinin ve uluslararası siyasi konjonktürün bu görüşleri nasıl biçimlendirdiğine odaklanılmıştır. DP'nin iktidarı devraldığı dönem ile sınırlandırılan araştırmada, *Büyük Doğu* dergisinin Ekim 1949 ile Ekim 1959 yılları arasında haftalık olarak yayımlanan 105 sayısında yer alan "Ruh Nerede" ve "Müsbet İlimler" köşeleri, konuyla alakalı tematik yazılar ile "İdeolojya Örgüsü" isimli yazı dizisi söylem analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu*, modernizm, muhafazakârlık, bilim.

•••••

Makale geliş tarihi: 30.12.2018 ■ Makale kabul tarihi: 2.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 307-328

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.654023

Conservative Press' Approach on Modernism, Science and Technology: The Case of Büyük Doğu (1949-1959)

Ferda İdil Lostar

<https://orcid.org/0000-0002-2996-9558>

idilstr@gmail.com

Abstract

Conservatism, which had the opportunity to show itself in the Republic of Turkey under favour of the transition to a multi-party system in 1946, was shaped by the contributions of several ideologues during the ten-year rule of the Democratic Party (DP). This new form of conservatism, which developed in conformity with the DP's domestic and foreign policies, had the aim of making its core values dominant as a form of life and politics, unlike the conciliatory and synthesist approach seen in the conservatives of the early republican era in Turkey. One of the most important names among people who immensely contributed to the conservative ideology was Necip Fazıl Kısakürek. Comprehending the mentality of Kısakürek as a person who was referenced by various right-wing political movements is also crucial in terms of understanding today's conservative politics. In the light of these, this study focused on the perspectives of Kısakürek and his movement, *Büyük Doğu* (Great East), on modernism, science, and technology which were concretized in *Büyük Doğu* magazine, and how the ruling party and the global conjuncture in politics of the period shaped these views. In this context, "Where is the spirit?" and "Positive Sciences" columns, which appeared in 105 issues of *Büyük Doğu* magazine published weekly between October 1949–October 1959, related thematic articles and the article series named "Ideological Pattern" were examined by discourse analysis method.

Keywords: Necip Fazıl Kısakürek, *Büyük Doğu*, modernism, conservatism, science.

• • • • •

Received: 30.12.2018 ■ Accepted: 2.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 307-328

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.654023

Türkiye’de muhafazakârlık, farklı dönemlerde farklı ideolojilere eklenmekle birlikte modernizm ile her zaman sorunlu bir ilişki içerisinde olmuştur. Bu sorunlu ilişkinin kurulduğu zamanlardan biri de kuşkusuz Demokrat Parti’nin (DP) iktidarda olduğu 1950-1960 arasındaki on yıllık süredir. DP iktidarı dönemindeki muhafazakârlığın modernizm ile olan ilişkisinin en iyi okunabileceği mecralardan biri 35 yıllık yayın hayatıyla *Büyük Doğu* dergisidir. Derginin kurucusu olan Necip Fazıl Kısakürek ise başta İslamcılık olmak üzere muhafazakâr ve milliyetçi yaklaşımlar ile toplumsal kimliğin oluşumuna etki eden önemli isimlerden biridir. Bu çerçeveden hareketle bu çalışmada, muhafazakârlık perspektifinden *Büyük Doğu* dergisinin ve Kısakürek’in modernizmi ele alış biçimlerine odaklanılmıştır.¹

İnsanlık tarihinin en büyük kırılma anlarından biri olarak görülen Sanayi Devrimi’nin İngiltere’de doğduğu 17. ve 18. yüzyıllar, yalnızca iktisadi üretim biçimlerinin ve sınıflararası ilişkilerin değil, bunlar üzerinden bütün bir toplumsal yapının da dönüşüme uğramasının başlangıcı olmuştur. Top-

•••

1 Bu çalışma 29-30 Kasım/1 Aralık 2017 tarihleri arasında Ankara’da düzenlenen 15. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi’nde sunulan “Muhafazakâr Basının Bilim ve Teknolojiye Yaklaşımı: Büyük Doğu Örneği (1949-1959)” başlıklı bildiri metninin geliştirilmiş hâlidir.

lumsal yapının bu denli sarsılışı, beraberinde bu yapıyı oluşturan düşünüş biçimlerinde de yeniliklere gidilmesini gerektirmiş ve Fransızların öncülüğünü yaptığı Aydınlanma Çağı ile birlikte o güne dek dinin egemenliği altında kalıplaşmış toplumsal fikir yapısının merkezine akıl kavramı oturtulmuştur. Kurucu ve dönüştürücü bir güç olarak insan aklını her şeyin önüne koyan Aydınlanma düşüncesi, bir diğer kırılma anı olarak tanımlanabilecek Fransız Devrimi'ne giden yolu da böylece açmıştır.

İlk olarak 16. yüzyılın birinci yarısında karşımıza çıkan modernizm hareketleri, 17. ve 18. yüzyıllarda gerçekleşen bu devrim hareketlerinin beraberinde getirdiği değerler çerçevesinde şekillenmiş; neticede, aklın ve bilimin ışığında ilerlemeyi öngören ve kendini skolastik düşüncenin karşısında konumlayan bir hâl almıştır.

Toplumsal, ekonomik ve siyasi alanlarda yaşanan bütün bu köklü değişimler, kaçınılmaz bir biçimde karşıtını da doğurmuş ve nihayetinde muhafazakârlık, Avrupa'da 17. ve 18. yüzyıllarda gerçekleşen Sanayi Devrimi ve Aydınlanma düşüncesinin öncülüğünü yaptığı Fransız Devrimi ile sarsılan geleneksel değerleri koruma çabası olarak ortaya çıkmıştır. Muhafazakâr düşünce sisteminin kurucu teorisyenlerinden Edmund Burke'un Fransız Devrimi'ne dair "Fransızlar asla cüret edilmemesi gereken bir şeyi yaparak kurucu aklın özentiliklerine kapılıp, bütün bir toplumu devlet gücünü kullanarak değiştirmeye kalkışmışlardı" (Burke'dan aktaran Özipek 2005, 87) şeklindeki sözleri, muhafazakârlık ile rasyonel aklı yücelten Aydınlanma felsefesinin karşıtlığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Yine de her ne kadar modernizm üzerine tartışmalar modernizm ve gelenekçilik olarak iki farklı kutup yaratma eğiliminde olsa da muhafazakârlığı salt modernizm ve değişim karşıtlığı olarak okumamak gerekir. Çünkü erken Cumhuriyet dönemi muhafazakârları tam da bu iki karşıtlığın arasında, geleneğe yaslanmış bir modernleşme peşinde olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde gerçek bir muhafazakâr oluşumdan bahsedilememekle birlikte, 1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'na karşı gelen tepkiler ilk örneklerden sayılabilir. Fakat "var olanı koruma" şiarıyla güdülenen bir muhafazakârlık yaklaşımının, bir düşünce sistemi olarak gelişmesini sağlayan asıl itici güç, erken Cumhuriyet döneminde tek parti rejiminin geleneksel anlayışı tasfiye çabaları olmuştur. Modern Türkiye'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün, "efendiler, Türkiye Cumhuriyeti'ni tesis eden Türk halkı medenidir. Tarihte medenidir, hakikatte medenidir. Fakat ben sizin öz kardeşiniz, arkadaşınız, babanız gibi 'medeniyim' diyen Türkiye

Cumhuriyeti halkı, fikriyle, zihniyetiyle medeni olduğunu ispat ve izhar etmek mecburiyetindedir” (aktaran Lewis 1993, 268) sözlerinde kendini bulan medeniyet arzusu ve Kemalist devrimin modernleşme projesi dâhilinde geçmişle kurulan bağları koparmaya ve toplumsal bir dönüşüm gerçekleştirmeye dair girişimleri, muhalif kesimi muhafazakârlık çatısı altında toplamıştır. “Türk-gelenekçi muhafazakârlığının inşa yılları” (İrem 1997, 52) olarak ifade edilebilecek bu dönemde oluşmaya başlayan bu yeni Türk muhafazakârlığını, tepkisel bir oluşum olmasına rağmen, “reaksiyoner gericilik” olarak tanımlamak uygun olmayacaktır. Çünkü Kemalist rejim içerisinde doğup büyüyen bu akımın önde gelen isimleri modernizm ve Batılılaşma karşıtı olmamakla beraber, radikal bir dönüşüm yerine daha ihtiyatlı bir geçişi savunmuştur.

1946’dan sonra çok partili hayata geçiş ile birlikte şekillenen muhafazakâr anlayış, Murat Yılmaz’ın ifadeleri ile “hayatından memnun olmayan ve değiştirmeye gayret eden kitlelerin ve onların siyasi temsilcilerinin değişim söylemi ile bu insanların tutunma söyleminin dilemmasında teşekkül etmiş” (Yılmaz 2006, 7) olup bu dönemde Türk muhafazakârlığı, eskiye körü körüne bir bağlılıktan ziyade, kaçınılmaz ve gerekli görülen değişime temkinli bir yaklaşım hâlini almıştır.

Erken Cumhuriyet Döneminde Muhafazakâr Modernizmin Pozitivizme Yaklaşımı: Zahir ile Batını Uzlaştırma Çabası

Erken Cumhuriyet dönemi Türk muhafazakârları, 1921-1923 yılları arasında İstanbul’da on beş günde bir olmak üzere toplam 42 sayı olarak yayımlanan *Dergâh* dergisi etrafında bir araya gelmiştir. Yahya Kemal, Ahmet Hâşim, Abdülhak Şinasi, Yakup Kadri, Mustafa Şekip ve İsmail Hakkı Baltacıoğlu gibi önemli isimleri barındıran dergi, Bergsoncu bir felsefeyle yeni bir yaklaşım ortaya koymayı amaçlamıştır. Nazım İrem’in, “Cumhuriyetçi modernizm anlayışının siyasal ve kültürel sınırları içinde ve bizatihi yükselen modernist dalganın düzen felsefesi olma iddiası ile gelişen bir fikir hareketi” (İrem 1999, 141) şeklinde tanımladığı Türk Bergsonculuğu², “muhafazakâr modernlik” olarak adlandırılabilir hareketin felsefi zeminini oluşturmuştur. Bu “sentezci muhafazakârlar”, rejimle doğrudan çatışmaya girmekten kaçınmakla beraber, inkılabın ideolojisini oluşturmak amacıyla 1931 senesinde kurulan

•••

2 1859-1941 yılları arasında yaşamış ünlü filozof Henri Bergson, materyalizm karşıtı bir yaklaşımla akıl yerine metafiziği öne çıkarmış ve sezgiciliği sistemleştirmiştir. Necip Fazıl Kısakürek ve *Büyük Doğu* dergisi özelinde, Bergsonculuğun Türk muhafazakârlığına yansımaları hakkında daha detaylı bilgi için bkz. Sönmezer 2014.

Kadro dergisi yazarlarıyla da sıklıkla karşı karşıya gelmiş, pozitivist ve tarihsel materyalizme dayanan bir Kemalizm okumasına karşı çıkmışlardır.

Kadrocuların pozitivist, materyalist, rasyonalist ve tarih felsefesi bakımından ilerlemeci-evrensel yaklaşımlarının karşısında, muhafazakârların tarih, gelenek, ahlak ve sezgi eşliğinde ortaya koyduğu, “yerli ve milli” olmanın öncelendiği bir başka yaklaşım daha söz konusu olmuştur (Yıldız 2011, 192-194). “Baltacıoğlu’nun ‘ananeci’, Safa’nın ‘muhafazakâr’, Ağaoğlu’nun ‘şahsiyetçi’ ve Ülken’in ‘ahlakçı’ tezleri, siyasal akılcılık ve bilimcilik karşıtı bir eğilim olarak -kimi noktalarda Bergsoncu felsefeyle de çakışarak- ortak bir felsefi-siyasal zemin yaratmaya başlamışlardır” (İrem 1997, 60).

Çağdaş medeniyetler seviyesine ulaşmayı öncelikli hedef belirleyen Kemalizm, modernleşmeyi bütüncül bir süreç olarak ele almış, teknik imkânların gelişebileceği bir toplumun var olabilmesi için ekonomik, siyasal ve sosyal yapıda kapsamlı bir dönüşüm amaçlamıştır. Bu bağlamda söz konusu dönemde toplumun yeniden inşasında, geleneksel kimlikleri ve değerleri koruyan uzlaşmacı bir yaklaşım değil, her alanda kökten bir değişimi öngören radikal bir tutum hâkim olmuştur (Belge 1983, 260). Burada hedef, teolojik ve metafiziksel bir takım aşamalardan zorunlu olarak geçildikten sonra bunların geride bırakılması ve ardından akıl ile bilimi öne çıkararak pozitivist yaklaşımın egemen kılındığı bir toplum yapısına ulaşmaktır.

Teknik modernizmi kabul ederken siyasal ve kültürel modernizme temkinli yaklaşan modern muhafazakârların topyekûn bir modernizm ithaliyle suçladıkları Kemalizm ile olan problemlili ilişkileri de işte bu noktada başlamaktadır. Kemalizm’i Aydınlanma ve pozitivism felsefeleri ile özdeşleştiren modern muhafazakâr anlayış, Cumhuriyet’in pozitivist ve bilimci dünya görüşünün, tıpkı Batı’da olduğu gibi, ruhani ve ahlaki bir boşluğa, dolayısıyla da toplumsal bir yozlaşmaya sebep olacağını öne sürmüş, 20. yüzyılın ikinci yarısına doğru bilimsel ve teknik buluşların ilerlemesiyle bu tutum daha da belirgin hâle gelmiştir. Peyami Safa’nın, modernizm ve onun dayanağı olan pozitivismin modern toplumda yarattığı bunalımları aktarmayı amaçlayan (Akıncı 2008, 132-133) *Türk Düşüncesi* dergisindeki yazısı bu bakış açısını yansıtmaktadır:

(...) Bilhassa müsbet denilen ilimlerde determinizm prensibinin kesin bir hakikat halinden çıkışı, fizikte quanta ve rölativite nazariyeleri, akıl şemalarıyla her şeyin izah edilebileceği inancını temelinden değiştiriyordu. XX’nci yüzyılın başında doğan büyük huzursuzluk, iki dünya harbinin de yıktığı ümitlerle birlikte, ilmin

ve aklın her şeyi izah ettikten başka, insan topluluklarına da ebedi barış ve düzen vereceği hayalini sürükleyip götürdü (Safa'dan aktaran Akıncı 2008, 137).

Öte yandan, Aydınlanma felsefesine karşı geliştirilen tepkiyle rasyonel aklın yerine tanrısal akli koyan Avrupa muhafazakârlığından farklı olarak erken Cumhuriyet dönemindeki muhafazakâr anlayış, İslam'ın akılcı yönünü ön plana çıkararak Aydınlanma düşüncesi ile arasında zıt bir ilişki kurmayı reddeder. Böylece muhafazakârlık, tekniğin ve bilimin gelişmesinin önünde bir engel olarak var olmaz, aksine onu teşvik eder. Bu yaklaşım en net olarak Safa'nın, "ilim akla, din imana, sanat hayale dayanır. Sahaları ayrıdır; birbirleriyle çatışmazlar" (1999, 144) sözlerinde kendini göstermektedir.

Rasyonel akli en tepeye koyan Aydınlanma felsefesine karşı getirilen eleştiriler, muhafazakâr görüşe hâkim olan anti-pozitivist yaklaşımın da temelini oluşturmaktadır. Daha önce de belirtildiği gibi erken dönem modern muhafazakârlar, insan akli ile tanrısal akıl arasında taban tabana bir zıtlık kurmamakla beraber, Sünni İslam geleneğinden gelen bir refleksiyle insan aklını kurucu bir unsur olarak yetersiz bulmaktadır. Bu nedenle pozitivism eleştirilerinde, salt akla dayalı olarak yapılacak değişikliklerin sebep olacağı sonuçları ortaya koyma çabaları göze çarpmaktadır.

Demokrat Parti Döneminde Muhafazakârlığın Dönüşümü

Türkiye'nin günümüzdeki anlamında muhafazakârlıkla³ asıl karşılaşması ise DP döneminde (1950-1960) gerçekleşmiştir. Liberal yaklaşımıyla öne çıkan DP'nin kuruluşu, tek parti döneminde kendine yer bulamayan muhafazakâr tepki ve taleplerin gün yüzüne çıkabilmelerine de zemin hazırlamıştır. Her ne kadar önceleri pek çok kesim tarafından Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) devamından ibaret bir parti olarak yorumlansa da DP'nin varlığı, Meclis içinde artık kaçınılmaz olan ayrışmaları da beraberinde getirmiştir. Böylece Kemalizme bağlı koparamayan erken dönem Türk muhafazakârlarının aksine temel değerlerini bir yaşam ve siyaset biçimi olarak sunan muhafazakârlık biçimi görünür olmaya başlamıştır (Aydın 2016, 290). Dahası, Tanzimat'tan Kemalizm'e dek süren modernleşme çabalarına bir karşılık veremeyen Anadolu halkı, DP'nin yönlendirmeleriyle modernleşme sürecine dâhil olmuş ve bu süreç, zorunlu bir muhafazakârlaşmayı da beraberinde getirmiştir. "Modernleşme ile gelen muhafazakârlık", her ne kadar kendi içinde çelişkili görünse de bu, DP'nin sanayileşme hamleleri sonucu hızlanan köyden kente

3 Burada muhafazakârlık, Ömer Çaha'nın ifadesiyle "değişimi reddedici, statükocu bir yapı" olarak ele alınmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Çaha 2001.

göçün ve nihayetinde merkez sağ siyaset politikalarının bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. Hasan Ufuk Aktaşlı'ya göre DP'yi iktidara getiren güç, Kemalist modernleşmeye tepkili muhafazakâr Anadolu halkı değildir. Zira o yıllarda halk, Müslüman olmakla beraber, muhafazakâr bir yönetim biçimine kavuşma arzusuyla hareket etmemiştir. Aksine, çok daha edilgen bir biçimde, muhafazakârlaştırılma yoluyla sisteme eklenmiştir (Aktaşlı 2011, 152).

Geleneksel değerlerden kopmadan mecburi bir Batılılaşmayı öngören hâkim anlayışın, sonraları merkez sağın ideolojisi hâline gelecek olan Türk-İslam sentezine evrilmesi sürecinin tohumları da bu dönemde atılmıştır. Yine bu dönemde, “yeni anlayışın sonucu olarak İslam, milliyetçilik ve modernite sentezini yapmaya çalışan bir aydın tipolojisi” (Dönmez 2011, 42) olarak Kısakürek ve Nurettin Topçu gibi isimleri görmek mümkündür. Bu yıllarda Türk sağı tarafından en çok rağbet gören yayınlar ise *Çınaraltı*, *Sebilürreşad* ve bu çalışmada konu edilen *Büyük Doğu* olmuştur.

Muhafazakâr Modernizme Radikal Bir Soluk: Necip Fazıl Kısakürek

Muhafazakâr ve İslamcı kesimin önde gelen kanaat önderlerinden olan ve “siyasal İslamcılığın söylemi ve içeriğinde olgunlaşmayı sağlayan” (İnceoğlu 2009, 47) Kısakürek'in muhafazakârlığı, gerek kendinden öncekiler gerekse kendi dönemindekilerden oldukça farklıdır. Sert dili, uzlaşmaz tavrı ve İslamcı dünya görüşü ile Türk muhafazakârlığını yeni bir boyuta taşıyan Kısakürek, fikriyatını, kurucusu olduğu *Büyük Doğu* dergisi üzerinden ortaya koymayı ve yaymayı amaçlamıştır.

“Hakka ve yeni bir dünya görüşüne bağlı Müslüman Türklerin gazetesi” (Nisan 2015, 193) olma iddiasıyla yola çıkan *Büyük Doğu*, 17 Eylül 1943'ten başlayarak günlük, haftalık ve aylık 16 devre ve 512 sayı hâlinde, kesintili olarak, 5 Haziran 1978'e kadar yayın hayatını sürdürmüştür. *Büyük Doğu* dergisi, kurucusu olan Kısakürek'in haricinde Ziya Şakir, Mahmut Yesari, Reşat Ekrem Koçu, Nurullah Berk, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet Faruk Gürtunca, Sûphi Nuri İleri, Hüseyin Cahit Yalçın, Nizamettin Nazif, Nejat Muhsinoğlu, Peyami Safa, Şükrü Baban, Burhan Belge, Kazım Nami, Salih Zeki, Tevfik Fikret, Özdemir Asaf, İskender Fikret, Kenan Harun, Salah Birsal, Mehmet Turhan, Sait Faik gibi isimleri de içeren geniş bir yazar kadrosu barındırmasına rağmen, “ortak bir zihin dünyasından ya da ortak bir proje olmaktan ziyade salt Kısakürek'in zihin dünyasının, fikirlerinin, dini ya da ahlaki inançlarının ve gelecek tasavvurunun ürünü” (Üstün 2011) olmuştur. Nitekim, dergideki

pek çok yazı esasında Kısakürek'e ait olup "Adıdeğmez", "Adını Vermeyen Profesör", "Ahmet Abdülbaki", "B. D.", "Be. De.", "Büyük Doğu", "Büyük Doğu Cemiyeti", "Dedektif X Bir", "Eski Sözcü", "Fa.", "F. K.", "Garipoğlu", "Gözcü", "Ha. A. Ka.", "Kılıçoğlu", "Lâedri", "M. Sarıçizmeli", "Mürid", "Müstensih", "Ne-Fe-Ka", "Nüktedan", "Ö-Ö.", "Özcü", "Sözcü", "Ş. Ü." ve "Şahs-ı Meçhul" gibi çeşitli müstear isimlerle yayınlanmıştır (İslamcı Dergiler Projesi, t.y.).

Büyük Doğu'nun tirajına dair kesin bilgi olmamakla birlikte, Kısakürek'in Adnan Menderes'e yazdığı mektuplardan, günlük gazete olarak çıktığı 1956 senesinde yaklaşık 20 bin civarında basıldığı anlaşılmaktadır (Karaca 2009, 109-116). Bu dönemde, DP'nin yayın organı olan *Zafer* gazetesinin 40 bin ve bir başka DP taraftarı gazete olan *Havadis*'in 30 bin tirajı (Yetim 2006, 195) olduğu göz önüne alındığında birçok kez kapatılan, yayın biçimi, süresi ve yazar kadrosu defalarca değişen *Büyük Doğu*'nun bu tirajı, Kısakürek'in Menderes'ten ödenek talep ederken cesaretlendiricisi olmuştur.

"Siyasi-Edebi Haftalık Mecmua" olarak tanıtılan dergi, salt edebi bir yayın olmanın ötesinde, İslamcı-muhafazakâr görüş hâkimiyetinde bir karşı tarih yazımının da gerçekleştiği bir yayın görevini üstlenmiştir. Cumhuriyet'in ilerici reformlarına cephe alan *Büyük Doğu*, kendinden önceki dönemin muhafazakâr geleneğinden farklı olarak daha radikal bir konumdan geçmişe seslenir. Modernleşme hamlelerini kötü bir Batılılaşma taklidi olarak yorumlayan Kısakürek, bu girişimlerin köksüz, yabancılaşmış ve özünden koparılmış bir Türk toplumu yaratacağını ileri sürer. Burada eleştiri getirilen kesim yalnızca Cumhuriyet'in kurucu kadrosu değil, Tanzimat'tan bu yana süregelen reformların uygulayıcıları ve destekleyicileridir.

Her ne kadar sonraları, özünde maddi destek beklentisine dayalı ve neredeyse tek taraflı bir ilişkiye dönüşecek olsa da Kısakürek-Menderes yaklaşımının temelinde de bu ortak CHP karşıtlığı yatmaktadır (Karaca 2009, 21). Başlangıçta, DP'yi CHP ile "aynı kök ve ana gövdeye bağlı bir muvazaa partisi" (1975, 293) olarak tanımlayan Kısakürek'in, sonraları Menderes'i adeta bir kurtarıcı gibi görerek *Büyük Doğu*'yu emrine sermesinde, kendi ifadesiyle, "Halk Partisi rejimini yekûn hâlinde ele almak ve temelinden devirmek" (1994, 222) gayesi bulunmaktadır. Kısakürek, "dünyaya İslam gözlüğünden bakan ve davasına Menderes'i kazanmak isteyen gazete" (1994, 230) olarak tanımladığı *Büyük Doğu*'yu, aynı zamanda, "Türkiye'nin muhtaç bulunduğu ruh imarını gerçekleştirecek yegâne güç" (1994, 222) konumuna yerleştirir.

Büyük Doğu'da Modernizm ve Pozitivizm Eleştirisi

Kısakürek, *Büyük Doğu*'da kaleme aldığı "İdeolocya Örgüsü" isimli yazı dizisinde ıslahçıları, kendi deyimiyle "reformacılar"ı, "biçare idrak bünyesi" (Büyük Doğu 1949a, 2)⁴ şeklinde tanımlar. Arada kalmış olan bu hareketler, ne var olandan tamamen kurtulabilmekte ne de yeni olanı tamamen özümseyebilmektedir. Ona göre Tanzimat "şaşkın ve kısır", Meşrutiyet "daha az şaşkın fakat çok daha idraksiz" reform hareketleriyken Cumhuriyet, Batı'yı kökten benimsemeye kalkışarak reformculuğu bozmuştur. "Dinsizler ile dindarlar arasında bir köprü" olarak tanımladığı bu "yeni devrin reformacıları", aklı ve fen bilimlerini öne çıkararak şeriat hükümlerinin geçersiz kılındığı, peygambersiz ve kitapsız bir din tasarlamak niyetindedir (Büyük Doğu 1949a, 2).

Erken Cumhuriyet dönemi modern muhafazakârlarında görülen anti-pozitivist tutum, *Büyük Doğu*'da da belirgin biçimde karşımıza çıkmaktadır. Pozitivizmin aklı yücelten yaklaşımına karşılık Kısakürek, "İdeolocya Örgüsü"nde, insan aklının sınırını "hiçbir şeyi anlamayacağını anladığı yer" (Büyük Doğu 1949b, 2) olarak belirler. Onun tahayyül ettiği gerçek mümin, akla set çekmemekle beraber, reformcular gibi her hususu akla bağlamaz ve sahip olduğu sınırlı aklı, dinin emrinde bir hayat sistemi inşa etmekte kullanır.

Müspet bilgileri, kısaca "aklın istismar hakkı" (Büyük Doğu 1950a, 2) olarak tanımlayan Kısakürek, esasında bu hakkın bizzat İslam'ın malı olduğunu ve insanı diğer mahlûklara hâkim kılan Kur'an tarafından müminlere emredildiğini öne sürmektedir. "İdeolocya Örgüsü" yazı dizisinde yer alan Başyücelik Devleti⁵ programının ikinci maddesi konuyla ilgili şöyle der: "Batı'nın ruhtan mahkûm müsbet bilgilerinin taklide değer hiçbir yönünün bulunmadığı ortaya çıkarılacak ve küçüklük ukdesi kökünden kazanacak; mevcut Garp bilgileri ise çabucak ve vazifelileri idam cezası altında erişmeye memur ve mecbur eden bir disiplinle Türk'e mal edilecektir" (Büyük Doğu 1954d, 2). Bu süreçte, İslami temsil kadrosunun, Rönesans'ı kavrayamamasıyla ilim dünyasında Batı'ya kaptırdığı liderliğin kazanılması ise ancak "çıldırtacak veya öldürecek derecede haşin bir manevi cendere içinde sıkı sıkı" (Büyük Doğu 1950a, 2) da olsa gerçekleşecek bir öğrenim sonucunda mümkün olacaktır.

•••

4 Atıftaki Büyük Doğu, Kısakürek'in kullandığı takma isimdir.

5 Kısakürek'in ideal devlet olarak tasavvur ettiği Başyücelik Devleti, başında bir Başyüce'nin ve Yüceler Kurultayı'nın bulunduğu ve Ruhçuluk, Ahlakçılık, Milliyetçilik, Şahsiyetçilik, Cemiyetçilik, Keyfiyetçilik, Nizamçılık, Müdahalecilik ve Sermayede Tahdit (sınırlama) ilkelerine bağlı bir ütopya devletidir. *Büyük Doğu*'da, "İslam İnkılabı" olarak da ifade edilmiştir.

Bergson'un, "akıl en geniş nezaret ufku, kendi hiçliğini kavramak ve kendi kendisini tahrir etmiş" (Büyük Doğu 1949b, 2) sözlerine verdiği referansla Batı'nın İslamiyet'in getirdiği ezeli hakikate binlerce yıl sonunda dahi varamadığını ileri süren Kısakürek, sert bir Batı materyalizmi eleştirisi de getirir. "Müsbet bilgiler bir taraftan Batı'nın dünya fatihliğini sağlarken öbür taraftan da kendi kendisine hâkimiyetini, ruhi hegemonyasını alt üst etti ve onu çırpınan ruhuna dayanak arayan dışı ziynetli ve içi harap bir dev hâline getirdi" (Büyük Doğu 1959b, 2) diyerek Batı medeniyetinin ruhani bir buhran yaşamakta olduğunu öne sürer. Bu buhran, dergi kapaklarında "Ruh Olmayan Yerde Makine Ezer" (Büyük Doğu 1950b), "Putlaştıran Makine: Putunun Esiri ve Mahkûmu Olan Garb Ona Hükmedecek Ruh Nizamı Arıyor" (Büyük Doğu 1950c), "Medeniyetler: Kurtarıcımızı Bekliyoruz" (Büyük Doğu 1951a), "İnsan; O Meçhul Vücudunu Didikleyle Didikleyle Ruhunu Unuttular" (Büyük Doğu 1951b), "Yıkılmaya Mahkûm Medeniyet: Maddeden Başka Payandası Kalmayan Garp" (Büyük Doğu 1951c) gibi başlıklarla da çokça resmedilmiştir.

Dergi kapaklarında ve içeriğinde sıklıkla "makineleşmiş insan" betimlemesi ve eleştirisi yer alsada Kısakürek makineleşmeye değil, bu yolla gelen esarete karşıdır. Ona göre makine bizzat yapılmadığı ve dışarıdan getirildiği sürece makineleşmek esarettir. "Garbın Şark'a yüklediği makine ve müsbet bilgiler esaretinden sıyrılmak, ancak o esaretin içinden geçmekle mümkün" (Büyük Doğu 1954c, 2) diyerek çareyi Batılı makine ve müspet bilgilerin kopulanmasıyla değil, onların fikriyatına ve ruhiyatına sahip olmakta görür. Ona göre maddeyi fethetmek için gereken güç, yine Doğu'nun kendi ruhundan gelen ahlak ve dünya görüşü olacaktır. Batı'nın çoktan makineleşmiş olan insanı için ise ufukta dahi görünmeyen kurtarıcı İslam'dır. Fakat Batı, "makineyi ve aleti emrine vereceği ruhi nizam, ahlak ve iman kutbundan mahrum" olması sebebiyle ilelebet bu buhrana mahkûm kalacaktır (Büyük Doğu 1959c, 2).

Kısakürek, "İdeolocya Örgüsü" yazı dizisinde yer alan "Doğunun Ucuzculuğu" ve "Batının Ucuzculuğu" isimli yazılarında Doğu'nun Batı eliyle Batı'nın ise kendiliğinden bir ucuzculuğa ve çürümeye tutulduğunu ileri sürer. Ona göre Friedrich Hegel'in başlatıcısı olduğu Batı ucuzculuğu, Engels ve Marx'ın "ucuz, kaba ve köksüz" planları olan tarihsel materyalizm yoluyla ve Albert Einstein'ın muazzam dehasını maddenin istismarında kullanmasıyla gelişmiştir (Büyük Doğu 1954b, 2). Kendi rönesansını çoktan yaşamış ve şimdilerde bir tür rehavete düşmüş olan Doğu âleminde ise "Doğu'yu kaybetmiş, Batı'yı da bulamamış yarı münevverler" in bir tarafı olduğu gibi reddetmesi ve diğer tarafı olduğu gibi kabul etmesiyle bugünkü ucuzculuk ortaya çıkmıştır. Bu durumdan Batı'yı sorumlu tutan Kısakürek'e göre üniversitelerden

hukuka, siyasetten edebiyata dek hâkim olan bu ucuzculuktan vazgeçmedikçe kurtuluş mümkün olmayacaktır (Büyük Doğu 1954a, 2).

Sıklıkla öze dönüşün gerekliliğine vurgu yapan Kısakürek, Dedektif X Bir mahlasıyla kaleme aldığı bir yazısında şöyle der:

Ey Türk uyan! Arada bir uyandırılmak bahanesiyle büsbütün yatırıldığıın asırlık uykudan kalk. Avrupalılaştırmak, medenileşmek, muasırlaşmak gibi sana bu gayenin hakikat ve hâkimiyetini değil de yalanını ve mahkûmiyetini aşıl原因an bütün dolandırıcı tertiplerin bayılıcı gazlarından silkin. İrzını, ruhunu, şahsiyetini ve mukaddesatını yutmak isteyen tarihi cereyan ve tesirlerin kaynağını ve kahramanlarını iyice tanı. Tedbirlerini al ve kurtul (Dedektif X Bir 1949, 3).

Fakat burada kastedilen öz, ne Orta Asya Türkleri ne de yozlaşmanın başlangıcı olarak gördüğü Kanuni Sultan Süleyman (Kısakürek 2012, 75) ile diğer reformcu padişahları kapsayan Osmanlı İmparatorluğu'dur. Öz, yani Kısakürek'in "asr-ı saadet"i, anlaşılmadığını öne sürdüğü II. Abdülhamit'in dönemidir. Günümüz sağ-muhafazakâr siyasetinin de sıklıkla referans verdiği II. Abdülhamit'in önemi, "Cumhuriyet'e duyulan tepkinin tarihsel bir yol haritası veya pusula edinme ihtiyacı"ndan (Mert 2008, 127) ileri gelmiş olup, II. Abdülhamit'e yönelik gerçekleştiği ileri sürülen "mason komplosu" iddiaları, yalnızca Tanzimat ile başlayan modernleşme hareketlerine değil, Cumhuriyet devrimlerine gösterilen karşı duruşun da esas noktasını oluşturmaktadır.

Büyük Doğu'da Bilim ve Teknoloji

Derginin tematik köşelerinde yer alan bilim ve teknoloji yazılarına bakıldığında, yazar isimleri ve konular oldukça çeşitlilik göstermekle beraber, bakış açısında genel bir tutarlılık hâkimdir. Çalışma kapsamında incelenen "Müspet İlimler Sanat Olunca" başlıklı köşede, 1949'da Prof. Salih Murat Uzdilek ve 1950'de Dr. Haluk Nurbaki fen bilimleri alanında teolojik bir söylemle süslenmiş, teknik ve görece nesnel metinler yayımlamıştır. 1954'e gelindiğinde ise "Müspet İlimler" adını alan köşede Kısakürek, Prof. Ş. Ü. mahlasıyla özelde Einstein genelde maddecilik üzerine yazılar yazmıştır. Yine aynı dönemde Ord. Prof. Dr. Mustafa Şekip Tunç, "Ruh Nerede?" isimli bir yazı dizisi kaleme almış ve amipler, beyin, ruh gibi konuları incelediği yazılarında ruhun nerede olduğu sorusuna cevap aramıştır. Ruhun, "her şeyde ve bütün kâinatta" (Tunç 1954, 8) olduğu çıkarımıyla sona eren bu yazı dizisinde de dergide yer alan diğer bilimsel yazılarda olduğu gibi metafiziksel bir yaklaşım göze çarpmaktadır.

İslamcı bakış açısını korumakla birlikte bilime dair nesnel bilgilerin verildiği ve derginin geri kalanının aksine oldukça yumuşak bir üsluba sahip olan bilim ve teknoloji makalelerinin dili, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) uzay çalışmaları üzerine birden sivrileşir. Soğuk Savaş yıllarında uzaya füze fırlatan SSCB'nin bu denemeleri "İlim Maskeli Siyasi Palavra" (S.M.E. 1959, 13), "Füze Hikayesinin İçyüzü" (Ord. Prof. S. 1959, 13) ve "Peyk ve Füze Yarışı" (Levitt 1959, 13) başlıklarıyla "Müspet İlimler" köşesinde yer bulmuştur. SSCB'nin bu çalışmalarını küçümseyen ve yalanlayan bir yaklaşımla Amerika Birleşik Devletleri (ABD) yanlısı bir tutumun dikkat çektiği bu yazılarda, S.M.E. mahlaslı yazar, "bu bir masala [...] bu bir ilmi palavraya benziyor" diyerek SSCB'nin esasında bir "oyun" oynadığını ve Amerikalıların bu denemelerden zaten haberdar olduğunu iddia etmiş, yine de Amerikalılara yaklaşmanın bu oyuna alet olmak yerine onun "maskesini yırtmak, manasızlığını belirtmek" olduğunu yazmıştır. Bu yazıdan bir hafta sonra yayımlanan, Ord. Prof. S. mahlaslı yazarın kaleme aldığı "Füze Hikayesinin İçyüzü"nde ise Sputnik'in⁶ gerçekten uzaya fırlatıldığı artık kabul edilmiş ve "Batılılar ile Sovyetler" arasında bir mukayeseye gidilmiştir. Sovyet füzesinin motor gücü bakımından Amerikalılara üstün olmasına rağmen hedefi tutturmada "başarısız ve beceriksiz" ve bu nedenle "caka ve palavra"dan ibaret olduğu dile getirilmiştir. "Moskova'dan yola çıkacak bir füzenin Washington'u bulup bulamayacağını kestiremeyiz ama aynı kuvvetle atılabilirse Washington'tan hareket edecek füze mutlaka Moskova'yı havaya uçuracaktır" sözleriyle sona eren yazı, söz konusu anti-komünizm olduğunda derginin Amerikan taraf-tarlığını net bir biçimde ortaya koymaktadır. Nitekim, Amerikalı gökbilimci Israel Monroe Levitt'in misafir yazar olarak kaleme almış olduğu "Peyk ve Füze Yarışı" isimli makale boyunca da Amerika'nın SSCB'ye üstünlüğü ispatlanmaya çalışılmıştır. Büyük Doğu, SSCB'nin bu hamlesinden o denli rahatsız olmuştur ki bu durum dergi kapağına da "Boşlukta Aya Değil İnsanların Ruh Boşluğuna Atılan Rus Füzesi" (Büyük Doğu, 1959d) başlığıyla yansımıştır.

Büyük Doğu'da Batı Kavramı ve "Yabancılar"

*Büyük Doğu'*nun daha ilk sayısından itibaren, Kısakürek'in fikirleri doğrultusunda şekillenmiş bir Doğu-Batı ayrımı dikkat çekmektedir. "*Büyük Doğu'*nun kucakladığı ve bütünleştirdiği Şark, vatan sınırları dışında herhangi bir ırk ve coğrafya planına bağlı değildir. Biz, *Büyük Doğu'*yu, vatanımızın bugünkü ve

•••

6 Dünyanın ilk yapay uydusu olan Sputnik 1, 4 Ekim 1957'de Sovyetler Birliği tarafından uzaya fırlatılmış ve başarılı bir biçimde yörüngeye yerleşmiştir. Sputnik'in fırlatılışı, aynı zamanda, SSCB ve ABD arasındaki teknolojik rekabeti kızıştıran uzay yarışının da başlangıcı olmuştur.

yarınki sınırlarıyla çevrili bir ruh ve keyfiyet planında arıyoruz. O, kendisini, mekân kadrosunda değil, zaman çerçevesinde gerçekleştirecek dava” (Büyük Doğu 1959a, 2) diyen Kısakürek, bu iki kutbun Doğu tarafının temsilcisi olarak gördüğü Türkiye’ye, Osmanlı İmparatorluğu’nun mirasçısı olarak ayrı bir önem ve Büyük Doğu idealini gerçekleştirme vazifesi atfeder (Çoban 2015, 75). Öte yandan, coğrafi olmadığı belirtilen bu ayrımın Batı tarafının temsilcileri ise çoğu kez Avrupa milletleri, Sovyetler Birliği ve illet olarak nitelendirildiği modernizm ve Batılılaşmanın başlatıcısı olarak gördüğü Yahudi toplumu olmuştur.

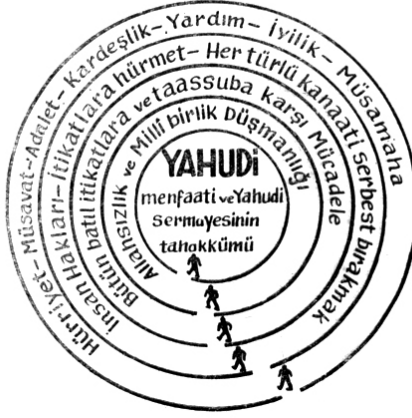
Yahudi karşıtlığı, *Büyük Doğu*’nun yayın hayatı boyunca son derece istikrarlı biçimde işlemiş olduğu birkaç ana meseleden biridir. 1952’de, *Büyük Doğu*’nun günlük gazete olarak yayımlandığı zamanlarda, Beyoğlu’ndaki bir mason locasından elde edilen belgelerin ortaya döküldüğü ve ülkenin kimi önde gelen isimlerinin masonluğunun ifşa edildiği sayı sonrasında *Büyük Doğu*, Menderes’in baskısı neticesinde, “Tünele Giriyoruz” başlıklı bir yazı ile yayınına ara verdiğini ilan eder (Karaca 2009, 34). Yeni devrenin başlamasıyla birlikte Kısakürek’in Yahudi karşıtlığı, artık üst makamları rahatsız etmeyecek biçimde, ülke sınırlarının dışına ve ülke içinde DP’ye muhalif olan kesimlere yönelmiştir.

Tanzimat ile başlayıp Meşrutiyet’le devam eden ve Milli Mücadele’nin neticesinde Cumhuriyet’in ilanına varan süreci basitçe “Yahudi komplosu” olarak nitelendiren Kısakürek’in anti-semitist düşüncelerinden bilim dünyası da payını almıştır. Dergide iki sayı boyunca yer alan “Büyük Doğu Akademiası: Yahudilik Meselesi” başlıklı yazı dizisi, Kısakürek ile birlikte profesörlerin ve âlimlerin de yer aldığı 15 kişi arasında geçen farazi bir sohbeti konu edinmektedir. Kendi bakış açılarıyla Yahudilik tarihinin özetlendiği bu yazıda Spinoza, Schopenhauer, Durkheim, Bergson, Freud, Einstein ve Marx gibi isimlerin ahmak olmamakla beraber “bozguncu, ümit kırıcı ve ideal körletici” olduğu savunulmakta, Yahudiler arasından Platon, Kant, Pasteur gibi kahramanların değil, “defetist”⁷ isimlerin çıktığına dikkat çekilmektedir (Karakurt 1954a; 1954b, 16-18).

•••

7 “Defetist” terimi, İngilizce bir kelime olan “defeatist” kelimesinden türetilmiş olup “yenilgiyi kabul eden, bozguncu” olarak dilimize çevrilmiştir. Ancak burada terim, Einstein’ın atom bombasını icadı ve Marx’ın komünizm ideolojisi gibi örneklerle “insanlığa zarar veren” anlamında kullanılmıştır.

Bu şekli anlamak, Yahudiliği anlamaktır:

"Büyük Doğu Akademiyası: Yahudilik Meselesi." *Büyük Doğu* 8 (7): 16-18, Haziran 18, 1954.

Batı'nın olduğu gibi kopyalanmasına karşı çıkan *Büyük Doğu*, milliyetçi bir refleksle geliştirilmek istenen alanlarda yabancı uzmanlardan yararlanılmasını da sıklıkla eleştirmiştir. Derginin önde gelen yazarlarından Mustafa Müftüoğlu'nun aşağılık kompleksinin bir sonucu olarak nitelendirdiği "ecnebi mütehasısılık" üzerine yazdıkları, genel olarak *Büyük Doğu*'nun konuya bakışını yansıtmaktadır. Modernleşme hamlelerini öze uyarlamak yerine salt bir kopyalama hareketi olarak yorumlayan Müftüoğlu, "fen" ile "saf ilim ve güzel sanatlar" şeklinde ikili bir ayırım yapmış, "saf ilim ve güzel sanatlar bir milletin kendi ruhi kaynaklarında pınarlaşır" diyerek bu alanlarda yabancı uzmanların bulunmasına şiddetle karşı çıkmış, bu uzmanların, "kalıplaşmış, donmuş ve ruhi alakalarını kaybetmiş fen şubeleri"nde kullanılmasını ise mazur görmüştür (1949, 11).

"İdeology Örgüsü" yazı dizisinde "Başyücelik Emirleri" başlığı altında konuya değinen Kısakürek de kendi ütopyası olan Başyücelik Devleti'nde "bir iş, meslek veya ilimde ustalık sahibi olan gayr-i müslim şahıs" olarak tanımladığı ecnebi mütehasısı yasaklamıştır:

[...] Memleketin talimi ve tatbiki her sahasında ecnebi mütehasısı yasaktır. Ecnebi mütehasısın tarifi, bir iş, meslek veya ilimde ustalık sahibi olan gayr-i Müslim şahıstır. Sadece ve fenni ve tatbiki sahalarda bir dereceye kadar tahammülü kabil olan ecnebi mütehasısı, bilhassa saf ilim ve sanat sahasında iki başlı bir felaket telakki ediyoruz. Şöyle ki, ecnebi mütehasıs, bize hiçbir bilgiyi mal etmeyeceğine karşılık, ilim perdesi altında ruhumuzu sistemle bozmaya memurdur. Tarihimizde, inkılap abidelerini bile ecnebi mütehasıslara yaptırın devrin bu milleti

müstemeleleştirmekten başka gaye gütmeyici ruhunu ifadede bu misal, azami derecede parlaktır (Büyük Doğu 1950d, 2).

Görüldüğü üzere yabancı uzmanların varlığına fenni ve tatbiki sahalarda bir dereceye kadar müsamaha gösterilirken saf ilim ve sanatta ise varlıkları felaket olarak yorumlanmıştır. Tek parti kadrosunun milli olma iddiası, inkılabı yabancılara yaptırmakla eleştirilmiş ve Kısakürek, çözümü Batı'yı içimize sokmak yerine, "mukaddes bir hırsız ruhiyle onun (Avrupa'nın) harimine girip her şeyini devşirmek" (Büyük Doğu 1950d, 2) olarak sunmuştur.

Derginin, "düşmanca" tabir edilebilecek bu sert eleştirilerinin, söz konusu Amerika olduğu zaman yumuşaması ise dikkat çekicidir. Tek parti döneminde dergi kapaklarına sıklıkla yansıdığı üzere (Kılıç 2017, 144) bir toplumsal yozlaşma ve ahlaksızlık kaynağı olan ABD imgesinin, yavaş yavaş yerini bir kurtarıcıya, sığınacak bir limana bırakmasında DP-ABD ilişkilerinin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Zira İkinci Dünya Savaşı sonrası yakınlaşmaya başlayan Türkiye-ABD ilişkileri, DP döneminde daha da artmış ve iktidarının ilk yıllarında Amerika tarafından yapılan maddi destekler, DP'nin ülke içindeki imajını güçlendirmiştir. Kore Savaşı'na asker gönderilmesi, yabancı yatırımcıyı ve sermayeyi teşvik kanunlarının çıkarılması ve İncirlik Üssü'ne onay verilmesi gibi icraatlarıyla DP, ABD tarafındaki yerini sağlamlaştırmaya ve bu yardımların sürekliliğini sağlamaya çalışmıştır.

Çaha'ya göre bu karşılıklı ilişkilerin arkasındaki itici güç ise Türkiye'nin iç dinamiklerinden ziyade, kendisinden bağımsız gelişen, bambaşka bir kriz olmuştur. Zira ABD ile SSCB arasında 1947'de başlayan ve dünyayı iki bloka bölen Soğuk Savaş'ta, blokun Batı tarafını temsil eden Amerika'nın SSCB'ye karşı en önemli silahlarından biri din olmuştur. "Tanrı Amerika'yı Korusun" ve "Tanrıya Güveniriz" gibi sloganlarla siyasallaştırılan din, Amerikan iç siyasetine nüfuz ederken Sovyet Bloku'na yakın ülkelerde de aynı politika uygulanmaya çalışılmıştır (Çaha 2005, 479). Bu bağlamda, DP'nin Arapça ezan ve dini radyo yayınlarına yönelik yasakları kaldırması gibi faaliyetleri, İslami bir yönetim biçimini tesis etmekten ziyade, dinin siyasallaşmasına hizmet etmiştir. Ancak neticede yapılanlar, İslami kesimin takdirini ve övgüsünü toplamış, Menderes'in bu cenah gözündeki konumunu çok daha yükseklerle taşımıştır. Öyle ki 1950 seçimleri öncesinde DP'den hiçbir umudu olmayan Kısakürek, Menderes'i, "evvala o bir Anadolu çocuğudur, Makedonya istikametinden gelme bir devşirme değildir; sonra tam bir aile reisi tipidir; en sonra ise, babadan oğula meşru ölçülerde zengindir" (aktaran Çoban 2015, 75) diyerek övmekte, Menderes'in İzmir İl Kongresi'nde "Müslümanlığın bütün icaplarının yerine getirileceği" (Meydan 2013, 202) vaadini verdiği konuşma-

sına⁸ cevaben “böyle bir sözü, hem de bugünkü şartlar içinde söyleyebilecek Başbakanın kölesi olduğumuzu söylemekten şeref duyarız... Tekrar ediyoruz; Partinize, siyasi muhitinize, kabinenize, tezatlarınıza ve hatıra gelen ve gelmeyen her şeyinize rağmen en saf ve halis tarafından azat kabul etmez köleliğimizi kabul buyurunuz” (Kısakürek 1951, 2) demektedir.

DP’nin gerek resmi ilanlar gerekse örtülü ödenekten yardımlar⁹ ile desteklemekte olduğu Kısakürek (Duman 2016, 142), iç politikada olduğu gibi dış politikada da Menderes’in yanında olmuş, DP-ABD ilişkisini ve Sovyet komünizminin tek panzehirinin ABD olduğunu şu sözlerle savunmuştur:

Bugün dünya, milletlerin oluş istikameti ve tekevvün hakkı bakımından iki vâhide ayrılmıştır. Sonunda kaba ve basit iki vâhid... Ya Amerikayı tutacaksınız, ya Sovyet Rusyayı; ya demokrasiyi, ya komünizmayı... En küçük Amerikan aleyhtarlığı, hangi zaviyeden olursa olsun, Sovyetleri desteklemek diye anlaşılır.

Halk Partisi devrinden beri, mutlak ve mecburi Amerikan siyasetini tutmak, Türkiye hesabına biricik doğru yol... Buna şüphe yok (Kısakürek 1959, 1).

Öte yandan Kısakürek, “tek doğru yol” olarak tanımladığı Amerika’nın ve Amerikancılığın toplumsal etkilerini, “başınızı kaldırıp büyük şehirlerde şöyle bir halimize bakacak olursanız, Amerikanizm denilen âfetin, kılığımızda, meşrebimizde, üslubumuzda, edamızda bizi kendimizden ne kadar uzaklara götürdüğünü, yahut götürmek istediğini sezersiniz. Mekteplerimize, gençlerimize, züppelerimize, zevk-u safa hayatımıza; ve oradan müesseselerimize, bütün müesseselerimize dikkatle bakınız yeter” (Kısakürek 1959, 1) sözleriyle eleştirmeye de devam etmiştir.

Sonuç

Necip Fazıl Kısakürek özelinde ve Büyük Doğu genelinde yapılan araştırmada, Büyük Doğu ideolojisinin modernizme bakışının erken Cumhuriyet

•••

8 Menderes’in, 3 Şubat 1951 tarihli DP İzmir İl Kongresi’nde sarf ettiği, çokça tartışılan sözlerinin tamamı şöyledir: “Şimdiye kadar baskı altında bulunan dinimizi baskıdan kurtardık. İnkılap softalarının yaygaralarına ehemmiyet vermeyerek ezanı Arapçalaştırdık. Türkiye bir Müslüman devlettir ve Müslüman kalacaktır. Müslümanlığın bütün icapları yerine getirilecektir” Ayrıntılı bilgi için bkz. Kısakürek 1994, 216.

9 27 Mayıs 1960 darbesi sonucu gerçekleşen Yassıada Yargılamaları’nda, Kısakürek’e ve *Büyük Doğu* dergisine örtülü ödenekten 147 bin lira aktarıldığı anlaşılmıştır. “Davamın baş hakkı olarak aldığım ve bunu iftiharla ilan ettiğim” sözleriyle iddiaları kabul eden Kısakürek, yardım paralarını “İslami gayeye yol bulabilmek için” almış olduğunu savunmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kısakürek 1994.

dönemi muhafazakârlarıyla benzerlik taşıdığı dikkat çekmektedir. Gerek anti-pozitivist yaklaşımları gerekse milliyetçilik vurgularıyla benzeşen her iki hareket de inkılabın kurucu kadrosunu milli olmamakla ve yozlaşmaya sebebiyet vermekle eleştirmişlerdir. Fakat Kısakürek'in, seleflerinden farklı olarak sentezci bir modernizmden ziyade Doğu'nun kendi ruhundan çıkacak ve yine kendi ruhuna göre şekillenecek bir reform anlayışı olduğu görülmektedir. Milli ve dini bir karaktere sahip olması beklenen bu ıslahlar sonucunda Doğu'nun hak ettiği liderliği Batı'nın elinden alması öngörülmüştür. Özünde bu liderlik kavgasının bulunduğu tartışmalar Büyük Doğu'da, Kısakürek'in kalemine uygun şekilde, oldukça sert ve provakatif bir dille yer almıştır.

Yayımlanan ilk sayısında, "Büyük Doğu bir mefkûrenin ismidir. Büyük Doğu, doğuş hadisesinin ismiyle beraber şarka da işaret. Şu kadar ki Büyük Doğu'nun işaret ettiği Şark, Türk vatanının sınırları dışında herhangi bir coğrafya planını kucaklamıyor" (Büyük Doğu 1943, 2) diyerek kastedilen Doğu'yu Türkiye ile sınırlayan Kısakürek'in, modernizm üzerinden Batı'ya getirdiği ağır eleştirilerinin asıl hedefinin esasında bütün bir Batı değil, Avrupa devletleri ve Yahudiler olduğu, kötücül olmakla suçlanan Batı medeniyetinin özellikle DP iktidarı döneminde kurulan yakın ilişkiler ve anti-komünist yaklaşımı sebebiyle ABD'yi kapsamadığı göze çarpmaktadır. Dolayısıyla incelenen dönemde, dergide genel olarak Batı'nın Amerika ile değil, Avrupa ile özdeşleştiği ve dahası ABD'nin taraf olduğu tartışmalarda Amerikan yanlısı bir tutum izlendiği görülmüştür. Dönemin başbakanı Menderes'in ve iktidardaki DP'nin ABD yanlısı ve SSCB karşıtı dış politikası göz önüne alındığında bu durum daha anlaşılır olacaktır. Menderes'e olan hayranlığını yazılarında ve mektuplarında sıklıkla dile getiren ve örtülü ödenekten pay aldığı bilinen Kısakürek'in, DP politikalarına paralel bir tavır benimsemesi açıklanabilir bir durumdur.

Modernizm ile pozitivism üzerinden Cumhuriyet'e ve Batı medeniyetine getirilen eleştirilerdeki sert tutum, derginin tematik köşelerinde yer alan bilim ve teknoloji yazılarında pek görülmemektedir. Burada daha yumuşak bir üslupla teknik bilgiler verilmiş ve sıklıkla Kur'an ayetleri referans gösterilerek din ile bilim arasında bir bağ kurulmaya çalışılmıştır. Bu tutumun istisnasının SSCB'nin füze denemesi olması da yine derginin Amerikan yanlılığının bir işareti olarak yorumlanabilir.

Tanzimat'tan bu yana süregelen süreçte çokça rastladığımız "Batı'nın ilmini alıp ahlakını almama" tartışmaları, muhafazakâr ideolojinin moderniteye bakışında da sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Immanuel Wallerstein'in

teknolojik modernite ile özgürleşme modernitesi arasında yaptığı ayırım¹⁰, bu tartışmalardaki hâkim görüşü özetler niteliktedir. Buna göre muhafazakârlar, iktisadi ve toplumsal denetim mekanizmalarını güçlendirecek teknolojik gelişmeleri desteklerken “siyasal liberalizm ve parlamenter demokrasi ilkelerine dayanan özgürleştirici moderniteye” (İrem 2011, 29) kuşkuyla yaklaşmış, hatta çoğu zaman karşı çıkmışlardır.

Materyalizm sebebiyle Batı'nın ruhani bir bunalımda olduğunu sıklıkla vurgulayan Büyük Doğu, bu buhrandan kurtuluşun tek çaresi olarak İslam'ı görmüştür. Bu anlayışa göre İslam yalnızca buhrana düşmüş Batı'nın değil, kendisiyle beraber yok etmeye çalıştığı Doğu'nun da kurtarıcısı olacaktır. Yol gösterici olarak Büyük Doğu Hareketi'ni işaret eden Kısakürek, kurtuluşun tek yolunu ise milli ve dini bir devletin varlığında bulmuştur.

•••

10 Wallerstein, yapısökümcü bir yaklaşımla ele aldığı “modern” kavramının, birbirine zıt iki anlamı içinde barındırdığını iddia eder. Bunlardan ilki, sürekli yenilik ve ilerlemeye işaret eden, yüksek teknoloji ile iç içe olan *olumlu* çağrışımlı modernliktir. Alt sınıfların peşinde koştuğu, milyonların ulaşmaya can attığı modernizmin maddi yüzüdür. İkincisi ise “Orta Çağ karşıtı olmak” gibi çok daha az maddiyatçı bir içeriği olan, çoğu zaman *olumsuz* çağrışımlı bir modernliktir. Ancak insanı özgürleştiren bütün klasik devrimler, doktrinler, davalar ve anayasalar bu modernitenin zaferidir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Wallerstein 2009, 472.

Kaynakça

- Akıncı, Mehmet. 2008. "Türk Muhafazakâr Düşüncesinde Cumhuriyet Dönemi Hâkim Modernleşme Anlayışı Eleştirisinin Bir Boyutu Olarak Anti-Pozitivist Tutum ve Bu Tutumun Kaynağı." *Muhafazakâr Düşünce: Cumhuriyet Modernleşmesi Kopuş mu Süreklilik mi?* 5 (18): 125-46.
- Aktaşlı, Hasan Ufuk. 2011. "Türk Muhafazakârlığı ve Kemalizm: Diyalektik Bir İlişki." *Doğu Batı: Türk Muhafazakârlığının Eleştirisi* 14 (58): 147-63.
- Aydın, Furkan. 2016. "Muhafazakârlık ve Demokrat Parti'nin 1950-1954 Dönemi Muhafazakâr Politikaları." Yüksek lisans tezi, Adnan Menderes Üniversitesi.
- Belge, Murat. 1983. Cumhuriyet Döneminde Batılılaşma. *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi* içinde, Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Büyük Doğu, 1943. "Büyük Doğu." *Büyük Doğu* 1 (1): 2, Eylül 17, 1943.
- Büyük Doğu. 1949a. "İslam İnkılabı: Reformacılar." *Büyük Doğu* 5 (1): 2, Ekim 14, 1949.
- Büyük Doğu. 1949b. "İslam İnkılabı: Gerçek ve Derin Müminde Akıl." *Büyük Doğu* 5 (9): 2, Aralık 9, 1949.
- Büyük Doğu. 1950a. "İslam İnkılabı: Müsbet Bilgiler." *Büyük Doğu* 5 (23): 2, Ağustos 25, 1950.
- Büyük Doğu. 1950b. "Ruh Olmayan Yerde Makine Ezer." *Büyük Doğu* 5 (29), Ekim 6, 1950.
- Büyük Doğu. 1950c. "Putlaştırılan Makine: Putunun Esiri ve Mahkûmu Olan Garb Ona Hükmedecek Ruh Nizamı Arıyor." *Büyük Doğu* 5 (33), Kasım 3, 1950.
- Büyük Doğu. 1950d. "Başyücelik Emirleri: Ecnebi Mütahhasıs." *Büyük Doğu* 5 (39): 2, Aralık 15, 1950.
- Büyük Doğu. 1951a. "Medeniyetler: Kurtarıcımızı Bekliyoruz." *Büyük Doğu* 5 (42), Ocak 5, 1951.
- Büyük Doğu. 1951b. "İnsan; O Meçhul Vücutunu Didikleyle Didikleyle Ruhunu Unuttular." *Büyük Doğu* 5 (43), Ocak 12, 1951.
- Büyük Doğu. 1951c. "Yıkılmaya Mahkûm Medeniyet: Maddeden Başka Payandası Kalmayan Garp." *Büyük Doğu* 5 (51), Mart 9, 1951.
- Büyük Doğu. 1954a. "Doğunun Ucuzculuğu." *Büyük Doğu* 8 (3): 2, Mayıs 21, 1954.
- Büyük Doğu. 1954b. "Batının Ucuzculuğu." *Büyük Doğu* 8 (4): 2, Mayıs 28, 1954.
- Büyük Doğu. 1954c. "İdeolocya Örgüsü: Doğunun Yolu." *Büyük Doğu* 8 (5): 2, Haziran 4, 1954.
- Büyük Doğu. 1954d. "İdeolocya Örgüsü: Program." *Büyük Doğu* 8 (7): 2, Haziran 18, 1954.
- Büyük Doğu. 1959a. "Büyük Doğu Nedir?" *Büyük Doğu* 10 (2): 2, Mart 13, 1959.
- Büyük Doğu. 1959b. "İdeolocya Örgüsü: Batıyı Anlamak Davası." *Büyük Doğu* 10 (9): 2, Mayıs 1, 1959.
- Büyük Doğu. 1959c. "İdeolocya Örgüsü: Batıda Buhran." *Büyük Doğu* 10 (16): 2, Haziran 19, 1959.

- Büyük Doğu. 1959d. "Boşlukta Aya Değil İnsanların Ruh Boşluğuna Atılan Rus Füzesi." *Büyük Doğu* 10 (30), Eylül 25, 1959.
- Çaha, Ömer. 2001. *Dört Akım Dört Siyaset*. İstanbul: Zaman Kitap.
- Çaha, Ömer. 2005. "Ana Temalarıyla 1980 Sonrası İslami Uyanış." *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslamcılık* 6: 476-93.
- Çoban, Funda. 2015. "İslamcılığın Fikri Taşıyıcısı Olarak Türkiye Siyasi Hayatında Necip Fazıl." *Mülkiye Dergisi* 39, no. 3: 59-87. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/1111>. Erişim tarihi 10 Temmuz 2019.
- Dedektif X Bir. 1949. "Uyan!" *Büyük Doğu* 5 (7): 3, Kasım 25, 1949.
- Dönmez, Rasim Özgür. 2011. "Adalet ve Kalkınma Partisi: İslamcılıktan Post-Kemalist Bir Anlatıya Doğru." *Doğu Batı: Türk Muhafazakârlığının Eleştirisi* 14 (58): 37-59.
- Duman, Doğan. 2016. "Demokrat Parti'nin İslami Gazete ve Dergilerle İlişkisi (1946-1960)." *Tarih Okulu Dergisi* 9, no. XXV: 127-54. <http://dx.doi.org/10.14225/Joh848>. Erişim tarihi 10 Temmuz 2019.
- İnceoğlu, Efecan. 2009. "Türkiye'de İslamcılığın Siyasal Evrimi." Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- İrem, Nazım. 1997. "Kemalist Modernizm ve Türk Gelenekçi-Muhafazakârlığının Kökenleri." *Toplum ve Bilim* 74 (Güz): 52-101.
- İrem, Nazım. 1999. "Muhafazakâr Modernlik, 'Diğer Batı' ve Türkiye'de Bergsonculuk." *Toplum ve Bilim* 82 (Güz): 141-79.
- İslamcı Dergiler Projesi. t.y. "Müstear İsimler Listesi." Erişim tarihi 12 Temmuz 2019. <https://katalog.idp.org.tr/mustear-listesi>.
- Karaca, Alaattin. 2009. *Necip Fazıl Adnan Menderes İlişkisi*. Ankara: Lotus Yayınları.
- Karakurt, Hakkı. 1954a. "Büyük Doğu Akademyası: Yahudilik Meselesi." *Büyük Doğu* 8 (7): 16-18, Haziran 18, 1954.
- Karakurt, Hakkı. 1954b. "Büyük Doğu Akademyası: Yahudilik Meselesi." *Büyük Doğu* 8 (8): 16-18, Haziran 25, 1954.
- Kılıç, Kürşat. 2017. "1945-1960 Yıllarında Türkiye'de ABD İmgesi (Amerikalılaştıran Türkiye)." Yüksek lisans tezi, Kilis 7 Aralık Üniversitesi.
- Kısakürek, Necip Fazıl. 1951. "Başbakana Hitap!" *Büyük Doğu* 5 (48): 2, Şubat 16, 1951.
- Kısakürek, Necip Fazıl. 1959. "Amerika, Dünya ve Biz." *Büyük Doğu* 10 (20): 1, Temmuz 17, 1959.
- Kısakürek, Necip Fazıl. 1975. *Bâbü'lî*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl. 1994. (1970). *Benim Gözümde Menderes*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, Necip Fazıl. 2012. (1985) *Hesaplaşma*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

- Levitt, Michael. 1959. "Peyk ve Füze Yarışı." *Büyük Doğu* 10 (6): 13, Nisan 10, 1959.
- Lewis, Bernard. 1993. *Modern Türkiye'nin Doğuşu*. Çeviren Metin Kıratlı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Mert, Nuray. 2008. "Cumhuriyet Tarihini Yeniden Okumak." *Doğu Batı: Cumhuriyetçilik* 11 (47): 123-38.
- Meydan, Sinan. 2013. *Başbakan R. Tayyip Erdoğan'ın Tarih Tezlerine El-Cevap*. Ankara: İnkılap Kitabevi.
- Müftüoğlu, Mustafa. 1949. "Şahsiyetçilik Davamız: Ecnebi Müttehassıs." *Büyük Doğu* 5 (8): 11, Aralık 2, 1949.
- Nisan, Fatma. 2015. "Kadro ve Büyük Doğu Dergilerinin Cumhuriyet Sonrası İnkılapları Çerçevesinde Modernleşmeye Bakış Açıları ve Basın İlişkileri." *Selçuk İletişim* 8, no. 4: 187-214. <https://dergipark.org.tr/download/article-file/178246>. Erişim tarihi 11 Temmuz 2019.
- Ord. Prof. S. 1959. "Füze Hikâyesinin İcyüzü." *Büyük Doğu* 10 (2): 13, Mart 13, 1959.
- Özipek, Bekir Berat. 2005. *Muhafazakârlık: Akıl, Toplum, Siyaset*. Ankara: Kadim Yayınları.
- Safa, Peyami. 1999. (1976). *Din, İnkılâp, İrtica*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- S.M.E. 1959. "İlim Maskeli Siyasi Palavra." *Büyük Doğu* 10 (1): 13, Mart 6, 1959.
- Sönmezer, Burak. 2014. "Necip Fazıl Kısakürek'in Düşünsel Hayatı (1923-1950)." Doktora tezi, Ankara Üniversitesi.
- Tunç, Mustafa Şekip. 1954. "Ruh Nerede?". *Büyük Doğu* 8 (4, 5, 6, 7 ve 8. Sayılar): Mayıs 6-8, Haziran 25-28, 1954.
- Üstün, Nazan. 2011. "Büyük Doğu Mecmuası'nın Siyasal Analizi." Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi.
- Wallerstein, Immanuel. 2009. (1998). *Liberalizmden Sonra*. Çeviren Erol Öz. İstanbul: Metis.
- Yetim, Fahri. 2006. "Ulus ve Zafer Gazetelerinin Karşılaştırmalı İncelemesi (1957-1960)." Doktora tezi, Ankara Üniversitesi.
- Yıldız, Aytaç. 2011. "Kuruluş Sürecinde Cumhuriyet Muhafazakârlığı: Peyami Safa'nın Kemalizm Yorumu." *Doğu Batı: Türk Muhafazakârlığının Eleştirisi* 14 (58): 191-211.
- Yılmaz, Murat. 2006. "Takdim." *Muhafazakâr Düşünce: Avrupa'da ve Türkiye'de Muhafazakârlık* 3 (9-10): 7-8.

Türkiye’de Yoksulluğun ve Yoksulların Televizyon Haberlerinde Temsili

Veli Boztepe

Okan Üniversitesi Meslek Yüksekokulu

<https://orcid.org/0000-0002-3757-3772>

veliboztepe@hotmail.com

Öz

Çalışmada, Türkiye’deki televizyon kanallarında yoksulların ve yoksulluğun nasıl temsil edildiği, ana haber bültenleri çerçevesinde ele alınmıştır. Bu çalışmanın amacı, yoksulluğun televizyon haberlerindeki temsil biçimlerini incelemek, söz konusu temsil biçimlerinin egemen söylemlerle bağlantısını ortaya koymaktır. Bu yolla yoksullara/yoksulluğa dair sorunlu temsil biçimlerinin kime/neye hizmet ettiği saptanabilecektir. Çalışmada, büyük sermaye gruplarına ait olan ve “yeni liberal” ideolojiyi temsil eden *Kanal D*, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı “yeni muhafazakâr” ideolojiye sahip *Kanal 7*, “sol” ideolojiye sahip *Hayat TV* ve kamu televizyonu *TRT 1*’in ana haber bültenleri örneklem olarak seçilmiştir. Söz konusu televizyon kanallarının 1 Ocak-31 Mart 2014 tarihleri arasında yayımladıkları ana haber bültenleri incelenmiş; kanalların ideolojik yapılanmasının, yoksulları ve yoksulluğu temsil biçimlerine etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Ana haber bültenleri Teun van Dijk’in eleştirel söylem çözümlemesi kullanılarak incelenmiştir. Bulgular farklı yayın çizgilerine rağmen televizyon kanallarının sorunlu-dışlayıcı temsil biçimlerinde genel olarak benzeştiklerini ancak yayın çizgileri doğrultusunda birtakım temsil biçimleri de ürettiklerini ortaya koymaktadır. Haber bültenlerindeki sorunlu temsil biçimlerinin, sorunla ilgili etkin çözüm yöntemlerinin gündeme gelmesini engellediği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yoksulluk, neoliberalizm, söylem, temsil, televizyon haberleri.

•••••

Makale geliş tarihi: 24.7.2019 ■ Makale kabul tarihi: 2.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 329-358

Araştırma Makalesi ■ DOI: 10.24955/ilef.654028

Representations of The Poor and Poverty on Television News in Turkey

Veli Boztepe

Okan University Vocational School

<https://orcid.org/0000-0002-3757-3772>

veliboztepe@hotmail.com

Abstract

This paper focuses on how the poor and poverty are represented in main news bulletins of Turkish TV channels. It aims to examine the forms of representation of poverty in TV news, highlighting their articulations with the dominant discourses and uncovering what functions these representations serve. The sample of the study comprises the main news bulletins in four channels (January 1 to March 31 2014): *Kanal D*, which represents the “neo-liberal” ideology and is owned by a large conglomerate; *Kanal 7*, with a “neo-conservative” ideology largely shaped by religious discourses; *Hayat TV*, with a “leftist” ideology; and the state-owned channel *TRT 1*. This variety of ideological positions allows the researcher to analyze what impact the ideological tendencies have on the representations of the poor and poverty. The analysis is based on the critical discourse analysis developed by Teun van Dijk. The findings of the study indicate that these TV channels have more commonalities in terms of their negative, exclusionary approach to poverty than the differences in their representations stemming from their ideological positioning. It is argued that the negative representations of the poor and poverty hinder an effective policy development regarding the problem.

Keywords: Poverty, neo-liberalism, discourse, representation, television news.

• • • • •

Received: 24.7.2019 ■ Accepted: 2.9.2019

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ■ © 2019 ■ 6(2) ■ sonbahar/autumn: 329-358

Research Article ■ DOI: 10.24955/ilef.654028

Ekonomik sistemlerle ve ekonomik sistemlerin toplumsal sonuçlarıyla bağlantılı olan yoksulluk, günümüz toplumlarının en önemli sorunlarından biridir. On bin yıl önce üretimde artı ürün oluşmaya başladığından bu yana bir eşitsizlik ya da görelî yoksulluk sorunu var olmuştur (Tekeli 2003, 37). Ancak bugün sosyal bir sorun olarak tartıştığımız biçimiyle yoksulluk, kapitalizmin ortaya çıkışıyla bağlantılıdır (Buğra 2007, 75). Yoksulluğun hem kavram hem de bir politika sorunsalı olarak kapitalizmle başladığı görüşüne katılan Boratav’a göre yoksulluk, kapitalizmin özüne ilişkin bir sorundur (Boratav 2005). Yoksulluk, “neoliberalizm” olarak adlandırılan kapitalizmin günümüzdeki aşamasında artmaya ve derinleşmeye devam etmektedir (Pogge 2006, 4-5). Araştırmalar, gelir/ paylaşım adaletsizliğinin neoliberal politikalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır (Oxfam 2014, 4; Houtart 2005, 54).

Eşitsizliği/ adaletsizliği durdurmak için yeterli çaba gösterilmemektedir. Lansey’e göre bunun en önemli nedeni neoliberalizmin “eşitsizliğin gerekli olduğu” anlayışıdır (aktaran Bauman 2014, 20). Bu noktada sorulması gereken soru, insanların eşitsizliğe ve yoksulluğa neden katlandığıdır. Daniel Dorling’e göre sosyal eşitsizliğin sürmesi, eşitsizlik söylemlerine inancın sürmesi sayesinde mümkün olabilmektedir (aktaran Bauman 2014, 23). Her ne kadar daha eski yasalarda izleri görülse de çağdaş yoksulluk söyleminin kökenleri,

19. yüzyıl İngiltere'sine dayanmaktadır. 19. yüzyıl, "sınıf-altı" gibi modern Anglo-Amerikan yoksulluk söylemlerini anlamak için çok önemlidir. Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan yoksullara ilişkin "cezaya müstahaklık" gibi negatif imgeler, Kuzey Amerika'nın "yeni dünya" sına taşınıp uyarlanmış (Lister 2004, 103-104), kapitalizmin neoliberal aşamasında ise tüm dünyaya yayılmıştır. Söz konusu sorunlu söylem, "yoksullara" ilişkin tutum ve politikaları şekillendirmeyi sürdürmektedir. Dorling'e göre zihinlere, insanların bencil davranarak başkalarına da fayda sağladıkları gibi bir fikir yerleşmiştir. Bununla birlikte eşitsizliği destekleyen ve sürdüren başka doktrinler, söylemler de vardır. Bu söylemlerden biri farklı insanların farklı becerilere sahip olmasının farklı sosyal koşullara maruz kalmalarından değil, doğuştan kaynaklandığını savunur (aktaran Bauman 2014, 23, 25). Bauman'a göre bu söyleme göre yoksullar, fırsatları yakalamak için gerekli olan akıl, istek ve gayretten yoksundur, verilen fırsatları değerlendirmeyi reddederler. Söz konusu isteksizlikleri nedeniyle yoksulların, zenginlerden-yönetenlerden artık fazla bir şey isteme hakları yoktur. Bu tür kurbanı suçlayıcı söylemlere zaman zaman, dini içerikli söylemler de eklenebilmektedir. Bu söylemlerle yapılmak istenen şey sorumluluktan kaçmaktır (Bauman 2014, 106).

Yoksulluk sorununu çözmek için "mikro krediler, nakit transferleri ve sivil toplum kuruluşlarının projeleri" ve "girişimci ruhun harekete geçirilmesi gerektiği" gibi neoliberal küreselleşme döneminin en temel politikaları gündeme getirilmektedir (Yaşar ve Yenimahalleli-Yaşar 2012, 82). Özellikle 2000'li yıllarda yaygınlaşan sosyal politika eğilimi *The Economist* dergisinin 21. yüzyılın hayırseverlik yüzyılı olacağı tespitini haklı kılacak niteliktedir (aktaran Buğra 2011, 81, 82). Bu dönemde hayırseverliği ön plâna çıkarma ve sosyal güvenlik sistemini tüm vatandaşlara yayma eğilimi görülmektedir.

Türkiye'de de çok ciddi bir yoksulluk yaşanmaktadır. Gelir eşitsizliği ve yoksulluk düzeyi açısından, diğer Avrupa Birliği (AB) üyesi ve aday ülkeler arasında, ilk sırada yer alan Türkiye'de (Europe in Figures 2007) yoksulluğa dair önemli verilere bakıldığında da yoksulluk oranının artmaya devam ettiği görülmektedir. Bu konuyla ilgili çok sayıda veri olmakla birlikte birkaçını burada sıralamak yeterli olacaktır.

AB'de yoksulluğu ölçmek için kullanılan temel göstergeye (ülkenin ortanca-medyan gelirinin¹ yüzde 60'ından daha az bir gelire yaşayan insanların

•••

1 "Ortanca-medyan" dağılımın orta noktasındaki değer anlamında kullanılan istatistik kavramıdır.

toplam nüfusa oranına) bakıldığında, Türkiye’de yoksulluğun yüzde 26’ya ulaştığı ve bütün AB üye ülkelerinden ve aday ülkelerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından hazırlanan “insani yoksulluk endeksi”ne göre de Türkiye’de yoksulluk oldukça yüksektir (Buğra 2007, 75).

Aralık 1987’den bu yana Türk-İş tarafından her ay düzenli olarak yapılan gıda harcaması verileri, neoliberal politikaların devreye sokulmasıyla birlikte yoksulluk ve açlığın hızla arttığını ortaya koymaktadır (Bağdadioğlu, 2003, 115). Türkiye’de gıda ve gıda dışı harcamalar esas alınarak hesaplanan yoksulluk oranı artmakta (Doğan 2014, 33-34), gelir dağılımında da önemli bir eşitsizlik olduğu görülmektedir. 2006 yılına ait verilere göre Türkiye tüm AB üye ülkeleri arasında, en zengin ile en yoksul arasındaki gelir uçurumunun en yüksek olduğu ülkedir (Candaş 2010, 19-20). Türkiye’de yoksulluk ve gelir dağılımı adaletsizliğinin özellikle 1980 sonrasında derinleştiği görülmektedir. Uygulanan politikalarla tarımsal üretimin tasfiyesi sonucu yoksulluk, kırsal kesimden kentlere kaymıştır (Mütevellioglu ve Işık 2009, 173).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye’de de yoksulluğun söylemler aracılığıyla tanımlandığını ve geniş kitlelere aktarıldığını söylemek yanlış olmayacaktır. Türkiye’de yoksulluk söyleminin temel politik-ekonomik dönüşüm paralelinde değiştiği görülmektedir. Siyasal söylemlere 1980’lere kadar “eşitlikçi”, “sosyal adaletçi” veya “yeniden bölüşümcü” ögeler hâkimdir (Erdoğan 2002a, 61). Neoliberal politikalarla birlikte yoksulluk söyleminin de önemli bir değişim geçirdiği görülmektedir. Türkiye’de neoliberal politikalarla birlikte sosyal devletin çökertilmesi yoksulluğun artmasıyla sonuçlanmıştır. Ancak neoliberal söylem, yoksulluğun toplumsal bir sorun olarak görülmesini engelleyen bir etki yaratmıştır. Bu dönemde yoksullar, “çalışma yaşamının dışında kalanlar, çalışamayanlar, engelliler, yaşlılar ve kimsesizler” şeklinde nitelendirilmiştir (Kesgin 2011, 66). Dini kültürden beslenen sosyal dayanışma, uluslararası konjonktürle uyumlu biçimler alan kurumsal düzenlemelere de yansımıştır. Ancak dönemin muhafazakâr liberal ortamında sosyal politikanın daha önceki dönemlere göre oldukça önem kazandığı ve hak temelli yaklaşımlarla hayırseverlik vurgusu arasındaki gerilimin giderek belirginleştiği görülmektedir (Buğra 2011, 218).

Necmi Erdoğan’a göre Türkiye’de, neoliberal politikalarla radikal bir şekilde dönüşüm karşısında yoksul-madun kesimlere dair iki söylem gelişmiştir: “Garibanizm” ve “romantizm”. Birincisi, fukaralık edebiyatını kınayan neoliberal söyleme özgü bir neolojizm; ikincisi ise dini ve milliyetçi söylemlerle

rin hegemonya arayışının bir parçası olarak ortaya çıkmıştır (Erdoğan 2002a, 22). Ayşe Buğra'nın da vurguladığı gibi neoliberal politikalarla şekillenen 80'li yıllarda yoksullardan korkma, yoksulları tembellikle cahil olmakla kendileri için neyin iyi olduğunu bilmemekle suçlama eğilimi de artmıştır. Acıma da yoksulluk tartışmalarında önemli yeri olan bir kavramdır (Buğra 2007, 76).

Bu çalışmada, Türkiye'deki televizyon kanallarında yoksulluğun nasıl tanımlandığı, yoksulların ve yoksulluğun nasıl temsil edildiği ana haber bültenleri çerçevesinde incelenecektir. Eleştirel medya çalışmaları doğrultusunda yapılan incelemenin temelini, televizyon haberlerinin üretim sürecinde belirleyici olan etmenlerin neler olduğu ve yoksulluk söyleminin ortaya çıkmasında ne tür etkilerin olduğu soruları oluşturmaktadır. Bu yolla Türkiye'de televizyon haberlerinde yoksulluk söyleminin dayandığı ekonomik, siyasal ve kültürel etkenlerin daha bütünlüklü olarak tartışılabileceği düşünülmektedir. Çalışmada ayrıca yoksulluk söyleminin egemenlik ilişkileri içerisinde yerinin tartışılması ve ideolojik boyutunun irdelenmesi hedeflenmektedir. Bu kapsamda yoksullara ve yoksulluğa dair haber söylemlerinin neye, kime hizmet ettiği deşifre edilebilecektir. Çalışmada yoksulluk, sayısal boyutlarından ziyade çok boyutlu (sosyal, kültürel, ekonomik ve politik) bir eşitsizlik durumu, sosyal dışlanmayla ilişkili bir olgu olarak ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde medyada, ikinci bölümünde televizyon haberlerinde yoksulların temsil edilme biçimleri ele alınacak; üçüncü bölümde araştırma metodolojisi aktarıldıktan sonra son bölümde çalışmanın bulguları incelenecektir. Çalışmada eleştirel söylem çözümlemesi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada; büyük sermaye gruplarından birine ait televizyon kanalı olan *Kanal D*, kendini "muhafazakâr" şeklinde nitelendiren *Kanal 7*, kamu televizyonu *TRT 1* ve kendini "solda konumlandırılan" *Hayat TV*'nin ana haber bültenleri, Türkiye'deki televizyonların haber anlayışını yansıttıkları düşüncesiyle örneklem olarak seçilmiştir. 1 Ocak-31 Mart 2014 tarihleri arasındaki üç aylık sürede söz konusu kanalların ana haber bültenleri incelenmiş ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar ve öneriler çalışmanın sonunda sıralanmıştır.

Yoksulluk ve Medya

Anlam üretimindeki temel kaynaklardan biri medyadır. Medya dünyayı temsil eder ve böylece izleyicilerin dünyayı anlamlı hale getirmesine yardımcı olur (O'Sullivan, Dutton ve Rayner 1998, 71). Medyanın gerçeklik temsilleri dünyaya ilişkin deneyimlerimizi ve yorumlarımızı önemli ölçüde belirler.

Hall’a göre temsil, dil aracılığıyla anlam üretimidir. Fakat bu noktada dil bir ayna görevi görmemektedir. Anlam, dil diye adlandırılan çeşitli temsil dizgeleri içerisinde ve aracılığıyla oluşturulmaktadır. Anlam temsil sayesinde üretilmektedir. Yani anlam, bir üretim sonucu kurulmaktadır (Hall 1997, 28). Kavramın “bir şey sunma, betimleme veya sergileme” anlamına geldiğini belirten Bernadette Casey ve diğer yazarlar kavramı bu anlamda kullanırken temsili (*representation*) dünyanın “yeniden sunumu” (*re-presentation*) olarak görmeyi unutmamak gerektiğini belirtirler. Yazarlara göre böylece medya metinlerindeki inşa süreci de vurgulanmış olacaktır (Casey vd. 2008, 235). Medya çalışmalarında temsil kadar önemli bir kavram olan söylem ise dilin kullanım biçimi, bir dilsel eylemde bulunma biçimidir (Hartley 2002, 73). John Fiske söylemi, “toplumun belli bir kesiminin çıkarlarına hizmet eden, tutarlı bir anlam dizisini üretmek ve dolaşımında tutmak için toplumsal olarak geliştirilen bir dil veya temsil sistemi” şeklinde tanımlar (1987, 14). Dil sistemleri soyut olsa da anlamın asla soyut olamayacağını belirten Hartley, söylemlerin toplumsal, tarihsel ve kurumsal oluşumların ürünü olduğunu ve anlamların söz konusu kurumsal söylemler tarafından üretildiğini vurgular. Hartley’e göre herhangi bir dil sisteminin üretebileceği potansiyel olarak sonsuz anlamlar, belirli bir dönemde ve yerde hâkim olan toplumsal ilişkilerin yapısıyla sınırlanır ve sabitlenir. Ayrıca bu yapı da çeşitli söylemler aracılığıyla temsil edilir (Hartley 1994, 93). Norman Fairclough’a göre “hangi biçimde tanımlanırsa tanımlansın söylem, öncelikle bireysel ve toplumsal göstergeler barındıran bir temsil sistemidir” (aktaran Büyükkantarcıoğlu 2012, 164). Thompson ise söylemin ideoloji ile ilişkisine değinir. Ona göre söylem, anlamın dil içerisinde hareket etmesiyle ortaya çıkar. İdeoloji ise bu anlamın belli kişi ve gruplar çıkarına harekete geçiriliş biçimiyle ilgilenir (Thompson’dan aktaran Sancar 1997, 89). Hall da ideolojinin, belli bir söylem içerisinde gerçekliği ürettiğini; böylece tahakküm ilişkilerini söylem içerisinde sistematik olarak kurduğunu belirtir. Hall’e göre egemen sınıfın ideolojisi, toplumun farklı katmanlarına egemen olduğundan hem egemen hem de tahakküm altındaki sınıfın söylemini etkiler. Anlamı dil içerisinde harekete geçiren de söz konusu ideolojidir (Hall, 1994).

Herman ve Chomsky medyada yoksulların da aralarında bulunduğu “ötekilerin” temsiline, medyanın ekonomi politikası ile yakından ilişkili olduğu görüşünü savunurlar (2006, 15). Medyada yoksulların hedef alındığı temsil biçimlerine neoliberal politikalar uygulanmaya konulmadan önceki dönemde de rastlanmaktadır. Ancak neoliberalizmin uygulanmaya başlandığı yıllardan itibaren bu tür haberlerin söyleminde önemli değişiklikler olmuştur.

Royce'a göre neoliberal dönemde "Bir zamanların 'yoksulluğa karşı savaşı' artık 'yoksullara karşı savaşa' ve 'refah devleti uygulamalarına karşı savaşa'" dönüşmüştür (2008, 176).

Yoksulluğun medyada temsil edilme biçimi ve toplumda bu konuya ilişkin takınılan tutumlar arasında bir ilişki vardır (Reutter vd. 2006, 1, 22). Golding ve Middleton yoksulluğun ve sosyal devletin medyada ele alınışının yalnızca toplumdaki tutumları değil aynı zamanda sosyal politika üretimini de etkilediğini saptamıştır (1982, 236). Bu nedenle yoksulların medyadaki temsil biçimleri büyük önem taşır.

Çeşitli ülkelerde medyada yoksulluğun ve yoksulların temsili üzerine araştırmalar, medyanın yoksulluğu toplumsal bir sorun olarak ele almadığını ortaya koymaktadır. Yoksullar genellikle stereotiplerle temsil edilmekte ve yoksulluklarının kendi suçları olduğu savunulmaktadır. Medyada yoksulluk, toplumsal bağlam hakkında yeterince bilgi verilmeden ve nedenleri üzerinde durulmadan ele alınmaktadır (Bauman 1999; Erdoğan 2002a). Yoksulların pasif temsili, yoksulluk yaşayan kişilerin tipik olarak medya temsillerinin öznelere değil nesnelere olma biçimiyle de pekiştirilmektedir (aktaran Lister 2004, 117).

Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi Türkiye'de de medya egemen ideolojinin bir aracı haline gelmiştir. Medya, toplumu yeni dönemin ideolojisini haklı çıkaracak içeriklerle yayın yapmaktadır. Medyanın yanlı tutumu, sermaye sınıfının lehine olan konularla ilgili haberlerdeki söylemde gözlenmektedir (Gürkan-Pazarıcı 2005, 159). Bu yanlı tutum, yoksullar söz konusu olduğunda da ortaya çıkmaktadır. Türkiye'de özellikle ana akım medya olarak adlandırılan sermaye medyasında Batı medyasında olduğu gibi yoksulluk önemli ölçüde gizlenmekte, gözlerden irak tutulmaktadır (Gökalp, Ergül ve Cangöz 2010, 171). Yoksulluğun toplumsal boyutları gözden uzaklaşırken yoksul insanların hayatları bu soruna yabancı olan kesimler için daha çok seyirlik bir malzemeye dönüşmektedir (Ahıska ve Yenil 2006, 332).

Necmi Erdoğan, Türkiye'de yoksullara ve yoksulluğa ilişkin, yoksulların "tehlikeli sınıflar" olarak kurulduğu fobik temsillerin, "fukara edebiyatı" olarak horlanan ekonomist-teknisist temsillerin ve (siyasal söylemlerde) populist temsillerin bulunduğunu belirtir. Erdoğan'a göre üç tür yoksulluk temsili öne çıkmaktadır: Fobik temsiller, garibanizm ve romantizm. En sık rastlanan "fobik" temsillerde yoksullar, tehlikeli sınıflara dönüşür. "Baliciler", "varoşlar", "sokak çocukları", "kapkaççılar" gibi konularda yapılan haberlerde yok-

sullar birer korku nesnesi olarak gösterilir (Erdoğan 2002a, 24). Erdoğan’ın ifadeleriyle medyada temsil edilme konusunda “dezavantajlı” bir konumda bulunan yoksullar, bir taraftan medyada görünmez kılınırken, diğer taraftan seyirlik hale getirilmektedir (2002b, 202). Gökalp, Ergül ve Cangöz ise yaptıkları araştırmada medyanın yoksullarla ilgili dört temsil biçimi kullandığını saptamışlardır. Bu temsil biçimleri fobik (korku ve nefret uyandıran) temsil, patetik (acıma duygusu uyandıran) temsil, sözde-nesnel (nesnellik iddiası taşıyan, betimsel) temsil ve yoksulların simgesel biçimde yok edilmesi temsidir (Gökalp, Ergül ve Cangöz 2010, 158-70). Ahıska ve Yenal, yoksulluğun toplumsal boyutlarının gözden uzak tutulduğunu, gizlendiğini, bağlamsızlaştırıldığını belirtir. Yazarlara göre yoksul insanların hayatları bu soruna yabancı olan kesimler için daha çok seyirlik bir malzemeye dönüştürülmektedir: “Bütün bu temsil biçimlerinin ortak özelliği, yoksulların ötekileştirilmesi, nesneleştirilmesi ve araçsallaştırılmasıdır. Bu temsillerin, yoksullukla ilgili ekonomik, siyasal ve kültürel sorunlarla gerçek anlamda bir hesaplaşmanın önünü tıkadığı kuşkusuzdur” (Ahıska ve Yenal 2006, 334). Medyada rastlanan yaklaşımlardan biri de yoksulları yoksulluklarından sorumlu tutma ve yoksulları suçla ilişkilendirme eğilimidir.

Televizyon Haberlerinde Yoksulluğun Temsili

Televizyon aynı zamanda bir temsil sistemidir ve bu bir anlamlandırma sürecidir. Televizyonun ikonik gösterge sistemi, kültür olarak dışa vurulan ortak anlamlandırmanın bir parçası olarak işlev gören bir temsil sürecinin gücüne sahiptir (Çelenk 2005, 81, 84). Postman’a göre düşünmek televizyonda etkili olmaz. Düşünmek, bir bakıma bir temsil sanatı değildir. Oysa televizyon bir temsil sanatı ister (Postman 1994, 103). Casey ve arkadaşlarına göre de “temsili” kavramı, televizyonun incelenmesinde merkezi önem taşır: “... Bir televizyon programı gerçekçilik iddiası taşısın taşısın, her zaman bir temsil süreci içerir” (Casey vd. 2008, 234-35).

Televizyonda esas olan söylemdir (Bourdieu 2000, 14) ve televizyonda söylem büyük oranda görsel imajla yansıtılır; yani televizyon konuşmayı bize sözcüklerle değil, görüntülerle aktarır (Postman 1994, 16). Hall, televizyonun anlamlandırma gücünün büyük kısmının görsel ve belgesel karakterinden kaynaklandığını belirtir. Televizyonun önermeleri ve açıklamaları söylemin bir şekilde “gerçek”e (gözle görmenin kanıtına) dayandırılması tarafından alttan alta desteklenir (Hall 1994, 83-84). Ancak neoliberalizmin “televizyonun dünyaya açılan bir pencere olduğu” (Erdoğan ve Alemdar 2001, 169) iddiası, aralarında Fiske’nin de bulunduğu bazı yazarlar tarafından reddedilmekte,

buna “saydamlık yanılgısı” adı verilmektedir (1987, 282). Fiske, televizyonun gerçekliğin herhangi bir parçasını temsil etmekten çok onu ürettiğini, inşa ettiğini söyler (1987, 21). Jean Baudrillard ise, hakikatin “televizyonun kendisi” olduğunu ancak bunun geçici bir hakikat olduğunu savunur (2011, 55).

Televizyonun “gerçeklik iddiası” haberler söz konusu olduğunda daha bir belirginleşmektedir. Televizyon haberi anlatısının en önemli stratejilerinden birisi, diğer program türlerinin kurgusal olduğunu kendisinin ise gerçek olduğunu savunarak kendisini diğer program türlerinden üstün görmesidir. Haber metinlerinin anlatsal stratejisinin görüntüsel söylemi, haberin gerçekçi metinler olarak algılanmasını kolaylaştırmaktadır (Dursun 2001, 164-65). Fiske’e göre televizyon haberleri gerçeklikten farklıdır (1987, 35). Dursun’a göre de haber, asla basit ve saf “olgular”dan ibaret değildir ve bir seçme, bir çözümlenme ve özellikle de gerçekliğin bir değerlendirmesidir (2001, 123).

Haberlerle ilgili eleştirel bir yaklaşımın gelişmesinde önemli rol oynayan Schudson, Tuchman, Hall, Hackett, van Dijk ve Fowler, haberin var olan güç/ iktidar yapısını pekiştirme yönünde işlediği konusunda görüş birliği içindedir (İnal 1996, 68). John Hartley’e göre haberler, var olduğu yapı kapsamında kendisiyle aynı anda farklı işlevler üstlenen kurumlar ve söylemlerle de ilişkilidir. Dolayısıyla haber bütün bu ilişkiler açısından yalıtılarak anlaşılabilir (Hartley 1987). “Haber söylemi el altında bulunan söylemlerin bir ürünüdür” diyen van Dijk da haberin söylemini toplumda var olan egemen söylemlerin bir ürünü olarak görür. Teun van Dijk’a göre haber metinlerinin ve anlatısının özgün bir söylemi vardır; haberin söylemi kaynak kişi ve kuruluşların söyleminden ayrı düşünülemez; ancak üretildiği koşullar yani bağlamı içinde anlaşılabilir (1988a, 8-12).

Herman ve Chomsky’ye göre televizyon haberlerinde nelerin yer alacağı ve nelerin dışarıda bırakılacağını belirleyen bir “çerçeveleme” kullanılır. Söz konusu çerçeveleme “değerli kurbanlar” ve “değersiz kurbanlar”a ilişkin haberler söz konusu olduğunda belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Haberlerde değerli kurbanların hikâyelerine insani bir boyut kazandırılır ve sempati uyandıracak ayrıntılara yer verilir. Değersiz kurbanlar söz konusu olduğunda ise haberler yüzeysel bir şekilde, asgari bir insanileştirmeye verilir ve heyecan ya da kızgınlık uyandırmamaları için belli bir bağlamdan yoksun bırakılırlar (Herman ve Chomsky 2006, 120).

Yoksullar, haberlerde yüzeysel olarak temsil edilen “değersiz kurbanların” önemli bir kesimini oluştururlar. Royce’a göre haberciler, haberleri-

ni teknik konulara dayandırarak yoksulluk gibi önemli politik soruları geri plana atarlar. “Çıkar çatışmalarını” ve “politik hayatın amaç ve değerlerine ilişkin mücadeleleri” göz ardı ederek yoksulluk konusunu depolitize ederler. Ayrıca haber medyası, teknik konulara odaklanarak izleyicilere yurttaş değil, uzmanların sunduğu bilginin pasif tüketicisi muamelesi yapar” (Royce 2008, 171).

Royce ayrıca öykü anlatma tekniğini kullanan haberlerin bireyleri ilgi merkezi haline getirdiğini, bunun da odağın, yoksulların kişisel özellikleri olmasına yol açtığını söyler: Böylece yoksulluk bireysel felaket olarak ele alınır ve yoksullar medyada adil bir biçimde seslerini duyuramazlar. Televizyon haberlerinde, yoksulluk konusu ele alınmaz, ele alındığı ender durumlarda ise içerik, izleyicilerin yoksulluklarından dolayı yoksulları suçlamaya yönelik şekilde oluşturulur (Royce 2008, 167-68). Yoksullar “karakter yetersizi” ve “ahlaksız” (madde bağımlılığı, suç, şiddet vb) olarak tasvir edilir. Az sayıda haber “yoksulluktan” ya da “yoksullardan” bahsetmektedir ve çok az haber yoksulluğu zenginlik ve gelir dağılımı üzerinden aktarmaktadır. Sınıf ayrıcalıklarını, sınıf temelli güç farklılıklarını ve eşitsizlikleri açıkça tartışan haberlere çok az yer ayrılması yoksulları görünmez kılar (Bullock, Wyche ve Williams 2001, 231-33).

Yoksullara yönelik hoşnutsuzluğun şiddet haberleri ile tamamlandığını savunan Bauman ise yoksulların haberlerde sorunlu temsil edilme biçimlerinin nedenlerini üç başlıkta toplar: Yoksullarla ilgili haberlerde kanıtlanmak istenen “açların ve evsizlerin üzücü durumunun kendine özgü tercihleri olduğu”dur. Altta yatan mesaj, yoksulların kendi yazgılarının sorumluluğunu taşıdığıdır. İkinci olarak bu gibi haberler, sefalet ve yoksulluğu yalnızca açıklıktan ibaret bir soruna indirgeyecek şekilde okunur ve yazılır. Üçüncü olarak felaket gösterileri, medya tarafından sunulduğu şekliyle günlük ahlaki geri çekilişi başka türlü destekler ve güçlendirir (Bauman 1999, 116-18).

1990’lı yıllarda medya “meşru çoğunlukların nazarında gayri-meşru bir nitelik taşıyan, tehlikeli bulunan, merak edilen kültürel kimlikleri (ötekileri) gösterime sokarak onlara aleniyet kazandırmıştır” (Alankuş-Kural 1995, 91). Yoksullar, aynı yıllarda televizyon haberlerinde de daha fazla gündeme gelmiştir. Ancak diğer televizyon programlarında olduğu gibi yoksulların televizyon haberlerindeki temsilleri de sorunludur. Bu temsil biçimlerinin Batı ülkelerindeki temsillere benzemesi dikkat çekicidir. Mine Gencel-Bek, Türkiye’de televizyon haberciliği üzerine yaptığı çalışmasında, Türkiye’deki özel televizyonlardaki haberlere bakıldığında toplumun iki grup şeklinde tas-

vir edildiğini saptamıştır: Birinci grupta trajedileriyle ve kazalarıyla gariban ve yoksullar; ikinci grupta ise varlıkları, gösterişli yaşam tarzları ve dedikodularıyla zenginler yer alır. Gencel-Bek'e göre bu kutuplaşma, elbette ki gelir dağılımının büyük bir uçurum gösterdiği bir toplumda çok önemlidir (2004, 32). Yoksulların televizyon haberlerinde temsili, diğer kitle iletişim araçlarındaki temsillerle benzerlikler taşımaktadır. Sevda Alankuş, Türkiye'de "yoksulluk" olgusunun tek başına haber değeri taşımadığını, yoksulların ancak "iç çamaşlıkları ve pijamalarıyla şık semtlerin plajlarını, parklarını doldurduklarında", "kapkaççılık yaptıklarında", "sabıkalı oldukları için dur emrine uymayarak, polis tarafından vurulduklarında" haber olduklarını belirtir (2005, VIII).

Televizyon haberleri, sorunun gerçek nedenlerini ortaya koymak yerine yoksulluk konusunu kişisel nedenlere bağlamaktadır. Gencel-Bek'in yaptığı çalışmada incelediği haberlerin çoğunda "kapkaç" konusu, kendilerini tehdit altında hissedip hissetmedikleri ve ne gibi önlemler aldıkları gibi sorularla "ünlülere" yönelmiştir. Bu haberlerde sınıflar arasında artan eşitsizlik sorgulanmamış; yoksulluk kişisel bir problem olarak görülerek siyasetle ilişkilendirilmemiştir (Gencel-Bek 2004, 29). Yaygın habercilik anlayışı, izleyicilerin duygularını sömürmeye yaslanan bir habercilik anlayışıdır. Yoksullar kendi sorunlarıyla ilgili haberler söz konusu olduğunda ilgi göstermektedir (Ergül, Gökalp ve Cangöz 2012, 83).

Amaç ve Yöntem

Bu çalışmanın amacı, bir sosyal dışlanma biçimi olan yoksulluğun televizyon haberlerindeki temsil biçimlerini incelemek, söz konusu temsil biçimlerinin toplumda var olan egemen söylemleri ne ölçüde yeniden üretip güçlendirdiğini eleştirel bir yaklaşımla ortaya koymaktır.

Çalışmada van Dijk'ın eleştirel söylem çözümlemesi kullanılmış, niceliksel bazı verilerden de yararlanılmıştır. Eleştirel söylem çözümlemesinin tercih edilmesinin nedeni, medya metinlerinin içinde yer aldığı üretim koşullarına yoğunlaşan yöntemin, yoksulların televizyon haberlerinde temsil edilme biçimlerini çözümlemeye uygun olmasıdır.

Toplumsal yapıdaki güç/iktidar ilişkilerinin söylem içindeki kurgulanma biçimlerine odaklanan (İnal 1996, 96) eleştirel söylem analizinin temel amacı, toplumsal eşitsizliği ortaya koymaktır (van Dijk 2001, 352). van Dijk, eleştirel söylem çözümlemesinin, sosyal düzeni doğallaştırma, meşru kontrol sistemleri ve özellikle de eşitsizlik ilişkilerinin söylemsel stratejileri üzerine

yoğunlaşmak zorunda olduğunu belirtir (aktaran Özer 2009, 52). Eleştirel söylem analizi eşitsizliği ortaya çıkarabilmek için metnin içine yerleştirilmiş çoğu zaman net olmayan ideolojik yapıları açığa çıkarmayı hedeflemektedir (van Dijk 1999, 340).

Haberî söylem olarak ele alan van Dijk (aktaran İnal 1996, 96), haber söyleminin temel yapısını şekillendiren bağlamsal etkenlerin önemine değinir (van Dijk 1988b, 9). Medyanın diğer seçkinler ile ortak bir üretimi gerçekleştirdiğini savunan van Dijk, dünyada olup bitenlerle ilgili bilgi edinimi ve kanaat oluşumunun büyük ölçüde haber söylemine dayandığını vurgular (2000, 36). van Dijk, haberleri incelemenin iktidarların uygulamalarını ve bu uygulamaların yaslandığı ideolojilerin işleyişini anlamak açısından çok önemli olduğunu dile getirir (1999, 337). van Dijk’a göre metindeki bilgiler genellikle açıkça ifade edilmeyip ima yoluyla aktarılmaktadır. Bu nedenle “söylenmeyenlerin” analizi bazen metinde ifade edilenin üzerine çalışmaktan daha sağlıklı olabilir (van Dijk 2007, 169).

Eleştirel söylem analiziyle ilgili altı çizilmesi gereken konulardan biri, van Dijk’ın analiz şeklini bir standarda bağlamadığıdır. van Dijk, metin ya da konuşma türlerinin eleştirel söylem analizini veya ideolojik analizini yapmanın tek bir standart yolu olmadığını belirtir ve ekler:

(a) Söylemin bağlamını inceleyin, (b) hangi grupların, iktidar ilişkilerinin ve çatışmaların meselenin içinde yer aldığını çözümleyin, (c) biz ve onlar hakkındaki olumlu ve olumsuz görüşleri araştırın, (d) varsayılanları ve ima edilenleri açıkça ortaya koyun ve (e) kutuplaştırılan grup görüşlerini öne çıkaran (veya geri plana iten) bütün formel yapılar üzerinde durun (van Dijk 1998, 66).

Çalışmada, van Dijk’ın modelinin özellikleri (makro ve mikro yapı, tematik ve şematik çözümleme, haber başlıkları/girişleri, ardalın ve bağlam bilgisi, ana olayın sunumu, sonuçlar, haber kaynakları, olay taraflarının değerlendirilmeleri, cümle yapıları, haber retorik ve sözcük seçimleri) (1988b, 15-16) temel alınmakla birlikte özellikle yukarıda aktarılan öneriler üzerinde durulmuştur. İncelenen araç televizyon olduğu için televizyona özgü nitelikler de çözümlemeye dâhil edilmiştir. Örneğin van Dijk’ın çalışmalarında yer alan “fotoğraf” çözümlemesi yerine “görüntü” çözümlemesi yapılmış; haber spikerlerinin yoksulluk haberlerini sunarken takındıkları tutumlar ve beden dilleri de çözümlemeye dâhil edilmiştir.

Çalışmanın evreni, Türkiye’de yayın yapan televizyonların ana haber bültenleridir. Ancak evrenin geniş olması ve tümünün analiz edilmesinin

güçlüğü göz önüne alınarak seçilen dört televizyon kanalının ana haber bültenleri araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu televizyon kanalları, büyük sermaye gruplarına ait olan ve “yeni liberal” ideolojiyi temsil eden *Kanal D*, dini söylemlerin yaygın olarak kullanıldığı “yeni muhafazakâr” ideolojiye sahip *Kanal 7*, “sol” ideolojiye sahip *Hayat TV* ve konumu gereği tüm vatandaşlara eşit mesafede olması gereken kamu televizyonu *TRT 1*’dir. Söz konusu televizyon kanallarının ideolojik yapılanmasının, yoksulları/ yoksulluğu temsil biçimlerine etkileri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu yapılırken kanalların hükümete “yakın” ya da “muhalif” olmaları da dikkate alınmıştır. Çalışmada üzerinde durulan bir başka konu ise farklı yayın anlayışı/ideolojik yapılanmalara sahip olan dört televizyon kanalının yoksulluk konusunda ne ölçüde benzeştikleri/farklılaştıklarıdır. Çalışmada ayrıca alternatif temsil biçimleri ve yoksulluk sorununa duyarlı bir söylem geliştirilmesi için önerilerde bulunulmuştur.

1 Ocak-31 Mart 2014 tarihleri arasında söz konusu kanalların ana haber bültenleri ya internet sitelerindeki arşivlerinden (*Kanal D*, *Kanal 7*) ya da televizyon kanallarından haber kayıtları edinilerek (*TRT 1*, *Hayat TV*) izlenmiştir. Üç aylık sürenin, 2008 ekonomik krizinin etkilerinin sürdüğü bir dönemi kapsamaması; 2014 yerel seçim sürecini de içermesi; Türkiye’de iklim koşullarının da etkisiyle yoksulluğun temel sorunlarının (barınma, ısınma, yiyecek bulma vb.) daha da belirginleşmesi, işsizliğin arttığı bir dönem olması, seçilen zaman dilimini önemli kılmaktadır.

Çalışmanın temel varsayımı, yoksulluk olgusunun televizyon haberlerinde yeterince yer almadığı, yoksulların haber söylemlerinden dışlandığı, ötekileştirildiğidir. Bir eşitsizlik durumu olan yoksulluğun haber söylemlerinde normalleştirildiği, bu durumun ise daha etkin çözüm yöntemlerinin gündeme gelmesini engellediği düşünülmektedir. Bu çalışmada televizyon haberlerinin yanlılığının siyasal bir görüşü savunmayı aşan yönleri olduğu ve daha çok yapısal bir yanlılık olarak görülmesi gerektiği düşünülmektedir.

Televizyon Ana Haber Bültenlerindeki Yoksulluk Haberlerinin Çözülmesi

Çalışmanın yapıldığı dönem içerisinde *Kanal D*’den 15 haber, *TRT 1*’den 13 haber, *Kanal 7*’den 16 haber, *Hayat TV*’den 20 haber olmak üzere toplam 64 yoksulluk haberi makro yapısal ve mikro yapısal olarak incelenmiştir. Yine aynı televizyon kanallarının ana haber bültenlerinde benzer konularda, benzer içerik ve yapıda yayınlanan 37 habere de -tekrara düşmemek amacıyla- kı-

saca değinilmiştir. Bu haberlerin söz konusu kanallara göre dağılımı şöyledir: *Kanal D*’den 7, *TRT 1*’den 1, *Kanal 7*’den 10, *Hayat TV*’den 19 haber. Kanalların ana haber bültenlerinde, günde yayınladıkları ortalama haber sayısı *Kanal D* (18), *TRT 1* (18), *Kanal 7* (19) ve *Hayat TV* (24)’tür. Bu durum, kanalların haber sayısı bakımından yoksullara yeterince yer vermediklerini ortaya koymaktadır. Ancak kanalların yoksullarla ilgili sorunlu temsilleri, sayısal boyutun çok ötesindedir.

Çalışmada incelenen haberin fiziki görünümü açısından van Dijk’in önermelerine uydukları saptanmıştır. Buna göre incelenen televizyon kanalları genelde haberlerinde ana başlık ve alt başlık kullanmışlardır. Ana başlıklarda, enformasyon eksilimine gidilmiş, genelleme yapılmış ve az sayıda da olsa kurgulamaya başvurulmuştur. Sadece ana başlık okunduğunda habere konu olan olayların içeriğine dair fikir yürütmek güçtür. Ana başlık ve alt başlık birlikte okunduğunda ise haber metninin ana fikrine ulaşmak mümkün hale gelmektedir. Başlıklarla ilgili bir başka söylenebilecek nokta ise iki başlık arasında genelden özele doğru bir gidiş olmasıdır. Başlıklar, makro kurallar aracılığıyla özetleme yapmakta, giriş paragrafına temel oluşturmaktadır. Çalışmada incelenen bazı başlıkların okuyucunun habere konu olaya belli bir yönde bakmasına neden olduğu belirlenmiştir. Yoksulları suçlayan, sorunlarını dramatize eden, görünmez kılan, “yardımseverlik-hayırseverlik” vurgusu yapan sorunlu başlıklara aşağıdaki örnekler verilebilir:

Aylık 4 Bin TL Maaşla Çoban Bulunamıyor-Artık Çoban Denmeyecek (*TRT 1*, 11 Mart 2014), 3 Bin TL Maaş Var, Çoban Yok-Şanlıurfa’lı Besiciler Çoban Bulamaktan Şikâyetçi (*Kanal 7*, 9 Ocak 2014), Kâğıt Toplayan Çocuğun Ölümü-Altı Yaşındaki Çocuk Kâğıt Toplarken Kaza Kurbanı Oldu (*Kanal 7*, 10 Ocak 2014), Gülsüm Yardım Bekliyor-İç Organları Büyüyor, Kemikleri Gelişmiyor (*Kanal 7*, 7 Mart 2014), Elektrikte Sosyal Tarife-Dar Gelirlinin Faturasının Bir Kısımını Devlet Ödeyecek (*Kanal 7*, 2 Ocak 2014), Sokakta Başlayan Ömrü Sokakta Bitti-Bu Acıya Yürek Dayanmaz (*Kanal D*, 10 Ocak 2014).

İncelenen televizyon kanalları ana olayı genellikle haber girişlerinde aktarmışlardır. Çözömlenen haberlerin büyük bir bölümünde ardalan ve bağlam bilgisi ya yetersizdir ya da yoktur. Haberlerde yoksulluğun nedenleri yerine olaylara odaklanılmakta; bu durum ise yoksulluk haberlerinin yüzysel olarak ele alınmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak haberlerin siyasi açıdan yanlı olmasına yol açmaktadır.

Haberlerin başlıklarında inşa edilmeye başlanan sorunlu anlam çerçevesi diğer bölümlerde de sürmektedir. Tematik yapı unsurları, inşa edilen söz ko-

nusu anlam çerçevesinin tekdüze olduğunu ortaya koymaktadır. Bu yapının izleyicinin sorunu yüzeysel olarak görmesine neden olduğu düşünülmektedir. Haberlerdeki sorunlu yapı alıntılar, tanımlamalar gibi “mikro yapı” unsurlarında da görülmektedir. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7*’nin haberlerinde kullanılan cümleler genellikle pasif yapıyla verilmiş, cümleler arasında sorunun toplumsal-ekonomik boyutlarını ortaya koyan nedensel ve işlevsel bir ilişki kurulmamıştır. Nedensel ve işlevsel ilişki “olaylar” ile “yoksulluk” arasında değil, “kader, makûs talih, kaza, ihmalkârlık” arasında kurulmuştur. Örneğin “Yangında 4 Kişilik Aile Yok Oldu” (*Kanal D*, 15 Ocak 2014), “Çorum’da Yangın Bir Aileyi Yok Etti-Yangında 4 Kişilik Bir Aile Hayatını Kaybetti” (*TRT 1*, 15 Ocak 2014), “Çorum’da Yangın Faciası-Sobadan Çıkan Kıvılcım, 4 Kişilik Aileyi Yok Etti” (*Kanal 7*, 15 Ocak 2014) başlıklı haberlerde yangının “sobanın yanına kuruması için çamaşır seren” ev sahibinin hatasından kaynaklandığı belirtilmiştir. Olayın yaşandığı bölgede doğalgaz olmasına rağmen ailenin neden soba kullandığı sorusu sorulmamış, evin gecekondü olduğu görmezden gelinerek “küçük ev” gibi sıfatlar kullanılmıştır. *Hayat TV* ise “Yoksulluk Can Aldı-Sobadan Çıkan Ateş Sonucu Tüm Aile Yaşamını Yitirdi” (15 Ocak 2014) başlığı ile verdiği haberde olay ile yoksulluk arasında bağ kurmuştur.

Kanal D, *TRT 1* ve *Kanal 7*’nin haberlerinde ardalan ve bağlam bilgileri de eksiktir. Örneğin “Sambacılar ‘Dünya Kupası’nı İstemiyor” (*Kanal D*, 26 Ocak 2014), “Brezilya Yine Karıştı-Göstericiler Dükkânlara Saldırdı, Polis Müdahale Etti” (*Kanal 7*, 23 Şubat 2014) başlıklı haberlerde olayların ardalan ve bağlam bilgileri verilmemiş, haberde olayların nedeni “Brezilya’da yüzlerce kişi bu yaz ülkelerinde oynanacak olan dünya kupasını protesto etti” ve benzeri cümlelerle geçiştirilmiştir. Oysa *Hayat TV*’nin “Brezilya Sokakta-Dünya Kupasına Değil Kamu Hizmetlerine Bütçe” (26 Ocak 2014) başlıklı haberinde aktarıldığı üzere Brezilya halkı “[...] yetersiz kamu bütçesi ve dünya kupasına aktarılan kamu kaynakları”nı protesto etmiştir. “Sokak Çocukları Dünya Kupası-Evsiz Gençler Brezilya’da Top Koşturacak” (*TRT 1*, 18 Mart 2014) başlıklı haberde ise Pakistanlı sokak çocuklarının “ülkelerindeki akranlarından çok daha ağır şartlarda yaşadıkları” belirtilmiş ancak çocukların sokaklarda yaşamak zorunda kalmalarına yol açan toplumsal-ekonomik nedenlere değinilmemiştir. Haberde geçen “[...] bu ay onlar için külkedisi masalından farksız geçecek” “[...] ülkelerini temsil edecek olmanın heyecanını yaşıyor” gibi cümlelerle yoksulluk sorununu görünmez kılan yaklaşım pekiştirilmiştir. Oysa Türkiye’nin de aralarında bulunduğu birçok ülkede çalışmak ya da sokakta yaşamak zorunda kalan çocuklar önemli bir sosyal-toplumsal sorundur.

Bu haberler, sonuçları bakımından incelendiğinde olaylara daha çok şiddet, dramatik unsurlar açısından haber değeri verildiği, olayların dramatik unsurlarının ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Söz konusu televizyonlar “ana olayları” yine “hayırseverlik”, “dramatik unsurlar” ve “şiddet” üzerinden sunmuştur. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7*’nin haberlerinde yoksulları pasif gösteren cümle yapılarına sıkça rastlanmaktadır. “Çoğu karın tokluğuna çalışıyor, okula gidemiyor, iyi beslenemiyor, iş yerlerinde köle gibi çalıştırılıyorlar” “Çaresiz anne baba Gülsüm’e uzanacak yardım elini bekliyor” örneklerinde olduğu gibi yoksullar “kurban, mağdur ve çaresiz” olarak temsil edilmektedirler. Haberlerde yoksulların durumunu dramatikleştiren “çaresiz”, “dram”, “umutsuz”, “makûs talih”, “acı”, “yürek dayanmaz”, “feryat”, “içler acısı” “gözyaşlarına boğuldu” gibi kelimeler sıkça kullanılmıştır.

Kanal 7 ve *TRT 1*, işsizlikle ilgili haberlerde “arttı” yerine “oldu” kelimesini kullanmaktadır. Bu haberlerde işsizlerin, iş arayanların görüntüleri yerine çalışmakta olan işçilerin görüntülerine yer verilmiştir. Bu durum işsizlerin gözden uzak tutulmasına yol açmaktadır. *Hayat TV*’de ise ağırlıklı olarak iş başvurusu yapanların, iş arayanların görüntüleri ekrana getirilmiştir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar eleştirel çalışmalarda sıkça dile getirilen “medyanın ideolojik hegemonyanın güçlü bir kaynağı olduğu; televizyonun gerçekliğin herhangi bir parçasını temsil etmekten çok onu ürettiği, inşa ettiği” görüşünü desteklemektedir. Yapılan çalışmada ulaşılan en önemli sonuç yoksulluk ve yoksulların televizyon haberlerinde yeterince temsil edilmediği, yoksulluk sorununun politik bir sorun olarak görülmediği, tarihsel süreçten koparıldığıdır. Sorun odaklı yaklaşımlar yerine, olgu/olay odaklı yaklaşımların benimsenmesinin, yoksulluğu/sosyal dışlanmayı haber söylemlerinde “normalleştirdiği”, bu durumun ise daha etkin çözüm yöntemlerinin gündeme gelmesini engellediği düşünülmektedir.

Televizyonlar yoksulluğu “maddi yoksulluk” durumu olarak görmektedir. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7* yoksulluğu “maddi yoksulluk” olarak ele almış; diğer yoksulluk ölçütlerini ve yoksulluğun sosyal dışlanma boyutunu görmezden gelmiştir. *Hayat TV* az sayıdaki haberlerde olsa da yoksulluğu “görelî yoksulluk” boyutuyla işlemiş ancak yoksulluğun sosyal dışlanma boyutuna değinmemiştir. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7*’de az sayıda da olsa haberlerde yoksullara ya da muhalif görüşlere yer verilmektedir ancak bir toplumun egemen ideolojisine aykırı görüşlere bu şekilde alan tanınmasına dikkatli yaklaşmak gerekir. Çünkü medya bu yöntemle toplumdaki bütün görüşleri temsil ettiği yanılması yaratarak aslında egemen toplumsal düzenin varlığını sürdürmesine katkıda bulunabilir.

Çalışmada elde edilen önemli bir bulgu, medya sahipliği ile yoksulların haber bültenlerindeki temsil biçimleri arasında bir bağlantının olduğudur. Bu durum özellikle büyük sermaye gruplarından birine ait olan *Kanal D* ile kâr amacı gütmeyen *Hayat TV*'nin haberlerinde çok belirgin bir biçimde ortaya çıkmaktadır. *Kanal D*'nin sermaye sınıfının çıkarları söz konusu olduğunda egemen ideolojinin dışına çıkmayan bir habercilik politikası izlediği saptanmıştır. *Hayat TV* ise genel olarak yoksulların yanında yer almıştır. *Kanal 7* ve kamu televizyonu olan *TRT 1*'in ise yoksulluğu, siyasi iktidarın politikaları ekseninde ele aldıkları görülmüştür. Söz konusu televizyon kanallarının haberlerinde, hükümetin yoksullarla ilgili politikaları desteklenmektedir.

Bu çalışma, yoksulluk/yoksulların televizyonlarda temsiline ilişkin araştırmaların sonuçlarına benzer bir şekilde, televizyon haberlerinde yoksulların *ötekileştirildiğini* ve *marjinalleştirildiğini* ortaya koymaktadır. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7*'de yer verilen haberlerin söylemleri büyük ölçüde neoliberalizmin, yoksulluğun sosyal yapıyla ilişkisini göz ardı eden, yoksulluğun bireysel bir sorun olarak algılanmasına zemin hazırlayan (yoksulluk kültürü), yoksulları suçlayan yaklaşımıyla örtüşmektedir.

Televizyonların ana haber bültenlerinde yoksullarla ilgili olarak en fazla yer bulan haberler, yoksulların yaşadığı trafik kazası, cinayet gibi polis-adliye olaylarıyla ilgilidir. Bu tür haberlerde olaylar dramatize edilerek aktarılmaktadır. Konunun incelendiği üç aylık sürede *Kanal D*'de dokuz, *TRT 1*'de dört, *Kanal 7*'de on haberde söz konusu yapı kullanılmıştır. Haberde kullanılan ifadeler televizyonların ideolojik yapısıyla uyumludur. *Hayat TV* ise beş haberde yoksullardan yana bir tutum takınmaya çalışsa da haberlerde dramatik öğelere yer vermekten kaçınamamıştır. Söz konusu haberlerde “ailenin dramı”, “harabeler içinde yaşanan dram”, “aynı kader” gibi ifadeler kullanılmıştır.

Yoksulların ölümlerini konu alan haberlerdeki temsil biçimleri de sorundur. Yoksulların cenaze törenleri, dramatik unsurlar eklenerek seyirlik bir malzeme haline getirilmektedir. Haberlerde yangın, trafik kazası, zehirlenme gibi nedenlerle ölen yoksulların yerde yatan bedenlerinin görüntülerine (mozaiklenmiş de olsa) yer verilmekte, yoksulların evlerine/işyerlerine girilerek yaşadıkları olayla birçok ayrıntı ve aile albümlerinden fotoğrafları ekrana getirilmektedir. Bu tür haberlerde ayrıca haber sunucuları ve haberi seslendirenler dramatik unsurların şiddetini artıran, dramatik yapıyı güçlendiren bir ses tonu kullanmaktadır. Haber sunucuları, dramatikleştirme sürecine beden dilleriyle de katılmaktadır. Örnek olarak seçilen haberlerin başlıkları şöyledir:

Medine, Baba Dayağından Ölmüş (*Kanal D*, 1 Ocak 2014), Sokakta Başlayan Ömrü Sokakta Bitti-Bu Acıya Yürek Dayanmaz (*Kanal D*, 10 Ocak 2014), Dördüzlerin Dramı-Doğmadan Bir Hafta Önce Babalarını Kaybettiler (*TRT 1*, 5 Ocak 2014), Çorum’da Yangın Bir Aileyi Yok Etti-Yangında 4 Kişilik Bir Aile Hayatını Kaybetti (*TRT 1*, 15 Ocak 2014), Kâğıt Toplayan Çocuğun Ölümü-Altı Yaşındaki Çocuk Kâğıt Toplarken Kaza Kurbanı Oldu (*Kanal 7*, 10 Ocak 2014), Çorum’da Yangın Faciası-Sobadan Çıkan Kıvılcım, 4 Kişilik Aileyi Yok Etti (*Kanal 7*, 15 Ocak 2014), Denizli’de Soba Faciası-Anneanne ve Torunu Sobadan Sızan Gazdan Zehirlendi (*Kanal 7*, 12 Mart 2014), Yoksulluk Can Aldı-Sobadan Çıkan Ateş Sonucu Tüm Aile Yaşamını Yitirdi (*Hayat TV*, 14 Ocak 2014), Halep Değil Fatih-Suriye’den Türkiye’ye Gelen Mülteciler Harabelerde Yaşıyor (*Hayat TV*, 16 Ocak 2014).²

Söz konusu haberlerin söyleminde yoksulluk ve yoksulların sorunları kişiselleştirilmektedir. Böylece, sorunun gerçek nedenleri görünmez kılınmakta; sorunun ardında yatan toplumsal ve ekonomik nedenlerin sorgulaması engellenmektedir. Haberlerde yoksulluk sorunu eşitsizlik sorunu olarak ele alınmadığı için kamu kaynaklarının sosyal kullanımına ve sosyal politika önlemlerine de değinilmemektedir. Yoksulluğun toplumsal boyutları gözden uzaklaşırken yoksul insanların yaşadıkları sefalet daha çok seyirlik hale getirilmektedir. Bu haberlerde yoksulları suçla ilişkilendiren söylemlere de rastlanmaktadır. Yoksulluk sadece *Hayat TV*’de yer alan birkaç haberde “bir eşitsizlik durumu, sistem sorunu” olarak ele alınmıştır. Diğer televizyon kanallarına göre daha fazla yoksulluk haberine yer veren *Hayat TV* bazı haberlerinde yoksulluğu bir etnik kimliği öne çıkararak sunmaktadır. *Hayat TV*’nin yoksulluk sorununu “bir eşitsizlik durumu, sistem sorunu” olarak ele aldığı haberler aşağıdaki gibidir:

Gelir Adaletsizliği-En Zengin 85 Kişinin Mal Varlığı, En Yoksul 3,5 Milyar İnsana Eşit (*Hayat TV*, 20 Ocak 2014), Açlık ve Yoksulluk Sınırı-Net Asgari Ücret 765,6 Lira, Açlık Sınırı 1,099,17 Lira (*Hayat TV*, 26 Ocak 2014), İstikrar Zengine Yaradı-Milyarder Sayısı Arttı, Kayıtlı İşçi Sayısı Azaldı (*Hayat TV*, 28 Şubat 2014), Emekçiler Ekmekle Doyuyor-Yoksul Semtlerde Günde Ortalama 5 Ekmek Tüketiliyor (*Hayat TV*, 25 Mart 2014).

•••

- 2 Yine Soba-3 Kişilik Aileyi Yok Etti (*Kanal D*, 14 Şubat 2014), Çöken Binadan Dram Çıktı (*Kanal D*, 16 Ocak 2014), Göçmen Faciası: 11 Ölü (*Kanal D*, 18 Mart 2014), Yatağa Mahkûm Hayat-Fil Hastalığı Yüzünden 400 Kiloya Çıktı (*TRT 1*, 27 Şubat 2014), Ölüm Uykuda Yakaladı-Yaşlı Çift Sobadan Sızan Karbon Monoksit Gazından Zehirlendi (*Kanal 7*, 23 Şubat 2014), Yanan Evde Para Telaşı-Yaşlı Kadın Parasını Kurtarmak İçin Polise Yalvardı (*Kanal 7*, 7 Şubat 2014), Gülsüm Yardım Bekliyor-İç Organları Büyüyor, Kemikleri Gelişmiyor (*Kanal 7*, 7 Mart 2014), Göçmen Faciası-Ege’de Tekne Battı 12 Kayıp (*Hayat TV*, 20 Ocak 2014).

Kanal D, TRT 1, Kanal 7'nin yoksullarla ilgili haberlerinde yaygın olarak “yardımseverlik-hayırseverlik” vurgusunun yapıldığı saptanmıştır. Bu söylemin neoliberalizmin “hayırseverlik” söylemiyle uyumlu olduğu düşünülmektedir. 19. yüzyılda sermaye sınıfı bireysel hayırseverliği öne çıkarmış, devletin bu işe karışmaması gerektiğini savunmuştur. Refah devleti döneminde geri plana itilen bu söylem, neoliberal politikalarla yeniden gündeme gelmiştir. Bu söylem günümüzde de yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *Kanal D*'de bir, *TRT 1*'de üç, *Kanal 7*'de beş haberde yardımseverlere-hayırseverlere yoksullara yardım yapmaları için çağrı yapılmış, hayırseverlik övülmüştür. Bu haberlerde “dua”, “mükâfat”, “gönüllerini feth ettiler”, “yardım neferleri” gibi sözcüklere yer verilmiş, olaylara hayırseverliği övmek için haber değeri atfedilmiştir. Böylece yoksul olmayan “biz” kategorisi, yoksullara yardım üzerinden olumlanmıştır. Söz konusu haberlerin hayırseverlik gösterisi/şölenine dönüştürüldüğü saptanmıştır. *Hayat TV*'de ise hayırseverliği ön plana çıkaran bir habere yer verilmemiştir. *Kanal D, TRT 1* ve *Kanal 7*'nin hayırseverlik ile yardımseverliği ön plana çıkaran haberlerinin başlıkları aşağıdaki gibidir:

Üniversitelilere “Askıda” Yemek-Bir Sosyal Sorumluluk Projesi (*Kanal D*, 2 Şubat 2014), Gönüllü Gençler Yardım Seferberliği-Minik Bedenleri Isıtıp, Gönülleri Feth Etiler (*TRT 1*, 22 Ocak 2014), Üçüz Beklerken Dördüz Geldi (*TRT 1*, 9 Mart 2014), Yanan Evde Para Telaşı-Yaşlı Kadın Parasını Kurtarmak İçin Polise Yalvardı (*Kanal 7*, 7 Şubat 2014), Engellilerin Umre Sevinci-55 Engelli Hacı Bayramda İhram Giyip Dua Etiler (*Kanal 7*, 9 Şubat 2014).³

Söz konusu haberlerde, yoksulluğun politik/ekonomik bir sorun olarak ele alınmadığı, kamu kaynaklarının sosyal kullanımı ve sosyal politika önlemleri gibi konulara değinilmediği görülmektedir. Yoksulluk sorununun çözülmesi için devlete değil hayırseverlere/sivil toplum kuruluşlarına çağrıda bulunmaktadır. Haberlerde ayrıca yoksullara yardım kampanyalarında içerik kadar kampanyayı düzenleyen kurum ya da kişiler ön plana çıkarılmakta, kampanyalar bir tür gösteriye, tanıtım çalışmasına dönüştürülmektedir. Oysa yoksulluk gibi çok boyutlu bir olgunun bu tür yardım kampanyalarıyla çözülemeyeceği açıktır. Daha önce de vurgulandığı üzere bu tutum, *Kanal D, TRT 1* ve *Kanal 7*'nin neoliberal söylemin paralelinde bir söylem ürettiğini, bunun

•••

3 İlk Defa Gittiler (*TRT 1*, 13 Mart 2014), Gülsüm Yardım Bekliyor-İç Organları Büyüyor, Kemikleri Gelişmiyor (*Kanal 7*, 7 Mart 2014), Tek İstedığı Yürümek-Ceyda Gün “Yürüme Baskısı” Hastalığı ile Mücadele Ediyor (*Kanal 7*, 4 Mart 2014), “Bu Kadar Yardım Yeter”-Evleri Yanan Çifte 95 Bin Lira Yardım Gönderildi (*Kanal 7*, 2 Ocak 2014).

da ideolojik bir üretim olduğunu ortaya koymaktadır. *TRT 1* ve *Kanal 7*’nin dini bir söylem olan “hayırseverlik” söylemine hükümetin söylemlerinin de eklendiği saptanmıştır.

İncelenen haberlerdeki bulgulardan bir diğeri yoksulluğun yapısal nedenlerinin görünmez kılındığı, sorunun gerçek sorumlularının temize çıkarıldığı ve yoksulluğun nedenlerinin yoksullara yüklendiğidir. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *Kanal D*’de bir, *TRT 1*’de bir, *Kanal 7*’de bir haberde yoksulları suçlayan habere rastlanmıştır. *Hayat TV*’de ise bu içerikte bir habere yer verilmemiştir. Yoksulluğun nedenlerini yoksullara yükleyen haberlerin başlıkları şöyledir: “Aylık 4 Bin TL Maaşla Çoban Bulunamıyor-Artık Çoban Denmeyecek” (*TRT 1*, 11 Mart 2014), “3 Bin TL Maaş Var, Çoban Yoksulluğuna Besiciler Çoban Bulamamaktan Şikâyetçi” (*Kanal 7*, 9 Ocak 2014), “İstanbul’u Bilmiyor” (*Kanal D*, 29 Ocak 2014).

Bu haberlerde, mevcut ekonomik yapının mağdurları işsizliğin-yoksulluğun sorumluları haline getirilmektedir. Haberlerde yoksulluk ve sosyal dışlanmanın nedenleri “onların” yani “yoksulların hatalarıyla, tembel olmalarıyla, verilen işi beğenmemeleriyle, kötü alışkanlıklarla” açıklanmakta ya da açıkça ifade edilmeyip ima yoluyla aktarılmaktadır. Sistem yerine, sistemin kurbanlarını suçlama politikası, neoliberalizmin yoksullukla mücadele söylemiyle uyumludur. Kapitalizm kadar eski bir saplantı olan yoksulları suçlayarak çalışmaya zorlama eğilimi, ekonomik çıkarlarla ilgilidir. Bu tür haberlerin bir başka işlevi ise iş sahibi olmanın yoksulluğu ortadan kaldırmaya yetmediği, çok sayıda “çalışan yoksulun” bulunduğu gerçeğini gizlemektir.

Haberlerde görülen bir başka sorunlu temsil biçimi yoksulların suçun ve korkunun kaynağı olarak gösterilmesi, doğrudan ya da dolaylı olarak suç veya suçlularla özdeşleştirmesidir. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *Kanal D*’de dört, *TRT 1*’de bir, *Kanal 7*’de bir haberde yoksulları suçla özdeşleştiren temsil biçimleri saptanmıştır. *Hayat TV*’de ise bu içerikte bir habere yer verilmemiştir. *Kanal D*, *TRT 1* ve *Kanal 7*’de yayınlanan haberlerin söz konusu başlıkları aşağıdaki gibidir:

Medine, Baba Dayağından Ölmüş (*Kanal D*, 1 Ocak 2014), 5 Yaşındaki Çocuk Donuyordu (*Kanal D*, 2 Ocak 2014), Fikirtepe Yine Kördüğüm-Kentsel Dönüşüm Ruhsata Takıldı (*Kanal D*, 4 Ocak 2014), Göçmen Faciası: 11 Ölü (*Kanal D*, 18 Mart 2014), Yasadışı Göç ile Mücadele-Yabancı Basın Mensuplarına Bilgi Verildi (*TRT 1*, 9 Mart 2014), Elektrikte Sosyal Tarife-Dar Gelirliğin Faturasının Bir Kısmını Devlet Ödeyecek (*Kanal 7*, 2 Ocak 2014).

Söz konusu haberlerde kullanılan *yasadışı, madde bağımlıları, sokak çocukları* gibi sözcükler ve imalarla yoksullar suçla ilişkilendirilmektedir. Haberlerde yoksulları damgalayan, kategorize eden ve ön yargıları yeniden üreten bir söylemin hâkim olduğu görülmektedir. Haberlerde yer alan aktörler, suça eğilimli olarak temsil edilmekte ve bilinçli olarak suçlanmakta; suça neden olan yapısal ya da özel her türlü unsur haberciliğin ilgi alanının dışında tutulmaktadır. Suçun gerçek aktörleri yerine yoksullardan hesap sorulan bu tür haberlerde, “kriminal” söylemi desteklemek amacıyla polislerin ve polis araçlarının görüntülerinin sık sık ekrana getirildiği, ayrıca polis araçlarının siren seslerine yer verildiği görülmektedir.

Çalışmadaki bir başka saptama ise *Kanal D, TRT 1 ve Kanal 7*’nin Türkiye’deki yoksullar söz konusu olduğunda yoksul sözcüğünü kullanmaktan kaçındıklarıdır. Yoksul/fakir sözcüğü yerine “dar gelirlili”, “maddi durumları iyi olmayan”, “maddi imkânsızlık”, “paraları yoktu” gibi ifadeler ya da imalar kullanılmıştır. *Hayat TV* ise haberlerinde yoksul kelimesini kullanmıştır. *Kanal D, TRT 1 ve Kanal 7*’de yer alan birçok haberde ise yoksul yerine başka bir sözcüğün kullanımına dahi gerek görülmemiş, yoksulluk olgusu görmezden gelinmiştir. Görüntülerde insanların yaşadıkları mekânlar, giysileri, kendilerini ifade etme biçimleri, yoksulluklarını tartışmaya yer bırakmayacak kadar açık bir biçimde ortaya koyduğu halde yoksul/fakir sözcüğünün kullanılmaması yoksulların simgesel olarak yok edildiklerini göstermektedir. Başka bir deyişle haberin söyleminde söylenenlerden çok söylenmeyenlerle ideolojik üretim yapılmaktadır. Bu durum aynı zamanda, yoksulları yok sayan neoliberal söylem ekseninde haber yapıldığını ortaya koymaktadır. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *Kanal D*’de bir, *TRT 1*’de iki, *Kanal 7*’de iki kez “yoksul” yerine başka bir sözcük ya da yoksulluğu ima eden bir cümle yapısı kullanılmıştır:

Sokakta Başlayan Ömrü Sokakta Bitti-Bu Acıya Yürek Dayanmaz (*Kanal D*, 10 Ocak 2014), Üçüz Beklerken Dördüz Geldi (*TRT 1*, 9 Mart 2014), İlk Defa Gittiler (*TRT 1*, 13 Mart 2014), Elektrikte Sosyal Tarife-Dar Gelirlinin Faturasının Bir Kısımını Devlet Ödeyecek (*Kanal 7*, 2 Ocak 2014), Engellilerin Umre Sevinci-55 Engelli Hacı Bayramda İhram Giyip Dua Ettiler (*Kanal 7*, 9 Şubat 2014).

Türkiye’deki yoksullarla ilgili haberlerde yoksul kelimesini kullanmayan *TRT 1 ve Kanal 7*, diğer ülkelerdeki yoksullar söz konusu olduğunda bu kelimeyi kullanmakla birlikte yoksulluğu bir eşitsizlik durumu olarak da ele almıştır. Bu tutum, gelişmiş batılı ülkelerin televizyonlarındaki yaygın anlayışa benzer biçimde, söz konusu televizyon kanallarının yoksulluğu Afrika, Güney Amerika ve Asya gibi uzak ülkelerin sorunu olarak gördüklerini ortaya

koymaktadır. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *TRT 1*’de iki, *Kanal 7*’de üç haberde söz konusu kullanıma rastlanmıştır:

Kosovalı Kayıp Yakınları-Her Yeni Yılı Hüzünle Karşıyorlar, Güney Sudanlı Çocukların Dramı, Bangladeşli Çocuk İşçiler-Bu Büyük İnsanlık Ayıbı Yıllardır Çözüm Bekliyor, Suriye’deki İç Savaş-Suriyeliler Yeni Yıla Çaresizlik İçinde Girdi (*TRT 1*, 1 Ocak 2014), Sokak Çocukları Dünya Kupası-Evsiz Gençler Brezilya’da Top Koşturacak (*TRT 1*, 18 Mart 2014), Sefahat ve Sefalet Yan Yana-Hindistan’da Hayatı İnanışlar Belirliyor (*Kanal 7*, 28 Ocak 2014), 2 Buçuk Dolarlık Eylem-Hükümetin Para Talebi Öğrenci ve Öğretmenleri Kızdırdı (*Kanal 7*, 29 Ocak 2014), İş Başvurusunda İzdiham-Nijerya’daki İzdihamda 7 Kişi Ezilerek Can Verdi (*Kanal 7*, 20 Mart 2014).

Televizyon haberlerinde, yoksulluğun en önemli nedenlerinden biri olan işsizliğin sunulma biçimi de dikkat çekicidir. Çalışmanın yapıldığı üç aylık sürede *TRT 1*’de bir, *Kanal 7*’de bir, *Hayat TV*’de ise üç haberde işsizlik ele alınmıştır. *Kanal D*’de işsizliğe değinen hiçbir habere rastlanmamıştır. *TRT 1*, *Kanal 7* ve *Hayat TV*’de yer alan haberlerin başlıkları şöyledir:

İşsizlik Rakamları-Kasım Döneminde İşsizlik % 9,9 Oldu (*TRT 1*, 17 Şubat 2014), İşsizlik 9.9 Oldu-Bütçe Ocak Ayında 1,9 Milyar Lira Fazla Verdi (*Kanal 7*, 16 Şubat 2014), İşsizlik Artıyor-TÜİK’e Göre İşsizlik Yüzde 9.9’a Yükseldi (*Hayat TV*, 18 Şubat 2014), İşsizlik Rakamları-İşsizler Ordusuna 202 Bin Kişi Daha Katıldı (*Hayat TV*, 15 Ocak 2014), İşsizlik Çift Hanede-İşsiz Sayısı 2 Milyon 809 Bin Kişiye Yükseldi (*Hayat TV*, 17 Mart 2014).

Bu haberlerde işsizlik çok sayıda kişinin yaşadığı bir deneyim olarak değil, bir ekonomik politika konusu olarak sunulmaktadır. Sözde-nesnel bir yapıyla sunulan haber metinlerinde, işsizlik rakamlara ve yüzdelere indirgenmektedir. Bu durum, işsizlik ile beraberinde getirdiği yoksulluğun birbirinden ayrılmasına, koparılmasına yol açmaktadır. Söz konusu “ekonomist-teknisist” yaklaşım, işsizliğin ve yoksulluğun neden olduğu sorunları görünmez kıldığı için işsizliği ve yoksulluğu doğallaştırmaktadır. *Kanal 7* ve *TRT 1*’de yer alan haberlerde işsizlik için “arttı” yerine “oldu” sözcüklerinin kullanılması dikkat çekicidir. Bir başka dikkat çekici nokta ise *Kanal 7* ve *TRT 1*’in bu konudaki haberlerde, iş başvurusunda bulunan işsizlerin görüntülerine değil de atölyelerde ve benzeri yerlerde çalışan işçilerin görüntülerine yer vermeleridir. Bu tutumun işsizleri gözden uzak tuttuğu, görünmez kıldığı düşünülmektedir. *Hayat TV*’de ise ağırlıklı olarak işsizlerin, iş başvurusu yapanların, görüntüleri ekrana getirilmiştir. *Kanal D* ve *Kanal 7*’nin “Medine, Baba Dayağından Ölmüş” (*Kanal D*, 1 Ocak 2014), “Sokakta Başlayan Ömrü

Sokakta Bitti-Bu Acıya Yürek Dayanmaz” (*Kanal D*, 10 Ocak 2014), “Kâğıt Toplayan Çocuğun Ölümü-Altı Yaşındaki Çocuk Kâğıt Toplarken Kaza Kurbanı Oldu” (*Kanal 7*, 10 Ocak 2014) başlıklı haberlerinde kâğıt toplayıcılığının bir meslek gibi sunulması da işsizliğin görünmez kılınması durumudur. Bir neden-sonuç ilişkisi oluşturan kâğıt toplayıcısı, işsiz ve yoksul olmak durumları birbirlerinden koparılmıştır.

Yoksulların temsilinde “durmadan akan görüntüler ve sesler bütünü” olan televizyonun teknik özelliklerinden yararlandığı saptanmıştır. İncelenen haberlerin tamamına yakınında metinle görsel öğeler arasında paralellikler oluşmuş, metin ve görüntüler birbirini tamamlamıştır. Özellikle içeriğin dramatik yapıda sunulduğu haberlerde görüntüler ön plana çıkmış; çekim ölçekleri, kamera açıları gibi teknik özellikler kullanılarak haberlerin içerikleri pekiştirilmiştir. Dram unsurlarının ön planda olduğu haberlerde, dramatik yapıyı güçlendirmek amacıyla yoksullar yakın çekim ya da ayrıntı çekim ölçekleriyle aktarılmıştır. Bu tür haberlerde özellikle kadınların, engellilerin ve çocukların ön planda olması dikkat çekicidir. “Sokakta Başlayan Ömrü Sokakta Bitti-Bu Acıya Yürek Dayanmaz” (*Kanal D*, 10 Ocak 2014) başlıklı haberde, 6 yaşındaki bir çocuğun kâğıt toplarken geçirdiği trafik kazası sonucu ölmesi ele alınmaktadır. Haberde, fenalık geçiren aile üyelerinin görüntüleri, duygusal durumları yansıtmak için kullanılan yakın çekimle (baş, omuz) aktarılmıştır. Aynı olayı ele alan “Kâğıt Toplayan Çocuğun Ölümü-Altı Yaşındaki Çocuk Kâğıt Toplarken Kaza Kurbanı Oldu” (*Kanal 7*, 10 Ocak 2014) başlıklı haberde de benzer bir görüntü kullanımı söz konusudur. Ölen çocuğun yerde yatan cesedi mozaiklenerek ekrana getirilmiştir. Aile üyelerinin ağladıkları, dövündükleri görüntüler defalarca ekrana getirilmiştir. İki haberde de çocuğun yoksulluk nedeniyle kâğıt topladığı gibi bir ardağan bilgisine yer verilmemiştir. “Yangında 4 Kişilik Aile Yok Oldu” (*Kanal D*, 15 Ocak 2014) başlıklı haberde yangında ölen kişilerin cenazeleri, fotoğrafları ve evin içi yakın çekim görüntülerle dakikalarca ekrana taşınmıştır. Benzer çekimler “Dördüzlerin Dramı-Doğmadan Bir Hafta Önce Babalarını Kaybettiler” (*TRT 1*, 5 Ocak 2014) başlıklı haberde de söz konusudur. Haber süresince bebeklerin ve annenin yakın çekim görüntüleri ekrana getirilmiştir. “Çöken Binadan Dram Çıktı” (*Kanal D*, 16 Ocak 2014) ve “Sığınmacıların Yaşam Mücadelesi-Savaştan Kaçan Suriyelilerin Durumu İçler Acısı” (*Kanal 7*, 16 Ocak 2014) başlıklı haberlerde çadırda kalan mültecilerin dramlarını vurgulamak amacıyla omuz-baş plan görüntüler ve çamurların içinde oynayan çocukların yakın çekim görüntüleri kullanılmıştır. Bu haberlerde dramın boyutlarını vurgulamak amacıyla mültecilerin ve görgü tanıklarının ifadelerine de başvurulmuştur.

Haberlerin retorik gücünün arttırılmasında, haber sunucusunun da önemli bir rolü olduğu saptanmıştır. Haber sunucuları, beden dilleri ve ses tonlarıyla haberin söylemini desteklemişler, zaman zaman haberlere yorum katmışlardır.

Haberlerde hangi konuların göz ardı edildiği ya da sorunlu temsil biçimleriyle aktarıldıkları kadar hangi konuların haber yapıldığı ve ön plana çıkarıldıkları da önemlidir. Çalışmada *Kanal 7*, *Kanal D* ve *TRT 1*’de politikacılar, büyük kurumlar ve şirketler gibi toplumda egemen konumlarda yer alanlardan gelen bilgilerin, diğer konulardan daha fazla önemsendiği görülmüştür. Yoksulların sorunlarına yeterince yer ayırmayan söz konusu televizyon kanalları otomobil, mücevher, yat fuarları ve indirim çadırları gibi tüketimi teşvik eden haberlere geniş yer vermişlerdir.

Sonuç ve Öneriler

Yoksulların ve yoksulluğun televizyon haberlerindeki temsiline eğilen bu çalışmada, söz konusu temsil biçimleri ve bu temsil biçimlerinin neye ve kime hizmet ettikleri eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çalışmada egemenliğin, eşitsizliğin ve toplumsal gücün inşası ve yeniden üretilmesi üzerine odaklanan eleştirel söylem analizi kullanılmıştır. Bir neoliberal söylemin “kaçınılmaz bir durum” ya da “olması gereken” bir durum olarak sunduğu yoksulluk alanında bir “eşitsizlik” durumudur. Sorunun “hayırseverlik” gibi yaklaşımlarla çözümü gerçekçi değildir.

Yoksulluk sorununun televizyon haberleri aracılığıyla kamuoyuna aktarılma biçimi, yoksulluğun nedenleri ve çözüm yöntemleri konusunda izleyicinin bakış açısını etkiler. Bu nedenle yoksulların haberlerdeki temsil biçimleri büyük önem taşır. Bu tespiti yapan geniş bir akademik literatür olduğu halde medyanın, sorunlu temsil biçimlerini ısrarla sürdürdüğü görülmektedir. Çalışmada incelenen televizyon kanallarının yoksullarla ilgili temsil biçimlerinin de genelde sorunlu ve yanlı olduğu görülmektedir. Bu yanlılık liberal yaklaşımın iddia ettiği gibi basitçe ortadan kaldırılabılır bir yanlılık değildir. Televizyon kanallarının çıkarlarının mevcut güç ve iktidar yapılarıyla bağlantılı olmasından kaynaklanan bir yanlılıktır. Siyasal/ekonomik güç ve iktidarla bağlantısı bulunan medya bu yapıların ideolojisini, değerlerini iletirken sistemin çıkarlarıyla ters düşen olguları görmezden gelmekte, çarpıtmakta, geri plana itmektedir (İnal 2005, 72).

Türkiye'nin en güçlü sermaye gruplarından birine ait olan *Kanal D*'nin yanlılığının neoliberal politikalarla ilişkili bir biçimde yapısal olduğu, *TRT 1* ve *Kanal 7*'nin yanlılığında yapısalı kadar hükümete yakınlıklarının da etkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmada ele alınan bir diğer kanal olan *Hayat TV* ise genelde yoksullardan yana tavır almıştır.

Kanal D, *TRT 1* ve *Kanal 7*'nin haberlerinde yoksulların ötekileştirilmesi, marjinalleştirilmesi, görünmez kılınmaları, yoksulların suçlanmaları ya da suçla ilişkilendirilmeleri, sorunlarının dramatize edilmesi, neoliberalizmin söylemlerine benzer bir biçimde yardımseverlik/hayırseverlik vurgusu yapılması, yoksulluğun kökeni ve yaygınlaşmasının yapısal nedenlerine yer verilmemesi saptanan temel sorunlu temsil biçimleridir.

Özetle yoksulluk ve yoksullar televizyon haberlerinde yeterince temsil edilmemektedir. Haberlerde genel politika meseleleri yerine yoksulların kişisel deneyimlerine odaklanılmaktadır. Yoksulluk tematik açıdan betimlenmeyip epizodik⁴ (olaysal) çerçeveye aktarılmıştır. Bu yaklaşım kaçınılmaz olarak haberlerin yanlı olmasına yol açmaktadır. Medyanın yoksullarla ilgili haberlerde sorunun toplumsal/politik bağlamı hakkında yeterince bilgi veremeyerek, yoksulluğun nedenlerinin üzerinde yeterince durmayarak, suçu yoksullara yükleyerek yoksulluk sorununu normalleştirmektedir. Bu durum ise yoksulluğun ancak toplumsal-politik bir sorun olarak ele alınıp çözülebileceğini öngören yaklaşımları engellemektedir.

Bu çalışmada sunulan argümanlar, televizyon haberlerinde yoksullar ile yoksulluğun eleştirel ve kapsamlı bir şekilde ele alınması konusunda oldukça karamsar bir tablo sunmaktadır. Bu nedenle televizyonlarda yoksulların temsil edilmesiyle ilgili sorunların düzeltilmesi için öneride bulunurken önemli bir ihtiyat payı bırakılmıştır.

Bu çerçevede yapılan öneriler şöyledir: Yoksulluk sorunu toplumun yeniden yapılanmasıyla birlikte doğru politikaların üretmesiyle azaltılabilir ya da ortadan kaldırılabilir. Her ne kadar yoksulluğa çözüm bulmak gibi bir görevleri olmasa da televizyon habercileri, sorunun çözümüyle ilgili politika değişiklikleri önermek, yoksulluk konusunda daha iyi ve daha etkili bir fikir alışverişi ortamı yaratmak gibi işlevleri yerine getirebilirler. Bu da ancak televizyon haberlerinde yoksulların yeterli ve doğru bir biçimde temsil edilmele-

•••

4 Epizodik çerçevelenme tekil olaylara, kurbanlara ve failere odaklanır. Bu nedenle parçalı bir anlatı sunar. Tematik çerçevelenme ise genel kanıtlara dayanır (Iyengar 1991, 13-14).

riyle, habercilerin yoksulluk sorununu politik bir sorun olarak ele almalarıyla ve yoksulluğun tarihsel süreçten koparılmadan gerçek nedenleriyle birlikte sunulmasıyla sağlanabilir. Televizyon habercileri, yoksulluk hakkındaki sorunlu politikaları eleştirme ve yoksulluk sorununa çözüm bulmaya çalışanlara destek oluşturma potansiyeline sahiptir.

Yoksulluk sorunu konusunda, kamu hizmeti yayıncılığı yapan *TRT* televizyonuna büyük görev düşmektedir. *TRT* kamu hizmeti yapan bir yayın kuruluşu olarak rolünü yeniden gözden geçirmeli, toplumun tüm kesimlerinin yayın kuruluşu olduğunu hatırlayarak yoksullar ve yoksullukla ilgili daha fazla habere yer vermelidir. Bu haberlerde yoksulluk sorunu tüm boyutlarıyla ele alınmalıdır. Mevcut yapı içerisinde ticari televizyonlarda yoksulluk sorununun yeterli bir şekilde işlenmesi beklenemez. Ancak *Kanal D* ve *Kanal 7* televizyonları da, yayıncılığın kamu hizmeti boyutu taşıdığını unutmamalıdır. Bu nedenle *Kanal D* ve *Kanal 7* de yoksulları haberleştirirken onların yaşadıklarını dramatikleştirmeden, yoksulları seyirlik hale getirmeden, onları ötekileştirmeden konuya yaklaşmalıdır.

Kaynakça

- Ahıska, Meltem ve Zafer Yenal. 2006. *Aradığımız Kişiyi Şu An Ulaşılamıyoruz: Türkiye’de Hayat Tarzı Temsilleri, 1980-2005*. İstanbul: Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi Yayınları.
- Alankuş-Kural, Sevda. 1995. “Türkiye’de Medya, Hegemonya ve Ötekinin Temsili.” *Toplum ve Bilim*, No. 67: 76-108.
- Alankuş, Sevda. 2005. “İkinci Baskı İçin.” *Medya, Etik ve Hukuk*. 2. Baskı. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Bağdadioğlu, Enis. 2003. “Yoksulluk Sınırı ve Asgari Ücret.” *Yoksulluk Sempozyumu Kitabı* içinde, 108-25, Cilt: 3. İstanbul: Deniz Feneri Yayınları.
- Baudrillard, Jean. 2011. *Simülasyon ve Simülarklar*. 6. Baskı, Çeviren Oğuz Adanır. Ankara: Doğubatı Yayınları.
- Bauman, Zygmunt. 1999. *Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- Bauman, Zygmunt. 2014. *Azınlığın Zenginliği Hepimizin Çıkarına Mıdır?* İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Boratav, Korkut. 2005. “Yoksulluk Halleri.” *Cumhuriyet*, 21 Aralık 2005.
- Bourdieu, Pierre. 2000. *Televizyon Üzerine*. 2. Baskı. Çeviren Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Buğra, Ayşe. 2007. “Yoksulluk ve Sosyal Haklar.” *Tes-İş Dergisi*. Dosya: Yoksulluk ve Sosyal Dışlanma: 75-80.
- Buğra, Ayşe. 2011. *Kapitalizm, Yoksulluk ve Türkiye’de Sosyal Politika*. 5. Baskı. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Bullock, Heather E., Karen Fraser Wyche ve Wendy R. Williams. 2001. “Media Images of the Poor.” *Journal of Social Issues* 57 (2): 229-46.
- Büyükkantarcioglu, S. Nalan, 2012, “Söylem İncelemelerinde Eleştirel Dilbilimsel Boyut: Söylem Çözümlemesi ve Ötesi.” *Haber Eleştirmek* içinde, editör Ömer Özer, 161-97. Konya: Literatürk Yayınları.
- Candaş, Ayşen. 2010. “Türkiye’de Eşitsizlikler: Kalıcı Eşitsizliklere Genel Bir Bakış.” *Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Politika Forumu Raporu*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Casey, Bernadette, Neil Casey, Ben Calvert, Liam French ve Justin Lewis. 2008. *Television Studies: The Key Concepts*. 2. Baskı. Londra: Routledge. Çelenk, Sevilay. 2005. *Televizyon, Temsil, Kültür*. Ankara: Ütopya Yayınları.
- Doğan, Eda. 2014. “Türkiye’de Yoksulluğun Ölçülmesi.” Kalkınma Bakanlığı Uzmanlık Tezi, Yayın no: 2880. Ankara: Kalkınma Bakanlığı Yayınları.
- Dursun, Çiler. 2001. *Televizyon Haberlerinde İdeoloji*. Ankara: İmge Yayınları.
- Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar. 2001. “Televizyon: Dünyaya Açılan Pencere?”, *Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Yılığ* 1999. 169-97.
- Erdoğan, Necmi. 2002a. “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar.” *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde, editör Necmi Erdoğan, 21-32. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınları.

- Erdoğan, Necmi. 2002b. “Ağır Çekim Yoksulluk.” *Yoksulluk Halleri: Türkiye’de Kent Yoksulluğunun Toplumsal Görünümleri* içinde, editör Necmi Erdoğan, 202-05. İstanbul: Demokrasi Kitaplığı Yayınevi.
- Ergül, Hakan, Emre Gökalgp ve İncilay Cangöz. 2012. *Medya Ne ki.. Herşey Yalan! Kent Yoksullarının Günlük Yaşamında Medya*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Europe in Figures. 2007. *Eurostat Yearbook 2006*, <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/KS-CD-06-001>, erişim tarihi 15 Mart 2014.
- Fiske, John. 1987. *Television Culture*. Londra: Methuen.
- Gencel-Bek, Mine. 2004. “Türkiye’de Televizyon Haberciliği ve Tabloidleşme.” *İletişim Araştırmaları* 2 (1): 9-38.
- Golding, Peter ve Sue Middleton. 1982. *Images of Welfare: Pressand Public Attitudes to Poverty*. Oxford: Martin Robertson.
- Gökalgp, Emre, Hakan Ergül ve İncilay Cangöz. 2010. “Türkiye’de Yoksulluğun ve Yoksulların Ana Akım Basında Temsili.” *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 13 (1): 145-82.
- Gürkan-Pazarıcı, Nilgün. 2005. “Türkiye’de Gazetecilerin “Gözlükler /Medyanın Dönüşmeyen Kodları.” *Medya ve Toplum* içinde, derleyen Sevda Alankuş, 149-67. 2. Baskı. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Hall, Stuart. 1994. “İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü.” *Medya İktidar İdeoloji* içinde, derleyen ve çeviren Mehmet Küçük, 57-103. Ankara: Ark Yayınları.
- Hall, Stuart. 1997. “The Work Of Representantion.” *Representantion: Cultural Representantion and Signifying Practices* içinde, derleyen Stuart Hall, 13-74. Londra: Sage Publications.
- Hartley, John. 1987. *Understanding News*. Londra, New York: Methuan.
- Hartley, John. 1994. “Representation.” *Key Concepts in Communication and Cultural Studies* içinde. 2. Baskı. Londra: Routledge.
- Hartley, John. 2002. *Communication, Cultural and Media Studies*. London: Routledge.
- Herman, Edward S. ve Naom Chomsky, 2006. *Rızanın İmalatı/Kitle Medyasının Ekonomi Politikği*. İstanbul: Aram Yayıncılık.
- Houtart, François. 2005. “Neoliberalism and Poverty.” *Inside The Crusader Fortress* içinde, editör Ken Coates, 52-58. Nottingham: The Spokesman.
- Iyengar, Shanto. 1991. *Is Anyone Responsible: How Television Frames Political Issues*. Chicago: The University of Chicago Press.
- İnal, M. Ayşe. 1996. *Haberi Okumak*. İstanbul: Temuçin Yayınları.
- İnal, Ayşe. 2005. “Medyanın Etkisi Sorunsalına Başka Bir Bakış.” *Medya ve Toplum* içinde, editör Sevda Alankuş, 65-80. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Kesgin, Bedrettin. 2011. “Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar.” *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7): 65-75.
- Lister, Ruth. 2004. *Poverty*. Cambridge: Polity Press.
- Mütevellioglu, Nergis ve Sayım Işık. 2009. “Türkiye Emek Piyasasında Neoliberal Dönüşüm.” *Küreselleşme, Kriz ve Türkiye’de Neoliberal Dönüşüm* içinde, derleyenler Nergis Mütevellioglu ve Sinan Sönmez, 159-204. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.

- O'Sullivan, Tim, Brian Dutton, ve Philip Rayner. 1998. *Studying The Media*. 2. Baskı. Londra: Arnold.
- Oxfam. 2014. "Working For The Few." 178 Oxfam Briefing Paper-Summary, <http://www.oxfam.org/sites/www.oxfam.org/files/bp-working-for-few-political-capture-economic-inequality-200114-summ-en.pdf>, erişim Tarihi: 18 Mart 2014.
- Özer, Ömer. 2009. *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Pogge, Thomas. 2006. *Küresel Yoksulluk ve İnsan Hakları*. 1. Baskı. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Postman, Neil. 1994. *Televizyon Öldüren Eğlence*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Reutter, Linda I., Gerry Veenstra, Miriam J. Stewart, Dennis Raphael, Rhonda Love, Edward Makwarimba ve Susan Mc Murray. 2006. "Public Attributions for Poverty in Canada." *The Canadian Review of Sociology and Anthropology* 43 (1): 1-22.
- Royce, Edward. 2008. *Poverty and Power: The Problem of Structural Inequality*. New York, Toronto: Rowman and Littlefield Publishers.
- Sancar, Serpil. 1997. *İdeolojinin Serüveni*. Ankara: İmge Yayınları.
- Tekeli, İlhan. 2003. "Yoksulluğu Düşünme Biçimimiz Samimiyet Sınavını Geçebilir Mi?" *Dünya Şehircilik Günü 26. Kolokyomu-Yoksulluk, Kent Yoksulluğu ve Planlama* içinde, 37-45. Ankara: TMMOB Yayınları.
- van Dijk, Teun A. 1988a. *News as Discourse*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication.
- van Dijk, Teun A. 1988b. *News Analysis: Case Studies of International and National News in the Press*. New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates Publication.
- van Dijk, Teun A. 1998. "Opinions and Ideologies in the Press." *Approaches to Media Discourse* içinde, derleyenler Allan Bell ve Peter Garrett, 21-63. Oxford: Blackwell.
- van Dijk, Teun A. 1999. "Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları." *Medya, İktidar, İdeoloji* içinde, derleyen ve çeviren Mehmet Küçük, 331-95. Ankara: Ark Yayınları.
- van Dijk, Teun A. 2000. *New(s) Racism: A Discourse Analytical Approach*. *Ethnic Minorities and the Media*, editör Simon Cottle ve Milton Keynes. UK: Open University Press.
- van Dijk, Teun A. 2001. "Critical Discourse Analysis." *Handbook of Discourse Analysis*, editörler Deborah Tannen, Heidi E. Hamilton ve Deborah Schiffrin. Oxford: Blackwell Publishers.
- van Dijk, Teun A. 2007. "Medya İçerikleri, Bir Söylem Olarak Haberin Disiplinler arası Çözümlemesi." *Medya Metinlerini Çözümlemek* içinde, derleyenler Gülseren Sendur Atabek ve Ümit Atabek, 164-176. Ankara: Siyasal Kitabevi Yayınları.
- Yaşar, Yavuz ve Gülbiye Yenimahalleli-Yaşar. 2012. "Neoliberal Küreselleşme ve Sosyal Politikada Dönüşüm." *Miillkiye Dergisi* 36: 63-92.

Bu Sayıdaki Yazarlar

Alim Alper Cesur

a.alpercesur@gmail.com

Lisans eğitimini 2010 yılında Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nde tamamladı. Aynı yıl başladığı Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri yüksek lisans programını 2014 yılında "Kamuoyu Oluşturma Sürecinde Sosyal Medya: Greenpeace Nükleer Karşıtı Kampanyalarının Çözümlemesi" isimli teziyle tamamladı. Ardından 2014 yılında Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri doktora programına başladı. 2012-2014 yılları arasında T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı bölümünde araştırma görevlisi olarak çalıştı. Ardından 2014 yılı bahar dönemi Sakarya Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nde yarı zamanlı ders verdi. 2015 yılından bu yana T.C. İstanbul Yeni Yüzyıl Üniversitesi İletişim Fakültesi Görsel İletişim Tasarımı Bölümü'nde öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır. Yazar doktora çalışmasına iletişim sosyolojisi alanında devam etmekte ayrıca iletişim tasarımı üzerine çalışmakta ve dersler vermektedir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-7772-1816>

<http://ilefdergisi.org>

Atilla Barutçu

atikbarut@hotmail.com

2011 yılında ODTÜ Sosyoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra Ankara Üniversitesi Kadın Çalışmaları Anabilim Dalı'ndan 2013 yılında yüksek lisans, 2019 yılında doktora derecesini almıştır. Eleştirel erkeklik çalışmaları, queer teori, aile sosyoloji alanlarında çalışmaktadır. Eleştirel Erkeklik İncelemeleri İnisyatifi (EEİİ) üyesidir ve *Masculinities: A Journal of Culture and Society* ve *Feminist Tahayyül: Akademik Araştırmalar Dergisi* yayın kurulunda yer almaktadır. 2014 yılından bu yana Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi Sosyoloji Bölümü'nde araştırma görevlisi olarak çalışmaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5966-6438>

•••

Eren Yüksel

erennyuksel@gmail.com

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü'nden mezun olduktan sonra aynı üniversiteye bağlı Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı'nda yüksek lisansını ve doktorasını tamamladı. Halen Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü'nde Doktor Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Akademik ilgi alanları arasında toplumsal cinsiyet çalışmaları, erkeklik çalışmaları, Türkiye sineması, sinema tarihi ve film kuramları yer almaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-7517>

•••

Ferda İdil Lostar

idilstr@gmail.com

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü'nden 2015 yılında mezun oldu. Aynı zamanda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü'nde yan dal programını tamamladı. Şu anda aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimini sürdürmekte ve Nobel Akademik Yayıncılık'ta çalışmaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-2996-9558>

Hakan Erkılıç

ehakan@mersin.edu.tr

2004 yılından bu yana Mersin Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo Televizyon ve Sinema Bölümü'nde çalışmaktadır. Türk Sineması, sinema ve ideoloji, sinema ekonomisi (üretim tarzları), belgesel sinema ve dijital sinema akademik ilgi alanlarıdır. Bu konular üzerine farklı kitaplarda ve hakemli dergilerde yayımlanmış makaleleri ve bildirileri bulunmaktadır.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0828-3848>

•••

Selver Dikkol

selverdikkol@mersin.edu.tr

selverdikkol@gmail.com

2009 yılında Pamukkale Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 2014 yılında Mersin Üniversitesi Kadın Araştırmaları Anabilim Dalı'nda yüksek lisans derecesini aldı. 2014 yılında Mersin Üniversitesi Medya, Kültür ve Kent Çalışmaları doktora programında eğitimine başladı. Akademik hayatına yine aynı üniversitenin Radyo, Sinema ve Televizyon Anabilim Dalı'nda doktora öğrencisi ve araştırma görevlisi olarak devam etmekte; sosyal medya, dijital gruplar, habitus kavramları üzerine çalışmalarını sürdürmektedir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-1918-6795>

•••

Veli Boztepe

veliboztepe@hotmail.com

Lise eğitimini Adalar Hüseyin Rahmi Gürpınar Lisesi'nde tamamladı. 2000 yılında İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo, Televizyon ve Sinema Bölümü'nden mezun oldu. 2007 Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Bilim Dalı'nda yüksek lisansını, 2015 yılında ise Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo-Televizyon Bilim Dalı'nda doktorasını tamamladı. Çeşitli televizyon ve radyolarda muhabir/haber editörü olarak çalıştı. 2009-2015 yılları arasında Okan Üniversitesi'nde öğretim görevlisi olarak çalışan Boztepe, 2015 yılından bu yana öğretim üyesi olarak akademisyenlik hayatına sürdürmektedir. "RATEM Akademi" ve "Sağlık Bakanlığı Ürün Tanıtım Elemanı Eğitimi" gibi projelerde görev alan Veli Boztepe İngilizce bilmektedir.

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-3757-3772>

Yazı Teslim Kuralları ve Yayın Süreci

1. Yayınlanmak üzere gönderilen yazılar öncelikle Editör tarafından amaç, konu, içerik ve yazım kuralları açısından incelenir. Bu yönleriyle uygun bulunanların yazar adları gizlenir ve Editör ve / veya Yayın Kurulu üyelerinin görüşü doğrultusunda, bilimsel bakımdan değerlendirilmek üzere, alanında eser ve çalışmalarıyla kabul görmüş iki hakeme gönderilir. Hiçbir şekilde hakemlere yazar adı gönderilmez, yazarlara hakem adı açıklanmaz.
2. Hakem raporları iki yıl süreyle saklanır. Hakem raporlarından biri olumlu, diğeri olumsuz olduğu takdirde, yazı üçüncü bir hakeme gönderilebilir veya Yayın Kurulu nihai kararını raporlar üzerinden verebilir. Yazarlar, hakemlerin ve Yayın Kurulu'nun eleştiri, öneri ve düzeltme taleplerini dikkate alırlar.
3. Dergiye gönderilecek yazılar, dipnotlar ve kaynakça dahil 8000 sözcüğü geçmemelidir.
4. Dergiye gönderilecek yazılara ortalama 150 sözcükten oluşan özet, 5 anahtar sözcük ve başlıklar Türkçe ve İngilizce olarak eklenmelidir.
5. Yazıya ek olarak yazarın kısa biyografisi ve iletişim bilgileri gönderilmelidir.

<http://ilefdergisi.org>

6. Gönderilen metinde yazarın kimliğini ifşa edecek ibarelerden kaçınılması gerekmektedir.
7. Yazı teklifleri yazarın adı, çalışmanın adı, çalışmanın tek cümlelik özetini içeren bir ileti ile gönderilmelidir.
8. Yazı teslimi ve dergiyle ilgili her türlü iletişim için editor@ilefdergisi.org adresi kullanılabilir.
9. *İLEF Dergisi'*nde yer alacak tüm yazıların metin içi referansları ve kaynakçaları Chicago Referans Formatı'na uygun olarak gösterilmelidir. Bunun için Kaynak Gösterme Formatı sayfamıza bakabilirsiniz.
10. Yazıda kullanılan başlıklar kısa ve net olmalıdır.
11. Yazılar doc ya da docx uzantılı dosyada Times New Roman yazı tipinde, 12 punto ve çift satır aralığıyla yazılmalıdır. Dipnotlar 9 punto ve tek satır aralığıyla yazılmalıdır.
12. Yazının ana başlığı ve ara başlıklar, kalın ve sözcüklerin ilk harfleri büyük olmalıdır.
13. 40 sözcüğü geçen alıntılar, paragraftan bir santim içerde, blok halinde, tek satır aralığında ve 11 punto ile yazılmalıdır.
14. Alıntı yapıldığı durumlarda kaynaklar, tablo ve figürlerin altına yazılmalıdır.
15. Yayına hazır eserler için yazardan onay alınır.
16. Her bir yazara derginin basılı kopyasından birer adet gönderilir.
17. Yukarıdaki kurallara uymayan yazılar, gerekli düzenlemeler yapıldıktan sonra değerlendirme sürecine kabul edilir.

Kaynak Gösterme Formatı*

Referans Kuralları

Metinler Chicago formatının author-date sistemine göre düzenlenmelidir. Metin içinde atıflar yazarın ya da yazarların soyadı, eserin yayın tarihi ve sayfa numarası şeklinde gösterilmelidir. Metine eklenecek notlar ise sayfa sonunda dipnot olarak verilmelidir. Çalışmanın sonunda atıf yapılan eserleri içeren kaynakça alfabetik sıraya göre oluşturulmalıdır.

Kitap

Tek yazar

Metin içinde
(Kışlalı 2011, 55)

Kaynakçada
Kışlalı, Ahmet Taner. 2011. *Siyaset Bilimi*. Ankara: İmge Kitabevi.

İki ya da daha fazla yazar

Metin içinde
(Horkheimer ve Adorno 2014, 125-27)

(Hall vd. 2005, 96)

Kaynakçada

Horkheimer, Max ve Theodor W. Adorno. 2014. *Aydınlanmanın Diyalektiği*. Çevirenler Nihat Ülner ve Elif Öztarhan Karadoğan. Ankara: Kabalıcı Yayınevi.

Hall, Stuart, Doothy Hobson, Andrew Lowe ve Paul Willis. 2005. *Culture Media Language*. New York: Routledge.

Kitap Bölümü

Metin içinde

(Atılğan 2015, 291-92)

(Hall 1993, 80)

Kaynakçada

Atılğan, Gökhan. 2015. "İdeoloji." *Siyaset Bilimi* içinde, editörler Gökhan Atılğan ve E. Atilla Aytekin, 285-98. İstanbul: Yordam Kitap.

Hall, Stuart. 1993. "İdeolojinin Yeniden Keşfi: Medya Çalışmalarında Baskı Altında Tutulmanın Geri Dönüşü." Çeviren Mehmet Küçük. *Medya İktidar İdeoloji* içinde, editör Mehmet Küçük, 77-127. Ankara: Ark Yayınevi.

E-kitap, Çevrimiçi Kaynaklar

Çevrimiçi olarak referans gösterilen kitaplar için, referans URL veya veri tabanının adını ekleyiniz. Diğer e-kitap türleri için formatı adlandırınız. Sayfa numaraları yoksa metinde bir bölüm başlığı ya da bölüm gösterilebilir.

Metin içinde

(Mutlu 2008, 123-28)

(Kurland and Lerner 1987, bölüm 10, belge 19)

Kaynakçada

Mutlu, Erol. 2008. *İletişim Sözlüğü*. Ankara: Ayraç. Kindle.

Kurland, Philip B. ve Ralph Lerner, ed. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Dergi Makalesi

Metin içinde

(Karagöz-Kızılca 2016, 81)

Kaynakçada

Karagöz-Kızılca, Gül. 2016. "Osmanlı/Türk Basın Tarihi Yazımı Üzerine Eleştirel Bir Değerlendirme." *İlef Dergisi* 3 (1): 71-90.

Online dergi

Varsa DOI (Digital Object Identifier) numarasını belirtiniz. DOI numarası yoksa URL adresine yer veriniz.

Metin içinde

(Işık ve Eşitti 2016, 656-57)

Kaynakçada

Işık, Mehmet ve Şakir Eşitti. 2016. "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no. 3 (Güz): 655-82. https://doi.org/10.1501/SBFder_0000002366.

Işık, Mehmet ve Şakir Eşitti. 2016. "I. Dünya Savaşı Propaganda Afişlerinde Kadın Temsillerinin Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Göstergibilimsel İncelenmesi." *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 70, no. 3 (Güz): 655-82. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ausbf/article/view/5000149467>.

Gazete ya da Popüler Dergide Makale

Metin içinde

(Çevikgöz 2016)

(Dündar 2016, 11)

Kaynakçada

Çevikgöz, Ünal. 2016. "Kent ve Göç." *Radikal*, 8 Şubat 2016. <http://www.radikal.com.tr/yazarlar/unal-cevikoz/kentler-ve-goc-1506875/>.

Dündar, Can. 2016. "Sevgili Cumhuriyet Okuru Bugün 8 Şubat Pazartesi." *Cumhuriyet*, 8 Şubat 2016.

Yayımlanmamış Tez

Metin içinde

(Akçay 2015, 99-100)

Kaynakçada

Akçay, Ebru. 2015. "Edebi Edebiyata Karşı Edepli Edebiyat: Hidayet Romanlarında Propaganda Unsurlarının İncelenmesi." Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.

Web sitesi

Yayımlanma veya gözden geçirme tarihi listelenmeyen bir kaynak için yıl yerine t.y. ("tarih yok") kullanılmalıdır. Bununla birlikte erişim ya da son değişim tarihi eklenmelidir.

Metin içinde

(Google 2019)

(Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi, t.y.)

Kaynakçada

Google. 2019. "Gizlilik Politikası." Gizlilik ve Şartlar. Son değişim tarihi 22 Ocak 2019. <https://www.google.com/policies/privacy/>.

Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi. t.y. "Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Hakkında." Erişim tarihi 1 Nisan 2019. <http://ilef.ankara.edu.tr/fakulte-hakkinda/>.

Daha fazla ayrıntı ve İngilizce makaleler için bkz:

For more detailed and English article usage, refer to The Chicago Manual of Style Author-Date,

https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-2.html

Paper Submission Rules and Publication Process

1. The submitted manuscript is assessed by the journal editor for an initial decision. If the manuscript is regarded as suitable for the journal, then it is sent to two peer-reviewers competent in the relevant field of study, providing the anonymity of the author.
2. Peer-reviews are archived for two years. If only one of the peer-reviews are positive, the manuscript can be sent to a third peer-reviewer, or a final decision can be made by the editorial board regarding the peer-reviews.
3. The manuscript should be no more than 8000 words including the citations and the bibliography.
4. An abstract consisting of at most 150 words and 5 keywords in English and Turkish should also be provided with the manuscript.
5. A short biography and the contact information of the author should also be submitted.
6. Any indication that could expose the identity of the author should be avoided.
7. Submissions should be attached to a mail including the name of the author, the name of the article and a one-sentence summary of the manuscript.

<http://ilefdergisi.org>

8. For further communication please contact editor@ilefdergisi.org.
9. All citations should be made using Chicago-Style 16th Edition: <http://www.chicagomanualofstyle.org/home.html>.
10. The titles and section-headings in the manuscript should be brief and clear.
11. The manuscript should be typed in Times New Roman, 12 pt with double-spacing. The endnotes should be in Times New Roman, 9 pt with single-spacing. The manuscript should be sent in .doc or .docx formatted files.
12. The main title of the manuscript should be written in capital bold letters. The section-headings should be written in bold letters with only the first letters of the words capitalized.
13. If quotations have more than 40 words, a block quotation should be used. The quotation should begin on a new line and it should be indent 1 cm. from the left margin. The entire quotation should be 11pt with single-spacing.
14. The source should be indicated below the cited table/figure.
15. The author is asked for a final approval prior to publication.
16. A printed copy of the journal is sent to authors.
17. Manuscripts that do not comply with these requirements can be accepted for evaluation only after necessary changes are made.

Reference Style

Ilef Journal's documentation style follows The Chicago Manual of Style, chap. 15. Manuscripts should be prepared according to Chicago Author-Date system with footnote.

For a quick guide, see

https://www.chicagomanualofstyle.org/tools_citationguide/citation-guide-2.html.

S. Ruken Öztürk

From the Editor

Atilla Barutçu

A Conscientious Objector War Hero:
Contending Masculinities in the *Hacksaw Ridge*

Eren Yüksel

Discriminatory Practices for Refugees and
Non-Places in *Daha* and *Misafir*

Selver Dikkol
Hakan Erkılıç

Online Gruplarda İletişimsel Bellek:
Aracılı ve Müşterek Bilgi

Alim Alper Cesur

"Actual Purpose" of Examination of the Trolls
as Actors of Digital Carnival

Ferda İdil Lostar

Conservative Press' Approach on Modernism,
Science and Technology:
The Case of *Büyük Doğu* (1949-1959)

Veli Boztepe

Representations of The Poor and Poverty
on Television News in Turkey